

અમદાવાદ,

પાનકોરના નાકે મનહર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

મોતીલાલ ગણપતરામે છાપી.

નીતિમય જીવનની પ્રસ્તાવના.

નીતિ અનેક પ્રકારની હોય છે છતાં સર્વેનું સાધ્ય તો એકજ હોય છે કે ગમે તે પ્રકારે પણ વ્યવહાર વ્યવસ્થાસર, નિયમપૂર્વક અને અડચણ કે ભય વિના ચલાવવો. સર્વ કોઈ પોત પોતાના કામમાં નિયમસર ગતિ કરે અને બીજાના કામમાં પ્રવેશ ન પહોંચાડે તે માટે અમુક મર્યાદા મુકરર રાખવી, કે નિરર્થક નહી કરી આપવી, જન સમુદાય જો તે પ્રમાણે કોઈને અડચણ પહોંચાડ્યા સિવાય પ્રવૃત્તિ કરે. આ સર્વ નીતિના બંધનનો હેતુ હોય એમ સમજાય છે.

જૈનાચાર્યોએ રાજનીતિ, ધર્મનીતિ, વ્યવહાર નીતિ વિગેરેના ગ્રંથો લખેલા છે. આ નીતિમય જીવનના મનોમય વ્યવહાર તથા આત્મ-શાંતિના માર્ગમાં મદદગાર થાય તેવા પ્રકારનો છે. શાસ્ત્રમાં તેનું બીજું નામ માર્ગાનુસારી છે. એટલે ધર્મના માર્ગને અનુસરવાને-આદરવાને લાયક થવામાં ઉપયોગી એવો તેનો અર્થ થાય છે.

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિ, શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્ય અને તે સિવાયના બીજા આચાર્યોએ પોતાના ગ્રંથોમાં આ નીતિમય જીવન માટે ઉલ્લેખ કરેલા છે.

સર્વ દેશ, કાળમાં નીતિ એક સરખી હોતી નથી, કારણ કે વ્યવહારનું ગાડું વ્યવસ્થાસર ચલાવવામાં જ્યાં જ્યારે, જેવી, જેવી જરૂરીયાત જણાય ત્યાં ત્યારે, તેવી, તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે. આ નીતિના પાયા કે જેનો મુખ્ય પાંત્રીસ જેટલા ગણેલા છે છતાં તેનો મોટો ભાગ સર્વ દેશ કાળમાં ઉપયોગી થઈ શકે તેવો અને વિશેષ પ્રકારે

ફેરફાર ન કરવો પડે તેવો છે. આમાં પણ તે અપવાદ તો રહેલો છેજ.

નીતિ એ વ્યવહારની અથડામણીઓરૂપ જમીનના ખાડા અને ટેકરાને સરખા કરનાર સાધન છે. સમ્યગ્ દર્શન એ જમીનને સાફ કરી ખેડનાર છે અને ધર્મ એ બીજ સમાન છે અને તેનું ફળ તે પરમ શાંતિ છે.

આ ગ્રંથના અધિકારી પહેલી ભૂમિકાવાળા સર્વે છે. શરૂવાતજ આંહીથી કરવાની છે. એટલે એકડા કે કક્કો શીખડાવનાર કહો તો આ ગ્રંથ તેવોજ છે. આમાં કહ્યા પ્રમાણે વર્તન કરવાથી આંક અને કક્કો આવડશે, પણ તે એકડા કે કક્કો શીખ્યા સિવાય ચોપડીઓ વાંચી ન શકાય એ ધ્યાન બહાર રાખવા જેવું નથી. અર્થાત્ મોટાં મોટાં વ્રત, પચ્ચખાણ અને ધર્મ ચોરી આદિની પદવીઓ તે આ એકડા કે આંક વિના નિરુપયોગી છે, એ વાત લક્ષમાં રાખીને પ્રથમથીજ આ ગ્રંથમાં કહ્યા પ્રમાણે વર્તન ચાલુ રાખવામાં આવશે તો આગળનાં વ્રતો કે અધિકારો રૂપ મીંડાં ઉપયોગી થઇ પડશે. એકડા ઉપર એક મીંડું ચઢાવતાં દશ દશ ગણી કીંમત તેની થાય છે તેમ તે અધિકારીમાં સદ્‌ગુણોનો વધારો થશે.

આ ગ્રંથમાં ન્યાયથી દ્રવ્ય પેદા કરવું, સરખા કુળ, શીળવાળા અન્ય ગોત્રીઓની સાથે લગ્ન કરવું, દેશાચાર પ્રમાણે ચાલવું, કોઇના અવર્ણવાદ ન બોલવા, સારા પાડોશીઓની નજીક નિવાસ કરવો, ઘર તદ્દન ગુપ્ત કે ખુલ્લું અને અનેક દ્વારોવાળું ન રાખવું, ઉપદ્રવવાળા સ્થાનનો ત્યાગ કરવો, આવક અનુસારે ખરચ રાખવો, કુળ અનુસારે વેષ પહેરવો, અજીર્ણ છતાં ભોજનનો ત્યાગ કરવો, પ્રકૃતિને અનુકૂળ અવસરે ભોજન કરવું, અયોગ્ય દેશ કાળમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવી, બળ નિર્બળતાની તુલના કરવી, પોષ્ય વર્ગનું પોષણ કરવું, કર્યા ગુણને ભૂલી ન જવું, લોક વલ્લભ થવાય તેવાં કાર્યો કરવાં

આ સર્વે શરીર અને વ્યવહારને સુવ્યવસ્થામાં રાખનાર અને બનાવનાર સાધનો યા ગુણો છે. વળી પાપથી ભય રાખવો, ઉત્તમ આચરણવાળાની સોબત કરવી, માતા પિતા ગુર્વાદિનું પૂજન કરવું, નિંદનીક કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવી, બુદ્ધિના ગુણો ધારણ કરવા, નિરંતર ધર્મનું શ્રવણ કરવું, ત્રણ વર્ગને અન્યોન્ય બાધ ન પહોંચે તેમ પ્રવૃત્તિ રાખવી, અતિથિ, સાધુ, દીન આદિની સેવાભક્તિ કરવી, આગ્રહી ન થવું, ગુણનો પક્ષપાત કરવો, જ્ઞાની વૃદ્ધોની સેવા કરવી, દીર્ઘદૃષ્ટિ રાખી વિચાર કે પ્રવૃત્તિ કરવી, યોગ્ય અયોગ્યનો ભેદ સમજવો, લજ્જાળુ, દયાળુ, શાંત, પરોપકારી થવું, કામ, ક્રોધાદિ અંતરંગ ષડ્ રિપુનો વિજય કરવો અને ઇંદ્રિયોને સ્વાધીન કરવી ઇત્યાદિ સદ્ગુણો પવિત્ર જીવન બનાવવાને પુરતા ઉપયોગી છે. એટલે એકંદર રીતે વિચાર કરીએ તો આ ગ્રંથ શરીરના ધર્મો, વ્યવહારના ધર્મો અને પારમાર્થિક કે આત્મિક સદ્ગુણો એ સર્વને કેળવવાના કે ખીલવવાના એક સાધન સમાન મહાન ઉપયોગી છે.

આ દરેક ગુણો ઉપર વર્તમાન જમાનાથી તે તે બાબતને પોષણ આપનારી કથાઓ આપવાની જરૂર હતી છતાં તેવા અનુકૂળ પ્રસંગને અભાવે તેમ નથી બની શક્યું. પણ કોઈ પ્રસંગે તેમ બની આવે તો આ ગ્રંથની ગોઠવણમાં અને ઉપયોગીતામાં વધારો થાય તેમ બનવા યોગ્ય છે.

આ ગ્રંથ વાંચીને તે પ્રમાણે વર્તન કરી, વાંચનારાઓ આ પછીની ભૂમિકાને શોભાવનારા એવા શુદ્ધવ્યવહાર, સમ્યગ્દર્શન અને ધ્યાનાદિકને લાયક થાય તેવી પરમ પુરુષ પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

પુરૂષોના માર્ગમાં ચાલવા માટે પ્રથમ પાંત્રીશ ગુણ બતાવવામાં આવશે. તેમાં પ્રવીણતા મેળવ્યા પછી આગળના રસ્તો લેવાથી મનુષ્ય ઘણી સહેલાઇથી આગળ વધી શકશે. ને સિવાય યોગ્યતા વિના ઉપાડેલો બોજો પાછો પડતો મૂકવો પડશે. એટલુંજ નહિં પણ કરેલી મહેનત વ્યર્થ જવા સાથે નુકશાન ખમવું પડશે.

પ્રથમ ગુણ—ન્યાયથી ધન મેળવવું. ૧

અન્યનું રક્ષણ કરી, વેપાર કરી, ખેતી કરી, નોકરી કરી, કે કોઇ પણ જાતનાં કામકાજ કરી ન્યાયપૂર્વક દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવું.

સ્વામીનો દ્રોહ કરી, મિત્રોને ઠગી, વિશ્વાસઘાત કરી, ચોરી કરી, લાંચ-રૂશવત લઇ, છળ-પ્રપંચ-દગો કરી દ્રવ્ય મેળવવું તે અન્યાયથી મેળવેલું દ્રવ્ય કહેવાય છે.

પ્રજા પાસેથી કર-કે વેરો લઇ પ્રજાનું રક્ષણ કરનાર રાજાઓ, જો પ્રજાનું રક્ષણ બરાબર કરતા નથી તો તે અન્યાય દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરે છે.

રાજા કે શેઠની નોકરી કરનારા મનુષ્યો, પોતાને સોંપેલું કાર્ય બરાબર બજાવતા ન હોય, સોંપેલા કામમાંથી ગેરવ્યાજબી રીતે પૈસા ઉચાપત કરતા હોય, માલીકનું કામ બગડે તેવી રીતે કોઇની સીપારસથી કામ કરતા હોય તો તે અન્યાય છે.

માલીકને પૂછ્યા સિવાય નોકરી કરતાં માલીકના પૈસાથી પોતાનો ખાનગી વ્યાપાર ચલાવવો તે અન્યાય છે. નોકરી કરનારના તાબામાં

માણસો સોંપાયેલાં હોય તેની પાસેથી માલીકના કામની દરકાર ન રાખતાં તેઓને પોતાના ખાનગી કામમાં રોકવા તે અન્યાય છે.

ભાગીદારોએ એક બીજાથી છુપા વ્યાપારો કરી લાભ જુદો રાખવો, અથવા મરજી માફક ભાગમાંથી રકમ કે માલ ઉચાપત કરવો તે અન્યાય છે.

ભોળા વિશ્વાસુ મિત્રોને ઠગી, તેની ગુપ્ત વાતો જાહેર કરી, તેને નુકશાન કરી, દગો-પ્રપંચ રચી તેની પાસેથી કાંઈ લઈ લેવું તે અન્યાય દ્રવ્ય છે.

કોઈ મનુષ્ય વિશ્વાસ રાખી કાંઇ વસ્તુ વેચાતી લેવા આવ્યો હોય, તેની પાસેથી વધારે પૈસા લેવા તે અન્યાય દ્રવ્ય છે. દલાલી કરનારાએ, પોતાની દલાલી કરતાં વધારે પૈસા ઉપરથી ઉપાડી લેવા, તે અન્યાય દ્રવ્ય છે. કોઇ ગૃહસ્થ જાણી, ઉત્તમ ધર્મીષ્ટ મનુષ્ય જાણી કોઇની પણ સાક્ષી રાખ્યા વિના કાંઈ રકમ મુકી ગયો હોય તે લેવા આવે ત્યારે નામુકર જવું, અને તેને પાછી ન આપવી તે વિશ્વાસઘાત છે. અન્યાય દ્રવ્ય છે. ને માણસ મરી ગયો હોય અને ધન પાછું લેવા ન આવ્યો હોય, અને તેના વારસદારોને ખબર ન હોય ત્યાં તે દ્રવ્ય પોતાના ઉપયોગમાં લેવું તે અન્યાય દ્રવ્ય છે. કોઇની ચોરી કરી, ધાડ પાડી, વાટ લુંટી, ગાંઠ કાપી દ્રવ્ય મેળવવું તે અન્યાય દ્રવ્ય છે. દાણચોરી કરવી તે અન્યાય છે.

ધર્મીષ્ઠ જાણી, નાતના કે સંઘના આગેવાનોએ કોઈ પણ કામ તેમને સોંપ્યાં હોય તે બરાબર રીતે બજાવી ન શકાય અને બીજાને સોંપે પણ નહિ, પોતાની મોટાઇ કે મોટાઇના લોભને અંગે ને દ્રવ્ય અમ-

જવા દે તો તે વિશ્વાસઘાત છે. તેમજ ધર્માદા ખાતાના માણસો પાસે પોતાનાં ઘરનાં કામકાજ કરાવવાં તે પણ અન્યાય અને વિશ્વાસઘાત છે.

પોતાને પુરતો પગાર કે બદલો કહ્યા માફક મળતો હોય છતાં, લાંચ-રૂશવત લઇ અન્યને અન્યાય કરવો, તે પણ વિશ્વાસઘાત સાથે અન્યાય ઉપાર્જીત દ્રવ્ય છે.

આ પ્રમાણે અન્યાય ઉપાર્જીત દ્રવ્યનો ત્યાગ કરનાર અને ન્યાયથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી નિર્વાહ કરનાર મનુષ્ય ધર્મના માર્ગમાં ચાલનાર છે. અથવા ચાલવાને લાયક થાય છે. શરીરાદિના નિર્વાહમાં ઉપયોગી અને પ્રયત્નથી સાધ્ય થઇ શકે તેવા દ્રવ્ય માટે પણ જે મનુષ્ય છળ, પ્રપંચ, વિશ્વાસઘાતાદિ કરે છે, આવા અન્યાયી મનુષ્ય નિર્દોષ અને પવિત્રતાથી ભરપુર ધર્મવીર પુરૂષોના માર્ગમાં ચાલવાને લાયક કેવી રીતે થઇ શકશે ?

ઉપર મુજબ ન્યાયોપાર્જીત દ્રવ્યથી વ્યવહાર સુખરૂપ થાય છે ત્યારે અન્યાય કરવાથી પાપની પ્રાપ્તિ થવા સાથે વ્યવહાર દુઃખરૂપ થાય છે. પ્રિય વાંચકો! તમને ઐહિક સુખને અર્થે અને તમારા સગાં વહાલાં, કુટુંબ કબીલા, વિગેરેને સુખી કરવાની એટલી બધી લાલસા છે કે તેઓના ક્ષણિક સાંસારિક અને અનિત્ય-ક્ષણિક સુખને ખાતર તમે એકલાજ પાપના દરીઆમાં ડુબકી ખાતા જાઓ છો કે જ્યાંથી તમને પુન્યરૂપી મણી કે જેની તમે ઇચ્છા રાખો છો. તે મળવાને બદલે પાપરૂપી ઝેરની પ્રાપ્તિ થશે તે [illegible] પરિણામે તમારે એકલાજ સહન કરવું પડશે. [illegible] ઐહિક સુખની લાલચ નહિ કરતાં [illegible] પારલૌકિક સુખને [illegible] અને તે [illegible] ન્યાયથી દ્રવ્ય [illegible] તમે

ગ્રહણ કરો અને ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યથીજ પોતાનો અને કુટુંબનો નિર્વાહ કરો.

શિષ્ટાચાર પ્રશંસા—૨

સાધુ પુરુષોની શ્લાઘા કરનાર, પણ પોતે કરેલા કાર્ય માટે પોતાની શ્લાઘાઓની જોવાને નહિ ઈચ્છનાર, કોઈની નિંદા ન કરનાર, અને પોતાની નિંદા માટે ક્ષોભ નહિ પામનાર, આપત્તિના પ્રસંગમાં દીનપણું ન કરનાર, સંપત્તિના વખતમાં નમ્રતા રાખનાર, પ્રસંગે યોગ્ય સંવાદ આપનાર, કોઈ સાથે વિરોધ ન કરનાર, યોગ્ય અંગિકાર કરેલ કાર્યનો નિર્વાહ કરનાર, કુળાચાર પાળનાર, સન્માર્ગથી દ્રવ્ય મેળવનાર, સન્માર્ગે દ્રવ્ય ખરચનાર, ઉત્તમ કાર્ય કરવામાં આગ્રહ રાખનાર, દુષ્કાર્ય તરફ પ્રવૃત્તિ નહિ રાખનાર, પ્રમાદનો ત્યાગ કરનાર, ધર્મને બાધા ન લાગે તેમ લૌકિક વ્યવહારને અનુસરનાર, સર્વસ્થળે ઉચિતતા સાચવનાર, કલહ કામમાં પ્રવૃત્તિ ન કરનાર, નિઃસ્વાર્થપણે ગરીબોને મદદ કરનાર, ઉપકારનો બદલો ન ભૂલનાર, પ્રત્યુપકાર કરનારની યોગ્ય દાક્ષિણ્યતા રાખનાર અને નિત્ય પરોપકાર કરવામાં આદરવાળા એ શિષ્ટ પુરુષો કહેવાય છે.

સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી સર્વનું ભલું ઈચ્છનારા, આવા ઉત્તમ મનુષ્યોના સત્કાર્યોની અનુમોદના કરવી. કુટુંબનું, જ્ઞાતનું, દેશનું, ધર્મનું અને સર્વનું ભલું ઈચ્છનારા અને પોતાના ભલાને માટે વ્યવહારના કામ પણ જાતના સ્વાર્થ વિના અહોનિશ અન્યના

ભલાને માટે સતત પ્રયત્ન કરનારા ઉત્તમ મનુષ્યો દુનિયામાં વિરલા હોય છે. તેમને મન તો **वसुधैव कुटुंबकं** આ દુનિયાં એજ કુટુંબ છે. તેઓનું મન ઘણુંજ વિકાશ પામ્યું હોય છે, ઉદાર થયેલું હોય છે. તેને લઇનેજ નાત, જાત, કુટુંબ કે ધર્મના ભેદવિના સર્વને સરખા માની બનતો પરોપકાર કરી શકે છે. આવા પુરૂષોના આચરણની ઉત્તમ કર્ણીઓની પ્રશંસા કરવી. તેમની પ્રશંસા કરવાથી બે લાભ થાય છે. જુઓ કે તેવા પુરૂષો આપણી પ્રશંસાની ઇચ્છા રાખતાજ નથી, અને જો ઇચ્છા રાખે તો તેઓ નિઃસ્વાર્થી કહેવાય નહિં, તેમજ તેઓથી ઘણાં સારાં અને મોટાં કર્ત્તવ્યો બની પણ શકે નહિં. છતાં તેઓની પ્રશંસા કરવાથી તેઓને વધારે ઉત્તમ કાર્ય કરવાનો જુસ્સો આવે છે. અથવા તેમની આવી પ્રશંસા થતી જોઇને બીજા મનુષ્યો કે જેઓ આવા પરોપકારી કાર્યો કરવામાં બીલકુલ ભાગ લેતા ન હોય તેવાઓને પણ ઉત્સાહ વધે છે. વળી આપણાપર ઉપકાર કરનારનો બદલો આપણે બીજી રીતે વાળી ન શકીએ છતાં કૃતજ્ઞતા બતાવવાથી આપણું મન પણ પ્રફુલ્લિત રહે છે.

બીજો ફાયદો એ છે કે ગુણવાનપર પ્રીતિ રાખનાર, ગુણોનું અનુમોદન કરનાર અને સર્વ સ્થળે ગુણ જોનાર મનુષ્ય અવશ્ય ગુણવાન બને છે. આ તો લૌકીક નિયમજ છે કે વ્યાપારની દૃષ્ટિવાળો વ્યાપારી થાય છે, કવિત્વની દૃષ્ટિવાળો કવી બને છે, ભોગની ભાવનાવાળો ભોગી થાય છે, અને યોગની ભાવનાવાળો યોગી બને છે, તેવીજ રીતે સર્વ સ્થળે ગુણની ભાવનાવાળો માણસ ગુણી થાય છે. ઉત્તમ આચરણવાળા પુરૂષોના આચરણની પ્રશંસા કરનાર પોતાની ભાવના–લાગણીના પ્રમાણમાં ઉત્તમ બને છે. મનુષ્ય જ્યારે કોઇ પણ ગુણી પુરૂષના ગુણો

કરે ક્ષમાની પ્રશંસા છે, ત્યારે તે મનુષ્ય અન્યનાં સત્કાર્યો તે,
ગુણાનુરાગીને પોતાના હૃદયમાં ઉતારે છે. પછી તેને જે તે ગુણ,
પ્રમાણ ધીરે ધીરે ધીરે પોતાના વર્તનમાં મૂકવા રૂપ ઉદ્યમ આદરવા
કરે, અને વારંવાર તેવા પુરુષોના સમાગમમાં આવવા કરે તથા તેવા
પુરુષ માટે ક્ષમાની પ્રશંસા કરી તે રૂપ અનુકરણ કરવા ધારી પ્રેરણા કરે
એ તે ધીમે ધીમે તેના જેવો થઈ તેવું રૂપ ધારણ કરે છે.
અર્થાત્ પોતે જેની પ્રશંસા કરતો હતો તેના જેવી સ્થિતિ પોતે પણ
મેળવી શકે છે. આમ મનુષ્ય ઉત્તરોત્તર ગુણાનુરાગના માર્ગમાં પ્રવેશ કરતો,
ગુણાનુરાગ પણ જગાવે છે. માટે ઉત્તમ પુરુષોના આચાર વિચારની પ્રશંસા
કરવાની ટેવ રાખવી.

ઉત્તમ પુરુષ કોને કહેવા ? શરૂઆતમાં આ પ્રશ્નનો ઉકેલનો
ખુલાસો કરવો તે શક્યતાશક્ય પણ નહિ પડે. માટે શરૂઆત એટલાથી
કરવી કે પોતાથી અધિક ગુણવાન હોય તેને ઉત્તમ પુરુષ માની તેના
ગુણો પોતામાં દાખલ કરવા. જેમ જેમ ગુણવાન થતા જશો તેમ
તેમ અધિક અધિક ગુણી ઓળખાતા જશે અને છેવટે સર્વ ગુણ
સંપન્ન મહાપુરુષના આશ્રયથી સર્વ ગુણો પોતામાં ખીલી નીકળશે. શરૂ-
આતમાં મોટે ઠેકાણે બાથ ભીડવાથી, નથી તો તે હાથમાં આવતું અને
નાનું તો ગમતું નથી એટલે ઉભય ભ્રષ્ટ ન થવાય તે માટે શરૂઆત
નાના પાયાથી કરવી તે યોગ્ય છે.

પરંતુ નાના પાયાથી શરૂ કર્યા બાદ અધવચમાં મૂકી દેવું યોગ્ય
નથી. જેમ જેમ આગળ વધતા જઈએ તેમ તેમ આપણાથી વિશેષ
ગુણવાન શરૂ શોધી કાઢી, તેના ગુણો ગ્રહણ કરતા શીખવા. પરંતુ
તેની અમુક હદ છે એમ ન સમજી અમુક સ્થાન મેળવી—અમુક ગુણો

પિતાદિ તરફથી-પતિના કુટુંબવાળાને પણ દબાતા રહેવાદિ સહન કરવું પડે છે. માટેજ ધનાઢ્યે ધનાઢ્ય સાથે, અને ગરીબોએ ગરીબ સાથે વિવાહ કરવાની જરૂર છે.

વિવાહ જોડવા પહેલાં વર, કન્યાના કુળ વંશાદિની વિશુદ્ધતા કે ગુણાદિની પરિક્ષા સંબંધી તપાસ કરવાની જરૂરીયાત પણ રહે છે. નહિંતર વિરોધી ગુણવાળા પતિ–પત્નિનો સંસારવ્યવહાર દુઃખમય થઇ પડે છે.

પતિ સનાથ છે કે નિરાધાર છે. તે તપાસ કરવાની પણ જરૂર રહે છે. આગળ પાછળ કોઇપણ કુટુંબી વર્ગ ન હોય તો કોઇ તેવા વિષમ પ્રસંગે કે પતિવિયોગના પ્રસંગે સ્ત્રીને નિરાધાર સ્થિતિમાં ઘણું સહેવું પડે છે.

વળી પતિ કે સ્ત્રી વિદ્યાવાન્ છે કે મૂર્ખ છે તે સંબંધી પણ તપાસ કરવાની છે. પતિ વિદ્યાવાન્ હોય અને સ્ત્રી મૂર્ખ હોય, અથવા સ્ત્રી વિદ્યાવાન્–બુદ્ધિમાન્ હોય અને પતિ મૂર્ખ હોય, તો આ દમ્પતીઓ આપસમાં દુઃખી જીંદગી ગુજારે છે. પુરૂષ અન્ય સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરે છે અને સ્ત્રી રખડી પડે છે. ચાલુ નાતના પ્રતિબંધોને લઇ સ્ત્રીને ફરી લગ્ન થતું નથી એટલે સ્ત્રીને વિશેષ દુઃખમાં ગુજારવા પડે છે. અથવા પતિ મૂર્ખ હોય તો સ્ત્રી તેને ગાંઠતી નથી પણ સ્વચ્છંદી થઇ યથેચ્છાપણે વર્તન કરે છે. એટલે પતિએ દુઃખી હૃદયે જીંદગી ગુજારવી પડે છે. આવાં દમ્પતીઓ ઘણા મોટા વર્ગમાં હાલ દુઃખી જીંદગી ગુજારતાં નજરે પડે છે. આ કરતાં કાંતો બન્ને વિદ્વાન્ હોય અને કાંતો બન્ને મૂર્ખ હોય તો એ સ્નેહ અવસ્થામાં સુખી જીંદગી ભોગવી શકે છે.

તે માટે શરીર આરોગ્ય–હિમ્મતની પણ તપાસ કરવાની છે. શરીર

ગ્નોનાં નિરોગી હોવાં જોઈએ. નહિંતર પ્રજા-સંતતિ રોગવાળી ઉપજે થાય છે અને વારસામાં તેવા રોગો ઉતરે છે. સ્ત્રી રોગી હોય તો પતિ ખીજી પત્નિ કરે છે અને સ્ત્રીની જીંદગી દુઃખમય થઇ પડે છે.

ઉમરમાં પણ પુરૂષ વૃદ્ધ હોય અને સ્ત્રી યુવાન હોય તો સ્ત્રી નિરંકુશ થઇ સ્વચ્છંદી બને છે. અથવા ટુંક મુદતમાં વિધવા બને છે, અને પછી પણ સ્વતંત્રજ થાય છે. વૃદ્ધ પતિની હયાતિમાં ઇચ્છાઓની અપૂર્ણતાને લઈ કલેશ વૃદ્ધિ પામે છે, અથવા આબરૂના કાંકરા થાય છે. સ્ત્રી નાની હોય છે તો તેના શરીરની ખુવારી મળે છે, શરીરનું બંધન નબળું પડે છે અને રોગનો ભોગ થઇ પડે છે. પુરૂષ નાનો હોય તો નાનપણથીજ વીર્યનો નાશ થાય છે. નિર્બળ પણ થાય છે, રોગોમાં સપડાઇ ટુંક મુદતમાં મરણને શરણ થાય છે. અથવા આબરૂના કાંકરા થાય તેવા કજેતાઓ થાય છે. આ માટે ખાસ કન્યા કે વરના વાલીઓએ સંભાળ રાખી વર કન્યાના કુલ, શીળ, સનાથતા, વિદ્યા, ધન, શરીર અને વયની સમાનતા, લાયકતા તપાસી પછી લગ્ન કરવાં, કે જેથી તેમનો વ્યવહાર સુખમય થવા સાથે તેઓ ધર્મકાર્યમાં ઉપયોગી જીંદગી ગુજારી શકે.

મૂર્ખ, નિર્ધન, દૂર દેશાવર રહેનારો, જુદા ભાવ બોલનારો, અનેક સાથે વેર વિરોધ રાખનાર, મોક્ષનો અભિલાષી, શૂરવીર (હાલતાં ઉઠીની લડાઇ વહોરનાર) અને કન્યા કરતાં ત્રણગણીથી અધિક ઉમરવાળાને કન્યા આપવી નહિં. આમ શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે. બાર વર્ષ સુધી કુમારી કન્યાનો કાળ છે. ત્યાર પછી તેનો વિવાહ કરવો તે કન્યા યોગ્ય કાળ કહેલ છે.

બાર વર્ષની કન્યા અને સોળ વર્ષની ઉમરનો પુરૂષ વિવાહ યોગ્ય છે. તેથી નાની વરકન્યાનો વિવાહ અયોગ્ય ગણાય છે.

દેશો તો સામેથી પણ ગાળ આવશે. નમસ્કાર કરશો તો સામેથી નમસ્કાર મળશે.

સુખી થવાની ઇચ્છા હોય તો બીજાને સુખી કરો. પાપનો ભય રાખવાથી સુખી થવાની તમારી ઇચ્છા પાર પડશે. વ્યવહારના વિલક્ષણ પ્રસંગને લઇ તમે સર્વ પ્રકારે બચી ન શકો તો પણ જે પાપનાં બાવી પરિણામો ભયંકર નરકના દ્વાર તુલ્ય છે તેવાં સાત વ્યસનોનો તો અવશ્ય ત્યાગ કરો.

જુગાર રમવો ૧, માંસ ભક્ષણ કરવું. ૨ દારૂ પીવો ૩ વેશ્યાગમન કરવું ૪ શિકાર કરવો. ૫ ચોરી કરવી. ૬ પરસ્ત્રી ગમન કરવું ૭ આ સાત મોટાં પાપો છે તેનો તો અત્યારેજ ત્યાગ કરી દ્યો.

જુગારી માણસમાં અનેક દુર્ગુણો ધીમે ધીમે પ્રવેશ કરે છે. જુગારી જુઠું બોલતાં શીખે છે. પૈસાની જરૂરીયાત માટે ચોરી કરતાં શીખે છે. હલકા–નીચ સ્વભાવના મનુષ્યોની સોબતથી પરસ્ત્રી, વેશ્યા ગમન કરતાં શીખે છે. દારૂનું પાન કરવાનું પણ તેની સોબતને અંગે વ્યસન લાગુ પડે છે. જુગારથી પાંડવો રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયા. રાણી દ્રૌપદિને હારી ગયા અનેક વર્ષ પર્યંત દેશપાર–દેશવટો ભોગવવો પડ્યો. જેના પ્રતાપે અનેક સંકટોની જાળમાં તેઓ સપડાયા. ભાઇઓ સાથે વેરવિરોધ વધ્યો અને છેવટે મોટી લડાઇમાં ઉતરવું પડ્યું. કુટુંબનો સંહાર થયો. આ સર્વમાં જુગાર એ નિમિત કારણ થયેલ છે.

નળરાજા પોતાના નાનાભાઇ કુબેરની સાથે જુગાર રમતાં રાજ્ય હારી ગયો. જુગારમાં રાણી દમયંતિને પણ હારી ગયો અને છેવટે કેટલાંક વર્ષ પર રાજ્યમાં નોકર–રસોયા–તરીકે જીંદગી ગુજારવી પડી.

આ જુગારથી અત્યારે પણ અનેક શ્રીમંત કુટુંબો પાયમાલ થઇ

જોવામાં નજરે પડે છે.

માંસ ભક્ષણ એ પશુ આદિનો વધ કર્યા સિવાય નિપજ શકતું નથી. પશુઓમાં પણ મનુષ્યોના જેવુંજ જીવન છે. તેને પોતાના પેટ ભરવા માટે જેટલો ત્રાસ આપવામાં આવે છે તેથી વિશેષ ત્રાસ-દુઃખ તેના બદલામાં ભોગવવું પડે છે. ઘાત પ્રત્યાઘાતના નિયમ પ્રમાણે જેવું કરીએ તેવા પરિણામે ભરીએ તેવું, તેવા રૂપે પાછું આપણા તરફ તે પાછું આવ્યા સિવાય રહેતું નથી. જાનવરો આપણને દૂધમાં, ખેતીમાં, ગરમ કપડાં આપવામાં, પગમાં પહેરવાનાં જોડાં આપવામાં, ટાઢ તાપથી બચાવનાર ચામડું આપવામાં, ખાતર માટે ઉપયોગી સાધન પુરૂં પાડવામાં એમ અનેક રીતે ઉપયોગી છે તેનો નાશ કરવાથી આપણા ખેતીવાડી વડે ફલરૂપ દેશને મોટી હાની પહોંચવા સંભવ છે. ધર્મશાસ્ત્ર તરફ નજરમાંની વાતનો ખ્યાલ તો તેનાથી અલગ છે માટે માંસ ભક્ષણ કરવાનું બંધ કરવું જોઈએ.

દારૂ પીવાનો ત્યાગ કરવો. કેફ-નિશામાં મોટો અવગુણ તો એ છે કે તે પીવાવાળાની શારીરિક શક્તિને મોટો ધક્કો પહોંચાડે છે. માનસીક શક્તિની ઉપર પણ તે મોટી અસર કરે છે. તેનો સઘળો વ્યવહાર અવ્યવસ્થિત થઇ જાય છે. દારૂના નિશામાં કેટલાકનાં મરણ નીપજે છે, અને બીજાને પણ કેટલાકનાં ખુન કરે છે. ગુપ્ત વાતો ખુલ્લી કરી દે છે. પરાધીન સ્થીતિમાં પણ કેટલીક વખત પોતાને તે મોટું નુકશાન કરે છે. વળી તેવા વિના પ્રયોજનના વ્યસનથી પૈસાનું પાણી થાય છે. દેશ નિર્ધન બને છે. અને પરિણામ અંતે બીમારીના કષ્ટમાં આવે છે. માટે દારૂનો ત્યાગ કરવો.

વેશ્યા ગમન ન કરવું. ગૃહસ્થોએ પોતાની સ્ત્રીમાં સંતોષ રાખવો. વેશ્યાને ગમે તેટલું ધન આપો, પણ તે તૃપ્ત થવાનીજ નહિ. તેની દૃષ્ટિ નિરંતર પૈસા ઉપરજ હોય છે. પૈસા વધારે આપનાર કોઈ મળશે એટલે થોડા પૈસા આપનારનો તે ત્યાગ કરવાનીજ. કેમકે તેને અંતરંગ પ્રેમ હોતો નથી. ઘરની સ્ત્રી કરતાં તેનામાં હાવ-ભાવ-ખાનપાન [illegible] વગેરે [illegible] ઘરની સ્ત્રીમાં પ્રેમ-લાગણી, આંતરૂ પ્રીતિ [illegible] મદદ કરવાની, સંકટમાં સહાય કરવાની, [illegible] સાથે જીવન ગુજારવાની અને દરેક પ્રસંગે હૃદયથી [illegible] હોય છે તે વેશ્યામાં હોતો નથી. વળી તે અનેક પુરૂષોના સંસર્ગમાં આવતી હોવાથી, તેના પ્રસંગથી વિવિધ પ્રકારના રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. [illegible] અનેક દુર્ગુણો [illegible]

[illegible]

જાનો નાશ કરો છો તેમ તમારા ઉપર પણ કોઇ જબરો થઇ તમારા નખરાનો નાશ કરશેજ. કારણ દરેક ક્રિયા ફળવાળી છે. જે કાંઇ કરશો તેનો બદલો-ફળ તો અવશ્ય મળશેજ.

ચોરી ન કરવી—જ્યાં પોતાપણાની ભાવના છે. જ્યાં જ્યાં મમત્વ-મારાપણાનો નિશ્ચય થયેલ છે ત્યાં ત્યાં તે તે વસ્તુનો નાશ થવાથી કે કોઇ લઇ જવાથી તે તરફથી આઘાત થયા સિવાય રહેતો નથી. તેમ તમારી પોતાની વસ્તુનું રક્ષણ કરો છો, કોઇ લઇ ન જાય તે માટે પ્રયત્ન કરો છો તો પછી અન્યની વસ્તુ—માલીકીવાળી વસ્તુ-લેવાનો તમને શું અધિકાર છે ? કેમકે તે પણ તમારી માફક તે વસ્તુનું રક્ષણ કરવા ઇચ્છે છે. તમારી વસ્તુ કોઇ લઇ જવાથી તમને જેમ દુઃખ થાય છે તેમ સામા મનુષ્યની વસ્તુ તમે લઇ લેવાથી તેને પણ દુઃખ થતું હશે, આ વિચાર તમને કેમ નથી આવતો ? ચોરી કરવાથી વ્યવહારમાં આબરૂ જાય છે, કોઇ વિશ્વાસ કરતું નથી. ચોરી કરતાં પકડાય તો અધિકારી તરફથી તે દંડાય છે. કેદ પ્રમુખની સજા ભોગવે છે અને પરિણામે દુઃખી થાય છે. માટે ચોરીનો ત્યાગ કરવો.

પરસ્ત્રી ગમન ન કરવું—પરસ્ત્રી ગમન કરનારાઓ પોતાના પ્રાણ તથા આબરૂને જોખમમાં નાખે છે. પરસ્ત્રી ગમનની ઇચ્છા કરનારાઓ રાવણ આદિ રાજાઓ રાજ્યાદિથી સદાને માટે ભ્રષ્ટ થયા છે, એટલુંજ નહિ પણ તેમની અપકીર્તિ સદાને માટે આ દુનિયા ઉપર ચાલુ ગવાતી રહે છે. અરે ! પોતાની સ્ત્રીનું અન્ય તરફથી રક્ષણ કરનારાઓને અન્યની સ્ત્રી તરફ ખરાબ દૃષ્ટિ કરવાનો શો અધિકાર છે ? પરસ્ત્રી લંપટની આબરૂ કાંઇ હોતી નથી. ઘરમાં આવતાં પણ લોકો તેના તરફ અવિશ્વાસની દૃષ્ટિથી જોવે છે. તેનું જીવન પણ નિરંતર જોખમમાંજ

પ્રસિદ્ધ દેશાચાર પ્રમાણે ચાલવું. ૫.

[illegible] પ્રમાણે ચાલવા [illegible] હોય તથાપિ [illegible] ચાલતી [illegible] હોય તેવા ભોજન, વસ્ત્ર, [illegible] અને દેશના ચાલતા [illegible] ને પ્રસિદ્ધ દેશાચાર પ્રમાણે ચાલવાનું [illegible] છે.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

વ્યવહાર સુખરૂપ નિવડે છે. તે સાથે તેના હાથે અનેક ઉત્તમ ધાર્મિક કાર્યો પણ થઇ શકે છે. આગલા વખતમાં ઇંદ્રમહોત્સવાદિ લોકાચાર-કે દેશાચારના મહોત્સવોમાં જૈનાચાર્યો પણ ભાગ લઇ લોકોને અનુકુળ રહેતા હતા, અને તેને લઇ લોકો તેમને મદદ કરવાને અવસરે અચકાતા પણ ન હતા. શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્ય જેવા પ્રભાવિક આચાર્યો પણ રાજસભામાં-કે રાજ્યપ્રકરણીય કામોમાં ભાગ લેતા હતા અને તેને લઇ કુમારપાળ જેવા રાજાને પરમાર્હત જેવી ઉત્તમ પંક્તિએ પહોંચાડવા સાથે ધર્મનો ઓહોળો ફેલાવો કરી શક્યા હતા. દેશાચારને માન નહિ આપનાર ગમે તેવો મનુષ્ય હોય કે ધર્મ હોય તેનો નાશ થતાં વાર લાગતી નથી. કોઇ વખતે નાશ ન થાય તો તેમાં સુધારો વધારો તો થતો અટકી પડે છેજ. લોકાચારમાં ભાગ ન લેવાથી લોકોથી જુદા પડી જવાય છે; અને લોકાચારનું ઉલ્લંઘન કરવાથી તો તે દેશવાસી લોકો સાથે વિરોધ થવાનો પણ સંભવ રહે છે. અનેક નુકશાનો વેઠવાં પડે છે. શાંતિના અભાવે ધર્મપ્રાપ્તિ થવી પણ મુશ્કેલ-કે દુર્લભ થઇ પડે છે. હાલના વખતમાં પણ દેશાચાર કે લોકાચાર પ્રમાણે ઉપકાર માનવાના વફાદારી બતાવવાના વિગેરે અનેક રીવાજો કરવા પડે છે. માટે શિષ્ટ સમ્મત યથાયોગ્ય દેશાચારનું પાલન કરવું જોઇએ અને તેથીજ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા તથા તે સિવાયના ત્યાગ માર્ગવાળાઓ પણ યથાયોગ્ય પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે છે.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

વાથી કે, સાંભળવાથી આપણને કાંઈ ફાયદો થતો નથી, પણ ઉલટું તેની સાથે વિરોધમાં વધારો થાય છે અને સાંભળવાવાળાને દુર્બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરે છે. સામાન્ય મનુષ્યના પણ અપવાદ બોલવા તે યોગ્ય નથી, તો પછી અનેક જન સમ્મત માનનીય, રાજા, પ્રધાન, ગુરુ, સંઘ અને દેવાદિના અવર્ણવાદ બોલવા તેતો ક્યાંથીજ યોગ્ય ગણાય? રાજા પ્રમુખના અવર્ણવાદ બોલવાથી ધનનો તથા પ્રાણનો નાશ થાય છે. દેવ, ગુરૂ અને સંઘ (મહાન્ સમુદાય)ના અપવાદ બોલવાથી મહાન્ કર્મબંધ થવા સાથે નીચ ગોત્રમાં જન્મવું પડે છે. શાસ્ત્રકારો તો પરના છતા દોષો પણ બોલવાની મના કરે છે, તો પછી જેનામાં બીલકુલ દોષ ન હોય તેવા અન્યના અછતા દોષો બોલવાની તો વાતજ શી કરવી? પરના અવર્ણવાદ બોલનાર મનુષ્ય ધર્મને લાયક થયોજ નથી. કારણ કે હજી તેનું લક્ષ પોતાને સુધારવા તરફ વળ્યું નથી એમ ચોક્કસ સમજવું જોઇએ. કર્મની વિચીત્ર ગતિ છે, અને ઉદયને આધિન ગમે તે મનુષ્યને કે જીવને થવુંજ પડે છે. ઉદય આગળ તીર્થંકર જેવી સ્થિતિને લાયક થયેલા જીવોને પણ નમવું પડયું છે. આ વાતની તે નિંદા કરનાર જીવને ખબરજ નથી. નહિંતર તે પોતાનું સુખ કેમ સ્વાધિન ન રાખી શકે ? એક તો અવર્ણવાદ બોલનાર જીવ લાયક નથી અને આવી રીતે પરના અપવાદ બોલવાથી તે લાયક થઇ શકતો નથી. અર્થાત્ પોતાની લાયકાત આડો તે મજબુત કિલ્લો ઉભો કરે છે. ધર્મના માર્ગમાં ચાલવાને લાયક થવા માટે પરનિંદાનો ત્યાગ અવસ્ય કરવોજ જોઇએ.

ગુજરાતીઓને દેશે ક્યારે નિરાશ કરશો ! ૭.

[illegible]

કરવાનો નિયમ જોઇએ તેવો ઉપયોગી ગણવામાં આવ્યો નથી, તેઓ તદ્દન ખુલ્લાં મુકામો પસંદ કરે તો તેમને માટે કાંઇ પણ કહેવા જેવું રહેતું નથી.

અથવા તદ્દન શાંતિ કે સલામતિ જેવા વખતમાં પવિત્ર જીવન ગુજારનારાઓને આ નિયમ લાગુ પડતો નથી.

ઘણા ગુપ્ત ઘરમાં પણ ન રહેવું એટલે જેની ત્રણ કે ચારે બાજુ ઘરો આવી રહેલાં હોય તેવા ગુપ્ત સાંકડા માર્ગ કે ગલીમાં આવેલાં ઘરો સમજવાં. તેવાં ઘરોમાં કોઇ પ્રસંગે અગ્નિ (આગ) લાગ્યો હોય તો જાન માલનો બચાવ કરવો મુશ્કેલ થઇ પડે છે. વળી તે બંધવાળાં ઘરોમાં જોઇએ તેટલી હવા આવતી ન હોય, પ્રકાશ આવવાનો માર્ગ ન હોય તો તેથી શરીરની તંદુરસ્તી બગડવાનો ચોક્સ સંભવ રહે છે. ઘણા અંધારાવાળા અને ખુલ્લી હવા વિનાના મુકામોમાં રહેનારા મનુષ્યો માંદા પડવાના કેટલાક દાખલાઓ હાલ તરત મળી શકે છે.

વળી ગૃહસ્થોએ લડાઇને લઇને ઉપદ્રવવાળું, દુકાળ, મરકી ઇત્યાદિથી ભયવાળું અને વિરોધી લોકોના સમુદાયવાળું સ્થાન ત્યજી દઇ અન્ય સ્થળે જઇ વસવું. તેવા સ્થળનો ત્યાગ કરવામાં નથી આવતો તો ધર્મ, અર્થ, કામની હાની થવા સાથે જીવના નાશ થવાનો (મરણનો) પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે.

માટે તેવા ગુપ્ત ઘરોમાં ગૃહસ્થોએ નિવાસ ન કરવો. ઘરમાં જવા આવવાનાં અનેક દ્વારો હોવાં ન જોઇએ. ઘણાં બારણાં હોય તો ચોર જારાદિથી રક્ષણ કરવા માટે ખરચના બોજામાં ઉતરવું પડે છે. હવા આવવાની બારીઓ માટે આ વાત નથી. તેમજ લોઢાના સળીઆવાળા બારી બારણાં ઉપયોગી છે. આ વાત મોટાં બારણાં માટેની છે. તેવાં દ્વારો

બંધ રાખવાથી ઓખાઈ પડે છે કે હવા આવતી અટકે છે. ખુલ્લાં હોય તો ઘરનાં માણસો આપાં પાછાં હોય ત્યારે તેને સાચવવાની ચિંતા રાખવી પડે છે. તેમાં કોઇ દ્વાર બંધ કરવું રહી જાય તો જોખમમાં ઉતરવું પડે છે. માટે જવા આવવાનાં વધારે બારણાં ઘરને રાખવાં નહિ.

વળી આવા અશુભ ઘરની અંદર જ્યારે બીજા માણસોની મદદની જરૂર પડે છે ત્યારે ઘણી માગણી કર્યા છતાં, ઘણી મુશ્કેલી વેઠતાં પણ તેની મદદ મળી શકતી નથી. આનું કારણ તે ઘરની અશુભ સ્થીતિ છે તેજ છે.

ગૃહસ્થોએ ઘર યોગ્ય સ્થાનકે કરવું જોઇએ. ઘર બનાવવાં પહેલાં જે જમીન શુદ્ધ કરેલી હોય તો તે યોગ્ય સ્થાનકે કરેલું કહેવાય છે. ઘર બનાવવાં પહેલાં ભૂમિની અંદર રહેલ વાળ, ભસ્મ, હાડકાં પ્રમુખ સલ્ય કાઢી નાખવાં. આ ઠેકાણે જમીન ઉત્તમ, મધ્યમ, કે અધમ છે તેની પરિક્ષા કરી ઘર બનાવવું. તેની પરીક્ષા અનેક રીતે થઇ શકે છે. જેમકે, એક હાથ જમીન ખોદીને તેજ માટીથી પાછો ખાડો પુરી દેવો. જો તે ખાડો પુરાતાં માટી વધે તો જમીન ઉત્તમ છે. ઓછો રહે તો જમીન ખરાબ અધમ સમજવી. સરખો ભરાઇ રહે તો મધ્યમ સમજવી. અથવા તે માટીમાં જુવારા વાવ્યાથી જો ત્રણ, પાંચ કે સાત દિવસમાં ઉગી નીકળે તો અનુક્રમે તે જમીન ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ટ છે એમ સમજવું. અથવા તે જમીનના ગુણદોષનો શુકન, ઉપશ્રુતિ આદિ નિમિત્ત બળથી નિર્ણય કરવો. તે ઘર બનાવવાના સ્થાનની નજીક મંદિર કે વૃક્ષ હોય તો તે મંદિરની ધ્વજાની છાયા કે વૃક્ષની છાયા બીજા કે ત્રીજા પોહોરની જો ઘર ઉપર પડતી હોય તો તે ઘર સદા દુઃખદાયક છે એમ સમજવું. પહેલા કે ચોથા પહોરની છાયા ઘર ઉપર આવતી

હોય તો હરકતકર્તા નથી. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, અરિહંતના મંદિરની પુંઠ વર્જવી. ચંડીકા અને સૂર્યના મંદિરની દૃષ્ટિ વર્જવી. શ્રીકૃષ્ણના મંદિરનું ડાબું પડખું વર્જવું અને બ્રહ્માના મંદિરનું જમણું પડખું વર્જવું. આ પુંઠાદિ વર્જવાનું કારણ તેની ધ્વજાની છાયા બીજા કે ત્રીજા પહોરની ઘર ઉપર ન પડે તેટલા માટે સમજાય છે. જો તેમ ન હોય તો મંદિરની પુંઠ અરધા ગામ તરફ આવે છે તેટલી તો વર્જી શકાય નહિં. તેમ કરવું અસંભવિત છે.

ગૃહસ્થોએ પોતાનું રહેવાનું ઘર સારા પાડોશીઓની પાસે કરવું કે રાખવું જોઇએ. ધર્મીષ્ટ પાડોશીઓની સોબતથી ધર્મ કર્મમાં જાગૃતિ આવે છે. શાલીભદ્રને પાછલા સંગમકના ભવમાં સુપાત્રદાનની બુદ્ધિ થઇ હતી તે સારા પાડોશના સહવાસનું ફળ છે. કુશીળાદિ આચરણ-વાળા પાડોશીના સહવાસથી તેમના આચારણ કે આલાપ સંલાપ દેખી સાંભળીને દુર્ગુણી થવાનો પ્રસંગ બને છે. ખરાબ આચરણ તરફ ઢળી પડવાનો આ જીવને ઘણા લાંબા વખતનો પરિચય હોવાથી તેવા પાડોશથી દૂર રહેવાની પૂર્ણ જરૂર છે. ' સોબત તેવી અસર ' ઘણા વખતના પરિચયથી પાડોશીના સારા નઠારા આચાર વિચારોની અસર થયા વિના રહેતી નથી. માટે ધન, જીવિત, ધર્મ અને સુખના અર્થી જીવોએ, મૂર્ખ, અધર્મી, ચોર, ક્રોધી, અભિમાની, ધૂર્ત, પ્રધાન, અંત્યજ, મહા વેરવાળા, સ્વામીવંચક, લુબ્ધ, પરસ્ત્રી આશક્ત, વેશ્યા, બાળસ્ત્રી, ઋષી મુનિના ઘાત કરનાર એવા પાડોશીઓના સહવાસમાં ન રહેવું.

યોગ્ય સ્થળે ઘર હોય તેમાં રહેવાથી ધનનું રક્ષણ, જીવિતવ્યનું રક્ષણ, રોગથી બચાવ, મનની શાંત સ્થિતિ, ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ અને અનાચારનો ત્યાગ, વિગેરે અનેક ફાયદાઓ થવાનો સંભવ છે. આ સર્વ ફાયદાઓ ધર્મપ્રાપ્તિની યોગ્યતા મેળવી આપવામાં થોડે ઘણે અંશે મદદગાર થાય તેવા છે.

સદાચારીની સોબત. ૮

આ જીવનમાં નિયમ પાળવામાં હિત છે એ વાત ચોક્કસ પ્રતિદિન થતા કર્મો ઉપરથી જણાઈ આવે છે. તેમ મનુષ્યોએ સ્વભાવમાં સારાપણાથી રહેવાને માટે પ્રયત્ન કરવું જોઈએ. કારણ કે સારું આચરણ કરવાનું મનુષ્યોને બની આવે છે. મનુષ્યોને સારું શું છે તે જાણે છે તેનો નિર્ણય કરવો જોઈએ. આપણા મનના વિચાર પ્રમાણે કરે છે. આપણા માબાપના, તેઓના પરિચય હોય તેવા વિચાર કે આચરણ પ્રમાણે કરે છે. આ રીતે બીજાના પરિચયનું ફળ મળે છે.

જેમ જેમ સારા વિચારવાળા મનુષ્યોનો પરિચય થાય છે, તેમ તેમ આપણા મનમાં વિચારવાળા મનુષ્યોના વિચારથી લાભ કે કોઈ એક વિચારો વાંચવા કે સાંભળવામાં આવે છે, તેમ તેમ તેનો આપણામાં બનાવેલું સારું કે નઠારું તેમાં પણ ફેરફાર કર્યા કરે છે. ઉત્તમ વિચારોની પ્રથમ અસરને હા પહેલાં ભલે થોડા માણસો વિરોધ સારું માનતા નહીં, તો પણ યોગ્યને યોગ્ય રીતે માનવાનું કારણ એ છે. તેમ થવાનું કારણ તેનાથી ઉત્તરોત્તર સારું અને પરિણામે સુખકારક જે સમજવામાં આવ્યું છે તે છે. શરૂઆતથી સારા કે નઠારાપણાની માન્યતામાં ઉત્તરોત્તર ફેરફાર થયા કરતાં છેવટ મનુષ્ય પૂર્ણ સત્ય અને શ્રેયને શોધી કાઢે છે, મેળવી શકે છે. આગળ થવાનો મુખ્ય હેતુ સદાચારવાળા મનુષ્યની સોબત કરવી તેજ છે.

પ્રત્યક્ષ સમાગમદ્વારા અને પુસ્તકદ્વારા એમ બે પ્રકારે સદ્-ચારીની સોબત બની શકે છે. ત્યાં આગળ પ્રત્યક્ષ સમાગમવાળી સોબતને

મુખ્ય ગણવામાં આવી છે અને તેનું કારણ સામાન્ય બુદ્ધિવાળા કે શરૂઆતવાળા જીવો પ્રત્યક્ષ સદાચારીની સોબતનો લાભ ઘણી સહેલાઇથી લઈ શકે છે તેજ છે. દુર્ગુણો હઠાવવા કે સુધારવા માટે સદાચારીનો પ્રત્યક્ષ સમાગમ બહુ ઉપકારક છે. તેઓ હિત શિક્ષા દ્વારા આપણા દુર્ગુણો સુધારવા પ્રેરણા કરે છે. તેમજ તેમના સદાચરણો દેખીને પણ આપણને સુધરવાની લાગણીઓ ઉત્પન્ન થાય છે. તે સદાચારીની થતી પ્રશંસા સાંભળીને, તેમનું બહુ માન થતું દેખીને પણ ગુણ અવગુણની તુલના મનુષ્યો કરી શકે છે; અને તેમના જેવી સ્થિતિ મેળવવા માટે સદાચરણી થવાની લાગણી પણ સ્ફુરી આવે છે. ઇત્યાદિ અનેક ફાયદાઓ સદાચારીના સહવાસથી થાય છે. તેથી વિપરિત પ્રવૃત્તિવાળા દુરાચારી, કપટી, ધુર્ત્ત, નિંદ, ભાંડ, ક્રોધી, હિંસક, જૂઠા બોલા, ચોર, જાર, જુગારી, અહંકારી, કૃપણ, દ્રોહી, વિશ્વાસઘાતી, ક્લેશી—ઇત્યાદિની સોબતથી મહાન્ દુર્ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે. લોકીક કહેવત છે કે " કાળાની જોડે ધોળો બેસે તો વાન ન આવે પણ સાન તો આવેજ. " સાન એટલે તેના આચરણનું અનુકરણ કરવાનું તો મનુષ્યો શીખે છેજ. મનુષ્યોને તો સોબતની અસર થાય છે પણ પશુ પક્ષીઓને પણ સોબત તેની અસર થયા વિના રહેતી નથી. એકજ માતા પિતાથી ઉત્પન્ન થયેલા પોપટનાં બે બચ્ચાંઓ, તાપસ અને ભિલ્લની સોબતથી સદ્ગુણી તથા દુર્ગુણી થયાના દાખલાઓ વ્યવહારમાં પ્રસિદ્ધ છે. પશુ પંખીઓથી પણ આગળ વધી વનસ્પતિમાં તપાસ કરીએ તો ત્યાં પણ સોબત તેની અસર થયેલી જણાયા રહેશે નહિ. ચંદનના વૃક્ષોની જોડે ઉત્પન્ન થયેલા લીમડામાં ચંદનની સુગંધ આવે છે. લીમડો પણ ચંદનને ભાવે વેચાય છે.

ત્યારે મીઠું પાણી પણ લીમડાની સોબતથી કડવા જેમ થઈ રહે છે [illegible] મનુષ્યનું છે. આ ઉપરથી એવો નિશ્ચય કરવાની જરૂર છે કે સદ્ગુણી થવા માટે મનુષ્યોએ સદાચારીઓની સોબત અવશ્ય કરવીજ જોઈએ. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, "કોઈની સોબત ન કરવી [illegible] એ નેમ ન કરી શકો તો સત્પુરુષોની સોબત કરજો. કેમકે સત્સંગ રોગનું ઓષધ છે." અર્થાત્ સત્સંગથી દુર્ગુણો દૂર કરી મનુષ્ય સદ્ગુણી બને છે. મહાત્મા પુરુષો કહે છે કે, સુસવાટા મારતા [illegible] ભયંકર શત્રુની પાસે જવું તે સારું છે. પણ અધર્મી, ચાડિયા [illegible] પાપમિત્રોની સાથે એક ક્ષણ પણ રહેવું તે કલ્યાણકારી નથી. [illegible] સર્પ અને છિદ્ર શોધનાર શત્રુ આ ભવનાજ મરણ કરે છે, પણ અસત્ અને અજ્ઞાનના ભરેલી પ્રકૃતિવાળા મનુષ્યોની [illegible] અનંતવાર મરવું પડે છે. જ્ઞાની પુરુષની સાથે રહેતાં [illegible] તો પણ કલ્યાણ દાયક છે, પણ નમ્ર, અજ્ઞાની, [illegible] જન્મ મળે તોપણ તે હિતકારી નથી. કારણ કે [illegible] આવે છે. અનાચારી મનુષ્યોની [illegible] પ્રાપ્ત થાય છે.

માતાપિતાનું પૂજન ભક્તિ કરવી. ૯

[illegible]

માટે તે પરમોપકારી માતાને ધન્યવાદ ઘટે છે. ઉચિત પર્યંત તેની આજ્ઞાનો નાબેદાર રહી તેમના ઉપકારના બદલા તરીકે તેમની દરેક ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરવી જોઈએ. બાલ્યાવસ્થા પછી પણ યોગ્ય શિક્ષણ આપી બુદ્ધિને કેળવવાનું કામ પણ માતાપિતાનું છે. ત્યાર પછી વ્યવહાર કેળવણી આપી વ્યાપારિકના સાધનરૂપ, વિદ્યા, કળા, હુન્નર, વેપાર, ઇત્યાદિમાં પ્રવિણ બનાવી વ્યવહારના માર્ગમાં બરાબર ઉભા રહેવા જેવી સ્થિતિમાં લાવવાનું કામ પિતાનું છે. આવી રીતે વ્યવહાર માર્ગે બનાવવામાં મદદ કરનાર માતાપિતાનો જેટલો ઉપકાર માનો તેટલો ઓછો છે.

માતાપિતાની ભક્તિ કરવાનો મહાન દાખલો ભગવાન મહાવીર દેવે પોતે કરી બતાવી દુનિયા આગળ એમ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે માતાપિતાની ભક્તિ કરવામાં જરાપણ પાછા ન હઠવું. અને તેના ઉપકારનો બદલો કોઈ પણ રીતે તેમને યોગ્ય ધર્મમાર્ગે દોરીને વાળી આપવો. કારણ કે સિવાય બીજી કોઈ પણ જાતની ભક્તિ તે બદલો વાળવાને પૂરતી નથી. આમાં બને તેટલી બીજી ભક્તિ તો કરવાનું રહ્યું.

દાખલો આ પ્રમાણે છે કે, જે વખતે ગર્ભમાંથી ભગવાન મહાવીરદેવ ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારે માતાની ભક્તિ માટે, એટલે માતાને અંગ હાલવા ચાલવાથી દુઃખ થાય છે માટે અને તેટલું સ્થિર રહ્યું. અને તેમ થયું. આનું પરિણામ ઉલટું આવ્યું. ગર્ભની આકુળતાની ચિંતા થઈ માતાને ચિંતા થવા લાગી મહાવીરે જ્ઞાનબળથી તે તે જાણ્યું અને માતાને શાંતિ માટે હલનચલન શરૂ કર્યું પણ માતાને [illegible] [illegible] મનમાં [illegible] આવી માતાને [illegible] આટલો મોહ છે [illegible] [illegible] [illegible] દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ ત્યારે તેને કેટલું દુઃખ થશે અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. માતાની લાગણી ન દુખાય

તેઓની આજ્ઞા તે પ્રભુએ કહેલ વિષય કહે છે કે અન્તર્ધ્યાનની અવસ્થાએ સુધી માટે ભાવધર્મને વિરાધ ન કરવો. જે પ્રભુના મહેલને નિર્મળ કરી પ્રભુને ધ્યાનધર્મની ભક્તિનો માર્ગ કેટલો આવશ્યક છે? 'વળી' તેમણે પૂર્વનાં માતાપિતાને પ્રતિબોધ આપવા અને આઠ પ્રકારના મદ, ક્રોધ, સ્નાન, તથા દેવદર્શને ધર્મ સાથે લઈ જવા નિત્ય કરી. તેમની ધર્મ મહિમાની વૃદ્ધિ કરી. ભગવાને ઠાણાંગ સૂત્રમાં ગણધરોને સંબોધીને કહ્યું છે કે આયુષ્યમાન! માતાપિતા, સ્વામી ઉપકાર કરનાર અને ધર્મમાર્ગે ચઢાવનાર ધર્મગુરુ આ ત્રણેનો બદલો દુઃખે વાળી શકાય છે. શિષ્યોએ પ્રશ્ન કર્યો છે કે પ્રભુ! કોઈ પુત્ર માતાપિતાને સવારમાં, મધ્યાહ્ને કે સાંજના વખતે તેલાદિ વડે મર્દન કરી સુગંધી વસ્તુથી ગોળી ખસેડીને સ્નાન કરાવે, અને અલંકારથી વિભૂષિત કરે, સ્વાદિષ્ટ સુંદર ભોજન કરાવે, અને યાવત્ જીવપર્યંત પીઠાદિ ઉપર બેસાડીને ફરે તો શું તે ઉપકારનો બદલો વળી શકે? ભગવાન કહે છે કે નહિ. નહિ. તેમ કરવા છતાં માતાપિતાના ઉપકારનો બદલો ન વળે, પણ તેઓને કેવળી ભગવાનના કહેલ ધર્મમાં સ્થાપન કરે, દૃઢ કરે, આત્મજાગૃતિ આપી આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ કરવાના માર્ગમાં જોડી આપે તો તેનો બદલો વળી શકે. કારણ કે ધર્મપ્રાપ્તિથી તેઓ નિરંતરને માટે જન્મ મરણથી મુક્ત થઇ જાય છે. અન્ય સ્થળે પણ કહ્યું છે કે:—

ધર્મથી પતિત થયેલા ગુરુઓનો ત્યાગ કરવો, પણ આચારથી પતિત માતાનો કદાપિ ત્યાગ ન કરવો, કેમકે ગર્ભધારણ અને પોષણ કરવા વડે ગુરુ કરતાં પણ કોઇ અપેક્ષાએ માતા અધિક ઉપકારી છે.

માતાપિતાનું પૂજન કે ભક્તિ, તેમને ત્રણ સંધ્યા નમસ્કાર કર-

વાથી, પરલોક હિતકારી અનુષ્ઠાનમાં યોજવાથી, સર્વ કાર્યમાં તેઓની આજ્ઞા લેવાથી, સુંદરવર્ણ ગંધવાળા ફળ પુષ્પાદિ આપવાથી, તેમના જમ્યા પછી જમવાથી અને તેમની ઇચ્છાનુસાર યોગ્ય વસ્તુ સમર્પણ કરવા વડે કરી શકાય છે.

તેમની નિંદા ન સાંભળવી, શક્તિ હોય તો નિંદકને બોલતો બંધ કરવો, શક્તિ ન હોય તો ત્યાંથી ઉઠી અન્ય સ્થળે ચાલ્યા જવું પણ પોતાના પૂજ્ય માતા, પિતાદિ ગુરુ વર્ગની નિંદા ન સાંભળવી.

તેમજ પરલોકના સુખના સાધનરૂપ દેવ, ગુરુ તેમની પૂજા, ભક્તિ ઇત્યાદી ધર્મકાર્યમાં તેમને સ્થિર કરવા. નમ્રભાવથી તેમને જણાવવું કે, આજથી તમારે ઘરનાં કામકાજની ચિંતા ન કરવી. કોઇ પણ જાતના વ્યવહાર પ્રપંચમાં ન પડવું. નિશ્ચિંત થઇ ધર્મ ધ્યાન કરો. તમોને જોઇતી સામગ્રીની સગવડ અમે કરી આપીશું. ઇત્યાદિ વચનો કહી તેવી સગવડ કરી આપી માતાપિતાદિ ગુરુવર્ગનો ઉત્સાહ વધારવો.

વિનયથી આરાધન કરાયેલાં માતાપિતા પ્રસન્ન થઇ યોગ્ય શિક્ષા આપવા વડે મદદગાર થાય છે. અનુભવી માતાપિતાની આજ્ઞા માનનાર પુત્ર ધર્મના માર્ગમાં ચાલવાને લાયક થાય છે.

ઉપદ્રવવાળાં સ્થાનનો ત્યાગ કરવો. ૧૦

ધર્મ, અર્થ, કામને બાધા કરનાર સ્થાન ઉપદ્રવવાળાં ગણાય છે. જ્યાં વૈરી રાજ્ય-વિરોધી હોય, પ્લેગ-મરકી-કોલેરા આદિ વિવિધ પ્રકારના ચેપી રોગોનો ઉપદ્રવ હોય, સ્વરાજ્યનો ભય હોય, પર રાજ્યનો ભય હોય, યુદ્ધાદિ વિગેરે થતાં હોય તે ઉપદ્રવવાળાં સ્થાન છે. તેવાં સ્થાનનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. ભિલ્લાદિની પલ્લીના નજીકનાં ગામો કે જ્યાં નિરંતર ધાડ પડવાનો કે ચોરી થવાનો ભય હોય છે, જ્યાં ગોરોનો ઉપદ્રવ વધારે હોય, પરસ્ત્રીલંપટ પુરુષો રૂપવાન સ્ત્રીઓની જ્યાં લાજ લૂંટતા હોય, જ્યાંનો રાજા અન્યાયી, અધર્મી અને દુરાચારી હોય તેવાં સ્થાનો મૂકી દઇ નિરુપદ્રવ સ્થાને વસવું. વળી જ્યાં ગુર્વાદિકની પૂજ્યોનું આગમન થતું ન હોય, જ્યાં સ્વધર્મી બંધુઓની સોબત પણ ન હોય તેવા સ્થાને રહેવાથી નવીન ધર્મ ઉપાર્જન કરવાનું બનતું નથી. જે દેશમાં નિરાધાર બાળ રાજાનું રાજ્ય હોય, જ્યાં એક રાજ્ય [illegible] રાજાઓ લડતા હોય, જ્યાં [illegible] નું રાજ્ય હોય [illegible] રાજાનું રાજ્ય હોય ત્યાં રહેવાથી ધર્મ, અર્થ, કામને [illegible]

નિંદિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવી. ૧૧

જીવહિંસા કરવી, અસત્ય બોલવું, ચોરી કરવી, પરસ્ત્રી ગમન કરવું, વિશ્વાસઘાત કરવો, નિંદા કરવી, ઇર્ષા કરવી, ગ્રહસ્થોએ ભિક્ષા માંગવી, ઇત્યાદિ સામાન્ય રીતે નિંદિત કાર્યો ગણાય છે. તેમજ દેશ, જાતિ, કુળની અપેક્ષાએ જે જે નિંદિત કાર્યો ગણાય છે તે તે કાર્યમાં બુદ્ધિમાનોએ પ્રવૃત્તિ ન કરવી.

દરિયાપારના કેટલાક દેશોમાં ગ્રહસ્થોએ કે સામાન્ય રીતે કોઇ પણ મનુષ્યોએ ભિક્ષા માંગી ખાવું તે મોટો ગુનો ગણાય છે. હિંદુસ્તાનમાં બ્રાહ્મણોએ ભિક્ષા માંગવી તેમાં જરાપણ શરમનું કામ ગણાતું નથી. મુસલમાન જાતિમાં ડુક્કરને મારવું તે પાપ મનાય છે. હિંદુ અને પારસી કોમમાં ગાયને મારવી તે પાપ ગણાય છે, જૈનોમાં કોઇપણ જાનવરને મારવું તે પાપ ગણાય છે, છતાં સર્વ દેશોના મોટા ભાગમાં મનુષ્યવધ કરવો તે મહા પાપ કે ગુનો ગણાય છે. અપરાધીને ફાંસી આપવી કે શુળીએ ચડાવવો તેમાં ગુનો નથી ગણાતો. બ્રાહ્મણો અને જૈનોમાં મદ્યપાન કે માંસભક્ષણ કરવું તે નિંદનીય ગણાય છે, મુસલમાનોમાં મદ્યપાન કરવું તે શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ ગણાય છે. મહારાષ્ટ્ર દેશમાં સધવા સ્ત્રી કપાળ ઉપર કંકુનો ચાંલ્લો ન કરે તો તેને વિધવા ગણવામાં આવે છે, ત્યારે ગુજરાતાદિ દેશોમાં તેવો કાંઇ નિયમ નથી. મહારાષ્ટ્ર દેશમાં સ્ત્રીઓ ખુલ્લે માથે ફરી શકે છે. ગુજરાત, મારવાડ, કાઠીયાવાડ, માળવા પ્રમુખ દેશમાં ખુલ્લે માથે સ્ત્રીઓ ફરી શકતી નથી કેટલાક દેશમાં તો ખુલ્લે મોઢે પણ ફરી શકતી નથી. રજપુતોમાં મામા ફઇના પુત્ર પુત્રીઓનાં લગ્નો થાય છે. મુસલમાનોમાં કાકા–કાકાના પુત્ર પુત્રીનાં લગ્નો થાય છે. ત્યારે બીજી કોમોમાં તે કામ નિંદનીક ગણાય છે.

વધે છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિ થતી અટકે છે. છેવટે પરિણામ દુ:ખમય આવે છે; માટે દેશ, કાળ ઉચિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ રાખવી. નિંદનીક કાર્યથી નિવૃત્તિ કરવી.

આ નિંદિત કાર્યમાં કેટલાકને ધર્મ સાથે સંબંધ છે. કેટલાકને નીતિ સાથે સંબંધ છે, ત્યારે કેટલાકને લોકોની માન્યતા–દેશના રીવાજો સાથે સંબંધ છે. ધર્મ નિમિત્તે નિંદિત કાર્યનો ત્યાગ કરવો તે તો અવશ્ય જરૂરનો છે, પણ જે તાત્ત્વિક રીતે નિંદનિય નથી છતાં લોકરૂઢીમાં કે દેશાચાર પ્રમાણે નિંદિત ગણાતું હોય તેનો પણ સમાજ સાથેનો સંબંધ ટકાવી રાખવા માટે પણ ત્યાગ કરવો પડે છે. છતાં એટલું ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે કે, જેને લોકો નિંદનીક ગણે છે તે ખરી રીતે નિંદનીક હોય છે અને નથી પણ હોતા. કેટલાક રીવાજો તો પુરૂષોએ પોતાની હાજત તો પુરી પાડવા નિમિત્તે નિંદનીક ગણીને તેનો પ્રચાર કરેલો હોય છે. જેમકે સ્ત્રીઓએ ફરી લગ્ન ન કરવું અને પુરૂષો ફરી લગ્ન કરી શકે. સ્ત્રીઓ એકથી વધારે પતિ એકી સાથે ન કરી શકે પણ પુરૂષો એકથી અધિક સ્ત્રીઓ એકી સાથે કરી શકે. અથવા અમુક જાતિ સાથે કન્યા વ્યવહાર રાખવો અને અમુક સાથે ન રાખવો. તેમાં પણ અમુક ગામના કે શહેરના આટલાજ સમુદાય સાથે કન્યા લેવા દેવાનો વ્યવહાર રાખવો અને બીજા સાથે નહિં રાખવો. બીજા પોતાની નાત જાતના હોય તો પણ આ કાયદાથી વિરૂદ્ધ વર્તન કરનારને ન્યાતબાહાર કે મોહોલ્લા બાહાર કરવામાં આવે છે. આ બધું પોતાની હાજતો પુરી પાડવા માટેજ યોગ્ય–અનિંદનીક અને અયોગ્ય–નિંદનીક ગણવામાં આવેલું હોય છે આ સાથે ધર્મને કાંઇ સંબંધ હોતો નથી.

કેટલાક રીવાજોને આજીવિકા ચલાવવા નિમિત્તે પણ નિંદનીક

[illegible]

આવક અનુસારે ખરચ કરવો. ૧૨

ભરણ પોષણ કરવા લાયક, સ્ત્રી, પુત્ર, પુત્રી, માતા, પિતા, ભાઈ, બહેન, અને કુટુંબી વર્ગ ઇત્યાદિ પરિવારના ખરચમાં, પોતાના ઉપભોગનાં સાધનોમાં, દેવ અતિથી આદિકોના પૂજનમાં અને દીન, દુઃખી આદિના ઉદ્ધારાદિ સબંધી દાનમાં જે કાંઈ ખરચ કરવામાં આવે તે સર્વ ખરચ આવકને અનુસારેજ કરવો જોઈએ.

આવકનાં સાધનો ખેતી, જમીન, વ્યાપાર, કર, નોકરી, પશુપાલન, વ્યાજ અને હુન્નર, ઉદ્યોગ, કળાદિ વિગેરેમાંથી જે આવક આવતી હોય તેના ચાર ભાગ પાડવા. તેમાંથી એક ભાગ નિધાન કે ખજાના તરીકે રાખી મૂકવો. તે ખરા જરૂરીયાતવાળા કે કોઈ આફત કે વિપત્તિના પ્રસંગે ઉપયોગમાં આવે.

એક ભાગ વ્યાપારાદિ કાર્યમાં રોકવો. જેમાંથી ચાલુ આવક આવ્યા કરે. વ્યાપારાદિ કાર્યમાં નુકશાન ગયું હોય કે ખેતી પ્રમુખની આવક કોઈ પ્રસંગે ન આવી હોય તો તેમાંથી તોટ પુરી પાડી શકાય. એક ભાગ ભરણ પોષણ કરવા લાયક કુટુંબીઓ અને પોતાના ઉપભોગનાં સાધનોમાં વાપરવો, અને એક ભાગ ધર્મ અને ઉપયોગી કાર્યમાં ખરચવો. આ વિધિ [illegible] પુરતી [illegible] કે એકંદરે ચાર ભાગ થઈ શકે તેના [illegible] તેવાઓને માટે છે. જેને ઓછી આવક હોય તેણે તે પ્રમાણે ખરચ કરવો, અને જેને ઘણી આવક હોય [illegible] તો આવકમાંથી અર્ધો ભાગ પરોપકારના [illegible] તેથી [illegible] પોતાની ખુશી હોય તો [illegible] અનુસારે [illegible] ખરચ કરવો. [illegible]

નામ છે, અને ત્યાગ, કરૂણાળા મનુષ્યોના ગુણ ધનાઢ્યતા છે. પરસ્પર અને ગુણ વિનાના મનુષ્યોના ત્યાગ અને ધન એ વિટંબના માત્ર છે.

થોડી આવક છતાં વધારે ખરચ કરવાથી, જેમ રોગ શરીરને દુર્બળ કરી નાંખે છે તેમ તે ગેરવ્યવસ્થામાં આવી પડેલો મનુષ્ય દુનિયાના સર્વે વ્યવહારને માટે અસમર્થ બને છે. એવો દુઃખી થાય છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, જે મનુષ્ય પોતાના લાભ; વ્યયનો જોટકો આવક તથા ખરચનો વિચાર કર્યા વિના વૈશ્રમણ (કુબેર)ની માફક દાન આપે છે. ખરચ કરે છે. તે મનુષ્ય થોડાજ દિવસોમાં આંધીજ તે-શ્રમણ-નિશ્ચે ભિક્ષુક જેવી દશાને પામે છે. અર્થાત્ તેને ભીખ માંગવાનો વખત આવે છે. તેમજ વિશેષ પૈસાપાત્ર થઇ જે મનુષ્ય દાનાદિ ધર્મમાં પોતાના દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરતો નથી તે લોકમાં નિંદાપાત્ર થાય છે. ધનના મોહમાં આર્તધ્યાન કરી તે ઉપર મૂર્છા રાખી, ધન ઉપરની આશક્તિને લીધે વિશેષ કર્મબંધ કરી દુર્ગતિમાં જાય છે. આ ધન કે જેની તેની સાથે જતી-નથી તે કેવળ તેના પાપનો ભાગીદાર થાય છે, અને તે ધનનો ઉપભોગ કોઇ ભાગ્યવાન્ જન કરે છે આવક વિના દઢ ઉમંગ દાન દેનાર કે ખરચ રાખનાર માણસના પણ બુરા હાલ થાય છે. માટે આવકને અનુસારે ખરચ રાખવો. તેથી મનની સ્થિતિ ઘણી શાંત રહે છે. હાયવોયવાળું આર્તધ્યાન થતું નથી. શાંતિવાળું જીવન ધર્મપ્રાપ્તિને લાયક બને છે.

ધન અનુસારે વેશ રાખવો. ૧૩.

પોતાની પાસે જેટલી આર્થીક સ્થિતિ હોય એટલે પોતે જેટલો ધનવાન્ હોય તેના પ્રમાણમાં, પોતાની ઉમરના પ્રમાણમાં, પોતાના હોદ્દા પદવી કે અધિકારના પ્રમાણમાં, અને દેશ, કાળ, જાતિ, ઇત્યાદિની અનુસારે વેશ પહેરવો. ઘણા થોડાજ દ્રવ્યવાળો મનુષ્ય ધનાઢ્યના જેવાં વસ્ત્રો કે અલંકારો ધારણ કરે તો લોકોના મનમાં તેના સંબંધમાં હલકા વિચારો બંધાવાનું કારણ મળે છે. કાંતો લોકો તેને ઉધ્ધત ગણશે. વ્યભિચારી લેખશે. દીવાળીયો ઠરાવશે કે અયોગ્ય–નાલાયક કે મૂર્ખ સમજશે. લોકો તેના સંબંધમાં વાતો પણ કરશે કે આના ઘરમાં સારી રીતે ખાવાનું પણ સાધન નથી અને આવાં વસ્ત્ર અલંકારાદિ પહેરે છે તો જરૂર કોઇની ચોરી કરીને, લુંટીને, વિશ્વાસઘાત કરીને, થાપણ ઓળવીને, કે બેન, દીકરીની મીલકત ઉચાપત કરી લાવ્યો હશે. એટલુંજ નહિં પણ રાજા પ્રમુખ આગળ પણ કોઈ ચાડી ખાઇને તેને દંડાવ્યાનો પ્રસંગ પણ અનુભવાવશે. કોઇના ઘરમાં ચોરી થઈ હોય તો પણ તેના ઉપર શંકા જવાનો પ્રસંગ બનશે.

ધનાઢ્ય મનુષ્ય ગરીબને લાયકનો વેશ પહેરે તો લોકો તેની હાંસી કરશે. તેની કૃપણતાને લોભવાળી વૃત્તિને ધિક્કારશે. કોઇ તેને નુકશાન જવાની શંકા કરી અત્યારની નિર્ધનતાનો નિશ્ચય કરશે અને તેને લઈ તેના ચાલુ વ્યાપાર–વ્યવહારાદિને નુકશાન પહોંચશે, ગરીબ–કંગાળ જેવા વેશને લઇ તે ધનાઢ્ય કોઇ સ્થળે ગરીબની માફક આદર સત્કાર નહિં પામતાં અપમાન પણ પામશે.

ઊંચા હોદ્દા ઊપર રહેલા મનુષ્ય પણ હલકા વેષથી સામાન્ય મનુષ્ય તરફથી પણ આદર સત્કાર નહિં પામે. અમુક અધિકારી અગર કે પદવી ધારણ કરનાર મનુષ્ય પણ તેને લાયક વેષના અભાવે સામાન્ય માણસની પંક્તિમાં ગણાશે. તેને સર્વ તેના વ્યવહારમાં અલબત્ત પહોંચવાનો સંભવ છે. તેમજ હલકી પંક્તિનો માણસ મોટા અમલદાર, અધિકારી કે પદવી ધરની છાપ લઈને-તેની માફક વેષ પહેરીને ફરતો હશે તો કમાનના આરોપસર, તેને નુકશાન ખમવું પડશે. અવિદ્વાન છતાં વિદ્વાનનો વેષ કે આડંબર ધારણ કરનાર, મનુષ્ય, તેની વિદ્વતા પ્રગટ કરવાના પ્રસંગે અપમાન પામશે.

વૃદ્ધાવસ્થાએ પહોંચેલ પુરૂષ કે સ્ત્રી યુવાનઅવસ્થાને લાયકનો વેશ પહેરશે તો લોકોમાં હાંસીપાત્ર થવા સાથે હલકી જાતની શંકાના કારણરૂપ બનશે. કાળા વાળને ધોળા ન થવા દેવા માટે પ્રયત્ન કરનારા કે ધોળાવાળાને કાળા કરવા પ્રયત્ન કરનારા, વૃદ્ધાવસ્થા આવ્યા છતાં યુવાન બનવાનો પ્રયત્ન કરનારા અને ગરીબ છતાં ધનાઢ્યપણાનો દેખાવ કરનારા મનુષ્યો કસોટીના ખરા પ્રસંગે તેમાં નિષ્ફળ નિવડવાથી નિંદાપાત્ર થવા સાથે આબરૂ, દેહ, ધન અને વ્યવહારને મોટું નુકશાન પહોંચાડે છે. લોકોમાં નિંદાપાત્ર બનેલા મનુષ્યો ધર્મ માટે પણ અનઅધિકારિ થાય છે. ધર્મના અર્થી જીવોએ તો બીલકુલ ઉદ્ભટ વેશ નજ પહેરવો. સાદું અને સરલ જીવન જેટલું ઉપયોગી નિવડે છે તેટલું આડંબરવાળું જીવન ઉપયોગી નથી નિવડતું.

દેશના અનુસારે વેશ રાખવો. જે દેશમાં વિશેષ ઠંડી પડતી હોય ત્યાં અનુકૂળ વેશ પહેરવાનો આગ્રહ કરનારાના શરીરને મોટું નુકશાન પહોંચે છે. અથવા ગરમ દેશમાં ઠંડા પ્રદેશના વેશ પહેરવાથી પણ

તેમજ નુકશાન થવા સંભવ રહે છે. એકજ દેશમાં જુદી જુદી ઋતુઓના પ્રસંગે વેશમાં ફેરબદલો કરવો પડે છે; અથવા વિવાહકે શોકના પ્રસંગોને અનુસરીને વેશમાં ફેરફાર કરવો પડે છે. તેમ ન કરનારના વ્યવહારને નુકશાન પહોંચે છે. અથવા પોતે જેથી જાતિમાં ઉત્પન્ન થયો હોય તે જાતિની સાથે દરેક વ્યવહારના પ્રસંગો રહેલા હોવાથી તેના વિરૂદ્ધ વેશ ધારણ કરવાથી તે જાતિભાઈઓની અવકૃપા કે પોતા તરફ બેદીલી વહોરી લેવી ન પડે તેવો વેશ રાખવો. મતલબકે દરેક સ્થળે અવસર જોઈ, લાભાલાભનો વિચાર કરી વેશ ધારણ કરવો. તેનો આગ્રહ રાખનારને વિના પ્રયોજને હરકતો ઉભી થાય છે.

બુદ્ધિના આઠ ગુણવાળા થવું. ૧૪

સાંભળવાની ઈચ્છા, સાંભળવું, ગ્રહણ કરવું, ધારી રાખવું, તર્ક કરવો, વિપરિત ઉલટા સુલટા વિતર્કો કરવા, વસ્તુનું જ્ઞાન કરવું, ચોકસ નિશ્ચય કરવો, આ બુદ્ધિના આઠ ગુણ છે. આ સાંભળવાદિ આઠ ગુણ વડે જેણે પોતાની બુદ્ધિને નિપુણ—તીવ્ર ધારવાળા હથીયાર માફક બનાવી છે તે બુદ્ધિના ગુણવાળો મનુષ્ય નિરંતર વિચારપૂર્વક—પૂર્વાપર લાભાલાભનો વિચાર કરીને વર્તન કરી શકે છે. તેને લઈને તે કોઈ સ્થળે સપડાતા નહિ પડતાં પોતાના ગમે તેવા કઠણ કાર્યમાં પણ વિજયી નિવડે છે. બુદ્ધિશાળી મનુષ્યોજ લાભાલાભનો, કર્તવ્યાકર્તવ્યનો, હિતાહિતનો વિચાર કરી શકે છે, અને તેથીજ કોઈ પણ સ્થળે તે દુઃખનો ભાગી થતો નથી. તે બુદ્ધિવાન મનુષ્ય દેશ, કાળ, શક્તિ

[illegible]

[illegible]

... સુધારા ... કરવા. ...
... કરવું અને આ ... પરમાર્થના ...
નિશ્ચય કરશો. આ પ્રમાણે વ્યવહાર અને ... બુદ્ધિ ...
પ્રાપ્તિ બુદ્ધિથી થઇ શકે છે, માટે બુદ્ધિ ...
કરવી. જેથી વ્યવહાર માર્ગે અને પરમાર્થના માર્ગે ...
... પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય.

ધર્મ નિરંતર સાંભળવો. ૧૫.

બુદ્ધિના આઠ ગુણમાં સાંભળવાની વાત આવી ગઇ છે, તે સામાન્ય હોવાથી, વિશેષ પ્રકારે ધર્મ સાંભળવાની ખાસ જરૂરીયાત છે તે બતાવવા માટે આ ગુણ જુદો બતાવ્યો છે. નિરંતર ધર્મ સાંભળવો. ધર્મ સાંભળવાથી પરમાર્થના માર્ગમાં જાણવા લાયક શું છે ? ત્યાગ કરવા લાયક શું છે ? અને અંગિકાર કરવા લાયક શું છે ? ઇત્યાદિકનું જ્ઞાન થાય છે. ધર્મ સાંભળવાથી મનની મલીનતા ઓછી થાય છે. હૃદય કોમળ બને છે. આત્મિક ભાવની લાગણીઓ ઉત્તેજીત થાય છે. મન સ્થિરતા પામે છે. નિરંતર ધર્મશ્રવણ કરવાથી ઉત્તરોત્તર ગુણની અધિક પ્રાપ્તિ થાય છે. ઘણા લાંબા વખતથી જડમૂળ ઘાલીને પડેલી મલીન વાસનાઓ અને વિકારી પ્રવૃત્તિઓમાં સુધારો થાય છે. ધર્મ શ્રવણના અભાવથી ઉત્તમ ભૂમિકામાંથી નીચા પડાય છે. અથવા તેમાં શિથીલતા આવે છે. નંદન મણિયારની માફક ધર્મથી કે કર્તવ્યથી ભ્રષ્ટ પણ થવાય છે. વિવિધ પ્રકારની વ્યવહારીક પ્રપંચ જાળમાં વ્યગ્ર થયેલો જીવ ધર્મ શ્રવણ કરવાથીજ જાગૃત રહે છે. અને મેળવેલ આત્મ ગુણ ટકાવી રાખે છે.

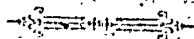
શિષ્યની પરિક્ષા કરવા માટે એક વખત એક ગુરૂએ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા શિષ્યને પ્રશ્ન કર્યો કે તમે મારી પાસે નિરંતર ધર્મશ્રવણ કરવા શા માટે આવો છો ? ધર્મને માર્ગે ચાલવાનો રસ્તો આ—આ—પ્રમાણે છે, એમ તમને એક વખત જણાવી દીધું છે, હવે તમે [illegible]રી મેળે તમારે રસ્તે ચાલ્યા કરો. શિષ્યે ઉત્તર આપ્યો. ગુરૂજી ! [illegible] કહેવું યોગ્ય છે, અને તેમ થવું જોઇએ; પણ વ્યવહાર પ્રપંચની

સી ભાગ એવી પ્રસંગ જડેલી છે કે તેમાં આ ધર્મતત્ત્વની સાર કાયમ કરી રહેતી નથી. અમાન સંસાર વ્યવહારનો સંબંધ સર્પ અને નોળીયા જેવો છે. એક સર્પ અને નોળીયો આપસમાં લડતા હતા. તેમાં સર્પે નોળીયાને અનેક સ્થળે દંસ દીધા. તેના ઝેરથી વ્યાકુળ થએલ નોળીયો સર્પને પડતો મૂકી પોતાની ગુફામાં આવી અમરવેલ નામની બુટીને સુંઘવા લાગ્યો. કહે છે કે, "નોળીયાની ગુફામાં એક એવી બુટી થાય છે કે તેને સુંઘવાથી સર્પનું ઝેર ઉતરી જાય છે." આ બુટી સુંઘવાથી તેનું ઝેર ઉતરી ગયું. પાછો સર્પની સાથે લડવા લાગ્યો. વળી ઝેર ચડી જતું તો ગુફામાં જઇ બુટી સુંઘી આવતો હતો. આમ આ બુટીની મદદથી વારંવાર નિર્વિષ થતા નોળીયાએ છેવટે સર્પને મારી નાંખ્યો અને નિર્ભય થયો.

સંસાર વ્યવહારના પ્રપંચો સર્પ જેવા છે. જીવ નોળીયા જેવો છે. સંસાર વ્યવહારના પ્રપંચ રૂપ સર્પ સાથે રહેતાં, આ જીવરૂ નોળીયાને કામ, ક્રોધ મદ, મોહ, અજ્ઞાનાદિ રૂપ ઝેર ચડી જાય છે ગુફા રૂપ ધર્મસ્થાનમાં રહેલી સદ્ગુરુના ઉપદેશ રૂપ અમરવેલ સુંઘવા ને વ્યવહાર પ્રપંચમાં લેપાવારૂપ સર્પનું ઝેર ઉતરી જાય છે. ત્યારે પાછા વ્યવહાર પ્રપંચ સાથે યુદ્ધમાં ઉતરે છે અને તેનું ઝેર ચડ પાછા ગુરુના ઉપદેશ રૂપ અમરવેલ સુંઘવા માટે ધર્મસ્થાન રૂપ ગુ આવવું પડે છે. આ અમરવેલ સુંઘવા માટે નોળીયાને ત્યાં સુધી આવવાની જરૂર પડે છે કે જ્યાં સુધી વ્યવહાર સર્પનું કામ, રૂપ ઝેર ન ચડી શકે. અથવા તે બુટીની મદદ સિવાય પોતે ઝે શકે તેવું સામર્થ્ય પોતામાંજ પ્રગટ થાય. તે પછી બુટી સુંઘવા રહેતી નથી. સંસાર વ્યવહારની ઉપાધીમાં જ્યાં સુધી કેસા

છે. આત્મ જ્ઞાનનું સામર્થ્ય પોતામાં પ્રગટ નથી થયું ત્યાં સુધીજ ધર્મ શ્રવણ કરવાની મનુષ્યોને જરૂર છે. પૂર્ણ જરૂર છે.

ગુરૂએ સાબાસી આપી કહ્યું, શિષ્ય ! તમારૂં સમજવું બરોબર છે. મનુષ્યને ધર્મ શ્રવણ કરવાની અવશ્ય જરૂર છે. વ્યવહાર પ્રપંચ વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય નથી. તેમાંથી બચવા અને પોતાનું લક્ષ બિન્દુ જાગૃત રાખવા ધર્મ શ્રવણની જરૂર છે.

અજીર્ણ થતાં ભોજન ન કરવું. ૧૬

અજીર્ણ થતાં ભોજનનો ત્યાગ કરવો, જમેલું ભોજન બરોબર પાચન ન થયું હોય તેવામાં અનુકુળ સ્વાદિષ્ટ ભોજન મળી આવે ત્યારે જીવ્હા ઇંદ્રિયને સ્વાધિન નહિં રાખનાર મનુષ્ય તે ભોજન કરે છે અને જઠરા અગ્નિની મંદતાને લઇ, તે ભોજન પાચન ન થતાં અજીર્ણતાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

અજીર્ણની પરિક્ષા છ પ્રકારે થાય છે. પુંઠના ભાગથી છુટતો પવન દુર્ગંધવાળો જણાય, વિષ્ટામાંથી ખરાબ ગંધ આવતો હોય, વિષ્ટાનો ભેદ થયેલો હોય એટલે બંધાયા વિનાનો. પાતળો થોડો ભાંગેલો તુટેલો ઝાડો આવતો હોય, શરીર ભારે થયેલું જણાય ખાવા પીવા ઉપર અરૂચી થતી હોય અને મોઢામાંથી નીકળતા ઉદ્ગાર (ઓડકાર) નો પવન ગંધાતો હોય આ છ અજીર્ણનાં ચિન્હ છે જેમાંથી એકાદ પણ લક્ષણ હોય તો અજીર્ણ થયું છે એમ સમજવું. અજીર્ણ થયું હોય તે વખતે આહાર લેવાથી અજીર્ણમાં વધારો થાય છે, તેથી અનેક રોગોની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેનાથી જુદા જુદા રોગો ઉત્પન્ન થાય છે.

અજીર્ણ થયું હોય ત્યારે તેથી નહિ પાચન થયેલ ખોરાક આ પાણીથી તથા ભુખ્યા રહેવાથી પાચન થઈ જશે. મનુષ્યોના શરીર, મન, રોગો સંબંધી શારીરિકથી તપાસ કરવામાં આવે તો તેનો મોટો ભાગ અજીર્ણના રોગથી જ થએલો હોય છે. નિયમસર ઉપવાસો કરવાથી ઘણા ઉદર (પેટ)ના રોગો દૂર થઈ શકે છે. જેઓ મહીનામાં બે, અર્થાત્ પંદર દિવસે એક ઉપવાસ કરી લે છે તેઓના શરીરમાં ઘણો આરોગ્ય રહેવા પામે છે. આ શરીર તંદુરસ્તી રાખવા માટે ઉપવાસ ઘણો જરૂરીઆત ઉપાય છે પણ તે તેની મર્યાદામાં થાય તોજ ઉપયોગી છે. હાલ ઉપવાસ કરેલો છે એમ ધારી સાંજે જે વિશેષ આહાર કે મિષ્ટ ભારે આહાર ખાવામાં આવે છે તો જે અજીર્ણ મટાડવાનો કે રોગો દૂર કરવાનો આશય ધારવામાં આવે છે તે ફળીભૂત થતો નથી, કેમકે તેથી તો ઉપવાસને દિવસે જાણે આ વધારાના કે સ્નિગ્ધ આહાર પચાવવાનું કામ કરશે. એટલે જે પંદર દિવસનો કચરો એકઠો થએલો છે તેજ કાયમ બની રહેશે, માટે આગલે દિવસે સાંજની થોડુંક ખાઈ અને થોડુ ભોજન કરવું અને બીજે દિવસે ઉપવાસ કરવો તેથી શરીરની પ્રકૃતિમાં સારો સુધારો થશે.

શરીરનો સુધારો કરવા માટે અને મનની લાગણીઓને શાંત રાખવા માટે સાત્વિક ખોરાકની મનુષ્યોને જરૂર છે. દુધ, ઘી, ચોખા, ઘઉં, મગ, તુવેર, ખાંડ, દ્રાક્ષ, મેવો વગેરે સાત્વિક ખોરાક છે, ને પણ પાચન થઈ શકે તેટલા થોડા લેવા જોઈએ.

મદિરા, માંસ, મચ્છી ઈત્યાદિ તામસી ખોરાક છે. ને મિરચાં [illegible] આગનો [illegible], આમલી, કઢી ઈત્યાદિ રાજસી ખોરાક છે.

સાત્વિક ખોરાકથી બુદ્ધિ સતેજ અને પ્રકૃતિ શાંત રહે છે. ખોરાકથી વિષય વાસનાને ઉત્તેજન મળે છે. તામસીક ખો નિર્દયતા, અને ક્રોધાદિની ઉત્પત્તિ થાય છે.

યોગ્ય અયોગ્ય ખોરાકની અસર માનસીક વિકારોમાં સુધારો વધારો કે બગાડો કરવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. ગુણ શાંતિના ઇચ્છક મનુષ્યોએ સારી રીતે પાચન થવા પછી અને તે પણ સાત્વિક ખોરાક લેવાની ઘણી જરૂર છે. તેથી રોગ, આળસ, પ્રમાદ વિગેરે થવાનો ઘણો ઓછો સંભવ છે.

પ્રકૃતિને અનુકુળ અવસરે ભોજન કરવું ૧૭

વિધિથી નિર્ણય કરેલો ભોજન કરવાનો વખત આ પ્રમાણે છે. ઝાડા કે પેશાબની બાધા—હાજત—ન હોય, હૃદયમાં ઉત્કટ રાગ દ્વેષાદિ ન હોય, વાત, પિત્ત કફાદિ નિયમિત રીતે પોતપોતાને સ્થાને હોય, ઓડકારનો વાયુ સ્વચ્છ હોય, ભોજનને અનુકુલ સૂર્યનાડીમાં (જમણા નાસિકાના છિદ્રમાં) પવન ચાલતો હોય, જઠરાગ્નિ પ્રદિપ્ત થયેલો હોય, ઇંદ્રિયોમાં પ્રબળ વિકાર ન હોય, શરીર હલકું હોય (પેટમાં ભાર કે બોજો જણાતો ન હોય) આવે વખતે ભોજન કરવું તે ભોજન કરવાને અનુકુળ વખત ગણાય છે.

કોઇની સાથે લડયા હોય કે ક્રોધ કર્યો હોય તો જ્યાંસુધી તે ક્રોધ શાંત ન થાય ત્યાં સુધી ભોજન ન કરવું અથવા ખાવાના વખતે કે ખાતાં ખાતાં ક્રોધ ન કરવો. તે અવસરે જો ભોજન કરવામાં આવે છે તો તે ભોજન ઝેર જેવું થઇને પરિણમે છે. કાંતો તાવ આવે છે, પાચન થતું નથી, કે ઉલટી થાય છે પણ હરકત થયા સિવાય રહેતી નથી.

વળી થાકી આવીને આવ્યા હોય ત્યારે તરત પાણી પીવું નહિ, કે જમવા બેસવું નહિ. તેમ કરવાથી પણ તાવ કે ફિકરી વિગેરે થવા સાથે અનેક રોગ થવાનો સંભવ છે. માટે વિશ્રાંતિ લીધા પછી પાણી પીવું કે ભોજન કરવું.

ભૂખ લાગ્યા સિવાય જમેલું અમૃત પણ વિષ રૂપે પરિણમે છે—આથી એ નિશ્ચય જણાય છે, કે સારી રીતે ભૂખ લાગી હોય ત્યારે ભોજન કરવું. કારણકે — ભૂખ લાગી હોય ત્યારે જમેલું ભોજન પાચન શક્તિથી પચી શકે છે. તપેલા લોઢાના ગોળા ઉપર પડેલાં પાણીનાં બિન્દુઓ તરતજ શોષાઈ જાય છે. તપેલી જમીન ઉપર પડેલું વરસાદ કે બીજું પણ પાણી થોડા વખતમાં સુકાઈ જાય છે. તેવીજ રીતે જ્યારે જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત થએલી હોય ત્યારે અંદર આવેલો ખોરાક તરતજ પાચન થઈ જાય છે. પાણીની જરૂરીયાત જમીનને પણ છે પણ તેથી વધારે પાણી આવતાં કે વરસતાં જમીન તથા બીજ આદિ સર્વેને નુકશાન થાય છે. વધારે પાણીથી જમીનમાં વાવેલાં બીજ પણ સડી જાય છે. જુઓ કે પાણીથીજ બીજનું પોષણ થાય છે તથાપિ પ્રમાણથી વધારે પાણી આપતાં બીજનો સર્વથા નાશ થાય છે, તેવીજ રીતે મનુષ્ય આદિ પ્રાણિઓને ભોજનની જરૂરીયાતનો હોય છેજ, પણ પહેલાંનો જમેલો ખોરાક પચી ગયા પછીજ તેની જરૂર છે. સારી રીતે ભૂખ લાગે ત્યારેજ તે ઉપયોગી છે. તે સિવાય જીવનના પોષણભૂત તે ખોરાકથીજ પેટમાંને નાહક પાછું ખાવાનો પ્રસંગ બને છે. પ્રમાણથી અધિક પાણીથી બીજનો નાશ થાય છે તેમ પ્રમાણથી અધિક ખોરાક ખાવાથી જઠરાગ્નિ બુઝાઈ જાય છે. જેમ અગ્નિમાં કાષ્ઠ નાખવાથી અગ્નિ વધારે

પ્રદીપ્ત થાય છે, કેમકે લાકડાં એ અગ્નિનો ખોરાક છે અને આપણે અગ્નિ પાસેથી યોગ્ય કામ કરાવી શકીએ છીએ; તો હદથી વધારે એટલે અગ્નિ ઉપર વધારે લાકડાંનો ઢગલો ... તો લાકડાંને બાળવાને બદલે ઉલટો અગ્નિ બુઝાઈ જશે; અને આપણું ધારેલું કામ તેથી સિદ્ધ થઈ નહિં શકે. તેમજ ભોજન એ જઠરાગ્નિ (જે પેટમાં રહેલી છે તે)નો ખોરાક છે તે પ્રમાણથી અધિક પેટમાં ભરવાથી (જઠરાગ્નિ ઉપર નાંખવાથી) જઠરાગ્નિ બુઝાઈ જાય છે, તેમ થતાં અનેક પ્રકારના રોગાદિ ઉપદ્રવો શરીરમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને શરીર દ્વારા આપણે જે કામ લેવાનું છે તે થઈ શકતું નથી પણ અટકી પડે છે.

ભોજન કરવા વાળાએ કાળની પણ અપેક્ષા રાખવી. જેમકે ગ્રીષ્મ ઋતુ, વર્ષા ઋતુ અને શીયાળાની ઋતુ.—આ ઋતુઓમાં ઉનાળાના વખતમાં ઘણું પાણી પીવામાં આવે છે તો થોડું ખાવું જોઈએ તેથી ભોજન, પાન આદિ સુખે જરે છે—પાચન થાય છે. તથા વર્ષા ઋતુમાં સાધારણ રીતે ભોજન તથા પાણી લેવું, જેમ પેટનો છઠ્ઠો ભાગ ઉણો રહે. શીયાળામાં ટાઢના વખતમાં ભોજન તેટલુંજ કરવું પણ પાણી ઓછું પીવું.

આવીજ રીતે ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ પણ ભોજનમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર રહે છે. રૂક્ષ, સ્નિગ્ધ અને શિશિર એમ ત્રણ પ્રકારના ક્ષેત્રો હોય છે. તેમાં રૂક્ષ ક્ષેત્ર સોરઠ દેશ આદિ તેમાં ભોજન વધારે ખાવામાં આવે છે. ત્યાં ઉદરનો છઠ્ઠો ભાગ ન્યૂન રહે તેટલું ભોજન કરવું. સ્નિગ્ધ ક્ષેત્ર કે જ્યાં આજુ બાજુ પાણી ઘણું ભરાઈ રહેતું હોય તે.

ત્યાં પ્રમાણોપેત આહાર કરવો, જેથી સુખે જરી શકે. તેમજ શિશિર ઋતુ કે જ્યાં ઘણી ટાઢ પડે છે તે કાશ્મીર આદિના પ્રદેશો. ત્યાં સુખે સુખ પાચન થઇ શકે તેથી પૂર્ણ આહાર ભોજનનું પ્રમાણ અને શિયાળાની વાતાવરણસ્થિતિનું ભાન આ બન્ને પ્રમાણવાળાં હોવા જ્યાં તેવા દેશોમાં તેવો આહાર કરતાં પાચન ન થઈ શકે તેમ બને છે માટે તેજ તેવો પ્રમાણમાં ભોજન પાનાદિ કરવું જોઈએ કે જેથી તેનું સુખે પાચન થઇ શકે.

વળી કેટલાકોને અત્યંત સ્નિગ્ધ આહાર સુખે પરિણમે છે. કેટલાકને રુક્ષ આહાર પાચન થઇ શકે છે અને કેટલાકને મધ્યમ આહાર પાચન થઇ શકે છે તો તેમણે તેથી વિરુદ્ધ ભોજનની પ્રવૃત્તિ ન રાખવી.

વળી કેટલાકને વિરુદ્ધ દ્રવ્ય જેમકે ખટાશ અને મીઠાશ આદિનો સમન્વય પણ લાભકારી થાય છે ત્યારે કેટલાકને તે દુઃખરૂપ થાય છે. એમાં સાત્મ્યના અનેક પ્રકાર છે.

વળી દ્રવ્યમાં પણ ભેંસનું દૂધ, દહિં ભારે છે. ગાયનું દૂધ, દહીં હલકું છે. ખાંડ, ખાદ્ય, દહિં, ઓદન આદિ પદાર્થો, પોતાની પ્રકૃતિ, જઠરનું બળ, દેશ અને કામ ઇત્યાદિને જાણીને તથા વાત પિત્તાદિના પ્રકોપ કરનાર પદાર્થોને ધ્યાનમાં લઈને જે ભોજન કરે છે તેને ઔષધનું કાંઇ પણ પ્રયોજન રહેતું નથી. કારણ કે તેનું શરીર નિરોગી રહે છે.

શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે મનુષ્યોએ સાત્વિક આહાર કરવો. પ્રમાણોપેત આહાર લેવો અને ગમે ત્યાં નહીં ઓછો ખોરાક લેવો. તેમ કરનારને વૈદ્યની જરૂર પડતી નથી, કેમકે તે પોતેજ પોતાનો વૈદ્ય બને છે.

આવો આહાર પણ પ્રકૃતિને અનુકુળ હોય તેજ સેવો જોઇએ. પ્રકૃતિને અનુકુળ ખોરાક શરીરને પુષ્ટ બનાવે છે. પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ આહાર ઘણા થોડા વખતમાંજ શરીરમાં વિકૃતિ–વિકાર કે રોગ ઉત્પન્ન કરે છે.

શાસ્ત્રમાં આ દૃષ્ટાંતો સંભળાય છે કે પુંડરીક રાજા મોટા રાજ્ય વૈભવનો ત્યાગ કરી અઠમ (ત્રણ ઉપવાસને) પારણે પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ થેંસ છાસ જેવા પ્રાકૃત આહારનું ભોજન કરવાથી રોગ આર્તકથી પીડાવા લાગ્યો અને સદ્ભાવનામાં ત્રીજે દિવસે મરણ પામ્યો. આ પુંડરીક રાજાનું શરીર રાજ પ્રકૃતિને અનુકુળ હોવાથી અને થેંસ છાશ જેવા તુચ્છ હલકા આહારની તેણે ટેવ પાડેલી ન હોવાથી એટલે તેવા આહારને અનુકુળ શરીરની પ્રકૃતિ બનાવેલી ન હોવાથી આ દેહનો વખત આવ્યા પહેલાં ત્યાગ કરવો પડયો. આજ રીતે ઘણાજ હલકા આહારને પાચન કરવાની પ્રકૃતિવાળા શરીરને ધારણ કરનાર કંડરિક મુનિ સાધુપણું મુકી રાજ્યમાં પાછો આવ્યા પછી પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ ભારે પાચન ન થઇ શકે તેવો તામસીક આહાર કરવાથી ઘણોજ માંદો પડયો અને વિવિધ પ્રકારના રોગોનો અનુભવ કરી ત્રીજેજ દિવસે મરણ પામ્યો. આ માટેજ જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે કે પ્રકૃતિને અનુકુળ આહાર, પાણી લેનાર મનુષ્ય શરીરે સુખી રહે છે. અને પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ આહારાદિ લેનાર મનુષ્ય સદા રોગી બને છે. રોગી મનુષ્ય ધર્મ અને વ્યવહાર બન્ને સાધવાને અયોગ બને છે. માટે ખરી ભુખ લાગી હોય તે અવસરે પ્રકૃતિને અનુકુળ આહાર લેવો. ધીમે ધીમે થોડા થોડા અભ્યાસથી પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ આહારને પણ અનુકુળ બનાવી શકાય છે.

પરસ્પર બાધા ન આવે તેમ ત્રણ વર્ગનું સાધન.

કરણ. ૧૯.

ધર્મ, અર્થ, કામ, એ ત્રણ વર્ગ છે. જેના વડે આત્માનો અભ્યુદય થવા સાથે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય તે ધર્મ.

જેના વડે વ્યવહારના સર્વ પ્રયોજન સરલ થવા સાથે સિદ્ધ થાય તે અર્થ, જેનાવડે સર્વ ઇંદ્રિયોની તૃપ્તિ થાય, અથવા સર્વ ઇંદ્રિયોને પ્રીતિ થાય તે કામ. આ ધર્મ, અર્થ, કામને અન્યોઅન્ય એક બીજા વડેથી બાધા, પીડા ન થાય તેવી રીતે ગૃહસ્થોએ સેવન કરવું જોઇએ.

ગૃહસ્થોએ ધર્મ, અર્થની ઉપેક્ષા કરી કેવળ ઇંદ્રિયોને તૃપ્ત કરવારૂપ કામમાંજ જે મનુષ્યો આસક્ત થાય છે તેઓ આ ભવમાં અને ભવિષ્યમાં દુઃખી થાય છે. તેઓના ધન, શરીર અને ધર્મનો નાશ થાય છે. વિષયોની આસક્તિને લીધે ધન ઉત્પન્ન કરી શકાતું નથી. કદાચ ધનવાન હોય તો પણ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિની માફક તેના શરીર અને ધર્મનો નાશ થાય છે. શરીરને કદાચ ઔષધાદિ પ્રયોગોથી જીવન પર્યંત નિરોગીપણે ટકાવી શકાય (જુઓ કે તેમ બનવું સર્વથા સંભવિત નથી) તો પણ વિષયાસક્ત જીવોમાં ધર્મપ્રાપ્તિ નો નજ હોય એ. ધર્મનો નાશ થતાં ધર્મના (પુન્યના) મૂળમાંથી ઉત્પન્ન થતા ધન તથા કામનો અવશ્ય નાશ થવાનોજ. પૂર્વનું પુન્ય નાશ પામ્યું એટલે તે દુઃખી થવાનોજ, કારણ કે નવીન ધર્મોત્પત્તિનો (પુન્યનો) માર્ગ તેણે આદીજ બંધ કરી દીધો છે.

[illegible] કામ [illegible] કરી એકનું ધન ઉપાર્જન કરવામાં [illegible] થાય છે. [illegible] પામે છે. [illegible] થાય છે. [illegible] તેનાથ [illegible] આખી [illegible] આવતા [illegible] કરનાર [illegible] તેમાં [illegible] કે [illegible] હતો.

[illegible] છે. [illegible] કે [illegible] છે, [illegible] વિચાર [illegible] છે. [illegible]

[illegible]

[illegible] છે.

[illegible] છે. [illegible]
છે.

[illegible]

 પ્રસ્તાર આવો ન આવે તેમ ત્રણ વર્ગનું સાધન કરવું.

પોતાના પુત્રો, મિત્ર, પિતામહ ઇત્યાદિના સંબંધ [illegible] જનો જે [illegible] આવ્યાથી [illegible] કરે છે. તેમાં નવીન [illegible] સિવાય [illegible] તે [illegible] કહેવાય છે.

જે [illegible] પોતાના [illegible] નવા [illegible], [illegible] [illegible] કરી, [illegible] નાખી આવ્યાથી [illegible], [illegible] રીતે [illegible], [illegible] થઈને [illegible] [illegible] જોવામાં આવે, [illegible] [illegible] કરતા [illegible] કહેવાય છે.

[illegible] વિનાશ થવાથી [illegible] [illegible] છે, [illegible] કલ્યાણ થતું આવે છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે, [illegible] [illegible] [illegible] છે.

[illegible]

[illegible]

કરવું; કેમકે ધર્મ તે બન્નેનું મૂળ છે. ધર્મ હશે તો તે બન્નેની પ્રાપ્તિ સુલભ છે.

આ પ્રમાણે અન્યોન્ય બાધા સિવાય ત્રણે વર્ગનું સાધન કરવાની ગૃહસ્થોને જરૂર છે તેમ કરવાથી આત્મધર્મની પ્રાપ્તિ સુગમ થાય છે.

અતિથી, સાધુ અને દીનજનોની સેવા કરવી. ૧૯

નિરંતર એક સરખી રીતે પવિત્ર ધર્માનુષ્ઠાન કરવાવાળા અતિથી કહેવાય છે. તેઓને અમુક પર્વ, તિથી, કે ઉત્તમ દિવસ ઇત્યાદિનો વિભાગ હોતો નથી. જેમકે " આજે અમુક તીથી છે માટે અમુક આરંભ ન કરવો. તપશ્ચર્યા કરવી. વિશેષ પ્રકારે ધર્મક્રિયા કરવી. આજે પર્વનો દિવસ છે માટે સારાં વસ્ત્રો પહેરવાં, સારૂં ખાવું ઇત્યાદિ. "

નિયમોની તેને જરૂરીઆત છે કે જેઓ આરંભ, પરિગ્રહમાં આશક્ત થયેલા છે અને કોઇ વાર, પરબે ધર્મની ક્રિયા કરે છે.

જે મહાત્માઓ નિરંતર પાપારંભથી દુર રહે છે. નિર્મળ હૃદયથી નિરંતર ધર્માનુષ્ઠાન કરનારજ રહે છે. ઇંદ્રિયદમન અને મનોનિગ્રહ સાધનારજ રહે છે. યથાયોગ્ય તપશ્ચરણ નિરંતર ચાલુજ રાખે છે, ઇચ્છાઓનો નિરોધ કર્યોજ જાય છે, જેઓ નિરંતર આત્મભાવમાંજ રંગાયલા હોય છે. સર્વ રીતે પરભાવ-વિભાવદશાથી પાછા હઠે છે. કોઇ પણ જંતુને દુઃખ આપતા નથી. અન્યના અંતઃકરણને પોતા તરફથી જરાપણ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ઈ.સ. [illegible]

[illegible] તેમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરી [illegible], [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરી.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરી [illegible] [illegible].

[illegible]

આજ કારણથી જગતગુરૂ શ્રીમાન્ તીર્થંકર દેવોએ પણ ગૃહસ્થાશ્રમમાં માતા, પિતાદિનું ઉચિત અભ્યુત્થાનાદિ કરેલું છે, અને સંવચ્છર-વર્ષપર્યંત-સર્વ જીવોને ભેદભાવ વિના દાન પણ આપ્યું છે.

મોક્ષના ફળરૂપ દાન આપવામાં પાત્રાપાત્રની વિચારણા કરવાની છે એ વાત ખરી છે, પણ દયા કે અનુકંપા બુદ્ધિવાળું દાન તત્ત્વજ્ઞોએ કોઈ પણ ઠેકાણે નિષેધ્યું નથી. ઉચિતતાનો વિચાર કોઇ પણ સ્થળે ભૂલવા યોગ્ય નથી. એક બાજુ ઉચિતતા રાખવામાં-મૂકવામાં આવે અને બીજી બાજુ કરોડો ગુણો મૂકવામાં આવે, તેમાં ઉચિતતા વિનાના ગુણનો સમુદાય ઝેરની માફક અસર કરે છે. માટે ઉચિતતા સાચવવાની ગૃહસ્થોને ઘણી જરૂર છે.

આજ પ્રમાણે અભ્યાગતો, પોતાને દ્વારે કાંઇક સારી આશાથી આવી ચડેલા પંથીઓ, ભિક્ષુઓ, દુઃખીઓ, વિશ્રામના અર્થીઓ, અન્ન, પાણી, વસ્ત્ર, ઔષધાદિના ઇચ્છકો વિગેરેની પણ ગૃહસ્થોએ ઉચિતતા-લાયક ભક્તિ કરવી. અન્નાદિ આપી શાંતિ પમાડવી. આ પ્રમાણે પરોપકારી જીવન ગુજારવાથી પોતામાં ધર્મપ્રાપ્તિની યોગ્યતા આવે છે.

અભિનિવેશ રહિત થવું—કદાગ્રહ ન રાખવો. ૨૦

પોતાનું માનવું કે બોલવું અથવા આદરવું જો ખોટું છે, યુક્તિ-
વિરુદ્ધ છે, એમ અન્ય તરફથી યુક્તિસહિત કહેવામાં આવે, અને પો-
તાના સમજવામાં પણ તે વાત બરાબર આવી જાય કે આ બાબતમાં
મારી ભૂલ થાય છે, છતાં પણ " મારું બોલવું અન્યથા કેમ થાય ?
હું જો મારી માન્યતા ભદ્રતાથી તો લોકો તે ... શું કહેશે !
લોકમાં મારી હલકાઈ થશે. મારી આબરૂ જશે. " ઇત્યાદિ કારણોને
લઈ મનુષ્ય કે સમજવા છતાં પોતાનો કદાગ્રહ કે દુરાગ્રહ છોડે નહિ
તેને અભિનિવેશ કહેવામાં આવે છે. આવા કદાગ્રહથી પોતાને આત્મિક
ગુણોનો કોઈ પણ ફાયદો થતો નથી. લોકો દુરાગ્રહી કે કદાગ્રહી કહી
તેને ધિક્કારે છે, નવીન ગુણ કે શિક્ષાથી તે બેનસીબ રહે છે. આ દુર્ગુણને લઈ
સારા માણસો તેને યોગ્યહિતશિક્ષા આપતા નથી. તેની આવી પ્રકૃતિને લઈ
લોકો હિતશિક્ષા આપવાં અચકાય છે. કદાગ્રહી મનુષ્યોની આગળ ઉન્ન-
તિના દ્વાર સદાને માટે બંધજ રહે છે. તેઓ લાયક થઇ શકતા ન[illegible]
આવરણના ... ઉપર એક ... અને દુનિયાની ...
[illegible]

[illegible]

હોય ત્યાં કદાગ્રહથી ઘસડાઈ જવું નહિ. કહ્યું છે કે, આગ્રહી મનુષ્યો જ્યાં પોતાની બુદ્ધિએ પ્રવેશ કરેલો હોય ત્યાં યુક્તિને ખેંચી જાય છે. ત્યારે પક્ષપાત રહિત સરલ મનુષ્યની બુદ્ધિ તો જ્યાં યુક્તિ જતી હોય ત્યાંજ પ્રવેશ કરે છે. અભિનિવેશ વિનાનાં મનુષ્યોજ ધર્મપ્રાપ્તિને યોગ્ય થાય છે.

ગુણને વિષે પક્ષપાત કરવો. ૨૧

ગુણી પુરૂષોનું બહુ માન કરવું, તેમની પ્રશંસા કરવી, તેમના છતા ગુણો અનેક મનુષ્યોની જાણમાં આવે તેમ દુનિયામાં ફેલાવવા. તેમને સહાય કરવી અનુકુળતા પ્રમાણે યોગ્ય સગવડો કરી આપવી, તેમનાં દેહાદિકનું રક્ષણ થાય તેમ કરવું, ઇત્યાદિને ગુણનો પક્ષપાત કહે છે. ક્ષમા, નમ્રતા, સરલતા, સંતોષ, સજ્જનતા, ઉદારતા, દાક્ષિણ્યતા, સ્થિરતા, પવિત્રતા, ધર્મશીળતા, પરોપકારતા, નિસ્પૃહતા, આત્મરમણતા—ઇત્યાદી ગુણો કહેવાય છે. આ ગુણો ગુણી (આત્મા) શિવાય રહી શકતા નથી. એટલે ગુણનો પક્ષપાત કરવો એમ જે ઠેકાણે કહ્યું હોય ત્યાં તેવા ગુણવાન્ મનુષ્યોને વિષે રાગ કરવો એમ સમજવું. ગુણ તરફ લાગણી ધરાવનારા મનુષ્યો ગુણવાન્ મનુષ્ય તરફ આકર્ષાય છે. તેથી તેના સહવાસમાં તેઓ આવે છે. અનુક્રમે ને ગુણીના ગુણોનું અનુકરણ કરવા માટે પણ શક્તિવાન્ થાય છે. આ વાત તો નિર્વિવાદ છે કે ઇચ્છા પ્રમાણે વહેલી કે મોડી મનુષ્યોની પ્રવૃત્તિ થાય છે. સદગુણની ઇચ્છા હોવાથી મનુષ્ય સદગુણી બને છે. ગુણાનુરાગ એક નળના જેવા છે. પાણીની ભરેલી ટાંકીમાં નળ લગાડવાથી નળદ્વારા ટાંકીનું પાણી બાહાર આવે છે તેને ઉપયોગમાં લઇ

[illegible]

[illegible] છે. [illegible]

[illegible] છે, [illegible] અને તે [illegible]

[illegible] જણાય છે.

[illegible] છે, [illegible] છે. [illegible] છે. [illegible] છે, અને [illegible] થાય છે. [illegible] થાય છે. [illegible] થાય છે. અને [illegible] નિર્ણય પામે છે–પ્રગટ થાય છે–માટે [illegible]

અયોગ્ય દેશ, કાળમાં ફરવું નહિ [illegible]

[illegible]

[illegible] છે. [illegible]

[illegible] કરે છે.

[illegible] થાય છે. [illegible]

[illegible] છે. [illegible]

જેલના મુકામોમાં [illegible] કરવા [illegible] પોતાના [illegible]
[illegible] જેલ, [illegible] મારવા વિગેરે [illegible] અનેક [illegible]
[illegible] રહે છે. [illegible] કરાવે છે. [illegible]
[illegible] છે. [illegible] અનેક [illegible] કરવાના, [illegible]
[illegible] ચોરી કરવાના, [illegible]
[illegible] કરવાના, [illegible] પીવાના કે તેથી પણ [illegible] અનેક
[illegible] થવાના અનેક પ્રકારે સંભવ રહે છે. તેથી [illegible]
[illegible] છે. ઉપર [illegible] નીતિમત્તાથી [illegible]
[illegible] થવાનો પ્રસંગ બને છે. [illegible]
[illegible] રહી.

ત્યાં કદાગ્રહથી ઘસડાઈ જવું નહિ. કહ્યું છે કે, આગ્રહી
પોતાની બુદ્ધિએ પ્રવેશ કરેલો હોય ત્યાં યુક્તિને ખેંચી
ર પક્ષપાત રહિત સરલ મનુષ્યની બુદ્ધિ તો જ્યાં યુક્તિ જતી હો
શ કરે છે. અભિનિવેશ વિનાનાં મનુષ્યોજ ધર્મપ્રાપ્તિને યોગ્ય

ગુણને વિષે પક્ષપાત કરવો. ૨૧

ગુણી પુરુષોનું બહુ માન કરવું, તેમની પ્રશંસા કરવી, તેમના
છતા ગુણો અનેક મનુષ્યોની જાણમાં આવે તેમ દુનિયામાં ફેલાવવા. તેમને
સહાય કરવી અનુકુળતા પ્રમાણે યોગ્ય સગવડો કરી આપવી, તેમના દેહા-
દિકનું રક્ષણ થાય તેમ કરવું, ઇત્યાદિને ગુણનો પક્ષપાત કહે છે. ક્ષમા, નમ્રતા,
સરલતા, સંતોષ, સજ્જનતા, ઉદારતા, દાક્ષિણ્યતા, સ્થિરતા, પવિત્રતા, ધર્મ-
શીળતા, પરોપકારતા, નિસ્પૃહતા, આત્મરમણતા–ઇત્યાદી ગુણો કહેવાય છે. આ
ગુણો ગુણી (આત્મા) શિવાય રહી શકતા નથી. એટલે ગુણનો પક્ષ
પાત કરવો એમ જે ઠેકાણે કહ્યું હોય ત્યાં તેવા ગુણવાન મનુષ્યોને વિષે રા
કરવો એમ સમજવું. ગુણ તરફ લાગણી ધરાવનારા મનુષ્યો ગુણવાન મનુ
તરફ આકર્ષાય છે. તેથી તેના સહવાસમાં તેઓ આવે છે. અનુ
તે ગુણીના ગુણોનું અનુકરણ કરવા માટે પણ શક્તિવાન થાય છે.
વાત તો નિર્વિવાદ છે કે ઇચ્છા પ્રમાણે વહેલી કે મોડી મનુષ્ય
પ્રવૃત્તિ થાય છે. સદ્ગુણની ઇચ્છા હોવાથી મનુષ્ય સદ્ગુણી બને
... એક નળના જેવો છે. પાણીની ભરેલી ટાંકીમાં નળ
... પાણી બાહાર આવે છે તેને ઉપયોગમાં

[illegible] ખાલી થાય છે. અર્થાત્ પાણીદ્વારા ભરાતા કુંભનાં અનુસાર કરે છે. તેવીજ રીતે ગુણી મનુષ્યોરૂપ કોઠીમાં ગુણાનુરાગ—ગુણના પક્ષપાત-રૂપ નળ લગાડવાથી તે ગુણીમાં રહેલું ગુણરૂપ પાણી બહાર આવે છે. પોતામાં આવે છે, અને તે ગુણનો અનુભવ કરી અનુગો ખાલી થાય છે.

આ દૃષ્ટાંતમાં વિશેષ તો એ છે કે કોઠીમાંથી નળદ્વારા નીકળતા પાણીમાંથી કોઠી ખાલી થાય છે, પણ આ ગુણના પક્ષપાતરૂપ અપૂર્વ નળ છે કે તેમાંથી ગુણ લેવા છતાં પણ ગુણીના ગુણો ઓછા થતા નથી. આનો દીપકના જેવોજ અનુભવ છે. એક દીવા ઉપરથી સો નવા દીવા પ્રગટાવી—સળગાવી શકો—પણ પહેલા દીવામાંથી જરાપણ તેજ ઓછું થયા સિવાય સેંકડો દીવાઓ નવા પ્રગટાવી શકાય છે. તેમજ ગુણાનુરાગથી પોતે ગુણવાન્ થઈ શકાય છે, અને ગુણીમાંથી જરાપણ ગુણો ઓછા થતા નથી. ગુણના પક્ષપાત કરવાથી મહાન પુન્યરૂપ [illegible] કરે [illegible] ગુણાનુરાગથી [illegible] પક્ષપાત [illegible]

અયોગ્ય દેશ. કાળમાં ફરવું નહિ. ૨૨.

[illegible]

[illegible]

જુગારનાં સ્થળોમાં નિરંતર જઈ આવવાનું કરવાથી નીતિ ભ્રષ્ટ થવાની ધાસ્તી, જુગાર રમવા તરફ વળવાની ભય છે. જુગાર એક જાતનો હરામ ચસકો છે. વિના મહેનતે ઓચિંતો પૈસાદાર બનવામાં પૈસાવાળા થવાની ઇચ્છાથી હજારો કુટુંબો પાયમાલ થઈ ગયેલાં અત્યારે નજરે દેખાય છે. જેમને ખાવાને અનાજ, પહેરવાને કપડાં તથા રહેવાને ઘર પણ રહ્યાં નથી. જુગારીઓને ભીખ માગતાના કે આપઘાત કરવાના સંખ્યાબંધ દાખલાઓ મોટાં મોટાં શહેરોમાંથી તમને મળી આવશે. આવાં નિંદ્ય કરેલાં અયોગ્ય સ્થાનમાં જવું, તેઓની પ્રવૃત્તિ ઉપર લક્ષ આપવું અને તેવા હલકા પ્રકારના મનુષ્યોના સહ-

[illegible]

... થઈ ...

..., તેના સામી ...

... પરિણામ ...

વિરૂદ્ધ કાળમાં ફરવું તે પણ માણસના ભલા માટે થતું નથી. રાત્રીના વખતમાં બહાર ભટકતા ફરવું, તેમાં પણ મધ્ય રાત્રીના વખતે એકલા ફરવું તે તો બહુ જોખમ ભરેલું છે. એજ વિરૂદ્ધકાળ કહેવાય છે. રાત્રીએ એકલા ફરતાં, ચોર, પરસ્રી લંપટ ઇત્યાદિની લોકને શંકા થાય છે. તેમ રાજા તરફથી કે શત્રુ આદિથી પણ ઉપદ્રવ થવાનો સંભવ રહે છે. માથે ખોટા અપવાદો પણ આવે છે.

ઘરનાં કોઇ કામકાજ પ્રસંગે, કે ઘણી જરૂરીયાતવાળા પ્રસંગે બાહાર રાત્રે જવું પડે તેને માટે આ વાત નથી. તે વખતે તો કોઇ સાથે હોય અગર પાસે દીવો–બત્તી હોય અથવા કોઇને ખબર આપીને ગયા હોઇએ તો ઘણે ભાગે તેવી અડચણો આવવા સંભવ નથી. અથવા કોઇ દેશમાં લડાઇ ચાલતી હોય ત્યાંના રાજાએ હુકમ કર્યો હોય કે અમુક સ્થળે કોઇએ જવું નહિં, અથવા અમુક વખતે બાહાર નીકળવું નહિં, તો તે પ્રમાણે વર્તન ન કરે તો તે વિરૂદ્ધ દેશ, કાળ, ગમન કહેવાય છે. તેથી જીવની તથા ધનમાલની હાની થવાનો પ્રસંગ આવે છે. આજ્ઞાભંગ કરવાથી રાજા દંડે છે. અથવા જાસુસ (છુપા સમાચાર મેળવનાર) તરિકે સમજી દેહનો પણ ધ્વંસ કરે છે. ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે વિરૂદ્ધ કે નિષેધ કરેલા અયોગ્ય દેશ, કાળમાં જવા આવવાનો ત્યાગ કરવો.

પોતાના બળનો કે નિર્બળતાનો વિચાર કરી કોઈપણ કાર્ય કરવું. ૨૩

કોઈપણ કાર્યની શરૂઆત કરતાં પહેલાં તે કાર્ય કરવામાં પોતાનું સંપૂર્ણ બળ છે કે કેમ ? તે કાર્ય પોતે પાર ઉતારી શકશે કે કેમ ? તેનો વિચાર કરવો. મારા પોતામાં કેટલું બળ છે ? તે તે કાર્યો મારા એકલાથી પાર પડી શકે તેમ છે ? બીજાની મદદની જરૂર પડશે ? જરૂર પડે તો મને મદદ કરવાવાળા કેટલા છે ? તેઓ ખરે અવસરે મદદ કરી શકશે કે ? તેઓ કદાચ ખરે અવસરે કોઈ કારણથી મદદ ન કરી શકે તો હું એકલો કેટલું કામ કરી શકું તેમ છું ? આ ક્ષેત્ર તે તે કાર્ય પાર ઉતારવાને લાયક છે ? આ વખતે આ ઋતુમાં તે કાર્ય કરી શકાય તેમ છે ? તે કાર્યને લાયક કયું સ્થળ યોગ્ય છે ? કયો કાળ અનુકૂળ છે ? તેવું આરોગ્ય હું ધરાવું છું કે કેમ ? મારામાં તેટલી હિમ્મત છે ? ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના વિચારો કરી પોતાને યોગ્ય જણાય કે જરૂર આ કાર્યમાં મને ફતેહ મળશે તો તે કાર્યની શરૂઆત કરવી અને જો કાર્ય કરતાં પોતાની નિર્બળતા જણાય તો તે કામ બંધ રાખવું અથવા તેમાં કોઈની મદદ મેળવવી, અથવા અનુકૂળ સામગ્રી મળી આવે ત્યાં સુધીને માટે તે કાર્ય બંધ રાખવું.

પોતાના બળનો વિચાર કર્યા સિવાય બળવાન સાથે વિરોધ કરતાં પ્રાણ ખોવાનો પ્રસંગ આવે છે. જેમ સિંહ વર્ષા ઋતુમાં મેઘની ગર્જનાને સાંભળી, તેને પોતાનો વિરોધી સમજી, તેના સામી ગર્જનાઓ કરે છે, અને આકાશ તરફ ઊંચો ઉછળે છે. પરિણામ એ આવે છે કે

૨૮ પોતાના બળનો કે નિર્બળતાનો વિચાર કરી કોઇપણ કાર્ય કરવું.

આમ પછાડીઓ ખાઇને તથા ગર્જનાઓ કરીને સીંહ પોતાનો પ્રાણ ખોવે છે. આમ થવાનું કારણ પોતાથી અધિક બળવાન સામે વગર વિચારે વિરોધ કરવાનું છે.

સતાનીક રાજા ઉપર ચંડ પ્રદ્યોતન રાજા ચડી આવ્યો હતો. તેના ભયથી સતાનીક રાજા મરણ પામ્યો. તેની રાણી મૃગાવતીએ વિચાર કર્યો કે શત્રુ બળવાન છે. પતિ મરણ પામ્યો છે. કુંવર હજી બાળક છે. મારો દેશ નાનો છે. સૈનિક સામગ્રી પુરતી નથી. આ વખતે શત્રુના સામા થવાથી પોતાનો તથા પ્રજાનો નાશ થશે. પોતાની નિર્બળતા સમજી બળવાન શત્રુ સાથે નમ્રતાથી એવી રીતે કામ લીધું કે દેશનો બચાવ થયો, રાજ્યપુત્રને રાજ્ય મળ્યું, પ્રજાનું રક્ષણ થયું અને પોતાનું શીયળ-સતીપણું ટકાવી રાખ્યું. અને શત્રુ પરાભવ પામ્યો. આ નારી વિચારબળનું પરિણામ છે.

આ સંબંધમાં એક કલ્પીત પણ ઉપયોગી સમજવા લાયક દ્રષ્ટાંત છે કે, પોતાથી અધિક બળવાન સાથે વચન માત્રથી પણ વિરોધ વિરોધ ન કરવો.

હિમાલયના પહાડ ઉપર એક શાલ્મલીનો વૃક્ષ મહાન વિસ્તારવાળો હતો તેની શાખાઓ ચારે દિશા તરફ વિખરાયેલી હતી. છાયા, પત્ર, પુષ્પ અને ફળ વડે અનેક જીવોને વિશ્રાંતિના સ્થાનરૂપ તે વૃક્ષ હતું. હજારો પંખીઓ, અને સેંકડો ગમે તે પશુ તથા મનુષ્યો તેના સુંદર અને શિતળ છાયાનો આશ્રય લઇ શાંતી પામતા હતા. મુસાફરો, તપસ્વીઓ અને વનવાસીઓ પણ તેના છાયાથી ઉષ્ણાગ્નિને શાંતિ અનુભવતા હતા.

એક વખત નારદજી ત્યાં આવ્યા. આ વૃક્ષની રમણીયતા દેખી

કેમ ખુશી થઈ તે જાણવા ઈચ્છા થાય. શાલ્મલી! આ તારી વિશ-ળતા, રમણીયતા, મનોહરતા, તે જોઈ મને ઘણો આનંદ થાય છે. અનેક પશુ પક્ષીઓ, પશુઓ, તપસ્વીઓ અને વનવાસીઓ તારો આશ્રય લઈ આનંદ અનુભવે છે. તારી વિશાળ શાખા, પાંદડાંઓ પુષ્પો અને તારા મૂળ તેમ જણાતું નથી. શું તારે પવન સાથે પ્રીતિ છે? અથવા પવન શું તારો મિત્ર છે? આ પ્રશ્ન! પવન મોટાં વૃક્ષો પર્વત શિખરનાં અગ્રોને તથા પહાડનાં શિખરોને પણ તોડી નાખે છે અને તને તો નુકસાન ન કરતાં તારું રક્ષણ કરે છે. મારું એમ માનવું છે કે તારી સાથે મિત્રતા રાખી પવન તારું રક્ષણ કરે છે જેમાં કોઈ સંશય રાખવો નથી.

વળી 'હું તમારો છું' આ પ્રમાણે તું વાયુ આગળ નમન-તાપૂર્વક કહે છે તેથી વાયુ તારું રક્ષણ કરે છે, તેથીજ તું આ પરિપક્વ ટકી રહેલો છે.

આવાં નારદનાં વચનો સાંભળી શાલ્મલીએ જવાબ આપ્યો—નારદ! વાયુ મારો મિત્ર નથી. મારો બાંધવ નથી. મારો સ્નેહી નથી. તેમ તે મારો માલીક નથી, કે જેથી તે મારું રક્ષણ કરે, વાયુ કરતાં મારું તેજ કે બળ વિશેષ સમર્થ છે. મારા બળ આગળ વાયુ કોઈ ગણ-તીમાં નથી. પ્રચંડ વાયુને આવતો જોઈ મારા બળથી હું તેને અટકાવું છું આ પ્રભંજન (સર્વને ભાંગી નાખનાર વાયુ) મારાથી અનેકવાર હારીને નાશી ગયેલ છે. વાયુના અત્યંત કોપથી પણ હું ભય પામતો નથી.

નારદે કહ્યું—શાલ્મલી! તારું બોલવું મને નહિ ભરેલું અને વિપ-રીત લાગે છે. વાયુના સમાન બળવાન મને કોઈ જણાતું નથી. તું તો વનસ્પતિ માત્ર છે ને તેની શક્તિ કેટલી ... વાયુને.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

પવનનો ફેરો આવે ત્યાં સુધીની વિચારણા કરે. કે, 'મારાં ભાગ્યે હવે મારું કાંઈ ચાલે તેમ નથી. હું જો પવન આવશે તે પહેલાં વિનાશ નહિ પામું તો વાયુની સામે બાથ ભીડીને હું સમર્થ નથી. હવે તો સુખેચ્છાથી પણ અભિમાનથી મુક્ત થયા સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી શોક પ્રમેદા શાલ્મલીએ પોતાની ડાળીઓ, શાખાઓ, પાંદડાં, ફળો વિગેરે પોતાની મેળેજ પાડી નાખ્યાં. એમ ફળો, પાંદડાં વિનાના થઈ સવારમાં ઠુંઠા જેવા સુશોભિત [illegible] આવીને જોઈને ફુલાંદિ માલતા પવનને પોતાની આગમ આપીને ઉભેલો દીઠો. પવને શાલ્મલીની આવી સ્થિતિ જોઈ હસી હાસ્ય કરતાં શાલ્મલીને કહ્યું-શાલ્મલી! તેં તારાં ડાળાં પાંદડાં કાપી નાખવારૂપ જે પોતાની મેળેજ અંગિકાર કર્યું છે. તું એનું તને આ દુઃખ ઉત્પન્ન કરનાર હતો. તારા પોતાના દુષ્ટ વિચારથી તું પોતાની મેળેજ મારા સામર્થ્યના વશમાં આવી પડ્યો છે. તારા અભિમાનનું ફળ તને મળી ચૂક્યું છે. મારા સામર્થ્યનો વિચાર ન કરતાં મારી સામે તેં બાથ ભીડી, તેનું પરિણામ તેં પ્રત્યક્ષ અનુભવ્યું છે. તારા હાથેજ તારો નાશ થયો છે. તારી સઘળી સંપત્તિનો-તેંજ, તારા અભિમાનેજ નાશ કર્યો છે.

પવનનાં વચનો સાંભળી શાલ્મલી ઘણું શરમાયો. પોતાનાં વચનોનો પશ્ચાત્તાપ થયો અને પોતાનું સામર્થ્ય વિચાર્યા વિના મોટા સાથે બાથ ભીડવાથી પોતાની સંપત્તિનો વિનાશ થયો તેથી તેને ઘણું દુઃખ થયું, પણ તે અત્યારે તો નિરુપયોગીજ હતું. હવે તે સંપત્તિ તરતમાં પાછી મળે તેમ ન હતી. સંપત્તિહિન થયેલા વૃક્ષને ધીક્કાર આપી પવન ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

ભગવાન સામે અજ્ઞાનીઓ-નિર્બળાએ-વિરોધ કરવાથી તેનું પરિ-

ઉપર પોતાના બળનો કે નિર્બળતાનો વિચાર કરી કોઇપણ કાર્ય કરવું.

પરિણામ વિપરીત, દુઃખમયજ આવે છે. એમ જાણી બુદ્ધિવાનોએ વિચાર પૂર્વક કાર્યનો આરંભ કરવો.

પોતાની સબળતાનો કે નિર્બળાનો વિચાર પ્રથમથીજ સર્વકાર્યોમાં કરવો અને તે પ્રમાણેજ શરૂઆત કરવી. વેપાર, હુન્નર, ઉદ્યોગકળા, વિદ્યા, ઇત્યાદિ જેટલાં જેટલાં વ્યવહાર ઉપયોગી જરૂરીયાતનાં કાર્યો છે તે સર્વે સ્થળે પોતાના બળાબળની વિચારણાની જરૂરીયાત છે. તેમજ કોઇ વ્રતનિયમો લેવામાં, તપ કરવામાં, કે ચારિત્રાદિ માર્ગનો સ્વીકાર કરવાનો હોય તે વખતે પણ પોતાની ઉમર, તેને લાયક ક્ષેત્રો, તેમાં પોતાની મજબુત લાગણીઓ, આજુબાજુના સંયોગો, અનુકુળ વખત ઇત્યાદિનો વિચાર કર્યા પછી તેની શરૂઆત કરવામાં આવે તોજ તેમાં વિજય મળે છે. નહિંતર તેવાં ઉપયોગી કાર્યોમાં પોતાના બળનો ઉપયોગ સારી રીતે કર્યા છતાં પણ પરિણામ યોગ્ય આવતું નથી. એટલુંજ નહિં પણ થોડી ઘણી શક્તિ હોય તેનો પણ નાશ થાય છે અને ભાવી ઉત્સાહ વિનાશ પામે છે. માટેજ વારંવાર એજ જણાવવામાં આવે છે કે કાર્યની શરૂઆત પહેલાં તે કામ માટે પોતાની લાયકાત, અનુકુળતા અને મદદગાર શક્તિનો વિચાર કરવો, અથવા એકલા પોતાના સામર્થ્યનો પણ વિચાર કરવો. જેટલું પોતાનું બળ હોય તેટલા થોડા નાના પાયા ઉપર શરૂઆત કરો તો હરકત નથી, પણ તેથી પ્રારંભેલ કાર્યનો પાર પામી શકશો તથા બીજાં મોટાં કાર્ય કરવાનું પણ બળ તમારામાં પ્રગટ થશે.

વ્રતધારી અને જ્ઞાન વૃદ્ધ પુરૂષોની સેવા કરવી. ૨૪.

ઇંદ્રિયોને જીતનારા અને મનને કાબુમાં રાખનારા મનુષ્યો વ્રતધારી કહેવાય છે. ઇચ્છાઓમાં ફસાઇ ન જવું પણ ઉલટી ઇચ્છાઓને પોતાને આધીન રાખવી તેજ વ્રત સેવાનું ફળ છે. તેવા વ્રતધારી મનુષ્યોની સેવા કરવી.

આ વ્રતધારી મનુષ્યોની સેવા શા માટે કરવી? તેનું કારણ એ છે કે તેઓ ઘણુંજ ઉત્તમ આચરણોવાળા હોય છે. ઉત્તમ આચરણોથી આ દુનિયામાં સુખી થવાય છે. લોકો તેવા ગુણવાન ઉપર પ્રીતિ રાખે છે. આ દુનિયાના કોઇપણ જાતના સુખની તેમને ઇચ્છા હોતી નથી. એક ફક્ત નિર્વાહનીજ તેમને જરૂરીયાત હોય છે અને તે પણ તેમના ઉત્તમ ચરિત્રવાળા ગુણને લઇ પૂર્વ કર્મના પ્રારબ્ધ અનુસાર મળી રહે છે. આ કારણથી તેઓ પોતાનું જીવન ઘણી ઉંચી જાતનું પવિત્રપણે ગાળે છે. તેમની સેવા કરવાથી તેમના ઉત્તમ ગુણો તરફ આપણી પ્રીતિ વધે છે. તેઓ આપણને યોગ્ય હિત શિક્ષા આપે છે. નઠારા દુર્ગુણોના દોષો બતાવી તેઓ તેને દૂર કરવા ઉપદેશ આપે છે, તેમને સારા આચરણથી સુખી થતા જોઇને આપણને પણ સારા આચરણ રાખવાનું મન થાય છે. અને ધીરે ધીરે જ્યારે આપણે તે પ્રમાણે વર્તીએ છીએ ત્યારે આપણે પણ સુખી અને સંતોષી બનીએ છીએ. આ સર્વ ગુણ તે વ્રતધારી પુરૂષોની સેવાનુંજ ફળ છે. આવા પુરૂષોની સેવા કરવી એટલે શું સમજવું? તેઓની આજ્ઞા માનવી તેમના કહ્યા મુજબ ચાલવું. તેઓ આવતા હોય તો ઉભા થવું, સામા જઇને માન આપવું, વીનય કરવો. તેમને પગે લાગવું, તેમની સાથે નમ્રતાથી બોલવું. તેઓ

કાર્યમાં કેળવવું અને તેના ઉપર અને તપાસ ઉપરથી. હાલે કરેલી અખંડ ઉદ્યમ વડે હોય, અથવા ભવિષ્યાદિ કાળમાં હોય તો તેમને યથાયોગ્ય પ્રસંગમાં યોજવાં, તેમજ એવી રીતે પર્યાલોચન કરી એક તેવી જાતની અનુકૂળતા કરી મેળવી, અગાઉથી ઉપયોગ ઉપજાવનાર સર્વ કાર્યોને માટે ફાયદો થાય છે.

દીર્ઘ દૃષ્ટિ. ૨૬.

કોઈ પણ કાર્યની શરૂઆત કરતાં પહેલાં આ કાર્યનું પરિણામ શું આવશે ! તેનો વિચાર કરનાર, અથવા નહિ આવેલા પણ આવવાના સંભવવાળા ભય કે વિપત્તિઓથી કે તેના પ્રતિકાર અગાઉ માટે આગળથી તૈયારી કરી રાખનાર મનુષ્ય દીર્ઘદૃષ્ટિવાળો કહેવાય છે. પાણી આવ્યા પછી કૂવો ખોદનાર મનુષ્ય મૂર્ખની ગણતીમાં ગણાય છે, પણ પાણી આવ્યા પહેલાં પાળ બાંધનાર મનુષ્ય ડાહ્યો ગણાયા સાથે ભવિષ્યમાં સુખી થાય છે. વર્તમાનકાળને ઓળંગીને ભવિષ્યકાળનો વિચાર કરવાવાળી લાંબી દૃષ્ટિથી યોગ્ય, અયોગ્ય, અર્થ, અનર્થ ઇત્યાદિનો નિર્ણય કરવો જોઈએ. ભવિષ્યનો વિચાર નહિ કરનાર અને ભાવીપર આધાર રાખી વર્તન કરનાર દુઃખી થઈ વિનાશ પામે છે. પૂર્વાપર વિચારવાળી દૃષ્ટિથી મનુષ્યોએ કામ લેવું જોઈએ કે જે કામ માટે ભવિષ્યમાં પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વખત ન આવે.

અનાગત કાળ સંબંધી કાર્ય માટે આગળથી ચેતીને કામ લેનાર તથા વર્તમાન, કાળમાં બુદ્ધિ પૂર્વક વર્તન કરનાર આ બન્ને મનુષ્યો સુખી થાય છે, પણ જેઓ ભાવીપર આધાર રાખી કાર્યાકાર્યના પરિ-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

તે સાંભળી ભાગ્યશું દીર્ઘસૂત્રી મત્સ્ય બોલ્યો કે, ભાઈ ! તમે ઠીક કહ્યું તે પણ મારાથી ત્યાંથી ઉતાવળે જવાની કાંઈ જરૂર નથી. હજી તો પછી આ જળાશયમાં વિઘ્ન છે, માટે નિશ્ચિંત થઈ રહેજો.

ત્યાર પછી સમય પ્રમાણે વર્તન કરી ઉગરનાર ત્રીજો મત્સ્ય બોલ્યો કે, જ્યારે સમય આવશે ત્યારે શું કરવું તેનો તે વખતમાં હું બુદ્ધિ આવનાર નથી તેથી મને કાંઈ હાલી જવાનો વિચાર નથી. માટે તમને ઠીક લાગે તેમ તમે કરો.

આ વાત સાંભળીને મહાન બુદ્ધિશાળી દીર્ઘદૃષ્ટિ મત્સ્ય તે જળાશયમાંથી તે રાત્રે ઊંડી ખાડીના પ્રવાહને માર્ગે નીકળીને બીજા ઊંડા જળાશયમાં પોતાના કુટુંબ સાથે જઈને વસ્યો અને તે ઉપદ્રવવાળા સ્થાનનો ત્યાગ કર્યો.

પછી તે માછીમારોએ જોયું કે જળાશયમાંથી જળ ઓછું થયું છે અને ત્યાં થોડા કાદવવાળા પાણીમાં પણ મત્સ્ય રહ્યા છે તેમ પછી તે મત્સ્યોને પકડી પકડીને બાંધવા માંડ્યા. તે થોડા પાણીવાળા જળાશયને તેમણે ડહોળી નાખ્યું. તે વખતે બીજા મત્સ્યો સાથે દીર્ઘસૂત્રી ભાગ્યશું મત્સ્ય પણ બંધનમાં આવી પડ્યો.

માછીમારોએ પકડીને દોરામાં મત્સ્યોને બાંધવા માંડ્યા ત્યારે પોતાની સમય પ્રમાણે કરી જનારું મત્સ્ય પણ તે દોરી સાથે બંધાયેલા મત્સ્યોની વચમાં બરાબર પેસી જઈ દોરી મજબૂત પકડીને ચીટકાઈ રહ્યો. પછી માછીમારો જ્યારે બધા મત્સ્યોને બાંધી રહ્યા ત્યારે તે જગાને લઈને તેમણે જોયું તો સર્વને એક સરખા દોરીએ લટકાયેલા અને તેથી બંધાયેલા જોયા. પછી જ્યારે ઊંડા પાણીવાળા જળાશયમાં લઈ જઈને તેમને ધોઈ નાખવા માંડ્યા ત્યારે પેલો સમય

[illegible] કરી [illegible] હજી [illegible] લોકોની બુદ્ધિ [illegible] પણ [illegible] [illegible] બાકી [illegible] પ્રાપ્ત થયો.

આ પ્રમાણે [illegible] સમયની [illegible] વાપરનારા મનુષ્યો [illegible] વિનાશ પામે છે.

જે મૂર્ખ મનુષ્ય ધારે છે કે " મને શી દરકાર છે " અને બુદ્ધિમાન ઈશ્વર [illegible] કરી સમજી પોતાનું હિત જે સાધતા નથી તે [illegible] [illegible] મરણના કે દુઃખના [illegible] આવી પડે છે.

જે મનુષ્ય સમય આવી પડેલાં પહેલાં [illegible] વાપરી કાર્ય કરી લેનાર થાય છે તે તથા સમય આવ્યે જેને યોગ્ય બુદ્ધિ સુઝે છે—ઉપજે છે તે બન્ને સુખી થાય છે.

સારા કે નઠારા કોઈ પણ કાર્યનો પ્રારંભ કરવા પહેલાં બુદ્ધિમાન મનુષ્યોએ તેના પરિણામનો વિચાર ઘણી બારીકાઈથી કરવો જોઈએ. ઘણી ઉતાવળથી કરેલા કાર્યનું પરિણામ હૃદયમાં દાહ કરનાર સરખું આવે છે.

વિચાર વિનાના મનુષ્યો મનુષ્યરૂપે પશુ સમાન છે. તેમનામાં યોગ્ય અયોગ્યની પરીક્ષા કરવાનું ભાન હોતું નથી. તેથી ઇચ્છાનુસાર પ્રવૃત્તિ કરતાં ઘણી સંકડાશથી અનર્થની આગમાં સપડાઈ જાય છે.

શંખરાજાની ગેરહાજરીમાં કલાવતી રાણીના ભાઈ તરફથી આવેલાં કંકણો કળાવતીએ પહેરેલાં દેખી તથા તે સંબંધી મોઘમ (નામ લીધા સિવાય) થતી વાતચિતોને સાંભળી કળાવતીની ઉપર શંખ રાજાને ખોટો વહેમ આવ્યો. ઘણો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો, ક્રોધના આવેશમાં તેને કાંઈ વિચાર સુઝ્યો નહિ. રાણીના બન્ને હાથ ક્રુર રીતે કપાવી ના-

પા તે હાથમાંથી મળેલા કંકણ ઉપરનું નામ વાંચતાં રાજાના પશ્ચાત્તા-નો પાર ન રહ્યો, છેવટે મરવાને તૈયાર થયો. કળાવતીના શીયળના યોગે આખી વાત સારીજ થઈ, પણ વિચાર વિના ઉતાવળથી કાર્ય કરનાર શંખરાજાને જીંદગીપર્યંત તે સંબંધી પશ્ચાત્તાપ થયો. લોકોમાં તિરસ્કાર પામ્યો અને અવિચારીપણાનું કલંક કાયમને માટે તેના માથા-પર રહ્યું. રાજા ધારત તો રાણી પાસેથી તે ખુલાસો મેળવી શકત. રાણી પણ પતિને નહિં જગાડવા માટે કે, રાજાની ગેરહાજરીમાં બાપ પાસેની લીધેલી ભેટ માટે માફી પણ માંગી શકત, પણ જ્યાં પૂર્વાપર વિચારને અવકાશ આપવામાં નથી આવતો ત્યાં યોગ્ય પરિણામ આવ-વાની આશા ક્યાંથી રાખી શકાય ?

કેદીની માફક એક ઘરમાં (જનાનખાનામાં) જીંદગી ગુજાર-નાર રાણી પાસે આવી ઉત્તમ ભેટ ક્યાંથી આવી શકે ? આંહી દીર્ઘદ્રષ્ટિને અવકાશ હતો, પણ નિત્યના સર્વે કાર્યમાં તેને યાદ કરવાના અભ્યાસ વિના વગર બોલાવ્યે તે દીર્ઘદ્રષ્ટિ કેમ આવીને ઊભી રહે ?

દીર્ઘદ્રષ્ટિવાળા પ્રધાનો સિવાય મહાન્ રાજ્યો પાયમાલ થઈ ગયેલાં અને કાયમને માટે મરણ સમાધિ પામેલાં આપણે જોઈએ છીએ. તેવીજ રીતે નાનાં સંઘમાં કે ધર્મમાં તેવા દીર્ઘદ્રષ્ટિવાળા નાયક વિના અલ્પસમજના વિચારના ભેદને લીધે નાના કકડેકકડા થઈ જાય છે. સંઘની ભિન્નભિન્ન સ્થિતિ થઈ પડે છે, અને સંપ્રદાયની અધોગતિ થતાં વાર લાગતી નથી. આ સર્વે ભવિષ્યના પરિણામનો વિચાર કર્યા સિવાય ઉતા-વળથી કરાતાં કાર્યનું પરિણામ છે. ભવિષ્યના ભય માટે અત્યારથી સાવચેત રહેવામાં ન આવે તો દુઃખદાયી પરિણામ ભોગવવા માટે સર્વને તૈયાર રહેવુંજ જોઈએ. પશુઓ કરતાં મનુષ્યોમાં કાંઈ પણ તફાવત હોય તો એટલોજ છે કે મનુષ્યો ભૂત, ભવિષ્ય કે વર્તમાનનો વિચાર કરી યોગ્ય માર્ગ

સુંદર દેખાવવાળો બને છે. અને જે સુંદરતાનો અનુભવ અમુક વસ્તુમાં તમને થાય છે તેજ સુંદરતા અમુક પુરૂષ વિશેષની શક્તિથી કે સહ-વાસથી અસુંદર થયેલો અનુભવાશે.

એક મહાન્ દુર્ગંધતા વાળી ખાડમાં કોહાયેલું પાણી દુર્ગંધ મારતું હતું, તેજ પાણીને પ્રયત્નથી સુબુદ્ધિ મંત્રિએ એવું તો સ્વાદિષ્ટ બનાવી આપ્યું કે રાજાને તેજ પાણી ફરીવાર પણ પીવાની ઇચ્છા થઇ. પાણીનું સ્થાન પૂછતાં સુબુદ્ધિ પ્રધાને તેજ દુર્ગંધતા વાળી ખાઇ બતાવી. રાજાના માનવામાં ન આવ્યું, પણ પ્રધાને પ્રત્યક્ષ રીતે તેજ પાણી લઇને રાજાના દેખાતાં જુદા જુદા પ્રયોગો તે પાણી ઉપર કરી તેવુંજ સ્વચ્છ, અને સ્વાદિષ્ટ બનાવી આપ્યું. રાજા ઘણો ખુશી થયો.

આ ઠેકાણે વિચારને અવકાશ આપવાની જરૂર છે કે, જો વસ્તુ-માં ખરાબપણાનોજ સ્વભાવ હોય તો આ સુંદરતા કયાંથી આવી? આવીજ રીતે જડ કે ચૈતન્ય બધી વસ્તુ ઉત્તમ છે પણ તેવા યોગ્ય પુ-રૂષની મદદથીજ તેમાંથી ઉત્તમતા પ્રગટ થાય છે, અને અયોગ્ય નિમિ-ત્તોથી તેમાં અધમતા પ્રગટ થયેલી અનુભવાય છે.

આવીજ રીતે ગુરૂ—ગુરૂમાં દેવ—દેવમાં અને ધર્મ—ધર્મમાં પણ તફાવત રહેલો છે. વિશેષજ્ઞ દૃષ્ટિવાળો મનુષ્ય તેનો તફાવત શોધી કાઢી, યોગ્ય રીતે તેનો આશ્રય કરતાં તે તે જાતના ગુણો પોતામાં પ્રગટાવી શકે છે. ત્યારે વિશેષપણાને નહિં સમજનાર મનુષ્ય તે તે જાતના સદ્‌ગુણોથી બેનશીબ રહે છે. પશુઓ કરતાં તેવા મનુષ્યોમાં કાંઇ વિશેષ તફાવત નજ ગણી શકાય. કારણ કે ગુણ દોષ ઉપર તેની એક સરખી પ્રવૃત્તિ છે.

વિશેષજ્ઞનો બીજો અર્થ એ થાય છે કે, પોતાના સંબંધમાં ગુણ આરોપણ, અને દોષનો ત્યાગ કરવા રૂપ વિશેષને જાણે તે વિશેષજ્ઞ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

કૃતજ્ઞ—કર્યાં ગુણને જાણનાર. ૨૮

વિપત્તિમાંથી બચાવનાર, દુઃખી સ્થિતિમાં મદદ આપનાર, રોગી અવસ્થામાં ઔષધ આપનાર, મરણના મુખમાંથી બચાવનાર, આબરૂને જતી અટકાવનાર, ભૂલેલાને માર્ગે ચડાવનાર અને કલ્યાણ રીતે કલ્યાણક પ્રસંગમાં આપણને મદદ કરનાર ઉપકારીના ઉપકારને જાણવો, તેનો ઉપકાર ભૂલી ન જવો તે કૃતજ્ઞ કહેવાય છે. ઉપકારીનું બહુ માન કરનાર—બહુ માન આપનાર મનુષ્ય કલ્યાણના માર્ગનો અધિકારી થાય છે.

દુનિયામાં ચાર પ્રકારના મનુષ્યો છે. કર્યા ગુણને જાણનાર ૧, કર્યા ગુણને નહિ જાણનાર ૨, ગુણને બદલે ગુણ કરનાર ૩, વિના કારણે ઉપકાર કરનાર ૪, કરેલા ઉપકારને ભૂલી જનારા અસંખ્યાતા મનુષ્યો મળી આવશે. કરેલા ઉપકારને જાણનારા સંખ્યાતા મળી આવશે. ઉપકારીના ઉપકારનો બદલો વાળી આપનારા થોડા મળી આવશે. અને ઉપકાર કર્યા વિના પણ ઉપકાર કરનારા બે ચાર કદાચ મળી આવે તો મળી આવે.

કરેલા ગુણને ભૂલી જનારા અથવા ગુણ કર્યા છતાં અવગુણ કરનારા મનુષ્યો કુતરાં કરતાં પણ હલકા ગણાય છે. કારણ કે કુતરાને એક રોટલાનો કટકો નાખવામાં આવ્યો હોય તો તે પણ પોતાને આપનારનો ઉપકાર ભૂલી જતો નથી, ઘરની ચોકી કરે છે. રાત્રે ચોર કે અજાણ્યો માણસ ઘરમાં આવ્યો હોય તો તે બહાદુર કૃતજ્ઞ કુતરો ઘરના માલીકને જાગૃત કરે છે અને પોતાથી બની શકે તો તે ચોરને કરડવાને—બચકું ભરવાનું પણ ચુકતો નથી. કુતરાંઓ પણ પોતાના ઉપકારીના બદલો આમ વાળી આપે છે, ત્યારે મનુષ્ય નામ ધરાવવા

એવાં પોતાના ઉપકારીને ખાવું ઘટતું ન લેખે એવું છે. તેમણે
આવી રીતે અનુકૂળ, અનુકૂળ ન હોય તેવાંઓ ઉપર કરવું?

સીંહ જેવું ક્રૂર પ્રાણી પણ પોતાના ઉપકારીને ભૂલતું નથી. ગુલામને જંગલમાં એક ગુફામાંથી નીકળી એક સીંહ મળ્યો, એટલે કે એક ગુલામ પોતાના ધણીના જુલમથી કંટાળી જંગલમાં નાસી ગયો; ત્યાં તેને એક સીંહ પગે લંગડાતો આવતો દીઠો. પણ આવી ગરીબ સ્થિતિમાં તે પશુ હતો તે જોઈ ગુલામ ડરતાં ડરતાં તેનો પગ ઝાલી, ગુલામે કાંટો કાઢી નાખ્યો. પછી સીંહ જંગલમાં ગયો ત્યાં પોતાનો ઉપકારી જાણી તેને નહિ મારતાં શિકાર લાવીને આપવા લાગ્યો. પ્રથમ આ ગુલામને ભાવ્યું. બીજા સીંહાદિ આ ગુલામને ન મારે તેમ સીંહનું રક્ષણ કરતો અને જંગલમાંથી શિકારોને મારી ખાવાનું લાવી આપતો. એક દિવસે આ સીંહ કેટલાક સ્વારે પકડ્યો અને નગરમાં આ ગુલામને પણ તેના ધણીએ પકડી આણ્યો. અને તેને મારી નાખવા માટે એક સીંહને પકડી લાવ્યા, કે તે ગુલામે જેનો ઉપકાર કર્યો હતો તેજ તે સીંહ હતો. સીંહને બે ચાર દિવસ ભૂખ્યો રાખી તે ગુલામ ઉપર છોડી મૂક્યો. સીંહ ગર્જના કરતો તેની પાસે આવ્યો. પોતાના ઉપકારીને તેણે ઓળખ્યો, સૂંઘ્યો અને ખીજાયેલો છતાં તેને ન મારતાં પોતાના ઉપકારના બદલામાં પ્રેમપૂર્વક તેના હાથ પગ ચાટવા લાગ્યો. બધા લોકોને આશ્ચર્ય થયું. ગુલામે ખરી હકીકત જણાવી કે આ સીંહ પોતાના ઉપકારીને કદીપણ નહિ મારે. છેવટે બન્નેને છોડી મૂક્યા. આ ઉપરથી સમજવાનું કે સીંહ જેવા ક્રૂર પ્રાણીઓ પણ પરોપકારનો બદલો આપવાનું ભૂલતાં નથી. તો મનુષ્ય જેવું વિચારવાન પ્રાણી થઈ તે બદલો આપવાનું ભૂલી જાય તો

તેના જેવું બીજું અધમ કોણ હશે? કોઈ કવિ કહે છે કે પૃથ્વી! જે મનુષ્યની પરસ્પર ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિ છે તેને, ગમે તેટલા ઉપકારોને જે નથી ભૂલી જતા તેવા બે જાતના મનુષ્યોને તારી પીઠ ઉપર તું ધારી રાખે. અથવા તેઓને તું નીચા પાડી દે. અથવા આ બે જાતના મનુષ્યોએજ હે પૃથ્વી! તને ધારણ કરી રાખી છે, નહિ તેર તું આમ અધર કેમ રહી શકે?

પૃથ્વી કહે છે કે કવિવર! ખરી વાત છે કે આ મોટા મોટા પર્વતો અને સમુદ્રો મારી પીઠ ઉપર જન્મનાથી બેઠા છે તેના મને જરા પણ ભાર લાગતો નથી પણ આ કૃતઘ્ન પુરૂષો—ઉપકારીના ઉપકાર ભૂલી જનારા—અથવા ઉપકારી ઉપર પણ અપકાર કરવા વાળા—અને વિશ્વાસ—ઘાત કરનારા એ બે પુરૂષોનોજ મને વધારે ભાર લાગે છે. અર્થાત્ આ બે જાતના પુરૂષો પૃથ્વી ઉપર ભારભૂત છે. તેના બોજાથી પૃથ્વી ભારે મરે છે. મનુષ્યો અને પશુઓ તો શું, પણ ઝાડ જેવાં અવ્યક્ત ચૈતન્યપણે જીવન ગુજારનારાંઓ પણ કરેલા ઉપકારનો બદલો વાળવાને ચુકતાં નથી. પોતાની બાલ્યાવસ્થામાં પોતાને પાણી પાએલું છે એમ જાણી પીએલા પાણીનું સ્મરણ કરતી, અરે! કરેલા ઉપકારનો બદલો વાળી આપવાનું ધ્યાનમાં રાખતી નાળીયેરી, પોતાના માથા ઉપર જીવિત પર્યંત ભાર ઉપાડીને, મનુષ્યોને અમૃત સમાન પાણી તથા ફળ આપ્યાજ કરે છે. ખરી વાત છે કે ઉત્તમ જીવો કરેલા ઉપકારને ભૂલી જતા નથી. અહા! આવાં વૃક્ષો પણ કરેલ ઉપકારના બદલો વાળી આપે છે, તો જેઓ મનુષ્ય છતાં બદલો આપવાનું ભૂલી જાય છે તેઓએ ખરેખર શરમાવું જોઈએ તેઓએ પોતાના ગુરૂ તરિકે કુતરાં, સાંપ, અને વૃક્ષોને સ્વીકારીને પ્રત્યુપકાર કરવાના પાઠ તેમની પાસેથી શીખવા જોઈએ.

[illegible]

જેવી રીતે વ્યવહાર માર્ગમાં ઉપકારીના ઉપકારનો બદલો ભૂલવા જેવો નથી, તેવીજ રીતે ધર્મ માર્ગમાં પણ હિતશિક્ષા આપનાર, જ્ઞાન-માર્ગે બતાવનાર, આત્મ ઉદ્ધાર થવાનો રસ્તો દેખાડનાર, ગુર્વાદિકનો ઉપકાર કોઇપણ રીતે ભૂલવા યોગ્ય નથી. વ્યવહારના ઉપકાર કરતાં પણ આ ઉપકાર ઘણાજ ઉંચા પ્રકારનો છે, અને તેનો બદલો કોઇ પણ રીતે વળી શકે તેમ નથી. છતાં બને તેટલું કૃતજ્ઞપણું રાખવું, અને બદલો આપવાને તૈયાર રહેવું.

લોકોને વ્હાલા થવું. ૨૯

આપણે આપણું વર્ત્તન એવું સારૂં રાખવું જોઇએ કે લોકોને વલ્લભ થવાય. લોકો આપણા પર પ્રેમ રાખે. જુઓ કે લોકોને માટે આપણે સારૂં વર્ત્તન કરવાનું નથી. સારૂં વર્ત્તન કરવાથી આપણુંજ ભલું થાય છે, પણ તે સારૂંજ વર્ત્તન છે કે કેમ ? તેની નિશાની એ છે કે, લોકોને તમે વાહાલા લાગો, ત્યારે તમારે સમજવું જોઇએ કે તમારાથી સારૂં વર્ત્તન થાય છે. આપણું વર્ત્તન લોકોને દુઃખરૂપ ન થાય, પણ સારૂં લાગે તેવું બનાવવું જોઇએ.

આ લોકપ્રિયતા વિનય કરવાથી, પ્રિય બોલવાથી, નમ્રતા રાખવાથી અને સરલતા ધારણ કરવાથી મેળવી શકાય છે.

ગુણવાન્ મનુષ્યોનો વિનય કરવો, એટલે તેમને નમસ્કાર કરવો, ઉભા થવું, સામા જવું, આસન આપવું, તેઓ કોઈ જોડે વાતચિત કરતા હોય તો વચમાં ન બોલવું, ગડબડ ન કરવી, જોઇતી વસ્તુની પુછા કરવી, જોઇએ તે લાવી આપવું, તેઓ બતાવે તે કામ કરવું, સભ્યતાથી વર્ત્તવું, ઇત્યાદિ વિનય કહેવાય છે.

વિનય કરવાથી ગુણવાન્ થવાય છે, ગુણવાન્ ઉપર લોકો પ્રેમ રાખે છે, સારી લાગણી ધરાવે છે, સારી લાગણી ધરાવનારા મનુષ્યને અનેક મદદગાર થાય છે, તેથી વિવિધ પ્રકારના સુખની સગવડતા મળવા સાથે લક્ષ્મીની પણ પ્રાપ્તિ થાય છે.

ગુરૂનો વિનય કરવાથી તેના ઉપર ગુરૂ પ્રસન્ન થાય છે, પ્રસન્ન થઇને હિત શિક્ષા આપે છે; હિત શીક્ષાથી જ્ઞાન મળે છે, જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય છે, મોક્ષ થવાથી કાયમનું સુખ મળે છે.

બીજાને પ્રિય લાગે તેવું મધુર વચન બોલવાથી મનુષ્યોને સંતોષ થાય છે. આંહી એટલું ધ્યાનમાં રાખવાનું કે ખોટું બોલીને કે કોઇની ખોટી ખુશામત કરીને, કે અજ્ઞાનપણું બોલીને બીજાને ખુશી કરવા નહિં, પણ વિનય પૂર્વક નમ્રતાથી બોલવું, ઉદ્ધતાઇથી રાડો પાડી પાડીને બોલવું નહિં, કઠોર વચન ન બોલવું, કોઇને હુંકારે હુંકારે ન બોલાવવા, પણ બાપ! આવો! બેસો! ક્યાં પધાર્યા હતા? ક્યાં પધારશો? કેમ મારા જેવું કાંઇ કામકાજ છે? હોય તો સુખેથી ફરમાવશો. આવાં વચનો બોલવાં તે મધુર વચન કહેવાય છે. નાની ઉમરનાં બાળકો આવાં વિનય ભરેલા શબ્દો બોલે તો લોકો તેથી તેના ઉપર બહુજ ખુશી થાય છે. મોટી ઉમરવાળા મનુષ્યોએ પણ વિનય ભરેલા શબ્દો બોલવા. મધુર વચન બોલવામાં ક્યાં પૈસા બેસે છે? મીઠા શબ્દો બોલવામાં દરિદ્રતા શા માટે રાખવી? મધુર શબ્દ બોલનાર ઉપર લોકો બહુજ પ્રસન્ન થાય છે. ત્યારે કટુક શબ્દ, કઠોર શબ્દ, ગર્વવાળા શબ્દો, ઉદ્ધતાઇ ભરેલા શબ્દો, અપમાન કરનારા શબ્દો, નિંદાવાળા શબ્દો કે તેવાજ હલકા શબ્દો બોલનારા પર લોકો નારાજ થાય છે. શું કોયલ તમને કાંઇ આપી દે છે અને કાગડો તમારૂં કાંઇ લઇ જાય છે? કાંઇજ નહિં. છતાં કોયલના ઉપર પ્રીતિ થાય છે. કાગડા ઉપર ક્રોધ આવે છે તેને ઉડાડી મૂકવાનું મન થાય છે, અને કોયલને વધારે બોલાવવાની ઇચ્છા થાય છે. આનું કારણ શું? તેના શબ્દોજ કે બીજું કાંઇ?

મધુર શબ્દો ઉત્પન્ન કરનારૂં માધુર્ય મનુષ્યોને સ્વાધિન છે તો ક્યો ડાહ્યો મનુષ્ય આનંદદાયક મધુરતાનો ત્યાગ કરી કટુક શબ્દનો પ્રયોગ ચાલુ રાખશે?

માયા, છળ–પ્રપંચ, કપટ વક્રતા ઇત્યાદિનો ત્યાગ કરી સરલ સ્વભાવી થવું. જેવું હોય તેવું નિખાલસ દીલથી બોલી દેવું. આથી લોકપ્રિય થવાય છે. વિવિધ પ્રકારની વિદ્યા, કળાદિનો અભ્યાસ કરીને તથા દુનિયાના વ્યવહાર માર્ગમાં પણ પ્રવીણતા–કુશળતા મેળવ્યા છતાં જો બાળકોની માફક સરલતાવાળું જીવન ગુજરાય તો તે મોટા ભાગ્યની નિશાની છે. છળ–પ્રપંચ સમજવાંજ નહિં એમ કહેવાનો આશય નથી. વ્યવહારનો માર્ગ તેવો છે કે જેવાની જોડે તેવા થવું એમાં કેઈ તમારી આડે આવતું નથી. ભલે બધું જાણો સમજો, પણ તમારી સરલતાનો લાભ છળ પ્રપંચથી ન લેવો. તે સમજે તો નિર્વિકાર બાળકના જેવુંજ સરલતાવાળુંજ આચરણ કરો, અને અન્યના પ્રયત્ને જેવાની જોડે તેવા થવા કરતાં સરલતાનો તમારો સ્વભાવ ન બદલાવો. પરિણામ સારૂંજ આવશે. ઘણા હલકા સ્વભાવના મનુષ્યો પોતાની ખોટી બુદ્ધિનો ઉપયોગ છળ, પ્રપંચ પૈશુન્ય વગેરે કરીને અને પરને ઠગાઈ કરે છે ત્યારે સોનાની માફક નિર્વિકાર સ્થિતિમાં રહેનારા સત્પુરુષો પોતાની બુદ્ધિનો સદુપયોગ કરે છે.

આર્જવતા (સરલતા–નિષ્કપટતા) એ નૈતિક [illegible] છે. વ્યવહારનો પણ ઉત્તમ માર્ગ છે. [illegible] થવાય છે. [illegible] નથી. લોકપ્રિય [illegible] છે; [illegible] પણ [illegible] છે.

જે મનુષ્યો પોતાના [illegible], કપટ, [illegible], [illegible] અને ઉદ્ધત પ્રવૃત્તિથી લોકોને અપ્રિય થઈ પડે છે, તે પોતે તો [illegible]

ધર્મ આદિને પણ તે નિંદાવે છે. તેના આચારને લઈ લોકો નિંદા કરે છે કે જુઓ ! અમુક ધર્મના, નાતના કે સમુદાયના આગેવાનોના આચરણો, કે વિચારો, કે વચનો ! આમ ધર્માદિને હાનિ કરાવવા વડે કેવળ પોતેજ નહિં, અન્યને પણ, બોધી લાભના નાશના કારણભૂત થાય છે. માટે લોકપ્રિય થવાનો ગુણ મેળવો. ગુણોજ ગૌરવને માટે થાય છે. આડંબરનું કોઈ પ્રયોજન નથી. સુગંધના કે સૌંદર્યતાને લઈ દૂર વનમાં ઉગેલાં પુષ્પોને પણ મનુષ્યો ઉપયોગમાં લે છે. તેનો આદર કરે છે ત્યારે પોતાનાજ શરીરથી ઉત્પન્ન થયેલો મેલ, ગુણ વિનાનો હોવાથી લોકો ફેંકી દે છે. સામગ્રી સારી મેળવો. કામ કરો. કારણથીજ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. લોક વલ્લભ થવાની ઇચ્છા પણ કરવી નહિં પડે. લોકો ગુણ દેખીને વગર તેડાવ્યાજ તમારી શોધમાં નીકળી પડશે. ધર્મને અનુકૂળ થશો.

લજ્જાવાન્ થાઓ. ૩૦

લોક વિરૂદ્ધ, શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ, ધર્મ વિરૂદ્ધ જેજે કાર્યો છે, તેવા નિષેધ કરેલાં વિરૂદ્ધ કાર્યમાં વિકાશ પૂર્વક વર્તન કરવું તે નિર્લજ્જતા કહેવાય છે. તે નિર્લજ્જતા જેમાં નથી તે લજ્જાવાન્ કહેવાય છે. લજ્જાવાન્ મનુષ્ય પ્રાણ જતાં પણ અંગિકાર કરેલા સારા કામનો ત્યાગ કરતો નથી લજ્જાળુ મનુષ્ય તેનું ચાલે ત્યાં સુધી ખોટા કામમાં પ્રવૃત્તિ કરતો નથી. કર્મના પ્રબળ ઉદયને લઈ કદાચ તેવા કામમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની ઇચ્છા થાય છે તો તેને મનમાંજ દબાવી દે છે. કોઈ અનિવાર્ય કારણથી તેવા કામમાં તે

પ્રવૃત્તિ કરે પણ ખરો, તો પણ તેની નિર્લજ્જતાવાળી હદપારની પ્રવૃત્તિ તેની હોયજ નહિ. સંકોચ પામતા મને કોઇ પણ કાર્ય કરીને લજ્જાળુ તેની પ્રવૃત્તિથી પાછો હઠે છે. તેને કોઇ તેવા કામ માટે શરમ [illegible] કરે કે, "તમારા જેવા સારા માણસો આવું કામ કરે તે શું [illegible] ?" આટલી શિક્ષા પણ તે લજ્જાવાન્ માણસને મરણથી અધિક થઇ પડે છે. પોતાનું મુખ લોકોને બાહાર બતાવવું તે પણ તેને અઘરૂં થઇ પડે છે, અને ફરીથી કોઇ દિવસ તેવા કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરતો નથી. ખરેખર આ લજ્જાનો ગુણ કહેવાય છે.

આ લજ્જાગુણ ઉપરથી વિવેક આપણાથી કોઇ અકાર્ય કે ખોટું કર્મ કરાતું હોય ત્યાં કામે લગાડવાનો છે. પણ સારાં સારાં કામ કરવાનાં હોય, કોઇ ધાર્મિક ખાતાનાં કાર્ય કરવાનાં હોય, કોઇ પરમાર્થનાં કાર્ય કરવાનાં હોય ત્યાં તો આનંદ અને ઉત્સાહથી ભાગ લેવો જોઇએ. [illegible] ધાર્મિક કામ કરવું જોઇએ, તે કાર્યો લાજ રાખવાની કે [illegible] કાંઇ પણ કારણ નથી. કેટલાએક માણસો કોઇ ધર્મનાં [illegible] હોય, કે [illegible] કરવા જવાનું હોય [illegible] છે. [illegible] નથી, [illegible]

[illegible]

ઘર આવે છે. આ ખોટી શરમ છે એથી કોઈ ફાયદો થતો નથી. ખાવાની શરમ, પેશાબ કરવાની, ઝાડે જવાની, મળ દૂર કરવાની, પોતાના પૂજનીક વર્ગનો વિનય કરવાની, ધર્મગુરૂ પાસે જવાની, રોગને છુપાવવાની, અને પોતાના વિશ્વાસુ લાયક સાચી સલાહ આપનાર પૂજ્ય વર્ગની પાસે પાપ છુપાવવાની ઇત્યાદિ કામમાં શરમ રાખવાથી આખરે બદલે મોટું નુકશાન ભોગવવું પડે છે.

ખાવાની શરમથી ભુખ્યા રહેવું પડે છે. પેશાબ, ઝાડો ઇત્યાદિ દૂર કરવા માટે રખાતી શરમથી શરીરમાં રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. પૂજ્ય વર્ગનો વિનય કરવામાં શરમ રાખવાથી તેમના અવિશ્વાસી થવાય છે. તેમ થતાં વ્યવહારનો ધનાદિ સંબંધી લાભ મળતો નથી. તેઓ આપણને અભિમાની કે ઉદ્ધત સમજે છે. ધર્મગુરૂ પાસે જવાની શરમથી આપણા આત્માના ભલા માટેના હિતોપદેશ કે ધર્મોપદેશથી આપણે બેનસીબ રહીએ છીએ તેથી આપણા કલ્યાણનો માર્ગ સદાને માટે બંધ થઇ જાય છે. રોગને છુપાવવાથી તે રોગ ઉંડાં મૂળ ઘાલે છે કે છેવટે આ દેહનો ત્યાગ કરવાનો—મરવાનો—પ્રસંગ આવે છે. યોગ્ય મનુષ્ય પાસે પાપ છુપાવવાથી આપણા દુર્ગુણોમાં વધારો થતો અટકે છે. સાચી સલાહ વિના પાપમાં વધારો થતો રહે છે. પ્રાયશ્ચિતાદિ નિવારણના ઉપાયો તેઓ તરફથી મળતા અટકે છે, તેથી પર્વનો પાપ સંચય બન્યો રહે છે. ઇત્યાદિ અનેક જાતના ગેરફાયદાઓ થાય છે. માટે યોગ્ય કામમાં શરમ રાખવાની જરૂર નથી.

સજ્જનો માણસને [illegible]
[illegible] દુનિયામાં [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

છે, અને કેટલાએક નિર્ધનતાને લીધે દુઃખી હોય છે. આ સર્વ જાતનાં દુઃખોથી રીબાએલાં મદદને લાયક જીવોને યોગ્ય મદદ આપવી એ દયાનું કામ છે. દયા ધર્મનું મૂળ છે. આપણને સુખ ગમે છે, સુખી થવાની ઇચ્છા થાય છે તો શક્તિના પ્રમાણમાં બીજાને પણ સુખી કરવાજ જોઇએ. કારણ વિના કાર્ય ક્યાંથી હોય ? વાવ્યા વિના બીજ ઉગશે ખરૂં કે ? અન્યને સુખી કરવાનું બીજ વાવો, જરૂર સુખી થવારૂપ ફળ મળશેજ. દુઃખી સ્થિતિમાં બીજા તરફથી મદદ મેળવવાની ઇચ્છા થતી હોય તો તમારી સારી સ્થિતિ વખતે દુઃખી જીવોને મદદ આપો. આ દુનિયામાં કદી એક સરખી સ્થિતિ કોઇની પણ રહી છે ?

તમારા ક્ષણીક સુખને માટે કે વિનાશી ઇચ્છાઓની તૃપ્તિ માટે બીજા તરફ નિર્દયતા ન વાપરો. તે પણ તમારા જેવાજ સુખની અભિલાષાવાળો આત્મા છે.

હે મનુષ્યો ! દયાના મહાન્ અને નહિં ઓલંઘી શકાય તેવા કાયદાને તોડનાર દુઃખી જીવોને જોઇને તમે તેમની પાસેથી દયાનો પવિત્ર કાયદો શીખી લ્યો. તમારી દયાને પાત્ર થયેલા અને તમારી આગળ યાચના કરતા તેઓ તમને એમ સૂચના કરે છે કે, અમે કોઇને સુખ આપ્યું નથી તેથી અમને તે મળ્યું નથી. અમે બીજા જીવોને દુઃખ આપ્યું છે તેથી તે અમારી પાસે આવ્યું છે. અમે રીબાઇએ છીએ, હેરાન થઇએ છીએ, રડી રડીને મરીએ છીએ, તમારે અમારી માફક દુઃખી થવું હોય તો અમારા જેવાં કામ કરો. સુખી થવું હોય તો દુષ્ટ કામ કરતાં અત્યારથીજ—અત્યારથીજ—તરતજ અટકી જાઓ અને બીજાઓને સુખી કરવા યથા શક્તિ તૈયાર થાઓ.

માનવો ! ગમે તેટલું દાન આપો, મૌનપણું ધારણ કરો, ગ્રંથોનું જ્ઞાન મેળવો, નિરંતર દેવાદિકનું ધ્યાન ધરો, પણ જો તમારા હૃદયમાં કે આચરણમાં દયા નથી તો તે સર્વ નિષ્ફળ છે. દયા વિનાનાં સર્વ ધર્મનાં કાર્યો અલુણાં અનાજ જેવાં ફીકાં છે. "કોઇ પણ જીવને પીડા ન કરવી" આટલું થોડું પણ જ્ઞાન જેને નથી તેવા શુકપાઠી પંડિતોની પંડિતાઇ નિષ્ફળ છે. સર્વ જંતુઓ ઉપરની દયાળુ લાગણી વડે જેનું હૃદય ભીંજાયેલું છે તેનેજ જ્ઞાની કહી શકાય. પરમ શાંતિ તેનેજ પ્રાપ્ત થાય છે. કારણકે તેણે બીજાઓને શાંતિ આપી છે. વાવ્યું તેવું લણાય છે. આપ્યું તેવું મળવુંજ જોઇએ.

માનવો! તમારી લાગણીનો તો તમે વિચાર કરો, તમારા પ્રાણ તમને વહાલા છે તેમ તેમને તેમના પ્રાણ શું વાહાલા નહિં હોય ? તમને દુઃખ ક્યાં વાહાલું લાગે છે ? તમારા જેવુંજ જીવિતવ્ય ધારણ કરનારા અને સુખની પ્રબળ ઇચ્છાવાળા તેમને દુઃખ કેમ વાહાલું લાગતું હશે ? તમારાથી અન્યને સુખી ન કરી શકાય તો હરકત નથી પણ બીજાને દુઃખી તો નજ કરો.

જીવોને સુખ [illegible] કરવાનો અભ્યાસ કરવાનો અનુક્રમ એવો છે કે પ્રથમ [illegible] અને પછી જનાવરોને બચાવો. [illegible] પછી તે [illegible] જંતુઓનું રક્ષણ કરો. મનુષ્ય [illegible] અને [illegible] [illegible]

આંહી કોઇ શંકા કરશે કે મનુષ્યોના સંગાથે કે મદદનું બહોળું ક્ષેત્ર છે તેને મદદ થઇ રહ્યા પછી પશુઓ ઇત્યાદિને મદદ કરવી. એમ કરતાં તો વર્ષોનાં વર્ષો ચાલ્યાં જશે અને પશુ આદિને મદદ કરવાનું ત્યાં સુધી બંધ રાખવું પડશે.

આનો ઉત્તર એમ છે કે આંહી એ કહેવાનો આશય નથી કે મનુષ્યોને મદદ કરી રહ્યા પછી પશુઓનો વારો કરવો! જે અવસરે જેને મદદની જરૂરીયાત હોય અને જે દુઃખી થતું હોય પછી ગમે તો મનુષ્ય હોય કે પશુ હોય તેને તરતજ મદદ કરવી, પણ જ્યારે મનુષ્ય અને પશુ ઇત્યાદિને એકી વખતે મદદની પુરતી જરૂરીયાત આવી પડી હોય, મદદ વિના કોઇપણ બચી શકે તેમ ન હોય ત્યારે મનુષ્યને પહેલી મદદ આપવી, અને પછી પશુઓને યથાયોગ્ય મદદ કરવી. લાભાલાભના પ્રસંગો પર વધારે ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. જીવોની દયાથી પુન્યમાં વધારો થાય છે. નિરોગી શરીર અને લાંબા આયુષ્યો એ જીવોની દયાનુંજ પરિણામ છે. દયાળુ જીવ ધર્મને યોગ્ય થાય છે.

સૌમ્ય દૃષ્ટિ રાખવી. ૩૨

મુખની મુદ્રા શાંત રાખવી, ચહેરો હસમુખો રાખવો, સ્વભાવ આનંદિ રાખવો, સહજ સાદની વાતમાં ચીડાઇ ન જવું, ગંભીરતા રાખવી, વિષમ બનાવવાળા પ્રસંગે પણ મુખની આકૃતિ, ક્રુરતાવાળી, સામાને ભય ઉપજાવનારી ન થાય, ઇત્યાદિ સૌમ્ય દૃષ્ટિ કહેલ છે. કોઇએ કોઇપણ ઠપકો આપ્યો કે કટુક શબ્દ કહ્યા હોય તો, અકસ્માત્ કંઇ ન કરતાં વિચાર કરવો કે આ જે કહે છે તેમાં મારું પોતાનું

લિત સમાયેલું છે. મારા દોષો સુધરવાનું તેથી બનશે. ફરી દોષો ન થાય તે માટે ચેતવણી મળી છે, અથવા કરેલ કર્મનો આ બદલો છે, એમ વિચાર કરી પોતાનો ચેહરો ક્રોધી, દુર્બળ, કે અભિમાની ન બનાવતાં શાંત પ્રકૃતિ રાખવી.

કોઈ વખતે કોઈ જાતનું નુકશાન થતાં, હાથમાંથી વસ્તુ પડી જઈ ફુટી જતાં, કે ખોવાઈ જતાં, માણસ એકદમ ક્રોધી બની જઈ ભયંકર ક્રુરતા ભરેલી દ્રષ્ટિ કરી સામાને મારે છે, ગાળો દે છે, લડે છે, અને કોળાહળ મચાવી મૂકે છે. તેવા વખતે વિચાર કરવો જોઈએ કે થયું તે ન થયું થવાનું નથી. ફુટયું તે સાજું થવાનું નથી. ખોવાઈ ગયું તે ન ખોવાયું થનાર નથી. આવા વખતે ફરી તેમ ન થાય તે માટે હસતે મુખે આનંદી ચહેરે સામાને સાવચેતી આપવી કે, ભાઈ! ફરીથી આવો બનાવ કે નુકશાન ન થાય તે માટે સાવચેતી રાખજો. આવા મીઠા શબ્દે હસતા મુખે કહેવાથી સામા માણસને લડવા, ગાળો દેવા કે મારવા કરતાં પણ વધારે [illegible] અસર થાય છે અને ફરીથી તે સાવચેત રહે છે. નુકશાન થવા પછી તો ફરી તેવું ન થાય તે માટે સાવચેતી આપવી. [illegible]

[illegible]

ક્રુર આકૃતિવાળો મનુષ્ય, સીંહ કે સર્પની માફક દેખવા માત્રથી પણ સામાને ઉદ્વેગનું કારણ થાય છે. તે કદાચ કોઈને નુકશાન નથી કરતો તો પણ લોકો તેનો વિશ્વાસ કરતાં ડરે છે. ત્યારે શાંત આકૃતિ કે પ્રકૃતિવાળો મનુષ્ય સર્વને વિશ્રાંતિનું સ્થાન થઈ પડે છે. ક્રુર પ્રકૃતિવાળા મનુષ્યની પાસે આવતાં પણ લોકો અચકાય છે ત્યારે શાંત આકૃતિવાળા મનુષ્યની પાસે જરૂરીઆતથી પણ વધારે વખત બેસવાની ઇચ્છા કરે છે. ક્રુર આકૃતિવાળા મનુષ્યને કોઈપણ હિત શિક્ષા આપવાનું મન કરતું નથી, કારણ કે તેના ક્રોધી સ્વભાવને લઈને પોતાના તરફ ક્રોધ કરવાની કે અપમાન કરવાની શંકા સૌને રહે છે. ત્યારે શાંત આકૃતિવાળા મનુષ્યને સૌ કોઈ હિતશિક્ષા આપીને તેને સારે રસ્તે ચડાવી શકે છે. શાંત પ્રકૃતિવાળા મનુષ્ય ઉપર સર્વ લોકો વિશ્વાસ રાખે છે. વિશ્વાસ એ સર્વ સંપત્તિનું મૂળ છે.

વિશ્વાસથી હાથી અનેક પરિવારવાળાં સુખોનો માલીક થાય છે. ત્યારે સીંહ (મૃગાધિરાજ) મૃગોનો અધિપતિ કહેવાતાં છતાં મૃગો કે હાથીઓના ટોળાંથી પરિવરેલો કોઈએ કોઈવાર દીઠો કે સાંભળ્યો છે? આનું કારણ શું? કારણ એજ કે ક્રુર આકૃતિ અને ક્રુર પ્રકૃતિ. તેના મુખની આકૃતિ ક્રુર છે, અને તેની પ્રકૃતિ એટલે તેનો સ્વભાવ પણ ક્રુર છે. તે સિવાય બીજું કાંઈ કારણ નથી. તેને લઈનેજ તે વિશ્વાસ પાત્ર નથી અને યુથાદિની સંપત્તિથી બેનશીબ રહે છે. ત્યારે હાથીની આકૃતિ અને પ્રકૃતિ બંન્ને શાંત હોવાથી વિશ્વાસપાત્ર થઈ યુથની સંપત્તિને પામે છે. સૌમ્ય આકૃતિવાળા મનુષ્યનું હૃદય પરમ શીતળ હોય છે ત્યારે ક્રુર આકૃતિવાળાનું હૃદય ક્રોધાદિ તાપથી ઘણુંજ તપેલું હોય છે. જે વૃક્ષની પોલાણમાં કે મૂળ આગળ અગ્નિ બળતો હોય તે વૃક્ષ નવપલ્લવ ક્યાંથી હોય? તેમ જે માણસના હૃદયમાં-સ્વભાવમાં

ક્રુરતાનો નિવાસ હોય તેની બાહારની આકૃતિ શીતળતાવાળી ક્યાંથી હોય ? અંદર શીતળતા હોય તોજ બાહાર સૌમ્ય આકૃતિ હોય છે. શાંત પ્રકૃતિ એ કાંઇ ઉપર ઉપરનો ઢોંગ કે દેખાવ નથી હોતો અને તેવો દેખાવ લાંબો વખત ટકી પણ શકતો નથી.

સૌમ્ય આકૃતિવાળા મનુષ્યમાં ક્ષમા, માર્દવતા, દયા ઇત્યાદિ ગુણો સહેલાઇથી નિવાસ કરી શકે છે. તેના ઉપર મનુષ્યોને વિશેષ પ્રકારે પ્રીતિ થાય છે. મનુષ્યોની પ્રીતિથી આ લોક સંબંધી ફળ તેને મળે છે. તથા સૌમ્ય આકૃતિવાળો મનુષ્ય ધર્માત્મા થઇ શકે છે તેથી પરલોક સંબંધી પણ ઉત્તમ ગતિવાળું સુંદર ફળ તે પામે છે. ત્યારે ક્રુર આકૃતીવાળો મનુષ્ય બન્ને ભવની સંપત્તિથી રહિત થઇ દુઃખી થાય છે, કેમકે તેના અધ્યયસાય નિરંતર કલીષ્ટ ક્રુરતા ભરેલા હોય છે તેથી તેને ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને ધર્મ પ્રાપ્તિ વિના લોકીક સંપત્તિ કે આત્મિક સંપત્તિ મળી શકતી નથી. મનુષ્યોએ આ સૌમ્ય ગુણ અવશ્ય ધારણ કરવો જોઇએ. ધર્મ પ્રાપ્તિને યોગ્ય તેજ મનુષ્ય થઇકે છે.

પરોપકાર કરવો. ૩૩.

પરને ઉપકાર કરવો તે પરોપકાર કહેવાય છે. પર એટલે કોણ? પોષ્ય વર્ગની પોષણ કરવાની ફરજ પોતાને માથે આવેલી હોય છે એટલે તેતો પોતાનાજ ગણાય છે. તે સિવાયના જે રહ્યા તે સર્વ પર કહેવાય છે તેના ઉપર ઉપકાર કરવો.

દુનિયામાં એવા કેટલાએક માણસો હોય છે કે તેઓ દુઃખી થતા છતાં બીજાની પાસેથી મદદ માંગવાની ઇચ્છા કરતા નથી. મદદની

જરીયાત હોય છે છતાં પોતાના કુટુંબની કુલની કે શાન માનની ખબર ખોટી થવાના બીકને લીધે અનેક રીતે હેરાનગતિ ભોગવે છે, છતાં કોઈની મદદ માગતા નથી.

કેટલાએક માણસો એવાં હોય છે કે પોતાની નિર્ધન કે અશક્ત સ્થિતિને લીધે અન્યની મદદની જરૂરીયાત હોય છે, છતાં મદદ આપનારાઓની ખબર ન હોવાથી મદદ મેળવ્યાં વિના અનેક સંકટો સહન કરે છે.

કેટલાએક મનુષ્યોને મદદની જરૂરીયાત હોય છે છતાં તેઓને ખબર નથી હોતી કે અમારે અત્યારે કેવી જાતની મદદની જરૂરીયાત છે?

કેટલાએક મનુષ્યોને પોતાનો જીવ બચાવવા માટે તત્કાળ મદદની જરૂર હોય છે. કેટલાએક મનુષ્યોને લાંબા વખત માટે મદદની જરૂર હોય છે. કેટલાએક મદદ આપવાને તૈયાર હોય છે. પણ મદદ લેનાર મળી શકતા નથી. કેટલાએકોની પાસે ધનાદિ સંપત્તિ હોય છે પણ મદદ આપવી જોઈએ તેવું તેને ભાન હોતું નથી. આ સર્વ મનુષ્યોને પરોપકારી પુરૂષોની બહુ જરૂરીયાત છે.

પરોપકાર મનથી, વચનથી, શરીરથી, ધનથી, અનેક રીતે થઇ શકે છે. પોતે કરી શકાય છે, અને બીજાની પાસે પણ કરાવી શકાય છે.

આપણી પાસે મદદની સામગ્રી કમી સિવાય પણ મદદની જરૂરીયાત વાળા મનુષ્યોને હરવખત લાગણીથી મદદ કરવી. તેમાં પણ કશા પણ જાતના સ્વાર્થ સિવાય કે બદલો મેળવવાની આશા સિવાય જે મદદ કરવામાં આવે છે તેજ ખરેખર ઉત્તમ અને સાચો પરોપકાર છે.

કુળવાન, આબરૂદાર કુટુંબો જો દુઃખમાં આવી પડ્યાં હોય તેઓને શુભ રીતે મદદ આપો. છતાં નિરંતર મદદ આપી તેમને નિરૂદ્યમી ન બનાવશો. તત્કાળ તો ખાવા પીવાની મદદ આપી શુભ કે દુઃખમાંથી તેમને બચાવી લ્યો, પણ પછી એવી સંગીન મદદ આપો કે તમારી મદદ લીધા સિવાય તે કુટુંબ પોતાનો નિર્વાહ પોતાની મેળેજ કાયમનો માટે કરી શકે. આ માટે તેઓને કોઈ પણ વેપાર, હુન્નર, ઉદ્યોગ, ખેતી, કેળવણી, કે નોકરી વિગેરેમાં જેની જેવી લાયકાત હોય તેવા માર્ગે ચઢાવીને ઉપકાર કરવો.

જે મનુષ્યો પોતાની પાસે ધન વિશેષ ન હોવાથી ધનદ્વારા પરોપકાર નથી કરી શકતા તેઓએ શરીર અને વચન દ્વારા પરોપકાર કરવો. જે ધનવાન્ હોય, મદદ આપવાને તૈયાર હોય, તેવા ધનવાનોની સાથે આવા મદદને લાયક મનુષ્યોનો મેળાપ કરાવી આપવો. મદદ આપનારાઓની સાથે મદદ લેનારાઓને મેળવી આપો, અને મદદ લેનારાઓને મદદ અપાવવા ભલામણ કરો. આ પણ પરોપકારનું કાર્ય છે. [illegible] છે પણ [illegible] મદદ આપનારા [illegible]

[illegible]

ને પરોપકારથી થતા દાખલાઓ સમજાવીને તેમની પાસે પરોપકારનાં કાર્યો કરાવવાં આ પણ પરોપકારનું કાર્ય છે. ઉપદેશકો અને અધિકારી ઓ આવો પરોપકાર ઘણી સહેલાઇથી કરી શકે છે. બીજાઓ પણ જ્યાં પોતાની લાગવગ પહોંચતી હોય ત્યાં પહોંચાડીને પરોપકાર કરી શકે છે.

જ્ઞાનગુરૂનાં શાસ્ત્રગ્રંથો, પ્રભુના પયગંબરો ઇત્યાદિ ઘણાં ઉપયોગી પણ ઉપયોગમાં લેનાર માણસની મદદની તેને જરૂર છે. તેવીજ રીતે તેવા પરોપકારનાં કામો કરી શકનાર ઘણા લાયક મનુષ્યો હોય છે, પણ તેમની લાયકાતને ઉપયોગમાં લાવનાર મનુષ્યોની મદદની તેમને જરૂર છે.

કેટલાએક મનુષ્યો પોતાના શરીરની મદદથી પરોપકાર કરી શકે છે. કોઇના ઘરમાં લાય લાગી હોય અને ઘરનાં માણસો ઉંઘતાં હોય તે અવસરે મોટેથી બુમ પાડીને તેઓને જગાડીને બચાવી લેવાં. અગ્નિ બુઝાવવામાં મદદ કરવી તે પરોપકાર છે. કોઇ વખતે પાણીના જોરથી રેલનો પુલ તુટી ગયો હોય અને તેની પોતાને ખબર હોય, સામેથી રેલ ગાડી પુર જોસમાં આવતી હોય અને તેને આ પુલ તુટવાની ખબર ન હોય તો ચેતાવી દેઇને ગાડીના માણસોનો બચાવ કરવો આ પણ પરોપકાર છે. કોઇ ચોર લોકો રસ્તામાં માણસોને લુંટવા ઉભા હોય, તેની પોતાને માહીતિ હોય તો આગળથી તેની ખબર તે માણસોને આપી તેમનો બચાવ કરવો તે પણ પરોપકાર છે. કોઇ જીવનો વધ કરતા હોય, તેને તેની પાસેથી બચાવવો, તે પણ પરોપકારનું કામ છે. કોઇ અશક્ત માણસ રોગથી પીડાતો હોય તેને મફત દવા આપવી કે અપાવવી, ઘેર પહોંચાડવો, સગા સંબંધીને

મેળવી આપવાં. ઇત્યાદિ અનેક કાર્યો પરોપકારનાં છે. જેની જે જાતની શક્તિ હોય તેણે તે તે જાતથી મદદ કરી પરોપકારી થવું.

સ્ત્રીઓ પણ પરોપકારનાં ઘણાં કામો કરી શકે છે. ધનાઢ્યની સ્ત્રીઓએ ગરીબ વર્ગની સ્ત્રીઓ દુઃખી થતી હોય, રોગથી પીડાતી હોય, સુવાવડઆદિના કારણથી કષ્ટ પામતી હોય તેમની સાર સંભાળ કરવી, યોગ્ય દવા વિગેરેની સગવડ કરી આપવી, ખાવાપીવા, વસ્ત્રાદિ મેળવી આપવાં, પોતે જાતે તેમ કરવું, બીજા પાસે કરાવવું, ઘરના પૈસાથી મદદ કરવી અને વધારે જરૂર જણાય તો બીજા પાસેથી માંગીને પણ મદદ કરવી. ધનાઢ્ય સ્ત્રીઓને આવાં પરોકારનાં કાર્ય કરતી જોઇને ઘણી બાઇઓ તેવાં પરોપકારી કામમાં જોડાય છે, તેની લાજ શરમથી પણ મદદ આપે છે. અને આમ દેખાદેખી અનેક માણસો પરોપકાર કરવામાં જોડાય છે.

વળી જે વિધવા સ્ત્રીઓ છે. ઘરની સુખી છે તેઓએ તો પોતાનું જીવન મોટે ભાગે પરોપકારનાં કામ પાછળ ગાળવુંજ જોઇએ. અને તેથી તેઓ અનેક રીતે અન્યને સુખી કરવા સાથે પોતે આનંદમાં જીંદગી ગુજારી શકે છે.

આવીજ રીતે ઉન્માર્ગે ચાલનારા જીવો ઉપર જ્ઞાની કે વિદ્વાનોએ ઉપદેશદ્વારા પરોપકાર કરવો જોઇએ. જીવોની હિંસા કરનારા, માંસ ખાનારા, દારૂ પીનારા, ચોરીજારી કરનારા—ઇત્યાદિ ખરાબ વ્યસનવાળા જીવોને સન્માર્ગે ચઢાવવા, તેમનાં વ્યસનો છોડવવાં અને તેમનું હિત થાય તેવો ધર્મ બોધ આપવો તે પરોપકારનો માર્ગ છે. આ પ્રમાણે પરોપકાર કરવાના અનેક માર્ગો છે.

જે દેશમાં પરોપકારી મનુષ્યો નથી, અથવા પરોપકાર કરવામાં જે દેશ પાછળ છે તે દેશ કોઇ પણ જાતની ઉન્નતિ સિદ્ધિને પામતો નથી. તે દેશમાં કુસંપ, અને અન્યાય વૃદ્ધિ પામે છે. પરંતુ નિરાંતની લાગણી તો પુરી પ્રકટીજ હોતી નથી. તેનું કારણ મનુષ્યમાં ન હોય અથવા હોય છે, તો અનુકૂળ સંજોગોમાં આવતો હોતો નથી, તેને લઇને અહંતા આગળ તેમની શક્તિ તેમનામાંજ દબાઇ રહે છે. નિરર્થક થઇ બુઝાઇ મરે છે, અને છેવટે નિર્મૂળ થઇ મરી જાય છે. અથવા અન્યાયનો માર્ગ ગ્રહણ કરે છે.

પરોપકારી મનુષ્યો દેશના મનુષ્યોનો ઉદ્ધાર કરે છે. દેશનો ઉદ્ધાર કરે છે. ધર્મનો ઉદ્ધાર કરે છે અને છેવટે આત્માનો પણ ઉદ્ધાર કરે છે. પરોપકારી મનુષ્યો દેશના સ્થંભ જેવા ગણાય છે. મનુષ્યોને તેઓ ઘણા વ્હાલા લાગે છે. પરોપકાર કરવો તે સજ્જન મનુષ્યોનો સ્વભાવજ છે. ચંદ્રને કોણે શીતળ બનાવ્યો છે ? સૂર્ય કોના હુકમથી પ્રકાશ આપે છે ? છાયા આપવા માટે વૃક્ષને કોણે પ્રાર્થના કરી હતી ? વૃષ્ટિ માટે વરસાદને કોણ આગ્રહ કરે છે ? કોઇજ નહિં. ત્યાં તેઓ પોતાનું કામ બજાવ્યેજ જાય છે. તેમજ ઉત્તમ પુરુષો પોતાના સ્વભાવેજ અન્યનાં હિત માટે, પરોપકારની પ્રવૃત્તિ કરેલીજ રહે છે.

ક્ષેત્રમાં ઉભા કરેલા ઘાસના કે લુગડાના ચાંચા પુરૂષો, એ પણ ક્ષેત્રના અનાજનું રક્ષણ કરવામાં મદદગાર થાય છે. રાખ અનાજનું રક્ષણ કરવાની મદદ કરે છે અને મોઢામાં લીધેલું તૃણ એ પણ શત્રુઓથી મનુષ્યનું રક્ષણ કરવામાં મદદગાર થાય છે. ત્યારે મનુષ્યપણાનું નામ ધારણ કરતાં છતાં પરને ઉપકાર નહિં કરનાર મનુષ્ય તૃણ કે રાખ કરતાં પણ હલકી સ્થિતિનો સમજવો. સ્વાર્થી, હલકા સ્વભાવના અને પરોપકાર

નાહ કરનાર મનુષ્ય આ પૃથ્વીપર ભારભૂત છે. તેમનું જીવન નિરુપયોગી છે.

પોતાનું પેટ ભરવા માટે પ્રયત્ન કરનારા હજારો ક્ષુદ્ર મનુષ્યો આ દુનિયા ઉપર છે, પણ પરોપકારને સ્વાર્થ માની તે પ્રમાણે પ્રયત્ન કરનારા સત્પુરૂષો તો વિરલાજ હોય છે.

નિષ્કારણ ઉપકારી અને ઉપકાર પછી પણ ઉપકાર કરનાર આ બન્ને જાતના મનુષ્યો ધર્મ માર્ગમાં ચાલવાના અધિકારી છે.

આ પરોપકાર દ્રવ્ય અને ભાવ એમ બે પ્રકારે બની શકે છે. શરીરના રક્ષણ કે પોષણ સંબંધી વ્યવહાર ઉપયોગી જે જે મદદ પરને આપવામાં આવે છે તે સર્વ દ્રવ્ય પરોપકાર ગણાય છે અને આત્માનું ભાન કરાવી, આત્મમાર્ગે ચલાવી, આત્મ સ્વરૂપમાં પોતાને તથા પરને સ્થિર કરવા તે ભાવ પરોપકાર કહેવાય છે.

પોતાની અને અન્યની યોગ્યતાના પ્રમાણમાં દ્રવ્ય કે ભાવ અથવા બન્ને જાતનો પરોપકાર કરવો.

અંતરંગ છ શત્રુઓનો ત્યાગ કરવો. ૩૪.

કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, મદ અને હર્ષ આ [illegible] શત્રુઓ છે. બાહ્યશત્રુઓ આ [illegible] ની દ્રષ્ટિથી–આંખથી [illegible] છે. ત્યારે અંતરંગ શત્રુઓ આત્માના વિચાર દ્રષ્ટિથી, જ્ઞાન [illegible] થી જણાય છે. [illegible] છ [illegible] છે. આ [illegible]

આ છએ શત્રુઓનો સર્વથા નાશ કરવાનું કામ મહાભારત ગૃહસ્થોને દુર્લભ છે. ને માટે નામ માત્ર ઢીલી જાય છે. ત્યાગમાર્ગ નિરંતર અથવા તેનો નાશ સાધી શકાતો નથી. આવી ગૃહસ્થ ધર્મ અનુકુળ સંગોપન કરવાનું થાય છે. ગૃહસ્થ ધર્મની મર્યાદા પ્રમાણે આ છએ શત્રુનો વિજય કરવો જોઈએ. આ છએ કામાદિ શત્રુઓને યુક્તિપૂર્વક, મર્યાદાનુસાર આશ્રય આપવામાં આવે તો શત્રુરૂપ ન થતાં ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવવામાં મદદગાર તરીકે કામ કરે છે. અને અવિધિ કે અયુક્તિથી તેનો આશ્રય કરવામાં આવે તો શત્રુની ગરજ સારે છે. જીવોને નુકશાન કરે છે. માટે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેનારા જીવોએ કામાદિ યુક્તિપૂર્વક અને મર્યાદા ઓળંગ્યા અનુભવવા જોઈએ.

બીજાની પરણેલી, વિવાહ થએલી કુંવારી કન્યા, વિધવા અને વેશ્યા વિગેરે સ્ત્રીઓ સાથે દુરાચાર કરવો તેને કામ કહે છે. અધિક વિષય વાસના વડે વિવેકાદિ ગુણોનો નાશ થાય છે. કામ રૂપ અગ્નિ હૃદયમાં પ્રજ્વલિત થતાંજ, મોટાઇ, પંડિતતા, કુલીનતા ડાહ્યાપણું અને વિવેકાદિ ગુણો બળી જાય છે. નાશ પામે છે. આંધળો મનુષ્ય સન્મુખ રહેલી વસ્તુ જોઇ શકતો નથી, કામાંધ મનુષ્ય તેથી પણ વધારે આંધળો થાય છે કે જ્યાં જે વસ્તુ નથી તે ત્યાં દેખે છે. કામી મનુષ્ય દાંત કે જે હાડકાના ટુકડા છે તેને કુંદના પુષ્પોરૂપે જુએ છે. આંખો કે જેમાં ચીકણો મલીન પદાર્થ રહેલો છે તે છતાં તેને કમળ રૂપે દેખે છે. શ્લેષ્મ અને કફાદિ અપવિત્ર પદાર્થવાળા મુખને ચંદ્ર સમાન જાણે છે. માંસની ગ્રંથી રૂપે રહેલા સ્તનોને સોનાના કળશ કે કુંભ સમાન અનુભવે છે. હાથ ઉપર લતાનો અને નખ ઉપર પલ્લવોનો આરોપ કરે છે. આવા અશુચિના ઘર સરખા દેહને વિષે આનંદ માને છે. ગૃહસ્થોએ પરસ્ત્રી

ગમન કરવું તેને આદી કામ કહેવામાં આવે છે. તે શત્રુ સમાન કામનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. આ કામનું સેવન મર્યાદાનું ઉલંઘન કરાયેલું ગણાય છે, અને યુક્તિ રહિત છે. વેર વિરોધ વધારનારૂં છે. પરસ્ત્રી સેવનથી હજારો કુટુંબો પાયમાલ બન્યાં છે. મોટાં મોટાં રાજ્યો મૂળથી ઉખડી ગયાં છે. તેમનાં જીવનો નિંદાપાત્ર બને છે. લોકો ધિક્કારની નજરથી જુવે છે. કામની અતિ આશક્તિથી શરીરનો નાશ થાય છે. ક્ષયં અને ભગંદરાદિ રોગો થાય છે માટે અતિ અશક્તિનો ત્યાગ કરી નિયંમિત, મર્યાદાપૂર્વક પોતાની સ્ત્રીમાં સંતોષ માનવો તે ગૃહસ્થાશ્રમ માટે કામનો વિજય કરેલો ગણાય છે. ૧

વગર વિચારે બોલવાથી કે કોઇપણ કાર્ય કરવાથી પોતાને કે પરને કોપ થાય તેને ક્રોધ કહે છે. વિચારવાન્ મનુષ્યો આવો કોપ કરતા નથી. વિચારવાનોને ક્રોધ કરવો તે યોગ્ય નથી. ક્રોધનાં ફળો ઘણાંજ કડવાં અનુભવ આપનારાં થાય છે. ક્રોધ સંતાપ ઉત્પન્ન કરે છે. વિનયનો નાશ કરે છે. મિત્રાઇ તોડાવે છે. ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરે છે. અસત્ય બોલાવે છે. કલેશ કરાવે છે. કીર્તિનો નાશ કરે છે. પુન્યનો નાશ કરે છે. દુર્ગતિ આપે છે. ક્રોધથી સાહસ કામ કરનારાઓ જીંદગી પર્યંત પશ્ચાત્તાપ કરે છે. વેરવિરોધ વધારે છે. સગાં સંબંધીઓના સ્નેહથી વિખુટા પાડે છે [illegible] અનેક રોગો ઉત્પન્ન કરનારા બીજા અંતરંગ શત્રુરૂપ ક્રોધનો ત્યાગ કરવો. જરૂરી પ્રસંગે નિયમિત, મર્યાદા પૂર્વક, હદપારનો પોતાને કે પરને આઘાત ન થાય તેવી રીતે સાવચેતી પૂર્વક ક્રોધસાથે સહવાસ રાખવો. ૨

દાન દે[illegible] મનુષ્યોને દાન ન આપવું અને વગર કારણે ધનનો [illegible] કર[illegible] તે લોભ કહેવાય છે. [illegible] પાસે

પેટની ખાડીને ખાઈખાંપણ પણ અનેક સંકટ દોષ કર્યાં વગ-રીવણપણાં લોકોને ઠગાવી લાંચલીધી, પરીશ્રમની કમાણી કે મુન્ષલ નિશ્ચિત ઠેકાણું સૂઝતું જ આપનો નથી, તથા અન્યાય કરીને અ-ન્ને કેદીને કરીને, કે એમ પ્રપંચ કરીને જે ધન એકઠું કર્યું હોય છે તે લોભી કહેવાય છે. લોભનો થોભ નથી-પાર નથી. ભલાઓ કોણી પૂરી થઈ છે? ધન આપે કોણ ઘડ ભર્યું છે? મરતાં ગરજવાને તે કોને ઉપયોગી નિવડ્યું છે. કોઈને નહિ, લોભ પાપનું મૂળ કારણ છે. લોભી મનુષ્યો નીચ પ્રાણીની પણ ધન માટે ગુલામી કરે છે. નમ-સ્કાર કરે છે. તેના ખાતા ગુણો ગાય છે. શત્રુની પણ સ્તુતિ કરે છે. આપ્તજનની સેવા કરતાં પણ ઉદાસીન થતાં નથી તથા દ્રવ્યનો વ્યય થવાના ભયથી મિત્રોથી પણ દૂર રહે છે. ધર્મના કાર્યમાં ભાગ લેતા નથી. જાતિની સેવા કે દેશ સેવાના કામથી પણ દૂર નાસે છે. આ સર્વ લોભીનાં લક્ષણો છે. મહાન લાભથી પણ લોભનો ખાડો પૂરાતો નથી, કારણ કે એક ગામના અધિક લોભનો માત્રદિન લાભથી વિરત્ય કેમ થાય? અર્થાત્ નજ થાય. ગૃહસ્થોએ આવો પ્રબળ ઉત્કટ લોભનો ત્યાગ કરી પોતાના દ્રવ્યનો જરૂરીયાતી વખતે યોગ્ય પ્રસંગે અવશ્ય સારો ઉપયોગ કરવો, અને દ્રવ્ય અપવ્યય ન કરવું આ ગૃહસ્થને લાયક લોભ શત્રુનો નિ-ગ્રહ કર્યો કહેવાય છે. ૬

યુક્તિ પૂર્વક કહેવાયલાં યોગ્ય શિક્ષા વચનો ગ્રહણ ન કરતાં પોતાનો દુરાગ્રહ ન મૂકવો અને તેમનાં વચનોનો અનાદર કરવો, તે માન કહેવાય છે. તત્ત્વાતત્ત્વનો વિચાર ન કરનાર દુરાગ્રહી મનુષ્યોમાંજ આવું માન હોય છે. તેઓ છળ, પ્રપંચ, કપટ આદિ અનેક સાચાં જુઠાં કરી પોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. વ્યવહાર

પ્રસંગમાં કોઇને લાંચ, રૂશવત આપી, કોઇ લાલચોથી ફોડીને અન્યને સ્વાધિન કરીને પોતાની ખોટી વાત પણ સિદ્ધ કરે છે—સાચી ઠરાવે છે. આ સર્વ માનનાજ પેટાભેદો છે. માની મનુષ્ય કરેલા ઉપકારને પણ ભૂલી જાય છે. માનની હાજરીમાંજ ક્રોધ રહે છે. અભિમાની મનુષ્ય અનર્થ કરતાં, કે સાહસ કરતાં વાર લગાડતો નથી. ગૃહસ્થોએ આ માનનો વિજય કરવો જોઇએ. ૪.

કુળ, બળ, ઐશ્વર્ય, સંપત્તિ, રૂપ, વિદ્યા, જાતિ, યોવન ઇત્યાદિનો અહંકાર કરવો તેને મદ કહે છે. અથવા અન્યને પીડા કરવી કે તેની સારી સ્થિતિમાંથી નીચો પાડવો તેને મદ્દ કહે છે. વિશાળ હૃદયવાળા કે ઉન્નત સ્થિતિને ઇચ્છનારા જીવોએ મદ કરવો તે તદ્દન અયોગ્ય છે. જેનો જેનો મદ કરે છે તેતે વસ્તુની તે હિનતા પામે છે. જેમકે કુળનો કે જાતિનો મદ કરનાર હલકી જાતિ કે નીચા કુળમાં જન્મ પામે છે. ધનનો મદ કરનાર નિર્ધન થાય છે. બળનો મદ કરનાર નિર્બળ બને છે. વિદ્યાનો મદ કરનાર મૂર્ખ બને છે. રૂપનો મદ કરનાર કદ્રુપો થાય છે. ઇત્યાદિ જેનો જેનો મદ કરે છે તેની તેની હિનતા પામે છે. જો આમજ છે તો કઇ વસ્તુનો મદ કરવો ? શા માટે મદ કરવો? મદ કોનો ટકી રહ્યો છે ? રાવણ જેવા વીર પુરૂષોના પણ મદ ગળી ગયા અને ભુંડી રીતે મરણને શરણ થયા. તો અલ્પ શક્તિવાળા પામર જીવો ! તમે આધાર મદ કરો છો ? તમે એવું તે કર્યું ઉત્તમ કાર્ય દુનિયામાં કર્યું છે કે આવો ખોટો ગર્વ કરો છો ? શું તમે દેશનો ઉદ્ધાર કર્યો છે ? જગતને દારિદ્ર રહિત કર્યું છે ? દુનિયાને રોગ રહિત બનાવી છે ? મરણને સદાને માટે હાંકી કાઢ્યું છે ? સદા યુવાવસ્થા બની રહે તેવી શોધો કરી છે ? ઉત્તમ પુરૂષોની ગણનામાં ગણાવવાનું

[illegible] (ઝેરી) [illegible].

નિર્મળ ચિત્ત કે [illegible] દુઃખ આવે, અનુભવે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જેવું [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.

અન્ય પ્રાણીને ભારે વિપત્તિ આવી પડેલી [illegible] [illegible] ખુશી થાય છે, કર્મનો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નિયમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરે છે, જેનો [illegible] અન્યને [illegible] છે, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પશ્ચાત્તાપ કરતા નથી, [illegible] [illegible] [illegible] કામ કરીને ખુશી થાય છે, આ સર્વ [illegible] ધ્યાનના પરિણામો સ્વરૂપ છે, અને તે [illegible] [illegible] કારણભૂત થાય છે.

ઉત્તમ મનુષ્યો અન્યને સુખી કરીને હર્ષ પામે છે, અન્યને દુઃખી દેખી દુઃખી થાય છે, અને તેને સુખી કરવા પ્રયત્ન કરે છે, મનુષ્ય ઉપર દયા રાખે છે, [illegible] [illegible] ઇચ્છે છે, ભૂલનો પશ્ચાત્તાપ કરીને ફરી તેવું કરતો અટકે છે, બુરાં કામનો પશ્ચાત્તાપ કરે છે. આ કારણથી તેનો પછી સહેલાઈથી ઉત્તમ ગુણો મેળવી શકે છે.

[illegible] માછલીઓ જેમ માખીઓ દૂર થવા માટે સર્યનો અસ્ત થવાની રાહ જુવે છે, તેમ નીચ મનુષ્યો પોતાના સ્વલ્પ સ્વાર્થને માટે મહાન પુરુષોને વિપત્તિમાં ઘેરાયેલા જોવાને ઇચ્છે છે. મનુષ્યોના કર્તવ્યો ઉપરથી સામાન્ય રીતે ઉત્તમ, મધ્યમ કે અધમપણાનો નિર્ણય કરી શકાય છે. અન્યને સુખી કરવા માટે સ્વાર્થનો ભોગ આપનારા ઉત્તમ

પુરૂષો કહેવાય છે. મધ્યમ પુરૂષો પોતાના સ્વાર્થને વિરોધ ન આવે કે હાની ન પહોંચે તેમ પરને મદદ કરે છે. સ્વાર્થને માટે પરના હિતનો નાશ કરનારા અધમ પુરૂષો ગણાય છે. ત્યારે જેઓ સ્વાર્થ વિના પણ વિના પ્રયોજને પરના હિતનો નાશ કરે છે તેને શાની ઉપમા આપવી ? તેઓ અધમમાં અધમ મનુષ્યરૂપે રાક્ષસો છે. આવી અધમ કે અધમાધમ સ્થિતિનો ત્યાગ કરી, અન્યને સુખી દેખી કે સુખી કરી હર્ષ પામવો, સારાં કર્ત્તવ્ય કરી ખુશી થવું, તે છઠ્ઠા અંતરંગ શત્રુનો વિજય કરવાનું સાધન છે.

આ છએ અંતરંગ શત્રુઓ વિવેકી પુરૂષોને ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે. તે સર્વ અનર્થના હેતુ ભૂત છે. અપયશ ફેલાવનારા છે. અને દુર્ગતિના કારણરૂપ છે. આ છ શત્રુઓને જીતનાર, ત્યાગ કરનાર મનુષ્ય ધર્મના માર્ગમાં ચાલવાને લાયક બને છે. ૬

ઇંદ્રિયોને વશ રાખવી. ૭૫

ઇંદ્રિયોના પ્રબળ વિકારને આધિન થઇ મહા અનર્થ થાય તેવી રીતે ઇંદ્રિયોના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવી, તે ઇંદ્રિય વિજય ગૃહસ્થ માટે કહેવાય છે. સ્વચ્છંદપણે ઇંદ્રિયોને [illegible] દેવી, વિકારનો નિરોધ કરવો. અમુક મર્યાદામાં ઇંદ્રિયોના વિકારોને હાની મુકવા તે ઇંદ્રિય નિરોધ છે. નહિં [illegible] આવેલી એક એક ઇંદ્રિય પણ મહાન્ અનર્થને માટે થાય છે. ઇંદ્રિયને આધિન થવાથી રાવણની માફક કુળનો નાશ થાય

છે, અવિકારથી પડવું પડે છે, અપમાન સહેવાં પડે છે, અને પ્રાણનો પણ નાશ થાય છે.

ઇંદ્રિયોને સર્વથા પ્રવર્તાવવી નહિ એટલે આંખો બંધ કરવી, કાને રૂનાં પૂમડાં દેવાં, મોઢું બંધ કરવું, નાકમાં છીદ્ર બંધ રાખવાં કે હાલવું ચાલવું બંધ કરવું તેનું નામ ઇંદ્રિયનો જય કહેવાતો નથી. એમ બનવુંજ અશક્ય છે. ઇંદ્રિયની પાસે આવેલા વિષયને ઇંદ્રિયો લીધા—અનુભવ્યા સિવાય રહેવાનીજ નથી. આંખો ખુલ્લી હશે તો પદાર્થો દેખાશેજ, નાકથી સુંઘાશેજ, કાનથી શ્રવણ થાશેજ. ઇત્યાદિ વિષયોનું તો ભાન થવાનુંજ, પણ તે તે વિષયો જોવાથી તેમાં કોઇ અનુકૂળ વિષયથી ખુશી થવું, અને કોઇ પ્રતિકૂળ વિષયથી નારાજ થવું ઇત્યાદિરૂપ રાગ દ્વેષનો ત્યાગ કરવો એટલુંજ મનુષ્યોના હાથમાં છે અને તેનેજ ઇંદ્રિયોનો જય કર્યો કહેવાય છે.

ઇંદ્રિયોનો જય કરનાર મનુષ્ય સર્વ કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે છે. અને ઇંદ્રિયોનો જય નહિ કરનાર ઇંદ્રિયોને પરાધીન થયેલો મનુષ્ય કોઈ પણ ધારેલાં ઉત્તમ કાર્ય સિદ્ધ કરી શકતો નથી. કારણકે તે પોતાની શક્તિનો ઘણો વ્યય ઇંદ્રિયોના વિષયોમાંજ કરે છે, તેથી બીજાં કાર્ય સિદ્ધ કરવાનું તેનું બળ નાશ પામેલું હોય છે. એવો કોઇ પણ વિષય ઇંદ્રિયોના અજાણ્યો નહિ હોય કે આ જીવે અનેકવાર, તે ભોગવ્યો ન હોય, આ જીંદગીમાંજ તેવા વિષયો અનેકવાર ભોગવ્યા છતાં તેના તે વિષયો તરફ વારંવાર મન લલચાયા વિના નથી રહેતું. શાંતિ થતી નથી. ઇચ્છાઓ ઘટતી નથી, અગ્નિમાં જેમ લાકડાં વધારે નાખશો તેમ અગ્નિ વધારે પ્રદીપ્ત થશે. અગ્નિ બુઝાવવાનો તે રસ્તો નથી. અગ્નિ તો લાકડાં ઓછાં નાખવાથી કે નાખેલાં લાકડાં કાઢી લેવાથીજ શાંત થાય છે.

તેમ ઇંદ્રિયોનો વિજય વિષયોનું પોષણ આપવાથી થતો નથી, પણ વિષયોને મર્યાદામાં–હદમાં–લાવી મૂકવાથી, વિષયોની ઓછાશ કરવાથીજ તેનો વિજય થઇ શકે છે.

સુંદરતા ધારણ કરનારા શુભ વિષયો કોઈ નિમિત્ત યોગે અસુંદરતાવાળા અશુભ બની જાય છે. અને અશુભતા ધારણ કરનારા વિષયો નિમિત્ત યોગે સુંદર કે શુભ બની આવે છે. તો કોના ઉપર રાગ કરવો અને કોના ઉપર દ્વેષ કરવો ? તત્ત્વથી વિચાર કરીએ તો પદાર્થોમાં શુભાશુભપણું નથી પણ મનમાંજ શુભાશુભ–સારૂં, નઠારૂં વિગેરે રહ્યું છે, કેમકે એકનો એક વિષય કોઇ કારણથી આપણને સારો લાગતો હતો તેનો તેજ વિષય કાળાંતરે, કે રૂપાંતરે કોઇ કારણથી ઘણોજ અણગમતો થઈ પડે છે. અને જે વિષય આપણને ખરાબ લાગતો હતો, જેની આપણે ઇચ્છા પણ કરતા ન હતા તેજ વિષય કોઇ પ્રસંગે એટલો બધો પ્રિય થઇ પડે છે કે તેનો ત્યાગ કરવો પણ ગમતો નથી. આ પદાર્થો તો પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પોતાનું સ્વરૂપ બતાવીને ઉભા રહેશે, પણ તેમાં રાગ, દ્વેષ કરવો કે ન કરવો તે તમારા પોતાના હાથમાં છે. મનને સુધારવાની કે સમજાવવાની જરૂર છે. પદાર્થો કાંઇ પોતાનો સ્વભાવ બદલાવીને સુધરી શકવાના નથી, કે તમે તેને સુધારી શકવાના નથી. ઇંદ્રિયોને કાબુમાં ન રાખવી તેજ આપત્તિનો કે દુઃખનો માર્ગ છે, અને તેનો જય કરવો તે સંપત્તિનો માર્ગ છે. એમાંથી તમને જે રૂચિ લાગતું હોય તે સ્વીકારો. ઇંદ્રિયોનો જય કરવો તે સ્વર્ગ છે અને ઇંદ્રિયોને આધિન થવું તે નરક છે. અર્થાત્ ઇંદ્રિયોનો જય કરનારને સ્વર્ગ જેવાં શાંતિવાળાં સુખ મળે છે. અને ઇંદ્રિયોને પરાધિન થનારને નરકના જેવાં અશાંતિવાળાં દુઃખ મળે છે.

શરીર એ રથ છે, ઇંદ્રિયો તે ઘોડા છે. મન લગામ છે, અને આ રથ રથમાં બેસનાર આત્મા છે. ઇંદ્રિયરૂપી ઘોડાને કાબુમાં રાખનારો આ દેહ વડે ઇષ્ટ સ્થળે પહોંચી શકે છે, નહિંતર તેઓની પેઠે ઉન્માર્ગમાં ભમતી જાય રથનો નાશ કરે છે. ગૃહસ્થ ધર્મને લાયક થવા માટે ઇંદ્રિયોના પ્રબળ વિરોધને અહર્નિશ કરવા-નિગ્રહમાં અજ્ઞાન ઇંદ્રિયોને પરાધીન મનુષ્ય ધર્મનો અધિકારી નથી.

આ પ્રમાણે પાંત્રીશ ગુણ રૂપ નીતિમય જીવનને ધારણ કરનાર મનુષ્ય સમ્યક્ દર્શન પૂર્વક ગૃહસ્થ ધર્મનાં વ્રતો પાળવા કરવાને યોગ્ય બને છે.

इतिश्री तपागच्छीय श्रीमान् मुक्तिविजयगणि शिष्य पन्यास कमलविजयगणि स्तच्छिष्य पन्यास केसरविजयगणि विरचित नीतिमयजीवनाख्य ग्रंथ विक्रमीय संवत सप्ततयुत्तरैकोनविंशति सतत्वर्षे राजदुर्ग (राजकोट) नगरे समाप्तः

लेखक वाचकयोः शुभंभूयात्.

॥ ॐ अर्हंनमः ॥

॥ श्रीमद् पंन्यास विजयकमलगणिभ्यो नमः ॥

ગૃહસ્થધર્મ.

બનાવનાર,

પંન્યાસજી કેશરવિજયજી મહારાજ ગણિ.

અમદાવાદ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

શા. સોમચંદ ભગવાનદાસ.

ઠે. અમદાવાદ, પાનકોરને નાકે.

આવૃત્તિ ૧ લી. પ્રત ૨૧૦૦.

સંવત ૧૯૭૩. સને ૧૯૧૬.

કીંમત બાર આના.

રીચીરોડના પુલ નીચે આવેલા શ્રી જૈનવિદ્યાવિજય પ્રેસમાં
શા. ચુનીલાલ અમથાશાએ છાપ્યો.—અમદાવાદ.

॥ ॐ अर्हं नमः ॥

ગૃહસ્થ ધર્મની પ્રસ્તાવના.

આ ગ્રંથ નીતિમય જીવન પછીનો છે. ઘરમાં રહેનાર તે ગૃહસ્થ કહેવાય છે અને તેમનો ધર્મ, તેમનું કર્તવ્ય, તેમની ફરજો તે ગૃહસ્થનો ધર્મ છે. ધર્મનો ખરો અર્થ તો વસ્તુનો સ્વભાવ તેજ ધર્મ છે. અંહી આત્મા એ વસ્તુ છે, ત્યારે તેનો જે શુદ્ધ સ્વભાવ તે આત્મધર્મ છે. આ વસ્તુસ્વભાવરૂપ ધર્મનો પૂર્ણ વિકાશ તો આત્મસ્વભાવમાં સ્થીરતા કરવાથીજ પ્રગટ થાય છે, છતાં પણ આ ગૃહસ્થ ધર્મમાં તે ધર્મની શરૂઆત થાય છે. વૃક્ષ તે વૃક્ષરૂપે અંહી નથી, પણ અંકુરારૂપે છે, અને આ અંકુરાની શરૂઆત તે પણ ભવિષ્યમાં વૃક્ષપણાના પૂર્ણ સ્વરૂપને પામનાર છે એટલે ધર્મની—વસ્તુ સ્વભાવરૂપ ધર્મની—શરૂઆત પણ આ ગ્રહસ્થ ધર્મમાં થાય છે. એટલે તેને પણ ધર્મ કહેવામાં કાંઈ અડચણ નથી.

ઓઘ સંજ્ઞાએ અથવા સેજસાજ આત્મજાગૃતિ એ પણ આ ગૃહસ્થ ધર્મની શરૂઆત છે. છતાં રાજપંથ તો એજ છે કે આત્માને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને, સમજીને પછી વિશુદ્ધિ મેળવવા માટે ગૃહસ્થ ધર્મનાં વ્રત, તપ, જપ, નિયમો વિગેરેનો આદર કરવો, સમ્યક્ દર્શન અને સમ્યક્ જ્ઞાન થયા પછીથીજ સમ્યક્ ચારિત્રની શરૂઆત થાય છે. આ ગૃહસ્થધર્મ તે પણ દેશથી સ-

મ્યક્ ચારિત્ર છે. અને આ ચારિત્ર એ સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન પૂર્વક હોય તોજ ખરી રીતે કર્મ નિર્જરા કરવામાં હેતુભૂત થાય છે, તે સિવાયનું દેશ કે સર્વચારિત્ર એ આશીભાવવાળું—સંસારની વિવિધ વાસનાના સંસ્કાર કે લાગણીવાળું હોવાથી ભવભ્રમણના હેતુભુત થાય છે. ક્વચિત્ એવા દાખલાઓ પણ બને છે કે સમ્યક્દર્શનજ્ઞાન વિના ઓઘે પણ આ ચારિત્રમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં સમ્યક્દર્શનજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવા સાથે સમ્યક્ ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે, છતાં પણ તે રાજમાર્ગ નથી. સર્વ કોઇને એમજ થાય તે નિર્ણય કરી શકાય તેમ નથી. ઘણાઓ આ સમ્યક્ દર્શનજ્ઞાન વિના દેશથી કે સર્વથી ચારિત્ર પાળીને થોડો વખત દેવ મનુષ્યાદિનો વૈભવ ભોગવીને નરક નિગોદમાં ગયેલા શાસ્ત્રોમાં બતાવ્યા છે. અર્થાત્ સમ્યક્ દર્શનજ્ઞાન વિનાનું ચારિત્ર ભવભ્રમણના હેતુભૂત થાય છે. આ કહેવાનું રહસ્ય એ છે કે ખરેખર યોગ્યતા વિનાનું ચારિત્ર તે પરિણામે દુઃખરૂપ થાય છે, ત્યારે ખરી યોગ્યતાવાળું થોડું પણ ચારિત્ર મહાન્ આત્મસંપત્તિના, આત્માનંદના હેતુભૂત થાય છે.

[illegible] સમ્યક્ રીતે સમજીને, [illegible] દર્શન, આત્મા[illegible] પ્રતિનું [illegible] છે, [illegible] જેમાં [illegible]

શુદ્ધ સ્વરૂપ આત્માને પ્રગટ કરવા માટે દુનિયાના બધા પદાર્થો તરફથી મનને ખેંચી લઇ, એક આત્મા સન્મુખ મનના પ્રવાહને જોડી દઇ પ્રત્યેક કાર્ય તેનેજ સંભારવો, તેને માટે ઝુરવું અને સર્વ દેશ, કાળમાં તેનેજ નિહાળવો, તન્મય થવું. આવો વિચાર, જ્યારે હૃદયમાં શુદ્ધ આત્મા માટે જાગે છે ત્યારે ખરેખર આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્તિની યોગ્યતા આવે છે અને તે પછી તેને માટે જે જે પ્રયત્નો, પ્રવૃત્તિ કરાય છે તે તે સર્વમાંથી આત્માજ ઉન્નત ભાવને પામતો અને પોતેજ તે પવિત્રતા—શુદ્ધતા—ના સ્વરૂપે બનતો અનુભવાય છે. આજ જીવન છે, ચારિત્ર છે. ચારિત્રની છેલ્લી હદમાંજ પૂર્ણ સ્વરૂપ પરમાત્મા પોતાનો આત્મા થઇ રહે છે.

આ ચારિત્રનું પ્રાધાન્ય છે અને તેની શરૂઆત ઘણીજ નાના પાયા ઉપર આ ગૃહસ્થ ધર્મમાં કરવામાં આવેલી છે. ત્યાગમાર્ગમાં તેની શરૂઆત વધારે વિસ્તારથી થાય છે. અપ્રમત્તદશા—સ્વરૂપ દશામાં તેની પૂર્ણાહુતી થાય છે.

આ ઉપર કહેલી પ્રાધાન્યવાળી દિશા ધ્યાનમાં રાખીને તે માર્ગની આદીથી શરૂઆત કરવામાં આવે છે. શરૂઆતમાં પોતાનો લક્ષ પ્રાધાન્ય રાખી અંતરદ્દષ્ટિ રાખીને આ ગ્રંથમાં બતાવેલી દરેક ક્રિયા પોતાની યોગ્યતાના પ્રમાણમાં કરવા માટે લાગણી પૂર્વક પ્રયત્ન કરવો. આ ભૂમિકામાં ઘણા અંતરાયો દૂર કર્યાં પછી, ઘણી મલીન વાસનાઓ ઓછી કર્યા પછી અને શુભ સંસ્કારનો વધારો કર્યા પછી અપ્રમત્તતાવાળી શુદ્ધ દશામાં પ્રવેશ કરી શકાશે. અને સર્વ કર્મનો નાશ તેવી દશા—લાંબા કાળ—પ્રાપ્ત થવાથી કરી શકાશે.

આ ગ્રંથ પેથાપુર નિવાસી મહેતા શકરચંદ કાલીદાસની પ્રેરણાથી લખવા માંડયો હતો પણ બીજા કેટલાક કારણુસર આ ગ્રંથ ૭ વર્ષ સુધી અધુરોજ રહી ગયો હતો. જે આ ઓગણીસે બહોંતરેના ગોધાવીના ચોમાસામાં પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો છે. આ ગ્રંથથી લખનાર અને વાંચનાર બન્નેને પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ એ પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થના કરી આ ભૂમિકા સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૭૩ ના પોષ સુદ ૧ સોમવાર.

લી. પં. કેશરવિજયજી ગણિ.

અમદાવાદ.

ॐ अर्हं नमः

ગૃહસ્થ ધર્મ.

નમસ્કારમંત્રનું સ્મરણ.

મનુષ્યોએ રાત્રીના છેલ્લા પહોરે નિદ્રાનો ત્યાગ કરવો. તેટલું વહેલું ન ઉઠાય તો પાછલી ચાર ઘડી રાત રહે ત્યારે તો જરૂર જાગવું જોઈએ. વધારે ઉંઘવું તે તો અજ્ઞાનને વધારનાર કામ છે. આળસ-પ્રમાદ વધવાથી દરિદ્રમાં પણ વધારો થાય છે. ખોરાક અને નિદ્રા જેટલાં વધારીએ તેટલાં વધે છે. અને ઓછાં કરીએ, તેટલાં ઓછાં થાય છે.

આંખોમાંથી ઉંઘ ઉડી જતાં તરતજ પથારીમાંને પથારીમાંજ વકારમંત્ર ગણવા શરૂ કરી દેવા. આ વેળાએ શરીરકે લુગડાં ચોખ્ખાં હોય તો પણ મનમાં ક્ષોભ ન લાવે તેવી રીતે નવકારમંત્ર ગણવામાં ઈ જાતનો વાંધો નથી. નવકારમંત્ર ગણવામાં જરાપણ ઢીલ ન રવી, કેમકે ઉંઘ ઉડી જાયકે તરતજ નવકારમંત્ર ગણવામાં ન આવે બીજા વિચારો મનમાં આવી જાય છે.

તમને આ વાતની તો ખબરજ હશે કે કોરા વાસણમાં જે વસ્તુ વામાં આવે છે તેની વાસ તે વાસણમાં બેસી જાય છે. જો વાસણ ી, વધારણી કે તેવીજ વસ્તુ કોરા વાસણમાં ભરી હોય તો પછી તે કરી લીધા પછી પણ તે વાસણમાંથી તેની વાસ જતી નથી.

આજ પ્રમાણે જો તે કોરા વાસણમાં કેશર, બરાસ, કસ્તુરી કે તેવીજ કોઈ ઉત્તમ વસ્તુ ભરી મૂકી હોય તો તે વાસણમાંથી તે વસ્તુ કાઢી લીધા પછી પણ તેવીજ વાસ આવશે.

આજ પ્રમાણે આપણે જ્યારે ઉંઘી ગયાં હોઈએ છીએ ત્યારે આપણું મન નિદ્રા આવરણથી શાંત થઇ ગયું હોય છે, તે વખતે બીજા વિચારો સ્થિર થઇ ગયા કે દબાઇ ગયા હોય છે, એટલે મન કોરૂં ઘડા જેવું થઇ જાય છે. પાછા જ્યારે આપણે જાગીએ છીએ એટલે તે ભુલાઇ ગયેલા કે, દરી ગયેલા વિચારો પાછા યાદ આવે છે. વસ્તુ તે વિચારો આપણે યાદ કરીએ છીએ તોજ આવે છે. પોતાની મેળે સ્વતઃ આવ્યા છે એમ આપણને લાગે છે પણ ખરી-રીતે તે આપણને વિચાર કરવાની ઘણી ટેવ પડી ગયેલી હોવાથી એમ લાગે છે કે વિચાર કર્યા વિના પોતાની મેળે વિચારો આવે છે. પણ તેમ નથી. આપણે યાદ ન કરીએ તો કાંઇ યાદ નજ આવે.

આપણને આપણા સંસાર વ્યવહારના અને વિશેષ કરી જે આપણને વધારે પ્રિય હોય તેના વિચારો વધારે આવે છે. આ વિચારો વધારે અને વધુ યાદ આવે છે, તેનું કારણ એજ કે આપણે વધારે તેજ વસ્તુને યાદ કરીએ છીએ. [illegible] વિચારો કે તેવાજ [illegible] વિચારો [illegible] આવતા નથી [illegible] [illegible] યાદ કરીએ [illegible]

વ્યવહારમાં તમે ઘણીવાર કેટલાક માણસોને બોલતાં સાંભળ્યા (સ... સાર્થ.) આજ ફલાણા માણસનું મોઢું જોયું કે નામ લીધું તેથી રહે? સુધી ખાવાનું મળ્યું નથી. અથવા આજે મને અમુક નુકશાન થયું છે. અને એક દિવસ ફલાણા માણસનું મોઢું જોયું હતું કે નામ લીધું હતું તેથી તો આખો દહાડો મને આનંદમાં ગયો હતો અને અમુક લાભ પણ થયો હતો.'

આ વાત તદ્દન કાઢી નાખવા જેવી નથી ઉતાવિંત આપણે સારા કે નઠારા માણસનું મોઢું જોયું હોય કે નામ લીધું હોય તો આપણી તેની સારી કે નઠારી ભાવના થાય છે અને તે ભાવનાના પ્રમાણમાં આપણું મન મજબુત કે નબળું થાય છે. અથવા પવિત્ર કે અપવિત્ર મજબુત કે નબળી થયેલી ભાવનાના પ્રમાણમાં આપણું વર્તન થાય છે. સત્તામાં રહેલાં સારાં કે નઠારાં કર્મો તે આપણી ભાવનાના પ્રમાણમાં બહાર આવી આપણને સુખ કે દુઃખ આપે છે.

આ ઉપરથી આપણે એ સમજવાનું છે કે ઉંઘમાંથી જાગતાં વેંત જ પરમાત્માનું નામ લેવા મંડી જવું. અને મનરૂપી કોરા વાસણમાં ખરાબ વિચારો રૂપિ હલકા પદાર્થ ન ભરાવા પામે તે પહેલાં સારા વિચારો રૂપિ ઉત્તમ પદાર્થ ભરાવી દેવા, તેથી આપણો આખો દિવસ આનંદમાં જાય અને નુકશાન ન થાય.

પરમાત્માનું નામ લેવાથી પુન્ય બંધાય છે અને તેથી આપણે સુખી થઇએ છીએ.

આ પરમાત્માનું નામ કેટલીવાર લેવું તેનો કાંઇ નિયમ નથી. લેવાય તેટલીવાર લેવું. જેમ વધારેવાર લઇએ તેમ વધારે ફાયદો થાય છે. કોઇ પાઠ વધારેવાર ધ્યાનપૂર્વક ગોખ્યો હોય કે કોઇ વાત

ઘણીવાર યાદ કરી હોય તો તે ઘણીવાર યાદ આવે છે. અથવા તરત યાદ આવે છે તેમ ભગવાનનું નામ ઘણીવાર ધ્યાનપૂર્વક એટલે બીજા કોઇ ઠેકાણે મનને ન પરોવતાં કે બીજી કોઇ વાત યાદ ન કરતાં તેમાંજ મન લગાડીને લીધું હોય તો આખો દિવસ વ્યવહારનાં કામ-કાજ કરતાં હોઇએ તોપણ તે પવિત્ર નામ યાદ આવે છે અને તે વધારેવાર યાદ આવતાં તે વધારેવાર આપણે ગણીએ-જપીએતો ફાયદો પણ વધારે થાય છે.

કુંભાર જેમ વાસણ બનાવવાનું ચક્ર વધારે જોરથી ફેરવે છે; તેમ તે ચક્ર ફેરવી રહ્યા પછી પોતાની મેળે પણ કેટલીકવાર સુધી ફર્યાં કરેછે. જો ધીમેથી ફેરવ્યું હોયતો ફેરવી રહ્યા પછી થોડીજ વારમાં બંધ પડે છે તેમ તમે જેટલી લાગણીથી અને જેટલીવાર પરમાત્માનું નામ લીધું હશે, તેટલીવાર ત્યાર પછી પણ વ્યવહારના કામમાં પણ તે યાદ આવ્યા કરશે. આ બાબતનો મનમાં મજબુત સંસ્કાર પાડવાથી માણસોનાં ઘણાં અશુભ કર્મ ઓછાં થતાં તેમનું મન નિર્મળ થઇ જાય છે. અને તેમને આગળ વધવામાં મુશ્કેલી નડતી નથી. આ જીંદગીમાંજ તેઓ ધારે તો મહાત્મા પુરૂષ પણ બની શકે છે. જુઓ કે કેટલીવાર સુધી ભગવાનનું નામે લેવું તેનો નિયમ નથી તથાપિ વધારેવાર ભગવાનનું નામ લેવાને જે આગ્રહ છે તેમણે નિયમ એવો રાખવો કે સાત કે એકવીસવાર તો અવશ્ય ભગવાનનું નામ ઉઠે ઉઠે કે તરતજ લઇ લેવું.

જેમને આવો નિયમ કે રોજ પ્રસંગનાં ભગવાનનું નામ કે પોતાનું કર્તવ્ય યાદ કરવાની ઇચ્છા હોય તેમણે એક કોઇ પદ કે ભજન કે જેમાં પોતાનું [illegible] કર્તવ્ય હોય વા વૈરાગ્ય આવે એવું હોય તેવું કોઇ પદ સવારે ઉઠતાંજ ધીમેધીમે મધુર રાગે

ણ સંભારીને, તેના અર્થમાં ધ્યાન આપીને, વારંવાર ઉચ્ચે સ્વરે બોલવું તેનો એટલો બધો દૃઢ સંસ્કાર બંધાશે કે દિવસના કોઇ પણ ભાગમાં અને કોઇપણ કામના પ્રસંગમાં તે પદનું અમુક વાક્ય તેના મુખમાંથી સ્વાભાવિક રીતેજ નીકળ્યા કરશે એટલું યાદ રાખવાનું છે કે તે પદ કે વાક્યનો જેટલો મજબુત સંસ્કાર મન ઉપર પડશે તેટલીજ ઉતાવળથી તે યાદ આવશે. જો સંસ્કાર દૃઢ પડ્યો ન હશે તો વારંવાર યાદ નહિ આવે. તે પદ બોલતી વેળાએ બીજા વિચારો મનમાં નહિ રહે તોજ મજબુત સંસ્કાર મન ઉપર પડશે એ વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી. મન ઉપર મજબુત સંસ્કાર પાડવા માટે દિવસના ભાગમાં ચાલતાં, ખાતાં, સુતાં, બેસતાં કે દરેક કામકાજ કરતાં નિરંતર મનમાં નવકારમંત્ર ભણવાની ટેવ રાખવી. રસ્તે ચાલવું એમાં પગનું કામ છે. પણ ચાલવાનું કામ કરતો તે વેળાએ મન તો વિચારો કરવાનું પોતાનું કામ કર્યા કરેજ. તે વખતે વિના પ્રયોજનના ખરાબ નકામા વિચાર કરવા તેના કરતાં પરમાત્માનું નામ મનમાં સંભારીએ તો શી હરકત છે ? કાંઇજ નહિ. આજ રીતે નવરા બેઠા હોઇએ, કાંઇ કામકાજ ન હોય તે અવસરે પણ આડાઅવળા નિરુપયોગી વિચારો કરવા તેના કરતાં ભગવાનનું નામ લઇએ તો આપણને કાંઇ પણ નુકશાન ન થતાં ઉલટું પુન્ય બંધાય છે. તેમજ રાત્રીએ પથારીમાં સુતાં હોઇએ અને ઉંઘ આવતી ન હોય, તે ઉંઘ માટે પથારીમાં આળોટ્યા કરીએ, અને ઉંઘ લાવવા માટે આર્તધ્યાન કરતા હો. તેને બદલે ઉંઘ જ્યાંસુધી ન આવે ત્યાં-સુધી પરમેશ્વરનું નામ લીધા કરો તો કેટલો બધો ફાયદો થાય ! ભગવાનનું નામ લેતાં લેતાં ઘણી વાર તરત ઉંઘ આવે છે. આપણું ધ્યાન ઈશ્વરના નામમાં રોકાયેલું રહેવાથી સ્વપ્ન પણ

સારાં આવે છે. અને તેટલા વખત માટે પાપનો માર્ગ પણ બંધ થાય છે માટે નિરંતર પરમાત્માનું નામ લેવાની ટેવ રાખવાથી તે અભ્યાસ મજબુત થાય છે.

મનમાં હોઠ ન હલાવતાં પ્રરમાત્માનું નામ હાલતાં ચાલતાં ગમે તેવા સ્થળે લેવામાં આવેતો પણ ગેરફાયદો થતો નથી. પણ ઉલ્ટો સારો ફાયદો થાય છે.

ચાલુ સ્વર પ્રમાણે પગ નીચો મૂકવો.

ત્યાર પછી પથારીનો ત્યાગ કરી નીચા ઉતરવું. આપણી નાસીકાનાં બે છિદ્રો છે, તેમાંથી શ્વાશ બાહાર નીકળે છે અને અંદર લેવાય છે. તે બન્ને છિદ્રોમાં એક સાથે પવન તો કોઇકજ વખત ચાલે છે. ઘણી વખત તો એકજ છિદ્રમાંથી પવન ચાલે છે. જે નાસીકના છિદ્રમાંથી પવન ચાલતો હોય તે પગ પથારીમાંથી પહેલો હેઠો મૂકવો. જો બન્ને નાસિકાના છિદ્રમાંથી પવન સાથે ચાલતો હોય તો પગ નીચા ન મૂકતાં પથારીમાં બેસીને પરમાત્માનું નામ લીધા કરવું. બન્ને નાસીકાનો પવન સાથે ચાલતો હોય તે વેળાએ નીચા ઉતરવાથી કે કોઇપણ કામની શરૂયાત કરવાથી તેમાં લાભને બદલે નુકશાન થાય છે. માટે તેટલા વખત માટે તો પરમાત્માનું નામ લેવું કે ધ્યાન કરવું તેથી મન પણ સ્થીર થાય છે. બન્ને નાસીકામાં પવન વધારે વખત સાથે ચાલતો નથી. થોડીજ વારમાં બીજી નાસીકાના છિદ્રમાં પલટાઇ જઇ એક નાસીકામાં ચાલુ થાય છે.

જે નાસીકામાંથી પવન ચાલતો હોય તે પગ હેઠો મૂકવાથી, કે કોઇ કામ કરવું હોય તે વખતે તે પગ પ્રથમ ઉપાડી આગળ ધરી પછી બીજો પગ ઉપાડીને ચાલવાથી કદાચ તે કામ સિદ્ધ ન

શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે સ્ત્રીઓનાં ધાર્મિક ક્રિયા કરવાનાં વસ્ત્રો પુરુષોએ પહેરવાં નહિ. તેમજ જે સ્થળે સ્ત્રી કે પુરુષ બેઠાં હોય તે સ્થળે બ્રહ્મચારી પુરુષ કે સ્ત્રીઓએ બે ઘડી થયા સિવાય બેસવું નહિ. આનું કારણ પણ તેજ છે કે વસ્ત્રમાં કે ભૂમિ ઉપર તેમના વિચાર કે ક્રિયાની અસર થયા સિવાય રહેતી નથી. આટેજ કહેવામાં આવ્યું છે કે વસ્ત્ર શુદ્ધ પહેરવાં અને સુવાની જગ્યાથી અલગ ઘરના કોઇપણ ભાગમાં ધાર્મિકક્રિયા કરવા માટે નિર્ણમિત કરેલી પવિત્ર જગ્યા હોય ત્યાં જઇ બેસી પરમાત્માનું ચિંતન કરવું, નમસ્કાર મંત્રનો જાપ કરવો.

પરમાત્માનું સ્મરણ કરવા માટે ઉત્તર દિશા તરફ કે પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખીને બેસવું. ધર્મધ્યાન માટે આ બે દિશાઓને શાસ્ત્રમાં પવિત્ર માનવામાં આવી છે.

આપણે એ નિશ્ચય કર્યો કે વસ્ત્ર શુદ્ધ પહેરવાં, સ્થળ પવિત્ર હોવું જોઇએ. શરીર પવિત્ર હોય અને ઉત્તર કે પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખી સ્થિર ચિત્તે પરમાત્માનું સ્મરણ કરવું.

અહીં કોઇ શંકા કરે કે શરીર પવિત્ર ન હોય, વસ્ત્ર શુદ્ધ ન હોય, અને સુકામ આસન ન હોય તો શું પરમાત્માનું સ્મરણ ન કરવું ?

આનો ઉત્તર એ છે કે અહીં સગવડ હોય ત્યાં તો નિયમ કરવો જોઇએ. પણ તેવી સગવડ ન હોય તો પછી ગમે તેવી રીતે પણ પરમાત્માનું સ્મરણ તો અવશ્ય કરવું જોઇએ. [illegible]
[illegible] પછી [illegible] પણ [illegible] ન
[illegible] પછી [illegible] પણ [illegible]

એક માણસ લડાઇનાં છાપાં વાંચે છે, તેટલાથી પણ મન ઉપર એકનાજયની કે પરાજયની લાગણી થઇ આવે છે. એકનો જય થતો જોઈ હર્ષ થાય છે. બીજાના પરાજયથી નારાજ થવાય છે. અથવા એક વેશ્યાના ઘરમાં જઇ ઉભા રહો. તમે ગમે તેવા દૃઢ મનના હશો તોપણ ત્યાંનું વાતાવરણ એટલું મલીન-વિષયવાસનાથી ભરપુર હોય છે કે, તેની સહજ પણ મન ઉપર અસર થયા સિવાય રહેતી નથી.

કદાચ તમે કોઇ શાંત સ્વભાવી, આત્મરમણતા કરનાર અને દયાની કેવલ મૂર્તિજ હોય તેવા મહાત્મા પુરૂષના સમાગમમાં આવશો તો ત્યાંના પવિત્ર વાતાવરણના કારણથી એક ઘડીભર પણ તમારા ખરાબ વિચારો શાંત થઈ જશે. વિવિધ પ્રકારની ઉત્તમ ભાવનાઓ તમારા હૃદયમાં સ્ફુરવા માંડશે. આત્મસાધન કરવાનું કે દયાની લાગણીવાળું મન થઇ આવશે. તમારા ખરાબ કર્તવ્યનો પશ્ચાત્તાપ થશે. અને નિર્દોષ જીવન ગાળવાની ઇચ્છા થશે. તે મહાત્મા પુરૂષ ભલે તમને કાંઇપણ ન કહે, છતાં તમારૂં હૃદય ધર્મની લાગણી વાળું થશે. આમ થવાનું કારણ તમે શોધશો તો તમને જણાશે કે પવિત્ર વિચારોથી ત્યાંનું સ્થળ અને વાતાવરણ શુદ્ધ-પવિત્ર બનેલું છે.

આજ રીતે તમે કોઇ તીર્થસ્થાનમાં કે, પ્રાર્થના કરવાના દેવમંદિરમાં જશો તો ત્યાં પણ તમારૂં મન સંસારવ્યવહારના વિચારો છોડી દઈ, પરમાત્મ સ્મરણમાં કે કોઇ તેવાજ ભક્તિના માર્ગમાંજ પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છા કરશે. આ સર્વનું કારણ એજ છે કે, સારા કે ખોટા, વિચારો કે ક્રિયાઓ જે જગે કરેલા હોય છે ત્યાંના-સ્થળ કે વાતાવરણમાં તેની અસર થયા સિવાય રહેતી નથી.

શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે મલિનનો, પહેરેલ વિધિ કહેલાં વસ્ત્ર ગુણીએ પહેરવાં નહિ, તેમજ તે સમયે જો કે પ્રાણ જતાં હોય તો સમયે જમવાની પ્રાપ્ત કે ઓચ્છિષ્ટ ન વધે, વગર વિચાર્યે બોલવું નહિ. આવું કારણ એજ છે કે જેમનો કે બુદ્ધિ ઉપર તેમના વિચાર કે ક્રિયાની અસર થયા વિના રહેતી નથી માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે વસ્ત્ર શુદ્ધ પહેરવાં અને ધુપની જગ્યાથી વા-સમ ભરતા કે ઘરના ભાગમાં પ્રતિક્રિયા કરવા માટે નિર્મિત કરેલી પવિત્ર જગ્યા હોય ત્યાં જઈ બેસી પરમાત્માનું ચિંતન કરવું. નમ-સ્કાર મંત્રનો જાપ કરવો.

પરમાત્માનું સ્મરણ કરવા માટે ઉત્તર દિશા તરફ કે પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખીને બેસવું. ધર્મધ્યાન માટે આ બે દિશાઓને શાસ્ત્રમાં પવિત્ર માનવામાં આવી છે.

આથી એ નિશ્ચય થયો કે વસ્ત્ર શુદ્ધ પહેરવાં, સ્થળ પવિત્ર હોવું જોઈએ. શરીર પવિત્ર હોય અને ઉત્તર કે પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખી સ્થિર ચિત્તે પરમાત્માનું સ્મરણ કરવું.

અહીં કોઈ શંકા કરે કે શરીર પવિત્ર ન હોય, વસ્ત્ર શુદ્ધ ન હોય, અને મુકામ અનુકૂળ ન હોય તો શું પરમાત્માનું સ્મરણ ન કરવું ?

આનો ઉત્તર એ છે કે જેટલી સગવડ હોય તો તો તેમજ કરવું. પણ તેવી સગવડ ન હોય તો પછી ગમે તેવી રીતે પણ પરમાત્માનું સ્મરણ તો અવશ્ય કરવુંજ જોઈએ. સુંદર સારાં કપડાં ન હોય તો પછી હલકાં પણ પહેરવાંજ જોઈએ. સારું ખાવાનું ન મળે તો પછી સાદું ભોજન પણ કરવું. ભુખ્યા તો નજ મરવું

જોઈએ. આજ જ્યારે તેવી સગવડ ન હોયતો પછી ગમે તેમ પણ સ્મરણ તો કરવુંજ. શાસ્ત્રમાં કહ્યું પણ છે કે,

अपवित्रः पवित्रोवा सुस्थितो दुःस्थितोपिवा
ध्यायन्पंचनमस्कारं सर्वैः पापैः प्रमुच्यते. १

(ઉપર કહેલ સાધનની સગવડતા ન હોયતો) અપવિત્ર હોય કે પવિત્ર હોય, નિરોગી હોય કે રોગી હોય, પંચનમસ્કારનું ધ્યાન કરતાં સર્વ પાપથી મુક્ત થાય છે. ૧ વિશેષ એ છે અપવિત્ર વસ્ત્ર કે શરીરવાળાએ તે જાપ હોઠ ન ચાલે તેમ મનમાં કરવો.

ઉત્તમ પ્રકારનો જાપ.

જપ ત્રણ પ્રકારે થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ, અને જઘન્ય. પદ્માની વિધિવડે જાપ કરવો તે ઉત્કૃષ્ટ-ઉત્તમ જાપ કહેવાય છે. કેમકે તેમાં ચિત્તની એકાગ્રતા થાય છે. મન ઠરે છે. હલકા વિચારો આવી શકતા નથી. તેથી તેનો લાભ પણ વધારે મળે છે.

તે જાપ આ પ્રમાણે કરાય છે. તમારા હૃદયમાં એક મોટું પાંખડીનું કમળ ચિંતવો. અને તેની અંદરના ભાગમાં પ્રકાશમય સિંહાસનમાં આવેલાં છે તેવાં નવ પદોને સ્થાપન કરો. એટલે વચમાં અરિહંત, ઉપર સિદ્ધ, જમણે આચાર્ય, નીચે ઉપાધ્યાય, ડાબે સાધુ, અને ચારે ખુણા ઉપર અનુક્રમે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, અને તપ, આ ચાર પદ મૂકો. આમ કરવાથી પ્રકાશિત સિદ્ધચક્રના મંડળ જેવું [illegible] તે નવ પદોનો જાપ એક એક પદ ઉપર [illegible]

ઉપર મૂર્તિરૂપે પદ્માસન કરો. વાંસાની કરોડનો ભાગ સિધો ટટ્ટાર રાખો. મસ્તક પણ સિધુંજ રાખો. આંખો મીચી લ્યો અને અંદરની દૃષ્ટિ હૃદયમાં રાખો. 'નમો અરિહંતાણં'–આ પદ તે હૃદયમાં રહેલા આઠ પાંખડીના કમળની વચમાં રહેલી અરિહંત ભગવાનની મૂર્તિ સામી દૃષ્ટિ રાખી બોલો. મનમાંજ બોલો. હોઠ પણ ઓંધવા ન જોઈએ. એ બોલતી વખતે તે પદના અર્થમાં સાથેજ દૃષ્ટિ આપો કે 'અરિહંત ભગવાનને નમસ્કાર કરૂં છું' આ સાથે મન વિશેષ પ્રકારે તેમાં રોકાઈ રહે તે સારૂ તે અરિહંત ભગવાનની મૂર્તિ શ્વેત ચંદ્ર જેવા પ્રકાશવાળી શાંત છે, તે શ્વેત રંગ–કે પ્રકાશનો સહજ આભાસ પડે ત્યાંસુધી જરા થોભો, અથવા "નમોઅરિહંતાણં" એ પદના અક્ષરો શ્વેત રંગના, દેખાવ તેમ ચિંતવો, અને તેનો ઝાંખો પણ આભાસ પડે ત્યાર પછી ત્યાંથી દૃષ્ટિ ઉપાડી ઉપરની પાંખડીમાં રહેલા સિદ્ધ ભગવાન તરફ દૃષ્ટિ સ્થાપન કરી 'નમો સિદ્ધાણં' આ પદ મનમાં બોલો. આ સાથે ઉગતા સૂર્યના જેવા લાલ પ્રકાશવાળી તે સિદ્ધ ભગવાનની મૂર્તિ દેખવી, તેમજ તેનો અર્થ "સિદ્ધ ભગવાનને નમસ્કાર કરૂં છું." તેની ધારણા પણ મનમાં રાખવી. જો મૂર્તિ ઉપર ધારણા હોયતો મૂર્તિની સહજ પણ આભાસવાળી ઝાંખી થયા પછી આગળ વધવું. અથવા તે પદના અક્ષરો ઉપર ધારણા રાખી હોયતો તે અક્ષરોની ઝાંખી છાયા લાલવર્ણની દેખાયા પછી આગળ જાપ કરવો. મૂર્તિ કે અક્ષરો બેમાંથી એકની ધારણા રાખવી. બેની સાથે ધારણા રાખવી નહિ.

ત્યાર પછી ત્યાંથી દૃષ્ટિ ઉપાડી પશ્ચિમની પાંખડી ઉપર રહેલા આચાર્ય તરફ ધ્યાન આપવું અને પછી 'નમો આયરિયાણં' આ પદ બોલવું. 'આચાર્ય મહારાજને નમસ્કાર થાઓ' આ અર્થ

છાપ મનમાં પાડવી. તે સાથે પીળા વર્ણની આચાર્યની મૂર્ત્તિ કે અક્ષરોની ઝાંખી થાય ત્યાંસુધી સ્થીરતા રાખી કાંઇપણ ચિંતન કર્યા સિવાય તે ત્રીજાપદ ઉપરજ મનને ધારી રાખવું. ત્રીજાપદની ઝાંખી થયા પછી દ્દષ્ટિ ત્યાંથી ખસેડી નીચેની પાંખડી ઉપર રહેલા ચોથા ઉપાધ્યાયજી તરફ દૃષ્ટિ સ્થાપવી. '**નમો ઉવઝાયાણં**' આ પદ બોલવું. સાથે 'ઉપાધ્યાયજી મહારાજને નમસ્કાર કરૂં છું' તે અર્થનું ધ્યાન રાખવું. પછી લીલા રંગની ઉપાધ્યાયજીની મૂર્ત્તિ કે અક્ષરો જોવા. તેની ઝાંખી થયા પછી ત્યાંથી દૃષ્ટિ ઉઠાવવી.

પાંચમા પદ ઉપર રહેલા સાધુ મહારાજ તરફ દૃષ્ટિ સ્થાપીને **નમો લોએસવ્વસાહુણં** એ પદ બોલવું. અને લોકમાં રહેલા 'સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર કરૂં છું' આ અર્થ ધારવો. સાથે કાળાવર્ણવાળી તે સાધુની મૂર્ત્તિ દેખવી—અથવા—'નમો લોએ એ મંત્રના કાળા અક્ષરો જોવા. તે દેખાયા પછી ત્યાંથી દૃષ્ટિ ખસેડવી. ન દેખાય ત્યાંસુધી એકી નજરે અને એક ભાવનાએ મન ત્યાં સ્થીરજ કરી દેવું.

પછી સિદ્ધ ભગવાનને આચાર્ય મહારાજના વચલા ભાગ તરફના ખુણામાં દૃષ્ટિ આપી ત્યાં **નમો દંસણસ્સ** એ પદ બોલવું અને 'સમ્યક્ દર્શનને નમસ્કાર કરૂં છું' એ અર્થ ઉપર ધ્યાન આપવું. સાથે તે પદના બધા અક્ષરો ઘણાજ શ્વેત (ધોળા) છે તે દેખાયા પછી ત્યાંથી દૃષ્ટિ ખસેડવી.

તેના નીચલા ભાગના ખુણામાં આવેલા જ્ઞાનપદ ઉપર દૃષ્ટિ સ્થાપવી. અને **નમો નાણસ્સ** એ બોલવા પછી જ્ઞાનને નમસ્કાર થાઓ એમ અર્થ ચિંતવવો અને તે શ્વેત અક્ષરો તરફ દૃષ્ટિ આપી તે અક્ષરોનો આભાસ પડે ત્યાંસુધી ત્યાં સ્થિરતા કરવી ત્યાર પછી ત્યાંથી દૃષ્ટિ ઉપાડવી.

ઉપાધ્યાયપદ અને સાધુના વચમાં ખુણા નીચે રહેલા ચારિત્રપદ ઉપર દૃષ્ટિ રાખી નમો ચારિત્તસ્સ એ પદ બોલવું અને 'ચારિત્રને નમસ્કાર થાઓ' એ અર્થ ચિંતવવો. ફરી તે પદના શ્વેત અક્ષરો કલ્પી તેને જોવાનો પ્રયત્ન કરવો. જ્યારે આંખોવડે તે અક્ષરો દેખાવા પછી ત્યાંથી દૃષ્ટિ ઉપાડવી.

સાધુ અને સિદ્ધપદનાં વચમાં આવેલા તપપદ ઉપર દૃષ્ટિ સ્થાપી નમો તવસ્સ એ પદ બોલવું અને 'તપને નમસ્કાર કરું છું' એ ધ્યાન રાખવાં સાથે તપપદના શ્વેત અક્ષરો જોવા માટે પ્રયત્ન કરવો. તે દેખાય એટલે ત્યાંથી દૃષ્ટિ ઉઠાવી લેજ અનુક્રમે પાછો ફરીને નમસ્કાર મંત્રનો જાપ કરવો. આ પ્રમાણે જ્યાંસુધી સ્થિરતા રહે ત્યાંસુધી જાપ કરવો. ઓછામાં ઓછો બે ઘડી સુધી જાપ કરવો જોઈએ.

તે કમળમાં રહેલ મૂર્તિ કે પદ સામી દૃષ્ટિ, તેનો જાપ, તેનો અર્થ, અને તેનો વર્ણ (અક્ષરો કે મૂર્તિનો રંગ) તે ઉપર દૃષ્ટિ રાખવાનું નવીન અભ્યાસીને શરૂઆતમાં કઠણ પડે તો પછી જેમ સગવડ પડે તેમ કરવું, પણ જાપ અને અંતરમાં તે પદો ઉપર દૃષ્ટિ સ્થાપવી. આટલાથી તો શરૂઆત કરવીજ જોઈએ. આ ઉત્તમ પ્રકારનો પહેલો જાપ સમાપ્ત થયો.

મધ્યમ પ્રકારનો જાપ.

નવકારવાળી (માળા) હાથમાં લઈને જાપ કરવો તે મધ્યમ પ્રકારનો જાપ છે. કારણ કે આમાં મનને રોકે તેવાં આલંબનો ઓછાં છે. તથા જે પદ મુખે બોલાય તેનો અર્થ ઉપર સાથેજ ધ્યાને આ-

પવાથી આમાં પણ મન સ્થિર થાય છે. એટલે જાપ સિવાય બીજે ભટકતું મન અટકે છે અને તેથી જાપનું ઉત્તમ ફળ મળે છે.

આ જાપ કરવાનો હેતુ લક્ષમાં એવો રાખવો જોઇએ કે આ જાપથી મારાં મલીન કર્મોનો નાશ થાય છે. મારૂં મન શુદ્ધ થતું જાય છે. મલીન વાસનાઓ નાશ પામતી જાય છે. સારા વિચારોમાં વધારો થતો જાય છે. અને આત્માનું સ્વરૂપ પ્રગટ થતું ચાલે છે. આ ભાવના શરૂઆતમાંજ દ્રઢ કરી પછી જાપ ચાલુ કરવો. ભાવનાના બળના પ્રમાણમાં તેવોજ નવીન ફેરફાર તમારા મનમાં થતાં તમે અનુભવશો. મનમાં ચોકસ નિર્ણય કરો કે હું જે વખતે જેટલી વાર પરમાત્માનું સ્મરણ કરૂં છું, તે વખતે તેટલીવાર મલીન વિચારો, વાસનાઓ, કે કર્મો ઉપર હથોડાના ઘાની માફક ઘા પડે છે અને તે કર્મોને નબળાં કરી વિખેરી નાંખે છે. જાપનું બળ જેટલું વધશે તેટલુંજ બળ મલીન કર્મોનું ઓછું થશે.

ત્રીજા પ્રકારનો જાપ.

કોઇપણ પ્રકારે મનને રોકયાવિના જાપ કર્યા કરવો તે જઘન્ય જાપ છે; જાપ કરતો જાય અને વચમાં વાતો પણ કરતો જાય. હું શું બોલું છું ' તેનુ પણ ભાન ન હોય. અર્થ ઉપર લક્ષ પણ હોય નહી. અને નાના છોકરાઓ જેમ મોપાટ લઇ જાય છે તેમ નવકાર મંત્રનો પાઠ ગણ્યેજ જાય. લાંબા વખતના અભ્યાસને લઇ તે ભુલી ન જાય પણ ચિત્ત બીજે ફરતું હોય, વિચારો થતા જાય અને માળાના મણકા પણ ફેરવ્યા જવાય વળી કેટલો જાપ થયો તેની સંખ્યાનું પણ ભાન ન હોય. (શરૂઆતમાં જાપની સંખ્યા રાખવાની પણ જરૂરીઆત છે. કારણ કે અમુક સંખ્યા

જેટલો કે અમુક વખત સુધી જાપ કરવાનો નિયમ કરવાથી, તેટલા વખત માટેની શરૂઆતથીજ લાગણી બંધાય છે. અને તેટલો પુરો કરવાનો ઉત્સાહ બન્યો રહે છે.) આ સર્વ જાપ જઘન્ય છે. તેનું ફળ પણ થોડું મળે છે.

રસ્તે ચાલતાં મનમાં જાપ કરવો, સંખ્યાનો નિયમ તેમાં ન રાખવો, આજુબાજુ જોવાનું પણ ધ્યાન આપવું, બોલવાની પણ જરૂરીયાત પડે. છતાં જો મન બીજા વિચારો કરી, આડે અવળે રસ્તે દોરવાઇ, કર્મબંધ થાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરતું હોય તો, તે અટકાવવા માટે જઘન્ય પ્રકારનો જાપ થાય તોપણ હરકત નથી. કારણ કુધ્યાનને બદલે આમાં થોડોપણ લાભ છે. જ્યારે ઉત્તમ પ્રકારનો જાપ કરવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે તો તેજ કરવો અને તેના અભાવમાં આ પણ જાપ કરવાને ભૂલવું નહિં આ પ્રમાણે ત્રણે પ્રકારમાંથી કોઇપણ પ્રકારનો જાપ પ્રસંગે ચાલુ રાખવો.

આ ઉત્તમ જાપમાં બતાવેલા નવ પદોમાં અરિહંત અને સિદ્ધ એ દેવ છે. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ત્રણ ગુરૂ છે. અને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ એ ચાર ધર્મ છે. એમ આ જાપમાં દેવ, ગુરૂ અને ધર્મને નમસ્કાર કરવાનું આવે છે, એટલે જે સ્થિતિની પ્રાપ્તિ કરવાની છે, તેના નામનોજ જાપ કરવાનું તેમાં આવે છે. આ નવ પદોને બદલે નવકાર મંત્રનો જાપ કરો તોપણ અડચણ નથી. જેમ જાપ કરતી વખતે વિક્ષેપ ઓછો અને એકાગ્રતા વધારે તેમ કર્મબળ ઘણી ઝડપથી ઓછા થતા જાય છે અને જેને દુનિયાના સુખની ઇચ્છા હોય તેને તેવાજ પ્રાપ્ત થાય છે. જેવા ઉદ્દેશો-હેતુથી જાપ કરવામાં આવે છે, સ્થિરતા પ્રમાણમાં છે તેવો ઉદ્દેશ

સાદ્રક ચાલતાં આગળ વધી શકાતું નથી. દુર્ગુણો ઘટતા નથી ને સદ્ગુણો વધતા નથી. આગળ વધવામાં વિચાર વિના બીજું એક કારણ યોગ્યતા ધરાવતું નથી. કર્ત્તવ્ય કે અકર્ત્તવ્ય તેનું ભાન વિચારથી થાય છે અને આજસુધી શું ફાયદો કે ગેર ફાયદો થયો તે પણ વિચારથીજ જાણી શકાય છે. કોઇપણ કામ કરતાં આ કામ શા માટે કરવું જોઇએ ? અને આટલા દિવસ પ્રયત્ન કર્યો તેનું પરિણામ શું આવ્યું તેનો વિચાર અવશ્ય કરવોજ જોઇએ.

પ્રયત્ન કર્યાં છતાં કાંઇ ફાયદો ન જણાય તો સમજવું જોઇએ કે આપણો પ્રયત્ન યોગ્ય દિશામાં થતો નથી. અથવા જેને માટે પ્રયત્ન કરીએ છીએ તેનું કારણ કોઇ બીજી જાતનો પ્રયત્ન હોવો જોઇએ. બીજ વાવીએ અને અમુક મુદત સુધી અંકુરો પણ ન ફુટે (ફળની વાત દૂર રહી) તો સમજવું જોઇએ કે કાં તો જમીન ખારી હોવી જોઇએ અને કાંતો બીજ બળી ગયેલું હોવું જોઇએ નહિતર યોગ્ય પ્રયત્ન છતાં પરિણામ કેમ ન આવે ?

પ્રયત્ન યોગ્ય છે કે નહિ તેનો વિચાર બરોબર કરવો જોઇએ. કેટલીક વખત બીજ વાવીને તરતજ ફળની આશા રાખનારા નિરાશ થાય છે. તેમ પણ ન થવુંજ જોઇએ. અમુક મુદતની હદતો જોઇએજ. ત્યારપછીજ ફળ આવે. છતાં પણ ફળ ન આવે તોપણ અંકુરો તો ફુટવોજ જોઇએ. નાના છોડવાનું રૂપ બીજે લેવુંજ જોઇએ. તોપણ તેનાથી અમુક કાળે ફળ આવશે તેમ ધારણા બાંધી ધીરજ ધારી શકાય છે. આરીજ રીતે જે કર્ત્તવ્ય કરો તેના ઉંચા ગુણો તત્કાળ ન પ્રાપ્ત થાય તોપણ હૃદયમાં શાંતિ, વિક્ષેપ ઓછા, આશા તૃષ્ણામાં સુધારો, કષાયની મંદ પરિણતિ, ઇત્યાદિ અંકુરાઓ તો દેખાવાજ જોઇએ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ત્યાર પછી ચોથા આવશ્યકમાં **પ્રતિક્રમણ** આવે છે. ગૃહસ્થધર્મને લાયક વ્રત, નિયમો જે જે લીધેલાં હોય તેમાં ક્યાં ક્યાં દોષ લાગ્યો છે તે દોષો સાંજના વખતે પ્રતિક્રમણ કરાતું હોય તો દિવસના ભાગમાં લાગેલ દોષો યાદ કરવા અને પ્રભાતે પ્રતિક્રમણ કરાતું હોય તો રાત્રિના ભાગમાં લાગેલા દોષોનો વિચાર કરી જવો. જો દોષ લાગ્યો હોય તો તેની માફી માંગવી, પશ્ચાત્તાપ કરવો, ફરી દોષ ન લાગે તે માટે નિશ્ચય કરવો, જેમણે ગૃહસ્થધર્મને લાયક બાર વ્રતાદિ લીધેલ ન હોય તેમણે પણ અભક્ષાદિ ભક્ષણ કર્યું હોય, વિતરાગ દેવની સામાન્ય આજ્ઞા પ્રમાણે શ્રદ્ધાન ન કર્યું હોય, અઢાર પાપસ્થાનકાદિ કર્યાં હોય તેને યાદ કરી તેની માફી માગવી. પશ્ચાત્તાપ કરવો. ફરી ન કરવા નિશ્ચય કરવા. આનું નામ **પ્રતિક્રમણ** છે.

પાંચમા આવશ્યકમાં **કાઉસગ્ગ** (કાયોત્સર્ગ) આવે છે, એટલે ચોથા પ્રતિક્રમણ આવશ્યકમાં, જે જે અપરાધો યાદ કર્યા, માફી માંગી છતાં તે દોષના નિવારણ કરવાને માટે માફી પણ પુરતી ન થતી હોય અર્થાત્ માફી માંગવાથી નિવારણ થઇ શકે તેથી વધારે દોષ લાગ્યો હોય તો તેના નિવારણ નિમિત્તે-પ્રાયશ્ચિત નિમિત્તે કાઉસગ્ગ કરવામાં આવે છે જેમાં દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર સંબંધી અતિચારોનું-દોષોનું નિવારણ કરવાનું સામર્થ્ય છે એવા એકાગ્ર ધ્યાન કે સ્તુતિ કરવારૂપ કાઉસગ્ગ કરવો તે પાંચમું આવશ્યક છે.

છઠ્ઠા આવશ્યકમાં પચ્ચખાણ કરવામાં આવે છે. પ્રાયશ્ચિત અધિક લાગ્યું હોય કે જે કાયોત્સર્ગથી પણ નિવારણ ન થઇ શકે તેવું હોય, તેને માટે-પ્રાયશ્ચિત નિમિત્તે ઉપવાસાદિકનું પચ્ચખાણ કરવું. અથવા તેટલું પ્રાયશ્ચિત નથી લાગ્યું તેમણે આગળ વધવા-

માટે અધિક યોગ્ય નિયમો ગ્રહણ કરવા. શુભ કાર્યમાં વધારે પ્રવૃત્તિ કરવા માટે અમુક જાતનું પચ્ચખાણ–અભિગ્રહ કરવો, અથવા અમુક દોષો દૂર કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી. અમુક ઇચ્છાઓ ઘટાડવા માટે તેની મર્યાદા કરવી. ગમે તેવી રીતે, પણ ત્યાં યોગ્ય ઉપયોગી નિયમ કરવો તે છઠ્ઠો આવશ્યક છે.

આ છ આવશ્યકોને પ્રતિક્રમણ કહેવામાં આવે છે તે એક રીતે યોગ્ય છે કારણકે તેમાં મુખ્યતા પ્રતિક્રમણની છે. છતાં ખરું નામ આવશ્યક તે વધારે યોગ્ય છે.

આ પ્રતિક્રમણ જેમ દિવસમાં સવાર સાંજ બે વખત કરવામાં આવે છે તેમ પખી દિવસે, ચાર માસે અને બાર માસે એમ એકેક વાર કરવામાં આવે છે. તે વિશેષ વિશુદ્ધિ માટે છે જેમ ઘર દિવસમાં બે વાર સંજવારી કાઢી સાફસુફ કરવામાં આવે છે છતાં વાર-તહેવાર, દીવાળી ઉપર કે બીજા પ્રસંગે વિશેષ સાફસુફ થાય, સુધારો કરવામાં આવે છે તેમ બીજા પ્રતિક્રમણો માટે સમજવું. અથવા જેઓ નિરંતર બે વખત પ્રતિક્રમણ કરી ન શકતા હોય તેઓ પંદર દિવસે, ચાર માસે અને બારમાસે કરે તોપણ કાંઈક ફાયદો થાય છે. અને જેઓ નિરંતર બે વખત પ્રતિક્રમણ કરે છે તેઓને તો પખી દિવસે ચારમાસે અને બારમાસે પ્રતિક્રમણ કરવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે. કારણ કે જે નિત્ય ઘરને સાફસુફ રાખતો નથી અને કોઈક વખત વાર પરબે સુધારે છે તેના કરતાં નિત્ય સાફ સુફ કરનારને થોડી મહેનત પડે છે. અને પર્વ દિવસે થોડી મહેનતે તે ઘર સારી શોભા આપે છે ત્યારે કોઈક દિવસ સાફ કરનારને વધારે મહેનત પડે છે અને પર્વના દિવસે તે મહેનત કરતો નથી તો ઘર શુદ્ધ થતું નથી માટે નિત્ય સાફ કરનારનું ઘર શુદ્ધ રહેવા સાથે મનોહર રહે છે.

ત્યારે બીજાને અશુદ્ધ રહેવા સાથે પડી જવાનો પણ ભય રહે છે. પડયા પછી મહેનત વધારે કરવી પડે છે ત્યારે તે પૂર્વની સ્થિતિમાં આવે છે.

પ્રતિક્રમણમાં જે બીજા બીજા પાઠો આવે છે તે આ વાતને મદદ કારક છે. આંહી તો ફકત પ્રતિક્રમણમાં શું આવે છે તે ભાવાર્થ દેખાડવામાં આવ્યો છે.

પ્રતિક્રમણની ઉમેદવારી.

જેને પ્રતિક્રમણ ન આવડતું હોય અને અત્યારે નવીન શીખી શકવાની અનુકુળતા પણ ન હોય અથવા શીખવા જેટલી બુદ્ધિ ન હોય તથા બીજું કોઇ સાધન પ્રતિક્રમણ કરવા માટે ન હોય તેણે આ નીચે બતાવેલા ભાવાર્થ પ્રમાણે કરવાનું ચાલુ રાખવાથી પણ ઘણો ફાયદો થવા સંભવે છે તે ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે. જેઓ વિધિપૂર્વકપ્રતિક્રમણ કરે છે તેમણે આ ક્રિયાને પ્રતિક્રમણ રૂપે ન માનવી પણ જેઓ કોઈ રીતે ચાલુ પ્રતિક્રમણક્રિયા, વખતના અભાવે કે અનુકુળતાના અભાવે નથી કરી શકતા તેમણે તો પ્રતિક્રમણના ઉમેદવાર તરિકે આ પ્રમાણે ક્રિયા કરવી તે વિશેષ લાભદાયક છે. જેટલા વખતની પોતાને સ્થિરતા હોય તેટલા વખત માટે સમભાવે રહેવાની માનસીક પ્રતિજ્ઞા કરવી ૧ પછી ચોવીશ તીર્થંકર દેવની સ્તુતિ કરવી. ૨ પોતાના ગુરૂને નમસ્કાર કરવો અઢાર પાપ સ્થાનક યાદ કરી તે માંહીલો આખા દિવસ [illegible] પણ દોષ પોતાને લાગ્યો હોય તો તેની માફી મા[illegible] નિમિત્તે ઇષ્ટ દેવનું સ્મરણ કરવા રૂપ [illegible]મક

કરવો કે તપ કરવો. ૫. અને પછી તેવા દોષ ન લાગે તે માટે છ: નિયમ લેવા. અથવા પરમાર્થના, પરોપકારનાં કે શુદ્ધ ધર્મનાં કોઈ પણ નિયમ પ્રમાણે વર્તવા ચોક્કે નિશ્ચય કરવા રૂપ પચ્ચખાણ લેવું. ૬.

આ ૭ ભાવનોને કરવા રૂપ પ્રતિક્રમણની ઉમેદવારી કરતા રહેવું. જેથી તે ક્રિયાના પ્રમાણમાં અંતઃકરણ શુદ્ધ થતું રહેશે. આટલી પણ ક્રિયાગ્નિ જાગૃત રહેશે તો આગળ પર તેમાં વધારો થતો રહેશે. માટે કાંઇ ન કરતો હોય તેમણે આટલી ક્રિયા સાંજ સવાર બે વખત અવશ્ય કરવી.

મતલબ કે બે વખત અવશ્ય આ ક્રિયા કરવીજ જોઇએ. તેથી કર્મની નિર્જરા થાય છે. જીવ શુદ્ધ થાય છે. જન્મ મરણ ઓછાં થાય છે. સારી ગતિ મળે છે.

બને ત્યાંસુધી આ પ્રતિક્રમણ, ધર્મ કરવાનાં સ્થાનરૂપ ઉપાશ્રય. પૌષધશાળા કે તેવાંજ નિવૃત્તિવાળાં અથવા. શુદ્ધ—પવિત્ર વાતાવરણવાળાં ધર્મસ્થાનમાં જઇનેજ કરવી યોગ્ય છે. તેવી સગવડતાના અભાવે, અથવા ત્યાં જવાની શક્તિના અભાવે પોતાના ઘરના ભાગમાં જે પવિત્ર ભાગ હોય તે સ્થળે બેસી કરવું.

પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી પવિત્ર પુરૂષોને સંભારવા. ગુણવાન મહાપુરૂષોનાં જીવન ચરિત્રો—તેમની ઉત્તમોત્તમ જીવનચર્યા, તેમના અલૌકિક આત્મગુણો, તેમનાં મહાન પવિત્ર બ્રહ્મચર્યાદિ વ્રતો, ઘોર તપશ્ચર્યા, ભીષ્મ ધ્યાન સ્થીતિ; મહાન પરોપકારી કાર્યો, જીવનના આદિસારૂપ હિતોપદેશ, વિગેરે ઉંચામાં ઉંચી કોટીના જે જે સદ્ગુણો હોય તેનું સ્મરણ, કરવું, યાદ કરવાં, અનુમોદન કરવાં અને શક્તિઅનુસાર અનુકરણ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો. જેટલા

ઉંચા ગુરુને યાદ કરશો તેટલાજ તમે ઉંચા આવશો. જેનું અંતઃકરણ જેટલું નિર્મળ તેટલાજ તમે થશો. ત્યારે તેવા ગુરુ નહિ હોય, તોપણ મનોભાવના શેઠ રાખવા માટે પણ તત્કાળની ઉન્નત થશોજ. અને તેટલાજ તમે પવિત્ર બનશો. નિર્મળ થશો.

દેવદર્શન વિધિ.

ત્યાર પછી દેરાસરજી જવું. ત્યાં જતાં રસ્તામાં સારા વિચારો કે પરમાત્માનું સ્મરણ કરતા જવું. એક વાર મંદિર જવાનો નિશ્ચય કર્યો કે રસ્તામાં બનતાં સુધી વ્યવહારીક પ્રસંગે રોકાવું નહિં, કેમકે તેથી આ દર્શનના કામને તે કામથી હલકું-અગર થોડું ઉપયોગી ગણવામાં આવ્યું હોય તેવું રૂપક અપાય છે. દેરાસરજીના મુખ્ય દરવાજામાં આવતાંજ સહેજ ઉભા રહી, ત્રણ વાર નિસ્સિહિ. શબ્દ કહેવો-અને તેના અર્થનો અમલ તત્કાળ કરવો. 'નિસ્સિહિ' નો અર્થ એ થાય છે કે હું મન, વચન, અને શરીરથી પ્રતિજ્ઞા કરૂં છું કે, વ્યવહારના કોઈપણ કાર્ય કે જે રાગદ્વેષથી ભરપૂર છે તેને જ્યાં સુધી હું આ મંદિરમાં રોકાઈશ ત્યાંસુધી મનમાં ખાનગી યાદ નહિં કરૂં. તે સંબંધી બોલીશ પણ નહિં. અને શરીરદ્વારા પણ તેમાં કોઈ રીતે ભાગ નહિ લઉં.

આ પ્રમાણે મુખ્ય દરવાજા આગળજ પ્રતિજ્ઞા કરી પછી આગળ વધવું. આવાં ધાર્મિક સ્થાનો પવિત્ર શા માટે ગણાય છે? અને તેને પવિત્ર કોણ બનાવે છે? તેનો વિચાર કરનારને અવશ્ય સમજાશે કે, આવા પવિત્ર વિચારોથીજ તેનું વાતાવરણ બંધાયેલું હોય છે તેથીજ તે પવિત્ર છે અને તેને પવિત્ર બનાવનાર પણ તેજ છે. મલીન વિચાર ત્યાં બીલકુલ થતા નજ હોય અને જેટલા

મનુષ્યોની માફક તેટલાજો પવિત્ર પવિત્ર વિચારોવાળાં તેવી છે, સ્તુતિ પંચ પવિત્ર ત્યાં થાય અને તે મૂર્તિની શાંત વાતાવરણ ઉપર થએલી અસર સાતીશય રહે. મલીન વિચારોથી ભ્રમણતા ન પામે, તો તે સ્થળ પવિત્ર બને છે અને તેને બનાવનાર પણ મનુષ્યોજ છે. તીર્થો પવિત્ર બનાય છે તેનું કારણ પણ ત્યાં રહેનાર મહા પુરૂષોના વિચારોજ છે.

આ પ્રમાણે ઘરનું પાપનો વ્યાપાર ન કરવા રૂપ પ્રતિજ્ઞા દરવાજા ઉપર કર્યા પછીજ, આગળ પ્રવેશ કરવો. ફરી ભગવાનની મૂર્તિને જોતાંજ સાક્ષાત્ પ્રભુનું સ્મરણ કરી, મસ્તક નમાવી નમસ્કાર કરવો. પછી દેરાસર ફરતી ત્રણ પ્રદક્ષિણાઓ ફરવી.

બહુ દૂર નહિં તેમ બહુ નજીક નહી તેવી રીતે ભગવાનની પ્રતિમાજીની જમણી બાજુ તરફ પુરૂષોએ ઉભા રહી, સ્ત્રીઓએ ડાબી બાજુ ઉભા રહી સ્તુતિ કરવી. ઘણુંજ વિશાળ દેરાસર હોય તો પ્રતિમાજીથી સાઠ હાથ દૂર ઉભા રહી સ્તુતિ કરવી અને જઘન્યથી સાત હાથ દૂર ઉભા રહેવું પણ નાનું દેરાસર હોય, તો ઓછામાં ઓછું દોઢ હાથ તો દૂર ઉભા રહેવું તેથી નજીક જવું નહી.

સ્તુતિ સંસ્કૃતમાં હોય કે ચાલુ દેશભાષાની કવિતામાં હોય અથવા સાદિ સરલ ભાષામાં હોય તેનો કાંઇ બાધ કે નિયમ નથી પણ પોતે શું બોલે છે તેનું પોતાને ભાન હોવુંજ જોઇએ. નહિંતર તેનું પરિણામ શુન્ય જેવું સમજવું. કારણ કે પોતે જે બોલે છે તેનો ભાવાર્થ પોતાને સમજ્યાવિના આનંદ આવતો નથી. સ્તુતિ આદી જે કરવાની છે તે પોતાને માટેજ કરવાની છે. તમારી સ્તુતિ કઇ ભાષામાં છે તેથી તે ઠેકાણે કીંમત કરાવવાની નથી કેમકે જેની તમે સ્તુતિ કરો છો તે તો સર્વ ભાષાના જાણનાર છે. તે ઠેકાણે —

તો તમારી લાગણીની જરૂર છે. તમારા હૃદયની ઉંડી ઉર્મીઓની જરૂર છે. અને તમારી સ્તુતિની ખરી અસર તો તમારા પોતા-ઉપરજ કરવાની છે. સ્તુતિ કરતાં રોમાંચ ઉલ્લસી આવે, હર્ષના આંસુ નીકળી આવે, દેહનું ભાન ભૂલાઇ જાય, અને એકરસ તે પ્રભુની સાથે થઇ જાઓ ત્યારે તે તમારી સ્તુતિ મહાપ્રભુના દ્વારે નોંધાઇ ચુકી છે એમ જરૂર સમજજો. પ્રભુને ઠગવા માટે સ્તુતિ કરશો નહિં, તે કયાં તમારા ઉપર ફરજ નાંખે છે. સ્તુતિમાં બોલો છો કે " પ્રભુ ! હું પાપી છું. મહા પાપી છું. ઘોર પાપી છું. મારો ઉદ્ધાર કર વિગેરે ". પ્રભુ આગળ આવી સ્તુતિ કરો છો, અને બહાર નીકળ્યા બાદ કોઈ પ્રસંગમાં તમને કોઇએ પાપી કહ્યો હોય તો તેની સાથે લડવા-કજીયો કરવા બેસો છો. આનો અર્થ શું ? દેરાશરજીમાં પ્રભુને ઠગતાજ હતાને ? તમે આ વખતે ધારો છો કે હું પાપી નથી. સામાને તેની ખાત્રી કરી આપવા માટે લડો છો કે હું પાપી નથી. ત્યારે પ્રભુ આગળ શું બોલતા હતા ? તેને ઠગવા માટેજ બોલતા હતાને ? તમારા બોલવાથી તે પ્રભુ ઠગાવાનો નથી પણ તમેજ ઠગાઓ છો. જેવું બોલો તેવું વર્તન રાખો.

ઉભાં ઉભાં સ્તુતિ કરો. આ સ્તુતિ ઓછામાં ઓછાં એક કાવ્યથી તે એકસો આઠ કાવ્યસુધી વધારામાં વધારે કરો. ત્યાર પછી ભગવાનની સન્મુખ ચોખાનો સાથીઓ પ્રમુખ કરો. કાંઈપણ પ્રભુની સન્મુખ મૂકાને પછીજ વિસ્તારથી સ્તુતિ કરો. આ કાંઈ પણ મૂકવાનું કારણ એ છે કે ફળ, ફુલ, રાગ અને નિમિત્ત આ આગળ ખુલાસા [illegible] ફળથી [illegible]ની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ ફળોના [illegible] પ્રભુને [illegible] નથી પણ તે દ્વારા પોતાની લાગણીઓ તમારે પ્રગટ કરવાની છે. અને તે આ પ્રમાણે છે.

સાથીયો અને તેના અર્થની સમજુતી.

ગુરુમહારાજ પાસેથી સ્વસ્તિક કેમ કરવો તેનો ખુલાસો મેળવ્યા મુજબ પ્રભુની સેવા પૂજાનું ઉત્તમ ફળ છે કે જેથી. આ સ્વસ્તિક જે ચાર પાંખડીઓ ચતુર્ગતિ સૂચવે છે તેથી આ સંસારની ચાર ગતિઓ ચતુર્ગતિ સ્વરૂપ છે. કારણ કે તેની અંદર વિવિધ પ્રકારની આધિવ્યાધિ અને ઉપાધિઓ રહેલી છે. તેમજ, કારણ દરેક ગતિમાં અનિવાર્ય છે. નિરંતર જન્મ મરણના ફેરાનો અનુભવ કરવો પડે છે. તે ચારે ગતિના દુઃખથી ભવ્યજીવોને તે ટાળી નાખ. આ વિચારથી ભગવંત સન્મુખ તે સાથીયા ઉપર ત્રણ ઢગલી કરવી. તે કરતી વખતે એવો વિચાર કરવો, કે હે પ્રભુ ! આ ચાર ગતિથી છૂટવાને ઈચ્છું છું. આપને એમ સમર્પું છું કે મને જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર અમૂલ્ય ત્રણ રત્ન આપ.

ત્યાર પછી સિદ્ધશિલા કે અર્ધચંદ્ર જેવો આકાર ચોખાઓનો બનાવી તેના ઉપર ફળ મૂકવું અને તે મૂકતી વખતે મનમાં એવી લાગણી ઉત્પન્ન કરવી, અગર આ ક્રિયાથી પોતાના હૃદયનો ભાવ એવો પ્રગટ કરવો કે, હે પરમાત્મન્ ! જ્ઞાનાદિ ત્રણ રત્ન આપ્યા પછી તેના બળથી સર્વ કર્મનો નાશ થતાં આ સિદ્ધિ સ્થાનમાં અમારો નિવાસ થાય એ ફળની હું અંતિમ-છેવટની ભાવના કરું છું. મતલબ કે હું જે જે ક્રિયાઓ કરું છું તેના પરિણામ તરીકે ચાર ગતિ દૂર કરી, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની પ્રાપ્તિ કરાવી સિદ્ધ સ્વરૂપમાં નિવાસ થવા રૂપ ફળની પ્રાપ્તિ સિવાય બીજી મારી કોઈ પણ ઈચ્છા નથી.

આવા વિચારપૂર્વક સાથીઓ કરી, ફળ મૂકી, ત્રણ ખમાસમણ આપી પછી ચૈત્યવંદન આદિ વિસ્તારથી પ્રભુની સ્તુતિ કરવી. ચૈત્યવંદન

કરતી વખતે યોગમુદ્રા કરવી. યોગમુદ્રા આ પ્રમાણે છે. પેટ ઉપર બન્ને હાથની કોણીઓ રાખી, બન્ને હાથને એકઠા કરી કોશને આકારે રાખવા. બન્ને હાથનાં આંગળાં અન્યોઅન્ય મેળવીને રાખવાં અને ચૈત્યવંદન કરવાના આકારે બેસવું એટલે ડાબો ઢીંચણ ઉભો રાખવો જમણો ઢીંચણ દાબેલો રાખવો આ યોગમુદ્રા છે.

ઘણાજ મધુર સ્વરે ચૈત્યવંદન, નમુથ્થુણં કહી પછી સ્તવન બોલવું. આ સ્તવનોમાં પ્રભુની સ્તુતિ થતી હોય એવો ભાવાર્થ આવવો જોઇએ. પણ ઉપદેશ તરિકે વર્ણન હોવું ન જોઇએ. તેવાં સ્તવનો પ્રતિક્રમણ વખતે બોલવામાં અડચણ નથી. આંહીં તો પ્રભુના સન્મુખ બેઠા છીએ અને તેપણ તેની સ્તુતિ કરવા સારૂજ. અત્યારે આપણે કોઇને કાંઇ ઉપદેશ દેવા બેઠા નથી. એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું. તે સ્તુતિમાં પોતાના અવગુણ દેખાડવા, તેથી મુક્ત થવા પ્રભુની દયા ચાહવી અને મદદ માંગવી. અથવા તે મહા પ્રભુના જ્ઞાનાદિ ગુણની સ્તુતિ ગાવી. નહિં કે તેની આંગી વિગેરેનું વર્ણન ગાવું. કારણ કે આંગી આવી થઇ છે ને તેવી થઇ છે તે કાંઇ પ્રભુના ગુણો નથી અને આપણે તો પ્રભુના ગુણ ગાઇને આત્માને ઉજ્વલ કરવો છે. તેના ગુણોને યાદ કરી તેવા થવા પ્રયત્ન કરવાનો છે. જેમ જેમ તે મહા પ્રભુના અપૂર્વ ગુણો યાદ આવે તેમ તેમ આપણામાં અપૂર્વ આનંદ કે ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામે છે. વળી તેમાં પ્રતિમાજીની પણ સ્તુતિ આવવી ન જોઇએ. કારણ કે આપણે પ્રતિમાજીની સ્તુતિ કરતા નથી પણ પ્રતિમાજીદ્વારા તે પ્રતિમાજી જે મહાપ્રભુની છે તેના ગુણો આપણે ગાવાના છે અને આપણે પ્રતિમાજી જેવા થવાનું નથી પણ તે મહાપ્રભુના જેવા થવાનું છે. આપણે તે મહાપ્રભુને દૃષ્ટિથી પ્રત્યક્ષ જોઇ શકતા નથી એટલે આ આલંબનદ્વારા તે મહાપ્રભુને જોવાનું

છે એ વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખી તે મહાપ્રભુનાજ ગુણ ગાવા જોઇએ, અને તેથીજ આપણે આત્માને નિર્મળ કરી શકીએ છીએ. જેવું સામું આલંબન તેવાજ આપણે થઇએ છીએ. એટલે સામું આલંબન તે પરમાત્માનું હોવાથી આપણામાં તેવાજ ગુણો ખીલી નીકળે છે. વળી પ્રભુની સ્તુતિ કરતી વેળાએ ઘણીજ ધીમાસથી મીઠા—મધુર શબ્દે બોલવું જોઇએ. ઘણા ઉતાવળે કે તાણીને બોલીને બીજાઓની સ્તુતિમાં અંતરાય કે ઘુંચવાડો ઉભો ન કરવો જોઇએ બીજાઓના સ્તવનનો ભાવાર્થ ઉત્તમ હોય, ઘણાજ મીઠા મધુર શબ્દે ને બોલતા હોય તો આપણે એક ધ્યાન રાખી સાંભળવું, પણ બોલવા કરતાં હૃદયમાં વધારે ઉલ્લાસ કેમ પ્રગટ થાય તે તરફ વધારે ધ્યાન આપવું. આપણી સ્તુતિ મધુર અને ઉત્તમ ન હોય તો બીજાં જે ઉત્તમ સ્તુતિ બોલતા હોય તેમાં ધ્યાન રાખી પ્રભુ તરફ આંતર લાગણી જોડવાથી વિશેષ સારૂં થાય છે. પણ તે વખતે ઘણા ઘાંટા પાડી બીજાનું મન ડોળી નાખવું ન જોઇએ. તમારા લાંબા રાગડાઓથી પ્રભુ ખુશી થવાના નથી કે તેઓ કાંઇ થોડું સાંભળતા નથી. તમે મનમાં બોલો તોપણ તેઓ તે સાંભળે છેજ. મતલબ કે તમારી લાગણીનીજ ત્યાં અસર થાય છે, લાગણી વિનાના શબ્દોની ત્યાં કીંમતજ નથી.

આ વિધિ પ્રમાણે ભગવાનની સ્તુતિ કરી. કર્યાબાદ 'આવસ્સહિ' કહીને બાહાર નીકળવું. તેનો અર્થ એ થાય છે કે અવસ્યના કાર્ય પ્રસંગે મારે બાહાર જવું પડે છે. એટલે પહેલાં દ્વાર આગળ જે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તેની હવે પૂર્ણતા થાય છે.

પછી ઘેર આવી અવશ્ય કરવા લાયક ગૃહસ્થસંબંધી કાર્ય કરે. ભોજનાદિની ચિંતા તથા ગૃહવ્યવહારની વિચારણા કરે. પોતાને

કરવા લાયક કાર્ય પોતે કરે. પોતાના બંધુઓને, પુત્રાદિકને, નોકર ચાકરાદિ સર્વને જે કામ બતાવવા યોગ્ય હોય તે યથાયોગ્ય બતાવીને તે કામમાં તેમને જોડી દઇ પછી વ્યાખ્યાન સાંભળવા માટે ગુરૂની પાસે ઉપાશ્રયમાં જવું. ગુરૂઓ હોય તો વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરે. નહિ-તર યથાયોગ્ય કાર્ય કરે.

ઉપાશ્રય-વ્યાખ્યાન શ્રવણ વિધિ.

ઉપાશ્રયનો અર્થ એ થાય છે કે, જ્યાં જવાથી આત્માની નજીકમાં જવારૂપ આશ્રય મળે, તે ઉત્તમ નિમિત્તથી આત્માની નજીકની ભૂમિમાં પહોચી શકાય તેવી પોતાની સ્થિતિ થઇ આવે તે ઉપાશ્રય છે-કારણ કે તે ધર્મનુંજ સ્થળ છે. ત્યાં જેટલાઓ આવે તે ધર્મ અર્થેજ આવે છે. ત્યાં રહેવાવાળા ગુર્વાદિકના ઉત્તમ વિચારો, ત્યાં થતી ધાર્મિક ચર્ચા, ધર્મકથા, ધર્મનાં વ્યાખ્યાનો અને તેવીજ બીજી અનેક ઉત્તમ વિચારણાઓ, બોલવાપણું અને ધાર્મિક ક્રિયાઓ વગેરે ત્યાં થતી હોવાથી ત્યાંનું વાતાવરણ ઘણુંજ શુદ્ધ-પવિત્ર થયેલું હોય છે. તેથી ત્યાં જનાર મનુષ્યના વિચારોમાં એકદમ સુધારો થાય છે. વ્યવહારની લાગણીઓ પલટાઇ જઇ આત્માની ઉચ્ચ ભાવનાઓ જાગૃત થાય છે, માટેજ તેનું ઉપાશ્રય નામ યથાયોગ્ય છે.

ઉપાશ્રયના દ્વાર આગળ પહોંચતાંજ ત્યાં પણ દેરાસરજીની માફક 'નિસ્સિહિ' ત્રણવાર કહેવી-એટલે હું જ્યાં સુધી ઉપાશ્રયમાં છું ત્યાંસુધી મન, વચન, શરીર દ્વારા સંસાર વ્યવહારના પ્રપંચવાળું કોઇ પણ કાર્ય ચિંતવીશ નહિં. તેવી વાતો કરીશ નહિં અને તેવું વર્તન પણ કરીશ નહિં આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કર્યા પછીજ ઉપાશ્રયના દ્વારમાં પ્રવેશ કરવો, અને તે પ્રતિજ્ઞા બરોબર પળાય છે કે નહિં તે માટે ચોક્કસ ધ્યાન આપવું.

અફસોસ છે કે કેટલીક વાર આવાં પવિત્ર સ્થળોમાં કજીઆ-કંકાસ અને ઉપાશ્રયો, દેરાસર, કબજા અને સત્તાની સ્થાપના થઈ રહે છે. તેનું મૂળ કારણ એજ છે કે આવી પવિત્ર જગ્યાઓનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવે છે. નિસિહિની ક્રિયા ધ્યાનમાં નથી આવતી અને જે કાર્યો માટે આવા ધર્મસ્થાનોનો ઉપયોગ લેવા જેવો નથી તેવા સંસારી ઝઘડાઓ-કંકાસો-વેપારના ઉપયોગમાં કરવામાં, આપણાં વીતરાગી મહાપુરુષોની આજ્ઞા ઉપર પગ દેવામાં આવે છે તે સિવાય બીજું કોઈ કારણ હોતું નથી.

જ્ઞાની પુરુષો પોકારીને કહે છે કે તમે જે ઉદ્દેશથી જે કાર્ય કરવા માટે આ પવિત્ર સ્થાનોમાં આવ્યા છો અથવા આ પવિત્ર સ્થાનમાં જે કાર્ય કરવાની આજ્ઞાઓ કરવામાં આવી છે તે સિવાયનું કોઈપણ કાર્ય આવા પવિત્ર સ્થાનોમાં ન કરો. તેને માટે કોઈ અલાહેદું મુકામ હોય ત્યાં પધારો, નહિંતર પરિણામે તમોનેજ હાની થવાની છે. ત્યાં બેસીને તમે તમારી આત્મ ઉન્નતિની આશાઓ સંપ્રાપ્તિ-પરમશાંતિ મેળવવાની ઇચ્છાઓ રાખો છો, તે તમારી આશાઓ અને ઇચ્છાઓ નિરર્થક જશે. તમે પોતે અશાંતિ પામશો, અને બીજાને પમાડશો માટે તમારાં સંસારીઓની ખટપટોને, ખાવાપીવાની પંચાતોને આ ધર્મસ્થાનોમાંથી દેશવટો આપો, તોજ તે ધર્મસ્થાનો બન્યાં રહેશે. નહિતર કર્મ બંધનાં સ્થાનો ગણાશે.

ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કર્યા બાદ ગુરુમહારાજને દૂરથી, જોતાં બે હાથ જોડી મસ્તક નમાવી 'મથ્થએણ વંદામિ' બોલવું, ત્યાર પછી ગુરુથી સાડાત્રણ હાથ ઓછામાં ઓછા દૂર ઉભા રહી પંચાંગ પ્રણામે કરી વંદન કરવું. બે હાથ, બે પગ, અને મસ્તક, આ પાંચ જમીન ઉપર એકી સાથે નમાવવાં તે પંચાંગ પ્રણામ કહેવાય છે.

પ્રથમ મુખ્ય સાધુ-ગુરૂને નમસ્કાર કર્યા બાદ બીજા સાધુઓને નમસ્કાર કરીને ત્યાં તમારા પહેલાં કોઇ શ્રાવકો આવ્યા હોય તો તેને હાથ જોડી નમસ્કાર કરી પછી યોગ્ય સ્થાનકે વ્યાખ્યાન સાંભળવા માટે ગુરૂ સન્મુખ બેસવું. તમારા પહેલાં ધર્મસ્થાનમાં ધર્મ ક્રિયા માટે જે પુરૂષ આવ્યો હોય તે આજના દિવસ માટે તમારાથી મોટો છે કેમકે ધર્મ ક્રિયામાં વ્યવહારથી હારેગત થઇ તેણે આજે વહેલો પ્રવેશ કરેલો છે માટે તેને "સર્વ શ્રાવક વંદુ" આ પ્રમાણે કહી તેમના તરફ હાથ જોડી મસ્તક નમાવી પછી ધાર્મિક કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવી. આ સાધર્મિ વિનય કહેવાય છે. ગુરૂની કોઇ પણ પ્રકારે આશાતના અવિનય ન થાય તેવી રીતે બેસવું જોઇએ.

બે પગ, લુગડાં કે હાથથી બાંધીને બેસવું, પગ લાંબા કરવા, પગ ઉપર પગ ચડાવવા, પાછળ બેસવું, મોઢા આગળ બેસવું, પડખે બેસવું, અથવા તે પ્રસંગે કોઇ માણસ આવ્યો હોય તો તેને ધાર્મિક જરૂરીયાત વિના બોલાવવો, એ વિગેરે ગુરૂની અવજ્ઞા કે આશાતના ગણાય છે માટે તે આશાતનાનો ત્યાગ કરવો.

ગુરૂના સન્મુખ બેસી, ગુરૂના મુખ ઉપર દૃષ્ટિ રાખી, એકાગ્ર ચિત્તથી ધર્મનું વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવું.

સાંભળવા થકી ધર્મ સમજાય છે. સાંભળવાથીજ દુર્મતિનો ત્યાગ કરાય છે. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અને વૈરાગ્યની સ્થિતિ આ સર્વ સાંભળવાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. ધર્મ સાંભળવાની ઉત્કંઠા-લાગણી ઘણીજ તીવ્ર હોયતો જ્ઞાન જલદી પરિણમે છે. કહે છે કે, એક જવાનો બ્રાહ્મણ હોય, અટવી ઉતરીને લાંબી મુસાફરી કરીને આવ્યો હોય, વળી તે અત્યંત ભુખ્યો હોય, તેવા બ્રાહ્મણને જેમ ઘેબર

પીરસવામાં આવ્યા હોય પછી તેની ઇચ્છા માટે પુછવું જ શું? આ-ના કરતાં પણ ધર્મ શ્રવણ માટે અધિક ઇચ્છા રાખવી. અથવા યુવાન પુરૂષ હોય, ધનાદિકથી સુખી હોય, નિરોગી શરીર હોય, મ-હાન વિચક્ષણ હોય, સ્ત્રીના પરિવારે પરિવર્યો હોય અને તેની આગળ દેવતાઈ ગીત અને નૃત્ય થઇ રહ્યું હોય આ જોવા કે સાંભ-ળવામાં તેની જેવી પ્રીતિ હોય તેના કરતાં પણ અધિક પ્રીતિ ધર્મ શ્રવણમાં હોય તો તે ધર્મશ્રવણની પ્રીતિ ગણાય છે. તેજ ધર્મ-શ્રવણની ઇચ્છા કહેવાય છે.

ધર્મ સાંભળવાની ઇચ્છા કરવી ૧ ધર્મ શ્રવણ કરવો ૨ તે ધર્મ ગ્રહણ કરવો ૩ તેને ધારી રાખવો ટકાવી રાખવો ૪ તેમાં વિવિધ પ્રકારના તર્કો કરવા. ૫ વધારે નિર્ણય માટે વિપરિત નોંધ કરી જોવા ૬ તેનું સમાધાન કરવું ૭ અને છેવટે તેમાંથી તત્વનો નિશ્ચય કરી તે પ્રકારે વર્તન કરવાનો નિર્ણય કરવો. તે પ્રમાણે વર્તન કરવું ૮ આ બુદ્ધિના આઠ લક્ષણો છે. આ આઠ ગુણવાળા મનુષ્યોજ ધર્મ શ્રવણ કરવાના અધિકારી છે. અને એઓજ ધર્મ શ્રવણનો ફાયદો મેળવી શકે છે

વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થયા પછી જો કાંઇ સંદેહ હોય તે ગુરુને પુછીને [illegible] કરવો આજ વ્યાખ્યાન [illegible] જાય કે [illegible] પુરી જાય [illegible] હોય તો વ્યાખ્યાન [illegible] થયા પછી [illegible] સમાધાન કરી લેવા [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] પ્રશ્નોનો [illegible]

વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થયા બાદ, ધર્મશ્રવણનું ફળ વિરતિ છે. સારા છે. ઇચ્છાઓને કાબુમાં લેવા તેછે, એમ ધારી યથાશક્તિ વ્રત-પચ્ચખાણ-નિયમો કરવા. ક્રોધપણ દુર્ગુણનો સદાને માટે ત્યાગ બની ન શકે તો અમુક મુદત માટે પણ ત્યાગ કરવો. અથવા અમુક સદ્ગુણ ખીલવવા માટેનો પ્રયત્ન અત્યારથીજ ચાલુ કરવાનો નિયમ લેવો, પણ વ્યાખ્યાન શ્રવણ કર્યા બાદ નિયમ લીધા સિવાય રહેવું નહિં. કયો નિયમ લેવો તેનો કોઇ નિયમ નથી પણ પોતાને ફાયદો કરનાર, આવતાં કર્મને રોકનાર કે સદ્ગુણમાં વધારો કરનાર કોઇપણ નિયમ લેવો. લોકમાં કહેવત છે કે ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય અને કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય. એટલે નિરંતર થોડા થોડા દુર્ગુણો ઓછા કરીએ અને થોડા થોડા સદ્ગુણો વધારતા રહીએ, તો કાળાંતરે આપણે દુર્ગુણ વિનાના અને સદ્ગુણોથી ભરપુર જીવનવાળા થઇ શકીએ.

વળી ધર્મ સાંભળવાનો હેતુ પણ એજ છેકે દુર્ગુણી મટી સદ્ગુણી થવું. દુઃખી મટી સુખી થવું. આળસુ મટી ઉત્તમ ઉદ્યોગી થવું. સ્વાર્થી મટી પરમાર્થી થવું. દેહાદિની આશક્તિ મુકી આત્મામાં પ્રેમ રાખતાં શીખવું. સત્કાર્યો કરી જન્મ મરણના ફેરાથી છુટા થવું. હલકી, ક્ષુદ્ર, સ્વાર્થી ઇચ્છાઓને રોકવી અને મન તથા ઇંદ્રિયો ઉપર કાબુ રાખવો. તપ પણ આનુંજ નામ છે. આવો તપ નિરંતર કરવાનો અભિગ્રહ લેવો એ આગળ વધવાની નિશાની છે.

ધર્મ શ્રવણના ફળરૂપ વિરતિ કરવાનું જે કહેવામાં આવ્યું છે, તે પ્રમાણે ગૃહસ્થોએ ગૃહસ્થ ધર્મનામૂળગુરૂપ અને સ્થુળથી પણ કર્મ રોકવાનાં કારણભૂત પોતાની શક્તિ અનુસારે બાર વ્રતો ગ્રહણ કરવાં જોઇએ.

ગૃહસ્થ ધર્મ. બારવ્રત.

સાધુઓની પ્રવૃત્તિ ઉત્કૃષ્ટ બહુ ત્યાગી, ઉત્તમ ત્યાગી. તે સાધુધર્મ ત્યાગી બને છે તેમના વિચાર પ્રમાણે ત્યાગ ધર્મ ક્રમ ક્રમ ત્યાગી, વિવિધ પ્રકારની ઇચ્છાઓનો ઉત્તમ નિરોધ કરી શકતા નથી. તેમને નિયમિત રીતે ધર્મ બજાવવા, સંસારના કામકાજો, મર્યાદામાં રાખવા માટે ઇન્દ્રિય-સમૂહ ઉપર અંકુશ નિયમરૂપ રીતે અંગિકાર કરવા માટે બારવ્રત મુકરર કર્યા. આ બાર વ્રત ગૃહસ્થ ધર્મના આધારરૂપ છે. ઇન્દ્રિયજન્ય વિષયો થી અને આવતાં નવીન કર્મને રોકવા-રોકે આગળ પણ રોકી શકે છે.

બારવ્રતનાં નામો.

સ્થૂળ પ્રાણાતિપાત વિરમણ. ૧ સ્થૂળ મૃષાવાદ વિરમણ. ૨ સ્થૂળ અદત્તાદાન વિરમણ ૩ સ્થૂળ મૈથુન વિરમણ. ૪ સ્થૂળ પરિગ્રહ વિરમણ. ૫ દિશા પરિમાણ. ૬ ભોગોપભોગ નિયમ. ૭ અનર્થ દંડ વિરમણ. ૮ સામાયિક કરવું. ૯ દેશાવગાશિક. ૧૦ પૌષધવ્રત. ૧૧ અતિથિ સંવિભાગ ૧૨. આ બાર વ્રતો છે. પહેલા પાંચને અણુવ્રતો કહે છે. પછીનાં ત્રણ ગુણ વ્રતો છે. અને છેલ્લાં ચાર શિક્ષાવ્રતો છે.

અણુ એટલે નાનાં વ્રતો. ત્યાગ માર્ગનાં મહાવ્રતો કરતાં આ વ્રતો નાનાં હોવાથી તેને અણુવ્રતો કહે છે. પાંચ અણુવ્રતોને પોષણ આપવા રૂપ ગુણ કરનાર વ્રતો હોવાથી તેને ગુણવ્રતો કહે છે. છેલ્લાં ચાર વારંવાર આદરવા માટે શિક્ષારૂપ હોવાથી શિક્ષાવ્રતો કહેવાય છે, મન, વચન શરીરને નિયમમાં રાખવાની શીક્ષા રૂપ તે વ્રતો છે. તથા દ્રવ્યનો સન્માર્ગે વ્યય કરવા રૂપ પણ છેલ્લું વ્રત છે. મન, વચન, શરીર અને ધન આચારને કાબુમાં રાખવા, નિયમમાં

રાખવાં, સારા કામમાં વાપરવાં, અશુભ કામમાંથી પાછાં હઠાવવાં, ઇચ્છાઓને રોકવી, નિયમમાં મૂકવી, સારી ઇચ્છાઓ વધારવી, બુરી ઇચ્છાઓ ન કરવી, કર્મની નિર્જરા કરવી, નવાં કર્મ ન બાંધવાં, બંધાય તો શુભ બાંધવાં ઇત્યાદિ કારણો આ વ્રતો લેવાનાં છે.

પ્રથમ સ્થુળ અહિંસા વ્રતની જરૂરીયાત.

ભગવાન્ મહાવીર દેવની આજ્ઞા છે કે "नातिवाएज्जकंचनं" કોઇપણ જીવને મારશો નહિ. શા માટે જીવોને ન મારવા ? ઉત્તર એ જ છે કે જેવું તમારૂં જીવિતવ્ય તમને વ્હાલું છે તેવુંજ સર્વનું જીવન સર્વને વ્હાલું છે. તમને દુઃખ વ્હાલું છે? ઉત્તરમાં, નહિ જ. તો બીજાને તે કેમ વ્હાલું લાગતું હશે? શરીરના કોઇપણ ભાગમાં તમને નાનો સરખો ઘા લાગવાથી કે એક માત્ર કાંટોજ લાગવાથી પણ તમને દુઃખ થાય છે તો તમારા જેવુંજ જીવન ધરાવનારા અન્ય જીવોને કેમ દુઃખ નહિં થતું હોય? તમારો જીવ બચાવવાને તમે ઇચ્છો છો તો બીજાના જીવનનો નાશ કરવાનો તમને અધિકાર શો છે? યાદ રાખજો કે, જ્યાં સુધી તમે અન્યજીવોને મારશો ત્યાં સુધી તમને મરવુંજ પડશે. દુઃખ આપશો તો દુઃખી થવુંજ પડશે. જેવું દાન તેવું ફળ. જીવોને નિર્ભયતા આપો. તમને પણ નિર્ભયતાજ મળશે. જે જીવોનું રક્ષણ કરે છે તેઓ પરમાર્થથી પોતાનુંજ રક્ષણ કરે છે. જે અન્યને મારે છે તે ખરી રીતે પોતેજ મરે છે. કારણ કે બચાવની લાગણીવાળા બીજમાંથી બચાવનાંજ ફળો મળે છે. મારવાની લાગણીવાળા કડવા બીજમાંથી મારનારાંજ ફળો પેદા થાય છે. ઘાતપ્રત્યાઘાતના નિયમ પ્રમાણે જેટલા જોરથી તમે દડો પછાડશો તેટલાજ જોરથી [illegible] તે પાછો [illegible]. તેમ જે જાતના જેટલા જોરથી તમારૂં ભલું કે બુરૂં વર્તન અન્ય તરફ થશું

કરો, ભાગ્યશાળી ઉકળતા કરી તે તેલમાં ઓરથી ઉછાળીને-પાછી કરીને તેમને ભસ્મ કે ધાણી કરશો.

મનુષ્યોએ હાથ, પગ વિનાનો પંગુ, પાંખો વિનાના પંખી તે પણ એક રીતે સારું છે, પણ પૂર્ણ શરીરવાળા પ્રાણીઓની હિંસા કરવી તે યોગ્ય નથી. હિંસાનો ત્યાગ કર્યા સિવાયની દેવ-ગુરુનું દર્શન, દેવ-ગુરુની સેવા, દાન, અધ્યયન અને તપ ઇત્યાદિ સર્વ ક્રિયાઓ નિષ્ફળ છે. અર્થાત્ સુખદાઇ થતી નથી.

વિઘ્નની શાંતિને માટે હિંસા કરવાની જરૂર નથી. જીવોની હિંસા કરવાથી વિઘ્નની શાંતિ થતી નથી પણ ઉલટી વિઘ્નની વૃદ્ધિ થાય છે. કુળાચારની બુદ્ધિથી કરેલી હિંસા કુળના નાશને માટે અર્થાત્ અવંશપનને માટે થ...

સુખ, સૌભાગ્ય, બળ, પૂર્ણ આયુષ્ય, ધીરતા, નીરોગી શરીર, પ્રતિષ્ઠિત આત્મા, ઉત્તમ રૂપ, ઉજ્વળ કીર્તિ, ધન, આનંદપનતા, તેમ પરિવાર, સુંદર કાંતિ અને ચરાચર જગતમાં વિજય આ સર્વ જીવોના રક્ષણ કરવારૂપ અહિંસા મંત્રનાં ફળો છે.

પાંગળાપણું, કોઢીપાપણું, ઠુંઠાપણું, રોગ, શોક, વિ-ય, નિષ્ફળતા, અલ્પ આયુષ્ય, દુર્ભાગ્યતા, અપયશ, અને બીજું-અપ્રાપ્તિ ઇત્યાદિ અનિષ્ટ ફળની પ્રાપ્તિ જીવોની હિંસાથી થાય છે.

મનુષ્યો જીવિતના બચાવ માટે રાજ્યનો પણ ત્યાગ કરે છે, તે [illegible] પાપ આવી [illegible] દાન [illegible] રક્ષણ જીવનું રક્ષણ કરે છે સંસારરૂપ મંદિરની [illegible]

અમૃતની નહેર સમાન અહિંસા છે. દુઃખરૂપ દાવાનળને બુઝાવવાને વર્ષાઋતુના મેઘની ધારા સમાન અહિંસા છે. ભવભ્રમણરૂપ રોગની શાંતિ માટે અહિંસા પરમ ઔષધી તુલ્ય છે.

સુભુમ, બ્રહ્મદત્ત, પર્શુરામ, શ્રેણીક, કોણીક, અને કાળશોક રીકાદિ અનેક જીવો આ હિંસાના આશ્રયથી અસહ્યયાતના અને નરકનિપાતાદિ દુઃખ પામ્યા છે. ત્યારે સુલસ, દામનક, હરીબલ, યશોધરાદિ અનેક જીવો અહિંસાના આશ્રયથી સદ્‌ગતિ પામ્યા છે.

તીર્થંકરોએ અહિંસારૂપ એકજ વ્રત બતાવ્યું છે. આ વ્રતના રક્ષણને માટેજ વાડરૂપે બીજાં વ્રતો બતાવ્યાં છે. અર્થાત્ બીજાં વ્રતો અહિંસાના પોષણરૂપ છે. માટે દરેક જીવોએ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જીવોના રક્ષણને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

સર્વ જીવોનો બચાવ તો ત્યાગ માર્ગ ધારણ કરનાર મુનિઓ કરી શકે છે. ગૃહસ્થો ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને કેટલે દરજ્જે જીવોનો બચાવ કરી શકે ત્યાંસુધી યોગ્ય ગણાય? તેની સમજ આ પ્રમાણે છે.

સર્વ જાતના જીવોની હિંસા ન કરવી તે વીશવસા (વીશભાગ) અહિંસા-દયા-અનુકંપા છે. તેમાંથી ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેનાર મનુષ્યે સવા ભાગની અહિંસા પાળવી જોઇએ. ત્રસ અને સ્થાવર આ બે વિભાગમાં જે જીવ બચાવવા લાયક છે તેનો સમાવેશ થાય છે.

૭) ગૃહસ્થે [illegible] ઇન્દ્રિયો [illegible] કરી ન શકે.

૮) ગૃહસ્થે અપરાધી ત્રસજીવોને [illegible] ન કરી શકે.

૯) ગૃહસ્થે [illegible] [illegible] ત્રસજીવોને [illegible] ન કરી.

૧૦) ગૃહસ્થે [illegible] ત્રસજીવોને [illegible] ન કરી શકે.

૧૧) ગૃહસ્થે સૂક્ષ્મ ત્રસજીવોનો [illegible] કરી શકે.

૧૨) ગૃહસ્થે નિરપરાધી ત્રસજીવોનો [illegible] કરી શકે.

૧૩) ગૃહસ્થે અનારંભજન્ય ત્રસજીવોનો [illegible] કરી શકે.

૧૪) ગૃહસ્થે નિરપેક્ષપણે ત્રસજીવોનો [illegible] કરી શકે.

આ [illegible] ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે (અહીં [illegible] [illegible] [illegible] પહેલા [illegible] જાણવું.) [illegible] સ્થાવર જીવોનો [illegible] ન કરી શકે, કારણ કે પૃથ્વી, પાણી, [illegible], વાયુ, વનસ્પતિ આ પાંચ સ્થાવર છે ને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. એટલે ત્રસ અને સ્થાવર [illegible] [illegible] કરેલ ને [illegible] [illegible] છે તેમાંથી [illegible] [illegible] ગયા. કારણ કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ન કરી શકે [illegible]. ત્રસ એટલે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૧૦

[illegible] ત્રસ જીવોમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ન શકે. [illegible] કરે તો [illegible] ન રહે. ગૃહસ્થાશ્રમ [illegible]. અપરાધીને [illegible] ન આપે તો, [illegible]

ચાલ્યું જાય, ગૃહસ્થ-સામાન્ય મનુષ્ય હોય તો કોઇ ઘર લુંટી જાય, સ્ત્રી લઇ જાય, કારણ કે તે અપરાધીને બદલો આપતો નથી. તેથી જે બળીયો થઇને આવે તે તેનું લુંટી જાય. આમ થાય તો ગૃહસ્થધર્મનોજ નાશ થાય. આ માટે એટલો બચાવ કરવો કે નિરપરાધી જીવોને ન મારવા, અપરાધી હોય તો તેને શિક્ષા કરવાની છુટ છે. આ શિક્ષા અપરાધના પ્રમાણમાં દેહાંત સુધી થાય ત્યાંસુધી તેના ગૃહસ્થધર્મનો નાશ થતો નથી. એટલે દશભાગમાંથી પાંચ ભાગનો બચાવ તેનાથી થઇ શકે. ૫

નિરપરાધી જીવોનો બચાવ કરી શકે તેમાં પણ જે ખેતર ખેડવાં, ઘર બનાવવાં, કીલ્લા પ્રમુખ બંધાવવા, કુવા ખોદવા, ખાણો ખોદાવવી-ઇત્યાદિ અનેક આરંભના કામમાં કોઈ નિરપરાધી ત્રસજીવો મરી જાય તો તેનો બચાવ ગૃહસ્થથી થઇ ન શકે કેમકે તે આરંભના કાર્ય ન કરે તો તેનો વ્યવહાર અટકી પડે. માટે આરંભમાં જીવો મરી જાય તેની આ વ્રતમાં છુટી રહે છે. એટલે પાંચ ભાગની અહિંસામાંથી તેનાથી અઢીભાગની અહિંસા પળી શકે. ૨ા.

આરંભ સિવાયના જીવોનો બચાવ ગૃહસ્થ કરી શકે તેમાં પણ કોઇના ઉપર ચોર, જાર, કે વેરી-શત્રુ વિગેરેની શંકાથી તે જીવ તેવો નહિં છતાં તેવાં કામ તેણે કોઇ વખત કર્યાં હોય તેવા કારણથી તેના ઉપર શંકા થાય કે આ કામ તેણે કર્યું હશે અને તે કારણથી તેને શિક્ષા કરવી પડે. અથવા બળદ, ઘોડા, કે પાડા પ્રમુખને ગાડે કે રથે જોડવામાં આવે, કે ભણવા પ્રમુખમાં પ્રમાદ કરનાર પુત્રાદિકને નિરપરાધી છતાં સાપેક્ષાએ (અપેક્ષાએ) મારફાડ કે બંધનાદિ કરવાં પડે તો તેના ગૃહસ્થ ધર્મના વ્રતમાં બાધ આ-

થતો નથી. આ શબ્દો અહી ભાગમાંથી પણ સાપેક્ષપણે શિક્ષા કરવાનું ખુલ્લું રહેતાંથી સવા ભાગની અહિંસા ગૃહસ્થથી બની શકે. એટલે નિરપરાધી, આરંભવિના, ત્રસજીવોને નિરપેક્ષપણે સંકલ્પીને (મારવાની બુદ્ધિથી) મારવા નહિં "મારવાની બુદ્ધિથી" એ કહેવાનો હેતુ એ છે કે રસ્તે ચાલતાં, શરીરની અધીરતાને લઇ તપાસીને ચાલવા છતાં પણ કોઇ જીવ મરી જાય તો તેથી વ્રત ખંડિત થતું નથી.

ગૃહસ્થ ધર્મનું પહેલું વ્રત-સ્થૂળ પ્રાણાતિપાત વિરમણ. ૧

નિરપરાધી, ત્રસજીવોને આરંભના કાર્ય સિવાય નિરપેક્ષપણે સંકલ્પીને મારવો નહી. અને બીજા જીવો તરફ નિર્ધ્વંસ પરિણામ ન રાખતાં બને ત્યાંસુધી તેમનો પણ યથાશક્તિ બચાવ કરવો. ૧

આ પહેલા વ્રતમાં પાંચ અતિચાર-દૂષણ લાગવા સંભવ છે. તે ન લાગે તે માટે સાવચેતી રાખવી. અતિચાર એટલે લીધેલ નિયમ પ્રમાણે વ્રતનું ખંડન થયું ન હોય, તોપણ વ્રતને મલીન કરે તેવા પરિણામ થઇ આવવા તે. આવા પરિણામથી પાછું હઠવામાં ન આવે અને નિરંતર તે મલીનતામાં વધારો થતો રહે તો લીધેલ વ્રત ભાંગવા સુધીમાં ઉતરતું પરિણામ આવે છે. માટે સાંજ સવાર બે વખત પોતાનું જીવન-કર્તવ્ય તપાસી જવું કે તેમાં આ દોષો ભૂલમાં-કે ઉતાવળમાં લાગ્યા ન હોય. અતિચાર લાગ્યા હોય તો [illegible] પ્રાયશ્ચિત કરી, ફરી તેમ ન થાય તે માટે સાવચેતી રાખવી [illegible] પ્રતિક્રમણ કરવાનું જણાવવામાં આવે છે.

પહેલા વ્રતના પાંચ અતિચાર.

(૧) તીવ્ર કોપથી, મરી જશે તેની પણ દરકાર કર્યા સિવાય મનુષ્ય તથા જનાવરને બાંધવાં તે.

(૨) વિના પ્રયોજને ક્રોધના આવેશથી ચામડી છેદવી. (રોગને કારણે તેના ભલાને માટે તેમ કરવું પડે તેમાં હરકત નથી).

(૩) જનાવરો કે મનુષ્યો ઉપર તેમની શક્તિ કરતાં વધારે ભાર ભરવો કે ઉપડાવવો.

(૪) મર્મ સ્થાનમાં પ્રહાર કરવો. (મરી જશે તેની દરકાર રાખ્યા વિના).

(૫) પોતાની નિશ્રાએ રહેલાં મનુષ્યોને તથા જાનવરોને ભુખ્યાં રાખવાં. પોતાની નિશ્રાએ રહેલાં એમ કહેવાથી પોતાની ફરજ બરોબર બજાવવી એ સૂચના કરી છે.

આ પાંચ અતિચાર ન લાગે તે માટે સાવચેતી રાખવી.

બીજું સત્યવ્રત–૨.

દરેક મનુષ્યોએ પ્રિય, પથ્ય, સત્ય અને અન્યને ઉપકાર થાય તેવાં વચનો બોલવાં જોઈએ. જો તેમ ન બની શકે તો બોલ્યા સિવાય મૌન રહેવું તે કલ્યાણકારી છે. કુપથ્ય ખાવાથી જેમ રોગની વૃદ્ધિ થાય છે તેમ અસત્ય વચનથી વૈર, વિરોધ, અપ્રતિષ્ઠા, અવિશ્વાસ અને વચનીયતાદિ દોષો પ્રગટ થાય છે. કઠોર, મર્મભેદક અને કુવાક્યો ઘણા વખત મનુષ્યોને સાલ્યા કરે છે. દાવાનળમાં દગ્ધ થયેલાં વનો પણ પાછાં વર્ષા ઋતુમાં નવપલ્લવિત થાય છે. પણ આ કુવચન અનલથી બળેલાં મનુષ્યો પાછાં પૂર્વની સ્થિતિમાં

[illegible]

પૂર્ણચંદ્ર [illegible] તેવા મનુષ્યજન્મમાં પ્રભુ ને [illegible] છે, તેવો [illegible] [illegible] [illegible] પધારે આવા છે કે જેઓ [illegible] તેને [illegible] તે કરતા નથી. જેના મુખમાંથી [illegible] રૂપ [illegible] વચન [illegible] કરે છે, તેવા મનુષ્યોને શરીર શુદ્ધિને અર્થે સ્નાન કરવા દેવાને વિદ્વાન પુરુષો તેઓની [illegible] કરે છે. ધન્ય છે તે મનુષ્યોને ! કે જેઓના [illegible] અંકુર હૃદયને સ્પર્શીને [illegible] વચન [illegible] તેથી પ્રાણીઓને પરમશાંતિ મળે છે. ચંદ્ર, ચંદન, મણિ અને મા-ણીનો સમુદાય તેવી શાંતિ નથી આપતો કે જેવી કાનને પ્રિય, મધુરવાણી શાંતિ આપે છે. સત્ય બોલનારા મનુષ્યો ચંદ્રની માફક જગતમાં આનંદની વૃદ્ધિ કરે છે. દેવો તેમની કીર્તિનું યશો-ગાન કરે છે.

તત્ત્વજ્ઞાની, સત્યની સીમાનું અવલંબન કરનાર સત્પુરુષોના ચરણ સ્પર્શ માત્રથી પણ પૃથ્વીતળ પવિત્ર બને છે. ધન, શ્રુત, વિદ્યા, વિનય, ચારિત્ર અને જ્ઞાનાદિ ઉત્તમ ગુણોનું બીજ સત્યવ્રત છે. સત્ય

પ્રતિજ્ઞાવાળા અને પવિત્ર માર્ગનું અવલંબન કરનારા જીવોને દેવ, રાક્ષસ, ભૂત, પ્રેત, સર્પ, સીંહ ઇત્યાદિ દુષ્ટ જીવો વિઘ્ન કરવા કે દુઃખ દેવાને સમર્થ થતા નથી.

મુંગા થવું, બુદ્ધિની વિકળતા, મૂર્ખતા, બેરાપણું, જીભ તથા મોઢાના રોગ ઇત્યાદિ અસત્ય વચન બોલવાનાં ફળો છે; એમ જાણીને અસત્ય બોલવાનો, કઠોર બોલવાનો, નિર્દયતાવાળાં વચનો બોલવાનો કે પરને કોઇપણ રીતે આઘાત થાય કે નુકશાન થાય તેવું બોલવાનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઇએ થોડું પણ અસત્ય ન બોલવું છતાં જેઓ તેમ ન કરી શકે તેમણે પાંચ મોટાં અસત્યનો તો અવશ્ય ત્યાગ કરવોજ જોઇએ.

કન્યા સંબંધી ૧ ગાય સંબંધી. ૨ જમીન સંબંધી ૩ થાપણ ઓળવવી. ૪ જુઠી સાક્ષી ભરવી. ૫ આ પાંચ મોટાં જુઠાં કહેવાય છે. લોકમાં તે વધારે નિંદનીક ગણાય છે.

કન્યા સંબંધી અસત્ય-દ્વેષાદિક કારણથી વિષકન્યા ન હોય ને વિષકન્યા કહેવી. વિષકન્યા હોય ને અવિષકન્યા કહેવી. સુશીલા હોય છતાં દુશીલા કહેવી. દુશીલા હોય છતાં સુશીલા કહેવી. મોટી હોય ને નાની કહેવી. નાની હોય ને મોટી કહેવી. સારા કુળની હોય છતાં હલકા કુળની કહેવી. હલકા કુળનીહોય ને સારાકુળની કહેવી; જેમ કન્યાના સંબંધમાં તેમ વરના સંબંધીમાં પણ ખોટાને સારો. અને સારાને ખોટો કહેવા ઇત્યાદિ અસત્ય બોલીને સામા મનુષ્યોને નુકશાનમાં ઉતારવા તે કન્યા સંબંધી અસત્ય કહેવાય છે. કન્યાની આંહી મુખ્યતા છે. પણ જેટલાં બે પગવાળાં મનુષ્યો છે તે તમામના સંબંધમાં અસત્ય ન બોલવું તે આ ઉપરથી સમજી લેવું જોઇએ.

અસત્ય બોલીને તેમનો વિવાહ જોડી આપવાથી જીંદગી પર્યંત તે કન્યાનું દુઃખી નિવડે છે. આપસમાં અણબનાવ, કલેશ અને કુસંપમાં દુઃખમય જીંદગી ગુજારે છે. આપસમાં પરસ્પરની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ, પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ. અસત્ય પ્રપંચથી લોકો આવું જોડાવવાથી અનેક કન્યાઓ કલેશીત જીંદગી ગુજારતાં નજરે પડે છે. તેઓ ઉંડા નિઃશ્વાસપૂર્વક પોતાની આ કન્યાથી દુઃખાયેલી હાલત ગણીને અંતર કરતાં તેમનો મેળાપ કરાવી આપનારાઓને કષ્ટના શાપ આપે છે. ગાય અને દીકરી જ્યાં દોરે ત્યાં જાય. આ કહેવતની કહેવત પ્રમાણે નિર્દોષ બાળકીઓને ઉંડા ખાડામાં ઉતારનારાઓ મોટું પાપ બાંધે છે. દુઃખી કન્યાઓના જીંદગી પર્યંતના ઉના આંસુઓ અને ગરમ નિશાસાઓથી તેમના વાહાલીઓનું કદીપણ ભલું થતું નથી. ૧

ગાય સંબંધી અસત્ય—જેમ કન્યાના સંબંધમાં તેમજ ગાયના સંબંધમાં, ઉમર, ગુણ, દોષ, દુધ વિગેરેમાં અસત્ય ન બોલવું. ગાય ગરીબ પ્રાણી અને ઉપયોગી જાનવર હોવાથી તેની આંહી મુખ્યતા બતાવી છે, પણ તેથી સર્વજાતના જાનવરોના સંબંધમાં અસત્ય ન બોલવું તે આંહી પણ સમજી લેવું. વિરૂદ્ધ ગુણ દોષ બતાવી જાનવરો વેચવાથી આપસમાં કલેશ થવાનો, વેર વિરોધ વધવાનો અને જ્યારે આપનારને તે પસંગી ન થાય ત્યારે તે જાનવરને દુઃખી કરવાનો. એમ અનેક દોષો ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે. ૨

જમીનના સંબંધમાં અસત્ય—કોઈની જમીન દબાવી દેવી. પારકી હોયને પોતાની કહેવી. વેચવાના પ્રસંગે ખારવાળી જમીનને સારી-ખાર વિનાની કહેવી. જમીન એ શબ્દથી હાટ-ઘર-બેનર, ગામ શેહેર-દેશ-ઇત્યાદિ સમજી લેવાં. તે સર્વ અન્યનાં હોયને પોતાનાં કહી પચાવી પાડવાં. આ અસત્યનો ત્યાગ કરવાથી અનેક જાતનાં

વેર, વિરોધ, લડાઈ, બખેડા વિગેરે થતા અટકે છે. શાંતિ જળવાઈ રહે છે ધર્મ ધ્યાનાદિ શાંતિમાં જીવન પસાર કરી શકાય છે. ૩.

જુઠી સાક્ષી સંબંધી અસત્ય. સ્વાર્થને ખાતર, દાક્ષીણ્યતાને લીધે, લાંચ રૂશવતાદિના લોભથી; જીવિતવ્ય કે દ્રવ્યાદિ નાશના ભયથી, કોઈના આગ્રહથી કે પ્રાર્થનાથી જુઠી સાક્ષી ન ભરવી. કોરટમાં જઈને સાક્ષી ભરવી તેનું નામ સાક્ષી છે. એટલુંજ નહિ પણ હરકોઈ સ્થળે અને કોઈપણ માણસે તમને પૂછ્યું કે આ માણસે આ પ્રમાણે કર્યું છે તેમાં તમે શું જાણો છો? તે વખતે જે જાણતા હો તેજ કહો તેમાં હરકત નથી. પણ જુઠી સાક્ષી ન ભરવી. તમારે તે સંબંધમાં બોલવાની મરજી ન હોય તો, જવાબ ન આપો. મૌન રહો. પણ જુઠી સાક્ષી તો નજ ભરો. ૪

થાપણ ઓળવવા સંબંધી અસત્ય. ભરોંસાદાર કે યોગ્ય–લાયક માણસ જાણી તમારી પાસે કોઈપણ માણસ, કોઈની સાક્ષી રાખ્યા સિવાય, કે દસ્તાવેજ કરાવ્યા સિવાય થાપણ મૂકી ગયો હોય, તે જ્યારે પાછી લેવા આવે ત્યારે તેને કહેવું કે તું કયાં મારે ત્યાં મૂકી ગયો છે? સાક્ષી કોણ છે? લખત કયાં છે? વિગેરે જવાબો આપી થાપણ પાછી ન આપવી તે થાપણ ઓળવી કહેવાય છે. થાપણ મૂકનાર મરી ગયા હોય અને તેના વારસદારો લેવા આવે અને પાછી ન આપવી તેપણ થાપણ ઓળવી કહેવાય છે. વારસદાર ન હોય તો પંચની સાક્ષીએ સારે માર્ગે ખરચી દેવી પણ તે થાપણ હરામનું દ્રવ્ય ઘરમાં નજ રાખવું અને વારસદાર હોય તો તેને સોંપવું. આ પંચ મોટાં અસત્યનો ત્યાગ કરવો અને બીજાં પણ નાનાં નાનાં અસત્યનો યથાશક્તિ ત્યાગ કરવો. આ ગૃહસ્થોનું બીજું વ્રત છે. જે બોલવાથી અન્યને કલેશ થાય કે અન્યનો ઘાત થાય તેવું

સંયમ સ્વીકારે છે, આ વ્રત સિંહાસન હેતુ છે. અને મહાવીર ભગવાને વિખ્યાત, જ્ઞાની પ્રાપ્તિ, સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ, લોક પ્રિયતા, રાજ્ય માનને અને અમોઘ વચન-વચન સિદ્ધિ વિગેરે આ લોકમાં ફાયદાઓ પ્રાપ્ત છે. ધર્મની પ્રાપ્તિ થવા ધાર્મિકપણાથી અનર્થ સમાપ્ત થાય છે. પાપનો નાશ, આત્માનો કર્મનો નિરોધ, પુણ્યની વૃદ્ધિ અને કર્મનિર્જરા ઇત્યાદિ અનેક ફળ આ વ્રતનાં છે.

બીજું વ્રત ૨

કન્યા સંબંધી, ગાય સંબંધી, જમીન સંબંધી જુઠું ન બોલવું, જુઠી સાક્ષી ન ભરવી, થાપણ ઓળવવી નહિ; આ ગૃહસ્થ ધર્મનું બીજું વ્રત છે. ૨

તેમાં પાંચ અતિચાર લાગવા સંભવ છે તેને માટે સાવચેતી રાખી ન શકાય. વિશેષ હકીકત અહીંયા વ્રતના અતિચાર સાથે કહેવામાં આવી છે; તોપણ અત્ર માટે જાણવું.

પાંચ અતિચાર

૧. સહસાત્કારે, વગર વિચાર્યે કોઇને આળ આપવું જેમકે કોઇ માણસો એકાંતમાં વાત ચિત્ત કરતો હોય તે દેખી એમ કહેવું કે આ રાજવિરુદ્ધ કે અમુક વિરુદ્ધ વિચાર કરે છે. તેઓ પોતાના સંબંધમાં કાં વિચાર ન કરતાં હોય! નિશ્ચય કર્યા વિના અકસ્માત્ બોલી નાખવાથી, પોતાના અને અન્યના સંબંધમાં મોટું નુકશાન થવાનો સંભવ છે. માટે વિચારીને બોલવું.

૨. વિશ્વાસુ જાણી કોઇએ ગુપ્ત વાત કહી હોય, તે ખુલ્લી કરવી, આ અતિચાર છે. તેમ કરવાથી સામા માણસને મોટા નુકશાનમાં ઉતરવું પડે છે. તે સાથે વિરોધ થવા પણ સંભવ છે.

૩. પોતાની સ્ત્રીના સંબંધની ગુપ્ત વાતો કોઇ મિત્રાદિ સ્વજનને કહેવી. એ અતિચાર છે તેમ બનવા દઇને શરમાવા જેવું કામ છે. અતિચાર બને છે. અને તે ગુપ્ત રહસ્ય મિત્રાદિના જાણવામાં આવ્યાથી આપણી ગેરહાજરીમાં તે મિત્રાદિ તરફથી તેનો ગેરઉપયોગ કરવાનો પણ સંભવ બનવા જોગ છે. અને કલેશ ઉત્પન્ન થવાનો પણ સંભવ રહે છે. ૩.

૪. કોઇને દુઃખમાં પાડવા ખોટી સલાહ આપવી. અથવા પાપનો ઉપદેશ આપવો. ૪.

૫. ખુટા દસ્તાવેજ કે ખત વિગેરે કરવા. મનમાં એમ ધારીને જુઠું ખત વિગેરે કરેકે આપણે તો જુઠું બોલવાનો નિયમ છે પણ લખવાનો ક્યાં છે ? પણ આ ગુન્હો ઓછી બુદ્ધિવાળાએ ગેરસમજથી કર્યો હોય તો તો ચલાવી લેવાય, પણ બુદ્ધિમાન્ થઇ આપણ અસત્યનોજ ભેદ છે એમ સમજતાં છતાં કરનારને તો વ્રતના ભંગનો દંડ મળે છે. ૫.

આ પાંચ અતિચાર ન લાગે તેવી રીતે બરોબર કાળજીપુર્વક બીજું વ્રત પાળવું.

ત્રીજું વ્રત. અદત્તાદાનવિરમણ. ૩.

નિર્ધનતા, કામધંધાનો અભાવ, આવકથી ખરચ વધારે અને તેવા ચોરી કરનારાઓની સોબત-ઇત્યાદિ કારણે આ ચોરી કરવાની ટેવ પડે છે. નાના પ્રકારના હુન્નર, ઉદ્યોગ, નોકરી, ખેતી કે વેપારાદિ કાર્યમાં જોડાઇ જવાથી, ખરચથી પણ આવક વધારે થવાથી, અને સારી સોબતમાં રહેવાથી આ દુર્ગુણ દૂર કરી શકાય છે.

[illegible] સિવાય, [illegible] કેસર, [illegible] [illegible] સામગ્રી, [illegible] [illegible] ગણાય છે, તેમજ [illegible] કરવું જોઈએ. પરંતુ [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] કહેવાય છે. [illegible] ત્યાગ કરવો [illegible] પણ નથી મન મનુષ્યના [illegible] છે. તે [illegible] [illegible] પણ [illegible] છે [illegible] મનુષ્યને [illegible] છે તેઓ [illegible] [illegible] [illegible] કરવો [illegible] તેના [illegible] થાય છે. [illegible] [illegible] તેનું મન [illegible] નથી [illegible] [illegible] અને [illegible] છે. મન [illegible] ધર્મ, ધૈર્ય, ધૃતિ, બુદ્ધિ વિવેકના [illegible] મન [illegible] [illegible] [illegible] કેટલાક મનુષ્યો [illegible] [illegible] છે કેટલાક [illegible] છે બુદ્ધિમાન [illegible] છે. [illegible] નથી. [illegible] છે. [illegible] કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરી શકતા નથી

[illegible]

[illegible] પામે છે (વિદ્યા, વિદ્યાના [illegible]-

ડનારી થાય છે. અપકીર્ત્તિ તેના માથા પર પગ દઇને ઉભી રહે છે. શિકારીના હાથમાં સપડાવાની શંકાવાળા મૃગની માફક ચોરનું મન જનસમુહમાં કે જંગલમાં શાંત કે સ્વસ્થ હોતું નથી. આત્મરક્ષા, દાક્ષિણ્યતા પરોપકાર ધર્મનું કે ઉત્તમ શિક્ષણનું ગ્રહણ કરવાપણ [illegible] માર્ગણા કે ફરી શકતા નથી. ચોરી કરે પાપ્કર્મનાં ફળ આભવમાં વધ, બંધન, કારાગૃહનિવાસ, આબરૂનો નાશ, અવિશ્વાસ, લોકનિંદા વિગેરે આંહીજ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. અન્ય જન્મમાં નરકાદિકની અસહ્ય વેદના ભોગવવી પડે છે. તથા ધનક્ષય, દુર્ભાગ્ય, દાસત્વ, અંગચ્છેદ, દારિદ્ર, નિંદા, ધિકાર અને વારંવાર મૃત્યુ ઇત્યાદિ અન્ય જન્મમાં પણ દુઃખોનો અનુભવ કરવો પડે છે. કારણ કે અન્યને રડાવ્યાં છે. દુઃખી કર્યા છે. નિરાશ કર્યા છે. ભીખ મંગાવી છે તો, તેને પણ આ વાવેલા પાપ વૃક્ષનાં ફળ તરીકે રડવાનું દુઃખી થવાનું, નિરાશ થવાનું અને ભિક્ષા માંગવાનું પ્રાપ્ત થવું જ જોઇએ.

આ ત્રીજા વ્રતનું ફળ સર્વનો વિશ્વાશ, સાધુવાદ (શાબાસી અગર પ્રશંસા) સમૃદ્ધિની વૃદ્ધિ, સ્થિરતા, ઐશ્વર્ય અને સ્વર્ગાદિની પ્રાપ્તિ ઇત્યાદિ પ્રાપ્ત થાય છે.

ત્રીજું વ્રત.

ગૃહસ્થોએ ત્રીજા વ્રતમાં સજીવ નિર્જીવ, નાની મોટી ચોરીનો ત્યાગ કરવો. જંગલનું માલકી વિનાનું ઘાસ, કુવા, તળાવ, નદી વિગેરેનું પાણી ઇત્યાદિ સામાન્ય વસ્તુઓ કે જેના ઉપર કોઇની માલીકી નથી. માલીકી હોય તથાપિ તે લેવાની કોઇને મના નથી. જેને લેવાથી ચોરી ગણવામાં આવતી નથી, તે સિવાયની કોઇપણ

વસ્તુ માલીકની રજા સિવાય ન લેવી. જેના ઉપર મમતા ભાવ મનુષ્યોને કે જીવોને હોય છે તે વસ્તુ, રાજી ખુશીથી આપ્યા સિવાય ન લેવી. એટલે તાળું તોડવું નહિ. ખાતર પાડવું નહિ. વાટ લુંટવી નહિ. ગાંઠ કાપવી નહિ, ધાડ પાડવી નહિ, દાણચોરી કરવી નહી. ખીસ્સા કાપવા નહિ. પડેલી કોઈની ચીજ લેવી નહિ. બળાત્કારે જોરજુલમથી લેવું નહિ. ધણીની ગેરહાજરીમાં વસ્તુ લેવી નહિ. હાજરીમાં ઇચ્છા વિરૂદ્ધ લેવી નહિ. આ ગૃહસ્થોનું ત્રીજું વ્રત છે.

ત્રીજા વ્રતમાં લાગતા અતિચારો.

(૧) ચોરને ચોરી કરવા પ્રેરણા કરવી. ખાવા પીવાની મદદ આપવી. આ સાક્ષાત્ ચોરી નથી પણ પરિણામ તો ચોરીના જેવું જ આવે છે. લીધેલ વ્રતને મલીન કરનાર છે.

(૨) ચોરીનો માલ વેચાતો રાખવો. આનું પરિણામ રાજ-દંડાદિ ભોગવવાં પડે છે.

(૩) રાજ્ય વિરૂદ્ધ કામ કરવું. મના કરેલા શત્રુ આદિના દેશમાં વેપારાદિ નિમિત્તે જવું. ઇત્યાદિ. આમ કરવાથી ધનાદિકનો નાશ અને રાજાની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ વર્તન કરવાથી કેદખાન, દંડપણ થવા સંભવ છે.

(૪) માલમાં ભેળ સંભેળ કરવો. સારા માલમાં નરસો માલ ભેળવી વેચવો. ખોટી વસ્તુને ખરીના જેવી બનાવી, ખરી કહીને વેચવી. ઇત્યાદિ આથી પોતાની શાખ-આબરૂ જવા સાથે અવિશ્વાસ વધે છે. કેદ થવાનો પણ સંભવ છે.

૫) ખોટા તોલ માપ રાખવાં. લેવાનાં વધારે. દેવાનાં ઓછાં રાખવાં. આથી પણ લોકોનો અવિશ્વાસ વધવા સાથે રાજ દંડાદિ ગુન્હો બને છે.

આ પાંચ અતિચાર ન લાગે તેની સાવચેતી રાખી ત્રીજુંવ્રત બરાબર પાળવું. દરેક અધિકારીઓએ પોતાના અધિકારના પ્રમાણમાં આ અતિચારો સમજી લેવા જોઇએ.

શીયળવ્રત-સ્વદારા સંતોષ-ચોથું વ્રત. ૪

સર્વથા મૈથુન કર્મનો ત્યાગ કરવો તે બ્રહ્મચર્ય કહેવાય છે. અને પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરી પોતાની પરણિત સ્ત્રીમાંજ સંતોષ માનવો તે પુરૂષોનું શીયળવ્રત છે. આજ રીતે સ્ત્રીઓએ પોતાના વિવાહિત પતિમાંજ સંતોષ રાખી અન્ય પુરૂષો તરફ મનથી પણ અભિલાષા ન કરવી તે સ્ત્રીઓનું શીયળવ્રત છે.

બ્રહ્મચર્યનું અવલંબન કરીને યોગીઓ આત્મસ્વરૂપને જાણી શકે છે. આ બ્રહ્મચર્યનું અવલંબન વીર પુરૂષોજ કરી શકે છે. બ્રહ્મચર્ય વ્રત જગતમાં પ્રશંસનીય અને પૂજનીય ગણાય છે. તેનાથી વિશુદ્ધિ પામેલા આત્માઓ દેવોને પણ પૂજનીય થાય છે. ઉત્તમ ચારિત્રનું જીવન બ્રહ્મચર્ય છે. તે ન હોય તો બીજા ગુણો વિદ્યમાન હોય તો પણ નહિં સરખા થાય છે. અલ્પ સત્ત્વવાળા, નિઃશીળ, ઇંદ્રિયોથી પરાજીત મનુષ્યો આ શીયળ પાળી શકે તે વાત સ્વપ્નમાં પણ માનવા યોગ્ય નથી.

સંકલ્પ અને સંસર્ગથી વિષય વાસનાની ઉત્પત્તિ થાય છે. બ્રહ્મચર્ય દઢ પાળવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોએ વિષય સંબંધી જરા

પણ સંકલ્પ મનમાં ઉઠવા દેવો ન જોઇએ. મનમાંથી સંકલ્પોને કાઢી નાખવાનાં ગમે તેવા વિષમ પ્રસંગમાં પણ કામની ઉત્પત્તિ થવાનો સંભવ નથી. આ સંકલ્પોની ઉત્પત્તિ પૂર્વે કરેલ, સાંભળેલ, અનુભવેલ વિષયોની સ્મૃતિ કરવાથી થાય છે, તેમજ વર્તમાનકાળમાં તેવા સ્ત્રી પુરુષોના સંસર્ગથી–સહવાસથી પણ થાય છે બ્રહ્મચારી સ્ત્રીઓએ પુરુષોનાં સંસર્ગમાં અને પુરુષોએ સ્ત્રીઓના સંસર્ગમાં ન આવવું અને વિશેષ પ્રકારે એકાંત સહવાસમાં તો નજ આવવું. આથી તેવા નિમિત્તના અભાવે સંકલ્પોની ઉત્પત્તિ થતી અટકે છે, અને બ્રહ્મચર્ય બરોબર ટકાવી રખાય છે.

જેઓ બ્રહ્મચર્યમાં શ્રેષ્ઠ છે તેઓ મેરુ પર્વતથી પણ મહાન્ શૂર છે–મોટા છે. બ્રહ્મચર્યમાં સ્ખલના પામેલા મહાન્ પુરુષો પણ બુઝાઇ ગયેલા અગ્નિની માફક તત્કાળ અપમાન પામે છે. અગ્નિથી બધાં દૂર રહે છે, પણ તે બુઝાઇ જતા પછી તો તેની રાખ ઉપર મનુષ્યો પગ દઇને ચાલે છે. તેમ બ્રહ્મચર્ય વિનાનો ત્યાગી, કે શીલગુણવિનાનો ગૃહસ્થ પગલે પગલે અપમાન પામે છે.

મૈથુનક્રીડા કીંપાકના ફળની માફક થોડા વખત માટેજ રમ-ણિક જણાય છે તથાપિ તેનું પરિણામ ભયંકર આવે છે. વિષયમાં વિશેષ આસક્ત મનુષ્ય કંપ, સ્વેદ, પરિશ્રમ, મૂર્છા, ભ્રમી (ચકરી આવવી) ગ્લાનતા, નિર્બળતા, મરણ, ક્ષય અને ભગંદરાદિ મહાન્ રોગોના ભોગ થઇ પડે છે.

યોનિમાં અનેક સૂક્ષ્મ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ અલ્પ ...કરવાથી મૈથુન ક્રિયામાં તત્કાળ નાશ પામે છે. વિષય ...ન કરીને જે મનુષ્યો કામ જ્વરની શાંતિ કરે છે તે ભાગ્ય

અગ્નિમાં ઘી હોમી, અગ્નિને શાંત કરવાની ઇચ્છા કરવા બરાબર કરે છે. અર્થાત્ અગ્નિ જેમ ઘી હોમવાથી શાંત થતો નથી તેમ મૈથુનથી કામની શાંતિ થતી નથી. ઘી ન નાંખવાથીજ અગ્નિ શાંત થઈ છે તેમ સંકલ્પ મૂકી દેવાથીજ કામની શાંતિ થાય છે. પોતાના પ્રિય પતિનો ત્યાગ કરીને, નિર્લજ થઇ જે સ્ત્રી અન્ય પુરૂષમાં આશક્ત થાય છે તેવા ક્ષણિક સ્નેહવાળી અન્ય સ્ત્રીનો વિશ્વાશ કયો ડાહ્યો મનુષ્ય કરશે?

પ્રાણનો સંદેહ, વેરનું પરમ કારણ, બન્ને લોક વિરૂદ્ધ, સર્વસ્વ અપહરણ, બંધનની પ્રાપ્તિ, શીરચ્છેદ, ઇત્યાદિ દુઃખ પરસ્ત્રી ગમનથી પ્રાપ્ત થવા સંભવ છે અને મરણ પામ્યા પછી નરકાદિ દુઃખો ભોગવવાં પડવાનાં. આ સર્વ પરસ્ત્રી ગમનનાં ફળો છે.

અન્ય પુરૂષોથી પોતાની સ્ત્રીનું રક્ષણ કરનાર અને પોતાની સ્ત્રીના ખરાબ આચરણથી દુઃખી થનાર મનુષ્યો! તમે પરસ્ત્રીમાં આશક્તિ શા માટે રાખો છો? જેવું તમને દુઃખ થાય છે તેવું તે સ્ત્રીના પતિને કે તેના વ્હાલીઓને દુઃખ કેમ નહિ લાગતું હોય? તેનો વિચાર તમે જાતેજ કરીને પરસ્ત્રી ગમનનો ત્યાગ કરો.

વેશ્યાગમન ત્યાગ.

ગૃહસ્થાશ્રમીઓએ અને વિશેષ પ્રકારે ધર્મના માર્ગમાં ચાલનાર ભગવાનના ભક્તોએ પોતાની સ્ત્રી પણ વિશેષ આશક્તિ પૂર્વક સેવવી ન જોઇએ તો સર્વ દુર્ગુણોના કારણરૂપ વેશ્યા અને પરસ્ત્રીનો તો અવશ્ય ત્યાગ કરવોજ જોઇએ.

સ્ત્રીના પાણીની માફક સર્વ સાધારણ રીતે ઉપયોગમાં આવે તેવી વેશ્યા સ્ત્રીઓનાં ગમનમાં શું દોષ હશે? આ શંકા કરે-

[illegible] મોનિ થઇ ચૂર્ણ થઇ ગયે, કે, [illegible] [illegible] [illegible] રીતે કાંઈ નહી [illegible], તિમજ એક રીતે દેખાતાં [illegible] [illegible] પીડન દુર્ગુણો પ્રગટ થવાનો મોટો સંભવ છે. ક્લેશના [illegible] [illegible]થી ઘણા ખરા દુર્ગુણોમાં વધારો થાય છે. જૂઠું બોલવું, ચુગલી કરવી, ચોરી કરવી, અભક્ષ્ય ખાવું પીવું, વિશ્વાસઘાત કરવો, નિર્દયતા વાપરવી, ખૂન [illegible] કરવા, પરસ્ત્રી ગમન કરવું, [illegible]માં સ્નેહ રહિત થવું ઇત્યાદિ અનેક દુર્ગુણો [illegible] [illegible] સર્વ થવાનો સંભવ છે.

મીઠાં મધુર વચનો બોલનારાની અને શાંત સ્વભાવ સૌમ્યમુખવાળી સ્ત્રીના ઘરમાં ક્લેશ ક્રિયાનો [illegible] વિવાદ કરવા યોગ્ય નથી. મનમાં જુદું, વચનમાં જુદું અને શરીરમાં ચેષ્ટાથી પણ જુદું. આ પ્રમાણે આચરણ કરનાર [illegible] જેમ [illegible] ચોરી, જુગાર, દારૂ, માંસાદિ અનેક દુર્ગુણો અનિમિત્તથી પ્રગટ થાય છે. ક્લેશને [illegible] [illegible] જ્યારે [illegible] પૂરા [illegible] રહિત નિર્ધન થાય છે ત્યારે [illegible] તેના તેના વિષય વચનમાં પણ [illegible] [illegible] [illegible] કરી [illegible] છે. ક્લેશની [illegible] વગેરે મનુષ્ય માતા, પિતા, પત્ની, મિત્ર કે બંધુ વિગેરેથી નિઃસ્નેહી [illegible] [illegible], દાનાદિક [illegible] આવે છે.

[illegible] [illegible] જેવી આપણાં પુત્રોની [illegible] [illegible] [illegible] છે પણ તેમાં અત્યંગ [illegible] [illegible] [illegible] નિર્ગુણ થાય છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કોમળ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પથ્થરની માફક [illegible].

અત્યંત કઠીણ છે. તેનો ખરો અનુભવ તે સેવાળવાળા પથ્થર ઉપર પગ દેવા પછી પછાડી ખાતાંજ જમીનપર નીચા પટકાતાંજ જણાય છે. તેમ વેશ્યાના હૃદયની કોમળતા તેની સાથે પ્રસંગ પડ્યા પછીથીજ સમજાય છે.

ખરું કહોતો સ્ત્રીપણું કે પુરૂષપણું નિંદા કે પ્રશંસાનું કારણ નથી પણ તેમનામાં રહેલું સુશીળપણું કે દુઃશીળપણું તેજ પ્રશંસા કે નિંદાનું કારણ છે. શીયળ ગુણવાળા પુરૂષો હોય કે સ્ત્રીઓ હોય તેમને ગુણાનુરાગથી નમસ્કાર કરો અને ગુણથી ભ્રષ્ટ હોય તો તેના સંસર્ગનો અવશ્ય ત્યાગ કરો.

અન્ય સ્ત્રી, કે પુરૂષોમાં આશક્ત પુરૂષો કે સ્ત્રીઓ અનેક ભવોમાં નપુંશકપણું, જનાવરપણું અને દુર્ભાગ્યપણું પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે બ્રહ્મચર્ય કે શીયળ પાળનાર પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓ લાંબુ આયુષ્ય, મનુષ્ય કે દેવપણું, મજબુત શરીર, અખંડ સૌભાગ્યપણું, મહાન્ બળ, તેજસ્વી શરીર, અને મહાન્ વીર્યવાન્ સામર્થ પ્રતાપી થાય છે.

ચોથું શીયળવ્રત. ૪

પુરૂષોએ અને સ્ત્રીઓએ દેવ સંબંધી, મનુષ્ય સંબંધી, અને તિર્યંચ (જનાવર) સંબંધી સ્ત્રીકે પુરૂષનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. અને પોતાની સ્ત્રીકે પતિમાંજ સંતોષ માનવો. આથી એ ફળીતાર્થ થયો કે પરસ્ત્રી તરિકે વિધવા, વેશ્યા, કુમારી અને અન્યની પરણેલી ઇત્યાદિ સર્વનો ત્યાગ કરવો. અને સ્ત્રીઓએ પણ તેજ પ્રમાણે નિયમ પાળવો. બને ત્યાં સુધી આશક્તિ ઓછી કરવી અને તિથિ કે પર્વના દિવસોએ બ્રહ્મચર્ય પાળવું આ ગૃહસ્થોનું શીયળવ્રત છે.

શીયળવ્રતમાં પાંચ અતિચાર ન લગાડવા.

૧ કોઈપણ સ્ત્રીને થોડા વખત માટે પૈસા આપી, પોતાની સ્ત્રી તરીકે રાખી તેની સાથે સંસાર વ્યવહાર રાખવો. આ કાર્યમાં તેનું પરિણામ એવું હોય છે કે "પૈસા આપીને રાખેલી હોવાથી તે પોતાનીજ સ્ત્રી છે માટે તેની સાથે વ્યવહાર રાખવામાં વ્રત ખંડિત થતું નથી." આત્મ કલ્યાણના ઇચ્છક મનુષ્યો આવી બાબતો કદી સેવતા નથી છતાં તેના મનના પરિણામના પ્રમાણમાં વ્રત ખંડિત થતું નથી, પણ અતિચાર લાગવા રૂપ વ્રત મલીન તો થાય છે. આ અતિચારથી બચવું જોઈએ.

૨ વેશ્યા, વિધવા અનાથ, કુમારી ઇત્યાદિ સાથે વ્યવહાર ચલાવવો. આ સ્ત્રીઓ સાથે ગમન કરવા માટે વ્રત લેનારનો એવો આશય હોય છે કે આપણે તો પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યો છે. અને આ તો કોઈની સ્ત્રી નથી, પતિ વિનાની છે. માટે તેમાં વ્રતને બાધ નહિ આવે. પરસ્ત્રી ત્યાગ કરનારનો આવી રીતે બચાવ થવા સંભવ છે, પણ તે અજાણપણામાંજ. અથવા આવી છુટ વ્રત લેતી વખતે રાખનારનેજ. તથાપિ તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે, આ પ્રવૃત્તિથી અતિચાર લાગે છે. વ્રત મલીન થાય છે.

૩ પોતાના પુત્ર પુત્રી અને પોતાની નિશ્રાએ રહેલ કુટુંબી, દાસ, દાસી વર્ગ વિગેરે ને સિવાય અન્યના વિવાહ જોડી આપવા, લગ્ન કરાવી દેવાં તે વ્રતમાં અતિચાર છે અતિચાર લાગવાનું કારણ એ છે કે તેથી વિષયના ભોગને અનુમોદન આપવાનું બને છે. ઘરના માણસોના વિવાહાદિ કર્યા સિવાય તો ચાલેજ નહિ તેમ ન કરે તો ખોટે રસ્તે ચાલી પરિવાર અધર્મનું આચરણ કરે તેની

ન્યાયસરી પરણેલાં બાળકના ઉંમર છે એવી બાબતોની નિશ્રાએ રહે-વાના વિચાર કરી આપવામાં જરૂર નથી.

૪. એક સ્ત્રી અન્યની રાખી, પરદારી કરવી, કામને ઉત્તેજન મળે તેવા આસનો કરવા. વિવાહની તીવ્ર અભિલાષ રાખવી, કામને વિશેષ ઉત્તેજન આપવા નિમિત્ત ઔષધો ખાવાને માટે સાહ્ય કરવું, સ્નાનાદિ પ્રયોગો કરવા. ઇત્યાદિ અતિચાર છે. એમાંથી મનુષ્યોએ આવી પ્રવૃત્તિ કરવી ન જોઇએ. સામાન્ય પ્રકારે ઇચ્છાને આધિન થવું પડે તે વાતને મૂકીને વિષયને વિશેષ ઉત્તેજન આપવાની એમાંથી મનુષ્યને જરાપણ જરૂર નથી.

પાંચમું પરિગ્રહ વિરમણ વ્રત.

गेही गेहि मणंतं परिहरिय परिग्गहे नवविहंपि ।
पंचमवए पमाणं करिज्जइच्छाणु साणेणं ॥ १ ॥

ગૃહસ્થોએ અનંત વસ્તુઓ સંબંધી આસક્તિનો ત્યાગ કરીને, પાંચમા વ્રતમાં નવ પ્રકારનાં પરિગ્રહનાં સંબંધમાં ઇચ્છાનુસાર નિ-યમ કરવો. ધન, ધાન્યાદિ સંપત્તિ ઉપર ગૃહસ્થ ધર્મનો આધાર રહેલો છે. એક સામાન્ય નજીવી બાબતમાં પણ ગૃહસ્થને પૈસાની જરૂર પડે છે. તેનાથી કોઈ પ્રકારે ભિક્ષા માંગી પેટ ભરાતુ નથી. તેમ છતી શક્તિએ કોઇના ઉપર આધાર રાખી બેશી રહેવાનું નથી, પણ પુરૂષાર્થ (પ્રયત્ન) કરીને પોતાનું તથા પોતાના આશ્રિતોનું ભરણપોષણ કરવાનું હોય છે. વળી ત્યાગ માર્ગનો આધાર પણ આ ગૃહસ્થાશ્રમ ઉપરજ રહેલો છે એટલે વિચારોમાં સાધુ સંતોનું પણ ભરણપોષણ તેમનેજ શીરે રહેલું છે. વળી કોઇ ગરીબ, અ-

નાથ, રોગી, વૃદ્ધ, ગ્લાન, નિરાધાર, ઇત્યાદિને પણ આશ્રય આપવો પડે છે. તે સિવાય પ્રસંગે ધર્મ અને કાર્યકારેનો અનેક પ્રસંગોમાં પણ ધનનો વ્યય કરવો પડે છે. આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે ધનના ગૃહસ્થને પ્રેમે કે ખાસે જરૂર પડે છે.

જેની આગળ ધન નથી તે માણસ ગૃહસ્થાવસ્થામાં ઘણીજ મુશ્કેલી ભોગવે છે. અને "વસુ વિનાના નર પશુ" આ કહેવત તેને લાગુ પડે છે.

ધનથી નિર્ધનોનો ઉદ્ધાર, રક્ષણ, સ્વધર્મી બંધુઓનો આદર અને તેમનું વાત્સલ્ય, દેવાદિનું પૂજન, ગુર્વાદિનો સત્કાર, નિરાધારોનો ઉદ્ધાર, દેશની સેવા અને તેવાં બીજાં અનેક સત્કાર્યો થઇ શકે છે.

ધનની એ પ્રકારની ગતિ છે. ઉપર બતાવેલ તે ધનની ઉજળી બાજુ છે, પણ બીજી રીતે વિચાર કરીએ તો જેટલા ધનમાં ગુણ રહેલા છે તેટલાજ બલ્કે પ્રસંગે તેથી પણ અધિક દોષો પણ રહેલા છે. અર્થાત્ તેની કાળી બાજુ પણ છે અને વિચારવાનોએ તેની બન્ને બાજુ તપાસી તેમાંથી ઉત્પન્ન થતા ગુણ દોષનો વિચાર કરી ધનને કેટલે દરજ્જે ઉચ્ચસ્થાન આપવા યોગ્ય છે તેના નિશ્ચય ઉપર પછી આવવું.

ધનની કાળી બાજુ.

ધનથી કામાદિની અનુકૂળતા થાય છે. કામાદિથી ક્રોધાદિની ઉત્પત્તિ છે. અનુકૂળતાથી અભિમાન, લોભાદિ વધે છે. પ્રતિકૂળતાથી ક્રોધાદિમાં વધારો થાય છે. ક્રોધાદિમાંથી હિંસાના પરિણામો થાય છે.

અંશુભ પરિણામોનું પોષણ વૃદ્ધિ પામે છે. તેથી મલીન વાસનામાં વધારો થાય છે. તેના દઢ સંસ્કારોથી ટેવ પડે છે અને તે ટેવ કાળાંતરે સ્વભાવનું રૂપ ધારણ કરે છે. આ સ્વભાવ જેવા થયેલા સંસ્કારોની મલીનતાને કાઢવા માટે ઘણો પ્રયાસ કરવો પડે છે.

સઘળા અનર્થોનું મૂળ આ ધનનો પરિગ્રહ (આશક્તિ) છે. તેનાથી રાગદ્વેષાદિ શત્રુઓ પ્રગટ થાય છે. સગાભાઇઓ પૈસા માટે આપસમાં લડે છે. શત્રુઓની માફક પૈસા માટે એક બીજાનો પ્રાણ લેવા પણ તત્પર થાય છે. ધનવાનને પુત્ર, સ્વજન, બંધુ, રાજા, ચોર, મિત્ર અને સ્ત્રી આદિથી પણ નિરંતર સશંક (શંકા સહિત) રહેવું પડે છે. ધનના રક્ષણની ચિંતામાં ધનવાનને રાત્રીએ શાંતિથી નિદ્રાદેવી પણ પાસે આવી રહેતી નથી. તેના ઉપાર્જન કરવામાં, રક્ષણ કરવામાં, અને તેનો નાશ થતાં સર્વત્ર દુઃખનોજ અનુભવ કરવો પડે છે.

ભારના બોજાથી વહાણ જેમ સમુદ્રમાં ડુબે છે તેમ પરિગ્રહ ઉપરના મમત્વને લઇ આ જીવ સંસારના વિયોગમાં ડુબે છે. વિપયના કિચડમાં ખુંચી જાય છે. થોડા વખતના એશ આરામ સિવાય વિશેષ ગુણ તેમાં દેખાતો નથી. પરિણામે તો તેનો આંહીજ ઇચ્છાથી કે અનિચ્છાથી પણ ત્યાગ કરીને છેટે ખાલી હાથે આવ્યો તેમ ખાલી હાથે જવાનું છે. આ દુનિયાં ઉપર અનેક રાજા મહારાજાઓ, ધનાઢ્યો થઇ ગયા છે. પૃથ્વીના અનેક માલિકો થયા છે, પણ થઇને તેતો ગયાજ અને પૃથ્વી તથા ધન તો આંહી કાયમનું કાયમજ રહેલું છે. સોનાની ડુંગરીઓ બનાવનાર નંદરાજા ચાલ્યો ગયો. હજારો મનુષ્યોના મસ્તકથી અને લોહીથી પોતાની તલવારોને તૃપ્ત

કરનાર નાગરીયો કબજાને [illegible] કરવાં છે અને [illegible] જાતિઓમાં [illegible] છે. [illegible] કરી [illegible] નથી તેમ આ [illegible], વૈભવ, [illegible] કરી [illegible], થતી નથી.

[illegible] પરિગ્રહના [illegible] ઉપરથી [illegible] હોય વધારે છે [illegible] છે કે જે [illegible] પોતાની [illegible] કરનાર છે તેમ [illegible], શાસ્ત્રોથી ઉપરાંત [illegible] ન [illegible] પણ કરનાર તેમ છે. માટે [illegible] પરિગ્રહાદિનો [illegible] પોતાની [illegible] અને વધારે [illegible] પોતાની [illegible] પ્રમાણમાં પોતાની [illegible] અનુસાર તેનું પ્રમાણ કરવું અર્થાત પરિગ્રહને નિયમમાં નિયમિત [illegible]

[illegible], [illegible], મોતી, [illegible], [illegible], આદિ સર્વ પ્રકારનું ધન. [illegible] ૨ [illegible] અને તે સિવાયનું [illegible] ૩ [illegible] અને [illegible] ૪ [illegible] ૫ [illegible], [illegible], [illegible] આદિ [illegible] ૬ [illegible], [illegible], [illegible] ૭ [illegible] ૮ [illegible] ૯ [illegible]

[illegible] અને તેના [illegible] નથી ત્યાં સુધી

૪ રૂપાના મણ્યાદિ તોલની સંખ્યા.

૫ શહેર, ગામ, કિલ્લા, દેશ, ટાપુ, બંદરાદિની તથા ખુલ્લી જમીન આદિની સંખ્યા.

૬ મહેલ, હવેલી, ઘર, દુકાન, વખારો, બાંધકામવાળી ઇમારતોની ગણતરી તથા માપવાળી સંખ્યા.

૭ દાસ, નોકર, લશ્કર, દાસી પ્રમુખની, કાયમ આદિની સંખ્યા.

૮ હાથી, ઘોડા, ઉંટ, ખચ્ચર, ગાય, ભેંસ, બળદ, બકરાં, ઘેટાં, પ્રમુખ જાનવરોની કાયમની સંખ્યા.

૯ ઘર ઉપયોગી તમામ જાતના સરસામાન, ધાતુ ઉપધાતુ વાસણકુસણ આદિની કીંમતવાળી સંખ્યા.

અથવા સર્વની કીંમત ઉચક ગણી તેનું માપ-નિયમ રાખવો. આ ગૃહસ્થનું પાંચમું વ્રત છે.

પાંચમા વ્રતનાં પાંચ અતિચાર.

(૧). ધન, ધાન્ય સંબંધી જે પ્રમાણ રાખેલું છે તેથી કાળાંતરે અધિક થતાં તે દ્રવ્યનો સન્માર્ગે વ્યય કરવો જોઇએ. તે ન કરતાં લોભના વશથી, જેની આગળ લેણું હોય તેને કહે કે હમણાં તારે ત્યાં રાખી મુકજે, ખપ હશે ત્યારે માંગીશ. અથવા પોતા પાસે તે દ્રવ્યને અન્યને ઘેર જમા કરાવી રાખે, અને કોઇ ખરચના પ્રસંગે કે ખોટના પ્રસંગે લઇને પોતાના કામમાં વાપરે એ પહેલો અતિચાર છે. ધર્માર્થી જીવોએ તેમ કરવું ન જોઇએ. પ્રમાણથી અધિક થતાં તરતજ સારે માર્ગે તે ખરચી નાખવું. ૧

(૨). ક્ષેત્ર વાસ્તુ પ્રમાણુ અતિચાર: કુવાના પાણીથી કે આકાશના–વરસાદના પાણીથી પાકતા ધાન્યાદિવાળી જમીન, તથા શહેર, ગામ, ઘર પ્રમુખવાળી જમીન તેનું જે માપ, પ્રમાણુ તથા ગણુતરીદ્વારા રાખ્યું હોય તો તેથી અધિક વસ્તુ ગામ કે જમીન આદિ પ્રાપ્ત થતાં, નાનાં ગામો એકઠાં કરી મોટું એક બનાવવું નાના દેશને મોટો બનાવવો, નાનાં ખેતરને વાડાદિ કાઢી નાખી મોટાં મોટાં બનાવવાં, નાનાં ઘરો સાથે બીજાં ભેળવી મોટાં ઘરો બનાવવાં એ અતિચાર એટલે વ્રતમાં દૂષણ છે.

(૩). રૂપા તથા સોનાનું જે પ્રમાણુ રાખ્યું હોય તેનાથી અધિક વધારો થાય ત્યારે લોભને વશ થઈ તે દ્રવ્ય સ્ત્રી, પુત્રાદિકને આપે. તે ત્રીજો રૂપ્ય સુવર્ણ અતિક્રમણુરૂપ અતિચાર છે.

(૪). કુપ્ય તે સોના તથા રૂપા વિના બાકીની ધાતુ, તાંબા પિતળ આદિ ધાતુ, તેનાં વાસણો, કાષ્ટનાં હળ, ગાડાં, વાહાણાદિ, પલંગ, કપટાદિ અનેક પ્રકારનાં ઘર વખરીનાં ઉપકરણો તેની જે સંખ્યા પહેલાં રાખી હોય તે સંખ્યા કાયમ રાખવા માટે નાનામાંથી મોટાં બનાવે, પાતળામાંથી જાડાં બનાવે તે કુપ્ય પરિમાણુ અતિક્રમણુ અતિચાર છે.

(૫). ચતુષ્પદ પ્રમાણાતિક્રમણુ અતિચાર. સ્ત્રી, દાસ, દાસી, નોકર પ્રમુખ મનુષ્યો, પક્ષીઓ અને હાથી, ઘોડા, ગાય, ભેંસ ઇત્યાદિ પશુઓનું જે પ્રમાણુ કરેલું હોય તેમાં નાનાં વાછરડાં, બચ્ચાં; બાળકાદિ ગણુતરીમાં ન ગણે અને સંખ્યાનું અતિક્રમણુ કરે તે તે પાંચમો અતિચાર છે.

જવું તે નથી પણ તે દિશાઓ તરફથી થતા-પોતાથી કરાતા-નુકશાનથી અટકવું તે છે. તે સાથે એમ પણ યાદમાં રાખવાનું છે કે તે નિયમ આત્મ કલ્યાણમાં મદદગાર થાય તે માટે લીધેલ છે પણ ઉલટો તે નિયમ આત્મ કલ્યાણમાં વિઘ્નભૂત થાય તે માટે લીધેલ નથી તે વાત ખાશ ધ્યાનમાં રાખવી.

છઠા વ્રતના પાંચ અતિચાર.

૧-૨-૩-૪ છઠા વ્રતના પાંચ અતિચારો આ પ્રમાણે છે. ઉર્ધ્વ દિશામાં, અધો દિશામાં અને તિર્છી (ઉંચી, નીચી અને સપાટ) દિશામાં જવાનો જે નિયમ લીધેલ છે. પરિમાણ કરેલ છે. તેનું અનાઉપયોગે (જાગૃતિ વિના) અતિક્રમણ (ગમન) કરેલું હોય તે પ્રમાણાતિક્રમણ અતિચાર છે.

૪ ક્ષેત્રવૃદ્ધિ-સર્વ દિશાઓમાં માનો કે સો યોજન જવાનું પ્રમાણ કર્યું છે, તેથી અધિક. અમુક દિશામાં જવાની જરૂર પડે ત્યારે બીજી દિશાના કેટલાએક યોજન પ્રમાણમાં ઓછાશ કરીને, ઇષ્ટ દિશામાં (પોતાને જરૂરીયાતવાળી દિશામાં તેનો વધારો કરી તે તરફ) જવું તે દિશા વૃદ્ધિ અતિચાર છે. અતિચાર એટલા માટે કે યોજનનું માપ સરખું રાખ્યું આ બાહ્ય દૃષ્ટિએ અતિચાર છે. નિયમિત દિશામાં પ્રમાણથી અધિક ગમન કરતાં વ્રતનો ભંગ થાય છે છતાં ઉપરની અપેક્ષા ધ્યાનમાં લેતાં તે અતિચાર રૂપ ગણેલ છે.

૫ સ્મૃતિનો નાશ-જવાની ઉતાવળને લીધે, પ્રમાદથી અથવા મતિના વિભ્રમથી સ્મરણમાં રહે નહિ કે, મેં સો કે પચાશ યોજનનો નિયમ રાખેલ છે. અથવા આગળ જતાં સંદેહ પડે અને પચાશ

[illegible] અને [illegible]
[illegible]

[illegible] છે. [illegible] ([illegible]) [illegible] છે.

આઠમું ભોગોપભોગ [illegible]

उवभोगो विगइओ [illegible] पुष्फ फलमाई
परिभोग [illegible] ॥ १ ॥

એક વસ્તુ એક વાર ભોગવાય-ઉપયોગમાં લેવાય તે વિગઈ આદિ (ઘી, દૂધ, દહીં, તેલ, ગોળ, અને પકવાન્ન-તળેલ વસ્તુ) તથા [illegible] ([illegible]) [illegible] આદિ તે [illegible] વસ્તુ કહેવાય છે અને જેનો એક [illegible] તે વસ્તુ-[illegible] [illegible] કહેવાય છે, [illegible] આદિ.

આ [illegible] બે ભેદ [illegible] ભોગ અને [illegible] કર્યા, તેમાં [illegible] છે. એક ભોગ તથા [illegible] [illegible] [illegible] ન [illegible] અને જે વસ્તુ વારંવાર [illegible] ન ઉપભોગ કહેવાય છે.

[illegible] કરનારે ગૃહસ્થોએ સાવદ્ય-સપાપ-અને સદોષ આહાર ભોજનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. અને વિશેષ પ્રકારે શ્રાવક

ખોરાકને વર્જવો જોઇએ. દારૂ, માંસ, મધ, માખણ, કંદ ઇત્યાદિ અભક્ષ વસ્તુ છે તેનો ત્યાગ કરી સાત્વિક ભોજનથી દેહનો નિર્વાહ કરવો.

મદ્ય, માંસાદિ તામસીક આહાર છે તેનું ભોજન કરવાથી માનસીક વિકાર અને ક્રુરતામાં વધારો થાય છે. ર પરિણામવાળાં મનુષ્યો ધાર્મિક ક્રિયાને લાયક થતા નથી.

આ વ્રત લેવાનો હેતુ માનસીક અને શારીરિક પ્રકૃતિને સુધારવાનો છે. ખોરાકમાં ઉપયોગ તરિકે લેવાતા કેટલાક પદાર્થો માનસિકવૃત્તિઓમાં વિકાર ઉત્પન્ન કરનાર છે. કેટલાએક શારીરિક રોગ ઉત્પન્ન કરનારા, જઠરાગ્નિ મંદ કરનારા અને વિકાર ઉત્પન્ન કરનારા છે. કેટલાએક પદાર્થો જીવોની હિંસાવાળા છે. આ વ્રત, અહિંસાવ્રતને વધારે મદદ કરનાર છે તે સાથે અસત્ય, ચોરી, મૈથુન એ દુર્ગુણોથી બચાવનાર પણ છે.

મદિરા.

દારૂથી મનોવૃત્તિ મંદ થાય છે. બુદ્ધિ વિકળ થાય છે. સ્મૃતિ નષ્ટ થાય છે. વિવેક દૃષ્ટિ ચાલી જાય છે. લજ્જા નાશ પામે છે. ગમ્યાગમ્યનો વિવેક રહેતો નથી. ગુપ્ત વાતો મદિરાના ઘેનમાં પ્રગટ કરી દે છે. મદિરાથી કીર્ત્તિ, કાંતિ, બુદ્ધિ અને લક્ષ્મી નાશ પામે છે. તે મનુષ્ય મદિરાના ઘેનમાં નાચે છે. રડે છે. જમીનપર આળોટે છે. તેનું શરીર શીથળ થાય છે. ઇંદ્રિયો નિર્બળ થાય છે. દયા, ક્ષમા, જ્ઞાન, વિવેક સર્વનો નાશ થાય છે. દેવ ભૂમિ જેવી સુંદર દ્વારિકાં નગરીનો નાશ થયો અને કરોડોની સંખ્યાવાળા ત્રણ ખંડના અ-

[illegible]વિજનિ પાકોના વંશનો સંહાર થયો તેનું મૂળ કારણ મદિરાનું [illegible]દુર્વ્યસન જ છે. આત્મહિત ચિંતકોએ મદિરાનો ત્યાગ કરવો."

માંસ.

પ્રાણિઓનો નાશ કર્યા સિવાય માંસ ઉત્પન્ન થતું નથી. આ માંસ દુર્ગંધિત-અશુચિથી ભરપુર અને બીભિત્સ છે. જઠરાગ્નિને મંદ કરનાર છે. અજીર્ણને વધારનાર છે. ક્રુરતા પ્રગટ કરાવનાર છે. દયા અને કોમળતાનો નાશ કરનાર છે. રોગોનું ઘર છે. સાત્વિક વૃત્તિનો નાશ કરનાર છે. તામસીવૃત્તિનું પોષક છે. જડતા વધારનાર છે. આ માંસ ભક્ષણ કરનારાઓ જઠરાની મંદતાથી રોગોના ભોગ થઇ અનેક જીવો મરણને શરણ થયા છે. વળી તે સિવાય ચાલી શકે એવો ખોરાક આ દુનિયા ઉપર કાંઇ થોડો નથી, કે બીજા જીવોને મારીને પોતે સુખી થવું? બીજા જીવોના પ્રાણનો નાશ કરીને પોતાના પ્રાણનું પોષણ કરવું?

મધ તથા માંખણ.

છાશમાંથી બાહાર કાઢ્યા બાદ અંતર્ મુહુર્તમાં (બે ઘડીની અંદરના વખતમાં) માખણની અંદર ઘણા સુક્ષ્મ જંતુઓ પેદા થાય છે. માટે વિવેકી મનુષ્યએ માખણ છાશની બાહર રાખવું નહિ. [illegible] ખાવું પણ નહિ. એક એક પુષ્પમાંથી રસ પીને મા[illegible] [illegible] માખીઓ કેટલુંક તે રસને [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેને મધ કહેવાય છે. આ માખીઓનું ઉચ્છિષ્ટ-એ[illegible] [illegible] [illegible] તેને બુદ્ધિમાન માણસો ખાતા નથી. ખરેખર આ [illegible]

માખીઓએ ઉત્પત્તી કરેલી તેની લાળ હોવાથી મહાન્ જુગુપ્સા ઉત્પન્ન થાય તેવુંજ છે.

અનંત કાયાદિ.

કૃમીઓના સમુહથી ભરપુર ઉંબરાના, વડના, પીંપરના, કાલુંબર અને પીંપળાના ટેટાઓ ખાવા યોગ્ય નથી. તથા લીલા કંદ, ઉગતાં કુપળીયાં, અજાણ્યાં ફળ, કાચા-ઉના ગરમ નહિં કરેલા-છાશ સાથે દ્વીદળ-કઠોળ (જેની બે ફાડો સરખી થાય છે તે તેલ વિનાના પદાર્થો) જેનો રસ તથા ગંધ બદલાઇ ગયો હોય તે ચલીતરસવાળાં ફળો, કોહાઇ ગયેલું વાસી અનાજ, બે દિવસ ઉપરાંતનું દહીં, અને રાત્રિ ભોજન ઇત્યાદિનો ત્યાગ કરવો.

રાત્રી ભોજન.-

રાત્રે અંધકારથી નેત્રની પ્રકાશ શક્તિ રૂંધાઇ જાય છે. દીવાનો પ્રકાશ હોવા છતાં પણ ઝીણા જંતુઓ જોઇ શકાતા નથી. અને તે ભોજનમાં પડવાથી તે જંતુઓનો નાશ થાય છે સાથે તેવા જંતુઓ પેટમાં જવાથી અનેક રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. દાખલા તરીકે ઘી પ્રમુખમાં ચડી ગયેલ કીડી ખાવામાં આવતાં બુદ્ધિનો નાશ થાય છે. માખી વમન કરાવે છે. કરોળીયાની લાળથી કોઢ થાય છે. વાળથી સ્વરનો ભંગ થાય છે. દિવસનો મોટો ભાગ આપણે સ્વાધિન હોવાથી રાત્રે ભોજન કરવું મનુષ્યોને ઉચિત નથી. દિવસે ભોજન કરવાથી જંતુઓના બચાવ સાથે પોતાના શરીરનું રક્ષણ થાય છે.

આ પ્રમાણે ભોગ—એકવાર ઉપયોગમાં આવતા શરીરના પોષક પદાર્થોનો-વિવેક પૂર્વક ઉપયોગ કરવો એ બુદ્ધિમાનોને હિતકારી છે.

ઉપભોગ.

ઘરની આભુષણાદિક [illegible] સ્વચ્છ રાખવા, ઘરની આંગણું સુઘડતાથી સાફ કરી રાખવું. જેથી અને એવાં ખાડાં કે [illegible] ન રહે [illegible] કે તેથી તે [illegible] જણાય છે. અને [illegible] ઘરની [illegible] પણ [illegible] મન આલ્હાદ પામે તેવી સ્વચ્છતા રાખવી,

વસ્ત્રો પહેરવાં પણ સ્વચ્છ,– ઉજળાં રાખવાં. મેલાં વસ્ત્રો અને ચાંદીઓ ઉપરાંત મેલથી શરીરમાં રોગ ઉત્પન્ન [illegible] છે. અતિશે ઉદ્ભટ વસ્ત્રાલંકાર ન પહેરવાં. તેમ પોતાની સ્થિતિથી હલકી [illegible] નાં હાલ નુકશ [illegible] પણ ન પહેરવાં.

પહેરવા ઓઢવાનાં વસ્ત્રો, [illegible] સ્વચ્છ રાખવાં. તેમાં [illegible] એવાં ન થાય માટે દિવસમાં એકાદ [illegible] સજ્જ [illegible] રાખવામાં નથી આવતી તો [illegible] જુએ [illegible] માટે [illegible].

[illegible] નિરંતર રહેવું, જેથી [illegible] અને [illegible] રોગો ઉત્પન્ન [illegible] થાય [illegible], અને મહાન્ આનંદાદિ પ્રસન્ન તો [illegible] રીતે [illegible]

આ પ્રમાણે [illegible] ઉપભોગનો [illegible] અનુભવ કરે

હવે કર્માદાનોનાં નામ કહે છે.

પન્નર પ્રકારનાં કર્માદાન (કર્મને આવવાના, કે લેવાના માર્ગ) તેનો વ્રત ધારણ કરવા ઇચ્છનાર ગૃહસ્થે ત્યાગ કરવો. પન્નર કર્માદાન તે ભોગોપભોગ નથી, પણ તે ઉદ્યોગદ્વારા ઉત્પન્ન કરેલું ધન, તે ભોગોપભોગનું કારણ છે. કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરીને કર્માદાનને ભોગોપભોગ માનવામાં આવેલ છે.

સુખે નિર્વાહ થઇ શકતો હોય તો ગૃહસ્થોએ આરંભ કે જેમાં જીવોનો ઉપઘાત વિશેષ થાય છે તે વિનાના વ્યાપારોથી પોતાનું જીવન-ગુજરવું જોઇએ. તેમ ન બની શકે તેમ હોય તો થોડા આરંભવાળા વ્યાપારોથી નિર્વાહ ચલાવવો. તેમ છતાં કર્માદાન જે આગળ બતાવવામાં આવે છે તે સિવાય નિર્વાહ ન થઈ શકે તેમ હોય તો યથા શક્તિ ઇચ્છાનુસાર થોડાં ઘણાં કર્માદાન ત્યાગ કરવા માટે તો ભુલવું નહિં. મતલબ કે, ઉત્સર્ગ માર્ગથી કાર્ય સિદ્ધ ન થાય તો અનિચ્છાએ અપવાદ રૂપ માર્ગનો વિવેક પુર્વક આશ્રય કરવો.

પન્નર કર્માદાન

૧ ઇંગાલકર્મ—ચુનો, ઇંટ, નળીયાં, કોલસા, લોઢાં, વિગેરેની ભઠીઓ કરી—પકાવી—તેનો વ્યાપાર કરવો તે.

૨ વનકર્મ—વન કપાવી, લાકડાંનો વ્યાપાર કરવો તે.

૩ સાડીકર્મ—ગાડાં, હળ, હથીયાર, યંત્રો, તોપો, બંદુકો, ગોળા વિગેરે તૈયાર કરાવી તેનો વ્યાપાર કરવો તે.

૪ ભાડીકર્મ—ગાડી, ઘોડા, પાડા, બળદ વિગેરે ભાડે આપવાનો ધંધો કરવો.

૫ ફોડીકર્મ—જમીન ફોડવાનો, ખાણો ખોદવાનો, અનાજ તથા ઔષધ વિગેરે દળાવવા ભરડાવવાનો, હળ ખેડવાનો, પત્થર ફોડવા વિગેરેનો વ્યાપાર કરવો તે.

૬ દાંતનો વ્યાપાર—હાથીદાંતનો, નખનો, કેશનો, ચામડાનો, તથા હાડકાનો વ્યાપાર કરવો તે. આ વ્યાપારનો એવી રીતે કરવાં એવાં આરબુથી નિષેધ કરેલ છે કે જે સ્વયં હાથીઓને દાંત માટે મારવામાં આવે છે તે, તથા જાનવરોને મારીને નખ કઢાવામાં આવે છે તે, ઢોરોને વધ કે પીંછાં લેવામાં આવે છે તે, પ્રાણીઓને મારીને ચામડાં લેવામાં આવે છે તે, જંગલી જાનવરોને કે જીવોને મારીને તેનાં હાડકાં, છીપ, શીંગડાં અને કસ્તુરી વિગેરે લેવામાં આવે છે તે અપેક્ષાએ, અર્થાત્ આવી પદ્ધતિથી તેનો વ્યાપાર ન કરવો. પણ સ્વાભાવિક મરણ પામેલા જીવોનાં ઉપભોગી ભાગના પદાર્થોનો નિષેધ નથી.

૭ લાખનો વેપાર—લાખ, ધાવડી, ગળી, મનશીલ, હડતાલ, ખાર સાબુ, ઈત્યાદિનો વેપાર આ સર્વમાં સામાન્ય રીતે જીવહિંસા રહેલી છે.

૮ રસનો વેપાર—મદિરા, મધ, માંસ, માખણ આ સર્વ રસનો વ્યાપાર જીવહિંસાથી ભરપૂર છે.

૯ વિષનો વ્યાપાર—અફીણ, વછનાગ, સોમલ, ઝેર, સોરાનાં શસ્ત્રાદિ, હથીયારો આ વ્યાપાર અનેક જીવોના ઘાતનો હેતુ છે.

૧૧ યંત્ર પીલણ કર્મ—તલ, અળશી, એરંડા, કપાસ, વિગેરે પીલવાનાં યંત્રોથી તે વસ્તુ પીલવાનો વ્યાપાર કરવો.

૧૨ નિર્લાંછન કર્મ—બળદ, ઘોડા, પાડા ને ખાસી કરવા, નાક વિંધવાં, કાન, કંબલ, શીંગડાં, પૂંછડાં છેદવાં, આંકવા, ઉંટની પીઠ ગાળવી, ઇત્યાદિનો વ્યાપાર કરવો તે.

૧૩. દવકર્મ—વનમાં, જંગલમાં, ખેતરમાં. દાવ લગાડવા તે દવકર્મ.

૧૪ શોષણકર્મ—કુવા, તળાવ, સરોવર, નદી ઇત્યાદિ સુકાવી નાખવાં તે.

૧૫ અસતિપોષણકર્મ—ધનકમાવા નિમિત્તે દુરાચારી દાસી, સ્ત્રીઓ વિગેરેનું પોષણ કરી તે સંબંધી વ્યભિચારનું ભાડું લેવું. તથા પોપટ, મેના, મયુર, બીલાડાં કુકડાં, શ્વાન, ભુંડ, ઇત્યાદિનું પોષણ કરવું. પોતાના ખુશ વ્યાપાર, કે કમાવા નિમિત્તે પોષણ કરવું તે અસતિ પોષણ કહેવાય છે.

આ પન્નર વિશેષકર્મ આગમનના માર્ગો બનતા પ્રયત્ને શક્તિ અનુસાર દેશ, કાળ તપાસીને ત્યાગ કરવો.

ધાર્મિક જીવન ગાળનારા ઉત્તમ શ્રાવકોએ આ ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે કર્માદાનના વ્યાપારનો ત્યાગ કરવાનો છે. આ સ્થળે એટલું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું કે જે દેશમાં વ્યાપારની હરીફાઇને લઇને બીજા વ્યાપારોનો અભાવ જેવું હોય, આજીવિકાની મુશ્કેલી પડતી હોય તે સ્થળે શ્રાવકોએ ઉપરના વ્યાપારોથી પણ આજીવિકા ચલાવીને ચાલુ જમાનાના લોકોની સાથે જીવતા રહેવું અને આગળ વધવું. જે કોમ ચાલુ જમાનાના વ્યાપાર ઉદ્યોગમાં પાછળ પડી નિર્ધન થઇ જાય છે તે કોમનો ધીમે ધીમે નાશ થાય છે. અને તેનો ધર્મ પણ તેની કોમની સાથેજ મરણ પામે છે.

તથા વિવિધ અંગારા કર્મ, પ્રપંચ, ચોરી જૂગાર વિગેરેના વિશેષ વ્યાપાર દ્વારા આજીવિકા ચલાવવામાં આવે છે તેની ઉપર જણાવેલ કર્માદાનના પણ નીતિપૂર્વક, પ્રમાણિકતાથી વિવેકપૂર્વક વ્યાપાર કરવામાં ઓછું પાપ રહેલું છે તે બુદ્ધિમાનોએ પોતે વિચારી લેવા જેવું છે.

સાતમા વ્રતના અતિચારો.

સચિત્ત આહાર. ૧ સચિત્ત (સજીવ) સાથે જોડાએલ અચિત્ત આહાર. ૨ સચિત્તઅચિત્ત મિશ્રિત આહાર. ૩ અનેક દ્રવ્ય સંયોગથી બનેલ સુરા. સૌવીરાદિ પાન. ૪ રોજ્સાર્ક પક્વ આહાર. ૫.

સચિત્ત વસ્તુના ત્યાગ કરનાર ગૃહસ્થને, અજાણપણામાં અનાઉપયોગે ખાવાથી અતિચાર લાગે છે. જાણીને ખાવાથી વ્રત ભંગ થાય છે. આ ભોજન આશ્રીને પાંચ અતિચાર લાગે છે.

કર્મ આશ્રીને પન્નર અતિચાર લાગે છે. જે પૂર્વે બતાવેલા છે. અહીં એ શંકા થવાનો પ્રસંગ છે કે કર્માદાન પોતેજ પાપરૂપ છે અર્થાત્ પાપનું નિમિત્ત છે તો તેને અતિચાર રૂપે શા માટે ગણ્યા ?

ઉત્તર એ છે કે પોતે જે અર્થદંડમાં, અર્થાત્ પોતાના નિર્વાહાદિ પ્રયોજન અર્થે જે નિયમ નિયમિત કરેલ છે, તે સિવાયના વ્યાપારો કદાચ વિસ્મૃતિએ—અનાઉપયોગે થઈ જાય તો તે અતિચાર છે—પણ જાણીને તેમ કરે તો વ્રત ભંગ થાય છે.

પન્નર અતિચાર આ પ્રમાણે છે. અંગારાનો વ્યાપાર. ૧. વન કાપવાનો. ૨. ગાડાં-વાહનો બનાવવાનો. ૩ ભાડાં કરવાનો. ૪. જમીને

બીજાઓને મદદ કરતા કે લેવડ દેવડ કરતા હોય તેવાઓની દાક્ષીણતા જ્યાં પહોંચતી હોય તેઓ સિવાય, જેનાથી હિંસા થાય-જીવોનો સંહાર થાય તેવાં શસ્ત્રો, હળ, અગ્નિ, હથીયાર વિગેરે માગ્યાં ન આપવાં. તથા ઝેરી ઔષધો, વિષો, નાગદમની આદિ બુટીઓ, ગર્ભપાત કરનારી વનસ્પતિઓ, અને ઉચ્ચાટન, મોહન, સ્થંભનાદિ કરનાર મંત્રો. ઇત્યાદિ આપવાં નહિં. દયાળુ ધર્માત્મા જીવોએ કોઇપણ જીવોને પોતાથી ઉપદ્રવ કે દુઃખ ન થાય તેવું યોગ્ય જીવન ગુજારવું જોઇએ.

પ્રમાદ આચરણ.

મદ, વિષય, કષાય, નિંદા, અને વિકથાદિ પ્રમાદથી જીવોની હિંસા થાય તેમ વર્ત્તન કરવું તે પ્રમાદાચરણ કહેવાય છે. કુકડા, શ્વાન, પાડા, હાથી, ઘેટાંઆદિનાં યુદ્ધ કરાવવાં, તે જોવા જવું. કામશાસ્ત્રમાં આશક્તિ રાખવી, મદિરાનું પાન કરવું, જુગાર રમવો, ઘણી નીદ્રા કરવી, સ્ત્રીની, દેશની, રાજની, ભોજનની સારી કે નઠારી કથાઓ-વાતો કરવી. ઘી, ગોળ, તેલ આદિ રસનાં ભાજનો ઉઘાડાં રાત્રે કે દિવસે મૂકવાં. ગીત નૃત્ય, નાટકાદિ જોવાં ઇત્યાદિ પ્રમાદ આચરણ કહેવાય છે. આમાં જીવની હિંસા અસત્યનું પોષણ, વિષયને ઉત્તેજન, પ્રમાદ-આળશને પુષ્ટિ અને વખતનો દુરૂપયોગ. ઇત્યાદિ અનેક દૂષણો રહેલાં છે. વિવેકી મનુષ્યોએ યથાશક્તિ આ અનર્થ દંડનો ત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરવો.

આઠમા વ્રતના પાંચ અતિચાર.

૧ કંદર્પ—કામ વિકાર ઉત્પન્ન થાય, રાગાદિને પોષણ મળે એવાં હાસ્યાદિવાળાં વચનો બોલવાં તે આ વ્રતનો અતિચાર (દૂષણ) છે.

૨ કૌત્કુચ્ય—પર-પરને મોહ ઉત્પન્ન થાય તેવી મશ્કરી, નેત્ર, હોઠ, નાસિકા, હાથ, પગ, મુખની ચેષ્ટાઓ કરવી તે અતિચાર છે.

૩ મૌખર્ય—વાચાળપણું, સંબંધ વિનાનું બકવાદ બોલવું એક બીજાની વાતો એક બીજા આગળ કરી વિના પ્રયોજને એક બીજાને લડાવી મારવા તે અતિચાર છે. ધર્માર્થિ મનુષ્યોએ બહુ વિચાર કરી જરૂર જેટલાજ શબ્દો બોલવા.

૪ અધિકરણ—જીવોની હિંસા જેનાથી થઇ શકે તેવાં અધિકરણો. ઉપકરણો એક બીજા સાથે સંયોગ—જોડીને તૈયાર રાખવાં. જેમકે ધનુષ્ય સાથે બાણ, બંદુક સાથે ગોળી ઉખલ સાથે મુસળ. કુહાડા જોડે હાથો, ઇત્યાદિ પોતાને જરૂરીઆત ન હોય તેવા પ્રસંગે તૈયાર રાખવાં. પોતાના રક્ષણ અર્થે તૈયાર હોય તેમાં હરકત નથી.

૫ ઉપભોગાતિરિક્ત—વસ્તુઓ જ્યારે જોઇએ ત્યારે મળી રહે તેમ છે છતાં પોતાના ઉપભોગથી અધિક વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરી રાખવો તે બીજાઓને તે વસ્તુના ઉપભોગનો અંતરાય કરવા બરોબર છે. અર્થાત્ તે વસ્તુના ઉપભોગથી બીજાઓ બેનસીબ રહે છે. વળી તેવાં ફુલ, ફળ, શાક, પત્રાદિમાં કુંથુઆ આદિ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. અનાજ આદિ સડી જાય છે. ઘી, તેલાદિ ખોરાં થઇ જાય છે. વસ્ત્રાદિ સડી જાય છે. પોતાના વૈભવ અને ખરચના પ્રમાણમાં રાખવામાં હરકત નથી. અથવા આગામી

કાળના ભય, સંકટ, કે દુંકાળાદિથી બચવા સંગ્રહ કરવામાં હરકત નથી.

આ પ્રમાણે આઠમાવ્રતના પાંચ અતિચારો (દુષણો) પ્રમાદ કે સ્મૃતિભ્રંશથી લાગે છે તેને જાગૃતિ પૂર્વક અટકાવવા.

નવમું સામાયિક વ્રત.

सामाइयम्मिह पढमं, सावज्जे जथ्थ वज्जिय जोगे.
समणाणं होइ समो, दसेण देस विरओवि. ॥१॥

જેમાં સાવદ્ય—પાપવાળા વ્યાપારનો ત્યાગ કરાય છે તે સામાયિક નામનું પ્રથમ શિક્ષા વ્રત છે. આ સામાયિકમાં રહેલો ગૃહસ્થ પણ અમુક ભાગે સાધુ સરખો ગણાય છે. ૧

ત્રણ ગુણવ્રત કહેવાયાં હવે ચાર શિક્ષાવ્રતો કહે છે. પૂર્વે બતાવેલ મૂલવ્રતોને વધારે પોષણ મળે તે માટે આત્મ જાગૃતિ સાથે આત્મ સ્થિરતાનું શિક્ષણ વારંવાર જેમાં અથવા જેનાથી મળે છે તે શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે.

સામાયિકનો વખત ઓછામાં ઓછો બે ઘડી—અડતાલીશ મીનિટ સુધીનો છે. તેટલા વખતમાં મનથી, વચનથી અને શરીરથી પાપવાળું સદોષ આચરણ, વચન, અને વિચાર તે કરવા, કરાવવા, અને કરનારને સંમત્તિ આપવાનું બંધ કરવામાં આવે છે.

સમ—આય—ક—સમપરિણામે રાગદ્વેષની ગૌણતા વાળી સ્થિતિમાં રહીને જ્ઞાનાદિકનો લાભ થાય અથવા કર્મનું નિર્જરણ થાય તે સામાયિકનો અર્થ છે.

કોઇપણ પ્રકારની ગડબડ કે ધાંધલ વિનાના નિરાકુળ, શાંત અને સ્વચ્છ સ્થળે સામાયિક કરવા બેસવું. ઘણે ભાગે ગુરૂની સમીપે, નિવૃત્તિવાળા ઉપાશ્રયમાં કે ડાંસ, મચ્છર વિનાના, હવા અને અજવાળા વાળા તથા એકાંતવાળા પોતાના ઘરના એક ભાગમાં, અથવા જ્યાં વિશેષ શાંતિ મળે તેવે સ્થળે સામાયિક કરવી.

સામાયિકમાં ઘણે ભાગે બોલવાનું બંધ કરવું. બે ઘડી જેટલા ટુંક વખતમાં તો ધર્મ ધ્યાનમાંજ મગ્ન રહેવું. પરિણામની વિશુદ્ધિ અને ઉપયોગની જાગૃતિ બહુજ રાખવી. ગૃહ સંબંધી કે વ્યવહાર સબંધી કોઈ પણ વિચારો મનમાં લાવવા નહિં. કેવળ ધર્મ ધ્યાનમાં, સ્વાધ્યાયમાં કે ધર્મશ્રવણમાં તેટલો કાળ વ્યતિત કરવો. જો એકાગ્રતા સાથે નિરંજન પરમાત્માનું ધ્યાન કરવામાં આવે, મનને તે સ્વરૂપમાં લીન કરી દેવામાં આવે. તો તે ઉત્તમોત્તમ સામાયિક છે. આવી સ્થીતિ માટે પ્રયત્ન કરવો. મનની ચંચળતાથી તેમાં સ્થિરતા ન થાય, વિક્ષેપ આવે, તો પછી એકાગ્રચિત્તે જાપ-પરમેષ્ઠિ મંત્રનું સ્મરણ-કરવું. અથવા ગુર્વાદિ સમીપે કર્મ બંધનથી છુટવાનો ઉપાયો સંબંધી ધર્મ કથા સાંભળવી, અથવા મહાન્ પુરૂષોનાં જીવન ચરિત્રો સંભારવાં કે આત્મ સ્વરૂપની જાગૃતિ આપે તેવાં ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચવાં. કે તેવાં બીજાં ધર્મ સબંધી ઉત્તમ પદોનું ચિંતન કરવું. ગમે તેવી રીતે પણ તેટલા વખતમાં સર્વ જીવો ઉપર સમભાવ રહે, સંયમ માર્ગમાં ભાવની વૃદ્ધિ થાય, આત્મ સ્વરૂપનું ભાન સાંભરે કે સ્મરણ બન્યું રહે આર્તરૌદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ થાય અને ધર્મ ધ્યાન કે શુક્લ ધ્યાનને પોષણ મળે તેવી રીતે સામાયિકનો વખત પુરો કરવો.

દિવસમાં એક કે તેથી વધારે વખત સામાયિક કરવાથી આત્મ

જાગૃતિમાં ઘણો સારો વધારો થાય છે. ગૃહસ્થોને સ્વરૂપ સ્થીરતા માટે આ કર્ત્તવ્ય ઘણુંજ ઉપયોગી અને જરૂર કરવાનું છે.

સામાયિકના પાંચ અતિચાર.

૧ મનદુઃપ્રણિધાન—મનની એકાગ્રતા જે પ્રકારની જોઇએ તેના કરતાં વિપરિત એકાગ્રતા—જેમકે સામાયિક કરીને વ્યવહાર-ગૃહાદિ-સંબંધી ચિંતન કરે. કોઇપણ સાવદ્ય :વ્યાપારમાં મનને એકાગ્ર કરી દે. આ પ્રમાણે અજાણતાં-અનિચ્છાએ તેમ થઇ જતું હોવાથી અતિચાર કહેવાય છે. જાણીને તેમ થાય તો વ્રત ભંગ થાય છે.

૨ વચન દુઃપ્રણિધાન—અનાઉપયોગે અકસ્માત્ કોઇને સામાયિકમાં પાપવાળાં, કઠિણ કર્કશ વચન કહેવાં તે સામાયિકમાં દૂષણ છે.

૩ કાયદુઃપ્રણિધાન—કાયાની સ્થિરતાનો ભંગ કરી હાથ, પગ હલાવે, લાંબા પહોળા કરે અને તેમ કરતાં દ્રષ્ટિથી જોયા સિવાય કોઇ જંતુનો ઉપઘાત થવાનો પણ પ્રસંગ આવે. તે અતિચાર છે.

૪ અનવસ્થા—સામાયિકનું પ્રમાણ-વખતનું માન ન રાખે. ઓછા વખતમાં સામાયિક પારે. અનાદરપણે સામાયિક કરે. અવસરે સામાયિક ન કરે. બધા કામથી પરવારે નવરો હોય ત્યારે સામાયિક કરે. મતલબ કે સામાયિક કરતાં તેને વધુ અગત્યતા આપી પ્રથમ વ્યવહારનું કામ કરે. અને નકામો હોય તે વેળા નવરાની નિશાની તરીકે સામાયિક કરે તે અતિચાર છે.

૫ સ્મૃતિ રહિત—સામાયિક લઇને નિદ્રામાં પડે, વ્યવહારની

ભમતામાં સામાયિક કરવું ભૂલી જાય, શૂન્ય મને સામાયિક કરે, સામાયિક કર્યું કે નહીં, કર્યું કે સામાયિકનો વખત પુરો થયો કે નહિં ? ઇત્યાદિ સાંભરે નહિં તે પાંચમો અતિચાર છે.

પ્રમાદની અધિકતાથી, ઉપયોગની શૂન્યતાએ આ અતિચારો લાગે છે. તેમ કરવાની તેની લાગણીઓ ન હોવાથી વ્રતનો ભંગ થતો નથી.

દશમું દેશાવકાશિક વ્રત.

पुव्वे गहियस्स दिसा, वयस्स सव्ववयाण वाणुदिणं
जं संखेवो देसा, वगासिअं तं वयं विइयं ॥ १ ॥

પૂર્વે છઠ્ઠા વ્રતમાં ગ્રહણ કરેલ દિશાવ્રતનો, અથવા સર્વ વ્રતોનો નિરંતર જે સંક્ષેપ કરવો તે બીજું દેશાવકાશિક શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે.

છઠ્ઠા વ્રતમાં અમુક ગામકે શહેરથી સર્વ દિશામાં જવા આવવા માટે કાયમનું જે પ્રમાણ ઇચ્છાનુસાર રાખવામાં આવેલ છે, તેટલું જવાનો કાંઇ નિરંતર પ્રસંગ પડતો નથી; અને તેથી કેટલીક આરંભની પ્રવૃત્તિ ખુલ્લી રહેલી છે તે પ્રવૃત્તિનો આ વ્રતમાં સંક્ષેપ કરવામાં આવે છે. એટલે સો. પાંચસો યોજનમાંથી, ગાઉ, બેચાર ગાઉ, કે તેથી પણ ઓછું, અમુક મર્યાદિત સ્થળ કે ધર્મ સ્થાનથી બહાર ન જતા તે સ્થળમાં રહી ધર્મ ધ્યાન કરવું. ઇત્યાદિ નિયમો આ વ્રતમાં કરાય છે.

અથવા બીજાં સર્વ વ્રતોનો આ વ્રતમાં સંક્ષેપ કરવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે જે સ્થાવરોની અહિંસા પાળવાનું પહેલા વ્રતમાં ખુલ્લું રાખેલ છે તેમાંથી અમુક પ્રમાણમાં પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ,

બ્રહ્મચર્ય પાળવું કે તે દિવસે ન પાળવું તેનો નિયમ સવારમાંથી ધારી રાખવો.

૧૨. દિશિ—તેજ દિવસ માટે સર્વ દિશાઓ તરફ જવા માટે અમુક ગાઉનું પ્રમાણ રાખવું.

૧૩. સ્નાન—દિવસમાં કેટલા વખત સ્નાન કરવું તેની મર્યાદા–નિયમ રાખવો

૧૪. ભોજન—ખાવાનો ખોરાક કેટલા પ્રમાણમાં લેવો તેનું માપ તોલથી રાખવું.

આ પ્રમાણે સવારે તથા સાંજે દિવસમાં બે વખત નિયમ ધારવા અને બીજીવાર ધારતી વખતે પ્રથમના નિયમો તરફ દૃષ્ટિ ફેરવી જવી તે બરાબર પાળ્યા છે કે કેમ ? તેની તપાસ કરી લેવી. જેથી વિસ્મૃતિથી ભૂલ થવા ન પામે અને ભૂલ થઈ હોય તો તેમાં સુધારો કરી શકાય.

એક દિવસમાં અમુક સ્થળે બેસી દશ સામાયિક કરવાં તેને હાલ રૂઢિમાં દેશાવકાશિક કહે છે. અપેક્ષાએ તેપણ ઠીક છે. છતાં કાયમ માટે ચૌદ નિયમો ધારવાં તે વધારે ઉત્તમ છે. કેમ કે તેમાં ઉપયોગની જાગૃતિ વિશેષ રાખવી પડે છે અને તેથી આશ્રવનો નિરોધ પણ થાય છે.

દશમા વ્રતના અતિચારો.

૧. પોતાના ઘરમાં અથવા અમુક મર્યાદાવાળા સ્થળમાં દેશાવકાશિક વ્રત કરેલું હોય, તે નિયમિત જગ્યાની બાહાર કોઇ ઉપયોગી વસ્તુ હોય તેની જરૂરીયાત જણાતાં ચાકર પ્રમુખને મોકલીને તે વસ્તુ મંગાવવી. તે આણવણ પ્રયોગ નામનો પહેલો અતિચાર છે. પોતે ગયા નથી એ અપેક્ષાએ વ્રત ભંગ કર્યું નથી, પણ અન્યને તે નિય-

મિત મર્યાદાની બહાર મોકલ્યો તે અવિચારે કામ લાગ્યું તેથી અતિચાર એમ સર્વત્ર સમજ લેવું.

૨. પોતાની પાસેની વસ્તુ કોઈ (નોકરાદિની) મારફતે નિયમિત જગ્યાથી બહાર મોકલવી તે પેસવણ પ્રયોગ નામનો બીજો અતિચાર છે.

૩. પોતાની નિયમિત મર્યાદાથી બહાર કોઈ માણસ ઊભો હો તેની જરૂરીઆત જણાતાં વ્રતભંગના ભયથી તેને તેડવા તો જતો નથી. પણ છીંક, ખાંખારું, ઉધરસ, ખોંખારો–કે શબ્દ કરી બોલાવવો–સામાને ચેતાવવો. તે શબ્દાનુપાતિ અતિચાર છે.

૪. જાળી, ગોખકે અગાશીમાં ઊભા રહી જરૂરના પ્રસંગે નિયમિત જગ્યાની બહારના મનુષ્યની દ્રષ્ટિએ પડી તે પોતાની પાસે આવે એમ ઈચ્છવું તે રૂપાનુપાતિ અતિચાર છે.

૫. કોઈને મળવાની જરૂરીયાત હોય તે પોતાની પાસે–નજીક થઈને જતો હોય છતાં તે જગ્યા નિયમિત સ્થળની બહારની હોય તે પ્રસંગે પોતાપણું (પોતે આ સ્થળે રહેલ છે તે) જણાવવા અર્થે કાંકરો–કે લાકડાદિનો કટકો ફેંકી સામાનું ધ્યાન પોતા તરફ ખેંચવું તે પુદ્ગલ પ્રક્ષેપ અતિચાર છે.

ધર્મધ્યાનમાં સ્થીર રહી ચંચળ મનોઇન્દ્રિયોને કાબુમાં રાખવી. એ આ વ્રતનું રહસ્ય છે.

અગીયારમું પાષધ વ્રત.

आहार देहसक्कार, गेहवावार विरइवंभेहिं।
पव्वदिणाणु ढाणं, तइयं पोसहवयंचउद्दा। ॥१४॥

આહાર, શરીરસત્કાર, ગૃહવ્યાપાર અને અબ્રહ્મચર્ય એ ચારથી વિરમવા-પાછા હઠવા રૂપ પર્વને દિવસે કરવાયોગ્ય અનુષ્ઠાન-ક્રિયા-તે ત્રીજું ગુણવ્રત-પૌષધ-ચાર પ્રકારે છે.

આત્મગુણને પોષણ આપે તે ક્રિયાને પૌષધ કહે છે. અથવા આત્મગુણનું રક્ષણ કરનાર ઔષધ તે પૌષધ છે.

ભોજન, શરીરની શુશ્રુષા, ગૃહાદિના વ્યાપાર અને અબ્રહ્મચર્ય આચાર માર્ગે વ્યય થતા પોતાના મન, વચન, શરીરના સામર્થ્યને રોકીને તે શક્તિનો તથા વખતનો સદુપયોગ આત્મપોષણમાં કરવો તે પૌષધનો મુખ્ય હેતુ છે.

ગૃહસ્થો કોઇ નિરંતર આવી રીતે પોતાના મન, વચન, શરીર બળનો કાયમ માટે સદુપયોગ કરી શકતા નથી, એટલે તેને માટે આ ક્રિયાઓ ઘણે ભાગે તિથિને દિવસે કરવામાં આવે છે. જુઓ કે નિરંતર કે ગમે તે દિવસે આ ક્રિયા કરવાથી ગેરફાયદો તો નથીજ. છતાં નિરંતર આ ક્રિયાઓમાં રહેતાં ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવવામાં હરકત પડે છે. નિરંતર આત્મભાવમાં રહેવાનું કામ તો ત્યાગમાર્ગમાં રહેલા મહાત્માઓનું છે, છતાં કોઇ સંપૂર્ણ સગવડતાની સામગ્રીવાળો તથા વ્યવહાર માર્ગથી પારગત થયેલો માણસ ઘણા લાંબા વખત સુધી આ ક્રિયામાં રહે તો તે બનવા યોગ્ય છે. આ વ્રત દેશથી અને સર્વથી એમ બે પ્રકારે થાય છે. ચારે પ્રકારના આહારપાણીનો તે દિવસ માટે ત્યાગ કરવો તે આહાર ત્યાગ સર્વથી વ્રત છે પણ તેવી શક્તિ જેનામાં ન હોય તેનણે એક વખત ખાઇને એટલે આંબેલ, નિવી, એકાસણું કરીને પણ પૌષધવ્રત કરવું. આવીજ રીતે શરીર શુશ્રુષા ગૃહવ્યાપાર અને અબ્રહ્મચર્યનો દિવસના અમુક ભાગમાં ત્યાગ અને સર્વથા ત્યાગ એમ બની શકે છે.

[illegible] કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હોય તો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરવામાં નહિ આવે તો ખરાબ વિચાર કરી કિંમતી સમયને કર્મનિર્જરા વિના ગુમાવી દેશો. આ માટે તે દિવસ પરમાત્માના સ્મરણમાં, આત્મગુણના ચિંતનમાં, કે આત્મ સ્વરૂપમાં લીન થવામાં અર્થાત્ જ્ઞાન, ધ્યાનમાં પસાર કરવો જોઈએ, અને તે સાથે વિચાર કે મરણાન્તની કરણી કે આજથી આગલી ઉપવાસાદિ ક્રિયાની અસર તન ઉપર કે મન ઉપર કેવી અસર થઈ છે? પોતાનું કયા આત્મગુણને પોષણ મળ્યું જોઈએ તે મળ્યું કે નહિ? અને જો તેવી અસર કાંઈ ન થઈ હોય તો તેનું કારણ શોધી કાઢવું. દરેક ક્રિયા ફળદાયી છે. જમીનમાં બીજ વાવ્યું હોય તો તેનો પણ અંકુરો પાંચ સાત દિવસે બહાર આવ્યા સિવાય રહેતો નથી અને જો તે બહાર ન આવે તો માનવું કે કાંતો જમીન ખારી છે અને કાંતો બીજ બળી ગયેલું છે. તેમ કાંતો પોતાની યોગ્યતા લાયક નથી કે કાંતો તે કર્મમાં શક્તિ નથી. આમ વિચાર કરી ભૂલો શોધી કાઢી પાછી જાગૃતિ પૂર્વક આત્મ પોષણમાં પ્રવૃત્તિ કરવી. બનતાં સુધી તે દિવસે મૌન રહેવું. પ્રમાદ ન કરવો. વિવિધ પ્રકારનાં આસનો લઈ ધ્યાનમાંજ તે દિવસ પસાર કરવો. તે સિવાય આત્માને પોષણ મળી શકવાનું કામ મુશ્કેલ છે.

આ ચારે પ્રકારના પૌષધ સાથે સામાયિક ઉચરવાથી પૌષધ વ્રત કહેવાય છે. ચાર પહોર કે આઠ પહોરની સામાયિક સાથે ઉચરવામાં આવે છે. જેને ધ્યાનાદિ કરવાની શક્તિ ન હોય તેમણે પવિત્ર મંત્રનો જાપ કરવો. નવીન જ્ઞાન ભણવું, ગુર્વાદિ પાસે સિદ્ધાંત સાંભળવાં, આત્મ સ્થીરતાની પ્રાપ્તિનાં રહસ્યો પૂછવાં, મહાન્ પુરૂષોનાં અનુકરણીય પવિત્ર ચરિત્રો વાંચવાં, મનન કરવાં અને તેમના ઉત્તમ ગુણોનું સ્મરણ કે અનુકરણ કરવામાં તે દિવસ પૂરો કરવો.

પૌષધ મુખ્યતાએ ગુરૂ પાસે કરવો. તેના અભાવે પૌષધશાળામાં અથવા જ્યાં આત્મ શાંતિ મળે તેવાં શાંત પવિત્ર સ્થળમાં પૌષધ કરવો.

પૌષધ વ્રતના પાંચ અતીચાર.

૧ જીવ જંતુ કે પાણી, વનસ્પતિ આદિ વિનાની ભૂમી દ્રષ્ટિથી તપાસ્યા વિના મળ, મૂત્ર શ્લેષ્મ, કફાદિનો ત્યાગ કરવો તે પૌષધમાં અતિચાર–દૂષણ છે. તેનો ત્યાગ કરવો.

૨ જરૂરીયાતની વસ્તુ જોયા કે પ્રમાર્જન કર્યા વિના વાપરવી કે લેવી તે અતિચાર છે.

૩ જોયા કે પ્રમાર્જ્યા વિના સંથારો કરવો તે અતિચાર છે.

૪ પૌષધમાં અનાદર. હૃદયના પ્રેમકે લાગણી વિના તે ક્રિયા કરવી તે અતિચાર છે.

૫ પૌષધ કર્યો કે નહિ તેની વિસ્મૃતિ થવી.

દરેક અતિચાર ન લગાડવા માટે કોઇ જીવને દુઃખ ન થાય, તેની લાગણી ન દુખાય તેની સાવચેતી રાખેલી છે. પાછલા બે અતિચારોથી

અવસ્થામાં પોતાના લક્ષ બિન્દુરૂપ કર્તવ્યમાં પ્રેમ, ઉત્સાહ, પરમ આદર અને ઉપયોગની તીવ્ર લાગણી થએલી છે.

બારમું અતિથિ સંવિભાગ વ્રત.

जंचगिही सुविसुद्धं, मुणिणो असणाइ देइपारणए.
परम विणएण एयं, तुरिय मतिहिसंविभागवयं. ॥१॥

ગૃહસ્થીઓ પરમવિનયપૂર્વક પૌષધને પારણે મુનિઓને જે અત્યંત વિશુદ્ધ આહારાદિ આપે છે તેને અતિથિ સંવિભાગ નામનું ચોથું શિક્ષા વ્રત કહે છે.

તિથિ પર્વાદિ લોક વ્યવહારથી જેઓ અલગ થયેલા છે. અર્થાત્ આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્તિ એ જેઓનું લક્ષબિન્દુ હોવાથી વ્યવહાર માર્ગનીપાર જે પરમાર્થ નિશ્ચય આત્મમાર્ગ છે તેમાં જેઓ અહોનિશં પ્રવૃત્તિ કરી રહેલા છે તે અતિથિ, શ્રમણ, ત્યાગી, મુનિ, સાધુ, ભિક્ષુ ઇત્યાદિ નામોથી વ્યવહારાય છે. ઓળખાય છે તેવા અતિથિઓને નિર્દોષ આહાર, પાણી આદિ આપવાં તે અતિથિ સંવિભાગવ્રત કહેવાય છે.

तिथिपर्वोत्सवाःसर्वे, त्यक्तायेन महात्मना;
अतिथिंतं विजानीया, च्छेषमभ्यागतंविदुः ॥२॥

આજે તિથિ છે માટે અમુક ખાવું અમુક ન ખાવું. ઉપવાસ, વ્રત કરવાં. તથા આજે આ પર્વ છે, ઉત્સવના દિવસો છે, માટે સારું ખાવું, સારાં વસ્ત્રો પહેરવાં, ઇત્યાદિ સર્વે લોક વ્યવહાર જે મહાત્મા એ ત્યાગ કરેલા છે. અર્થાત્ આત્મસ્વરૂપમાં રમણતા હોવાથી સર્વ વસ્તુ એને મન ખાન અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. એવા મહાત્માઓને

આ ચારે પ્રકારના પૌષધ સાથે સામાયિક ઉચ્ચરવાથી પૌષધ વ્રત કહેવાય છે. ચાર પહોર કે આઠ પહોરની સામાયિક સાથે ઉચ્ચરવામાં આવે છે. જેને ધ્યાનાદિ કરવાની શક્તિ ન હોય તેમણે પવિત્ર મંત્રનો જાપ કરવો. નવીન જ્ઞાન ભણવું, ગુર્વાદિ પાસે સિદ્ધાંત સાંભળવાં, આત્મ સ્થીરતાની પ્રાપ્તિનાં રહસ્યો પૂછવાં, મહાન્ પુરૂષોનાં અનુકરણીય પવિત્ર ચરિત્રો વાંચવાં. મનન કરવાં અને તેમના ઉત્તમ ગુણોનું સ્મરણ કે અનુકરણ કરવામાં તે દિવસ પૂરો કરવો.

પૌષધ મુખ્યતાએ ગુરૂ પાસે કરવો. તેના અભાવે પૌષધશાળામાં અથવા જ્યાં આત્મ શાંતિ મળે તેવાં શાંત પવિત્ર સ્થળમાં પૌષધ કરવો.

પૌષધ વ્રતના પાંચ અતીચાર.

૧ જીવ જંતુ કે પાણી, વનસ્પતિ આદિ વિનાની ભૂમી દ્રષ્ટિથી તપાસ્યા વિના મળ, મૂત્ર શ્લેષ્મ, કફાદિનો ત્યાગ કરવો તે પૌષધમાં અતિચાર-દૂષણ છે. તેનો ત્યાગ કરવો.

૨ જરૂરીયાતની વસ્તુ જોયા કે પ્રમાર્જન કર્યા વિના વાપરવી કે લેવી તે અતિચાર છે.

૩ જોયા કે પ્રમાર્જ્યા વિના સંથારો કરવો તે અતિચાર છે.

૪ પૌષધમાં અનાદર. હૃદયના પ્રેમકે લાગણી વિના તે ક્રિયા કરવી તે અતિચાર છે.

૫ પૌષધ કર્યો કે નહિ તેની વિસ્મૃતિ થવી.

દરેક અતિચાર ન [illegible] છે અને દૂષણ ન થાય, તેની [illegible] તેની [illegible] અતિચારો

સચિત્ત પાણી, માટી, અનાજ કે તેવી વસ્તુ ઉપર મૂકીને આપ કહેવાથી મુનિ તેનું દાન લઈ શકતા નથી અને તેને આપી શકાતો નથી. આથી બ-નેને અનુક્રમે બીજાને લાભનો અને પોતાને દાનનો અંતરાય થાય છે. અને તેમાં જીવોની અનનુકંપા-નિર્દયતા એ મુખ્ય કારણ છે. તે સચિત્તનિક્ષેપન અતિચાર છે.

૨. મુનિને આપવા લાયક પ્રાસુક-નિર્દોષ અન્નને અનાદરપણે કે આવા સચિત્ત વસ્તુથી ઢાંકે. તે સચિત્ત પિધાન નામનો બીજો અતિચાર.

૩. પારકી વસ્તુને પોતાની કરીને આપે. આમાં મુનિની અસ્-તેયવ્રત પૂરી પાળવા માટે દેનારની શુદ્ધિની મુખ્યતા છે. બીજે પક્ષેથી અને ધણી અપમાનમાં આક્ષેપણો કરી સંકટ દે. મુનિને માટે આ એક નિયમ છે કે જેની વસ્તુ હોય તેના માલીકની ઇચ્છા વિના બીજો કોઈ માણસ તે વસ્તુ આપે છતાં પણ તે લે નહિ. કેમકે તેથી આપ-સમાં કલેશ અને સામાને અપ્રીતિ થવાનો સંભવ છે.

૪. ઇર્ષા કરીને દાન આપે. અમુક માણસ ગરીબ છતાં આપે છે તો હું ક્યાં નબળો કે તેથી ઓછો છું? આમાં સુપાત્ર બુદ્ધિ, પૂર્ણ-શ્રદ્ધા, શુદ્ધપ્રેમ એ સર્વની ખામી છે. તેથી દેનાર તેનાં ખરાં ફળથી બેનસીબ રહે છે.

૫. ભિક્ષા-ગોચરીનો વખત વીતિ જવા પછી ભોજન તૈયાર કરે. આમાં કાંઇક પ્રમાદ, કાંઇક કૃપણતા, કાંઇક ઓછી લાગણી, અને બહુમાન કે પ્રેમની સાધુ પ્રત્યે મંદતા સૂચન થાય છે.

આ પાંચ અતિચારો ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

આ પ્રમાણે બાર વ્રતો-ગૃહસ્થને પાળવા લાયક નિયમો-સમાપ્ત થ

દેવપૂજન કરવાની વિધિ-અને હેતુ.

સ્નાન કર્યા સિવાય દેવપૂજન કરાતું નથી. જે જગ્યાએ કિડી પ્રમુખનાં દરો ન હોય તેવી જંતુ વિનાની જગ્યાએ સ્નાન કરવું જોઇએ. એકને એક સ્થળે સ્નાન કરવાથી તે જગ્યાએ કીચડ થવા સાથે લીલ ફુલ વિગેરે થવાનો સંભવ રહે છે. વધારે ગંદકી થવાથી બીજા પણ ઝીણા ઝેરી જંતુઓ, ચાંચડ વિગેરે થવાથી શરીરની સુખાકારીને-આરોગ્યતાને બાધ પહોંચાડે છે, માટે છુટી છુટી જગ્યાએ સ્નાન કરવું જોઇએ. અથવા સ્નાન કરવા માટે પ્રનાળવાળો બાજોઠ-કે ચોકડી હોવી જોઇએ કે જે પ્રનાળદ્વારા સ્નાન કરાયેલું પાણી બીજા વાસણમાં ઝીલી લઇને પછી ખુલી જગ્યામાં છુટું છુટું ફેંકી દેવાય. આમ પાણી સુકાઈ જવાથી આરોગ્યતા સચવાવા સાથે જંતુઓની ઉત્પત્તિ થવાનો સંભવ રહેતો નથી.

પૂર્વ દિશા સન્મુખ મુખ રાખી સ્નાન કરવું તે વધારે યોગ્ય. રજસ્વલાનો સ્પર્શ, સૂતક કે કોઇ મૃતકને અડકાણું હોય તો સંપૂર્ણ સ્નાન પૂજન વખતે કરવું, નહિંતર મસ્તકનો ભાગ ન પલાળાય તો પણ હરકત જેવું નથી. સ્નાન માટે સહજ ઉનું પાણી લેવું અને તે પણ જરૂરીયાતથી વધારે વિના પ્રયોજને ઢોળવું ન જોઇએ. સ્નાન કરતી વખતથી બને ત્યાંસુધી મનમાં પરમાત્માના નામનો જાપ શરૂ રાખવો જોઇએ. પણ વાતોના તડાકામાં પોતાના મનને મલીન કરી પોતાનું લક્ષ ભૂલવું ન જોઇએ. આ બાહ્યસ્નાન વખતે અંતર્ સ્નાન તરિકે ઉત્તમ વિચારો અથવા પરમાત્માના નામનો જાપ અને પોતાનું લક્ષ, એ વધારે જાગૃત રાખવું જોઇએ. બાહ્ય સ્નાનથી શરીર શુદ્ધ થાય છે પણ

કરે છે. શોભા અને શાંતિ માટે કપાળ ઉપર આડ કરવા રૂપે પોતાનો વે મસ્તક-પર ચઢાવે છે તો હે પ્રભુ! અમે મનુષ્યો, પ્રગટ વિચાર કરવાની કે યોગ્ય પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ કરવાની શક્તિ ધરાવનારાઓ, આ ચંદન પ્રમાણે સમભાવની શાંતિવાળી શીતળવૃત્તિ ધારણ કરવાથી આ દુનિયાના લોકોને માનનીય, પૂજનીય, અનુકરણીય થઇએ તેમાં આશ્ચર્ય શું?

હે કૃપાળુ! અમારી આજે પ્રાર્થના છે કે અમારામાં ચંદનના જેવી સહનશીલતા, શાંતિ, શીતળતા અને સદ્ગુણની સુગંધતા પ્રગટ થાય.

ત્યાર પછી ત્રીજી પુષ્પ પૂજા કરવી.

પુષ્પ પુજા. ૩.

જાઇ, જુઇ, ચંપક, ગુલાબ, મોગરો, કેતકી, પારીજાત, અને વિવિધ પ્રકારનાં કમળો ઇત્યાદિનાં પુષ્પો લઇ, તે પ્રભુજીના શરીર ઉપર પ્રતિમાજી ઉપર ચઢાવવાં. તેનો હાર કરી ગળામાં પહેરાવવો. ઇત્યાદિ વિધિએ પુષ્પ પુજા કરવી. આ પુષ્પો કીડાએ ખાધેલાં ન હોય, જમીન ઉપર પડેલાં ન હોય, મલીન વસ્ત્રમાં લાવેલાં નહોય, કાચી કળીઓ નહોય, રજસ્વલા કે મલીન મનુષ્યોને અડકાયેલાં ન હોય, તેવાં પુષ્પો પ્રભુને ચડાવવાં. પુષ્પના કકડાઓ ન કરવા. તેમ તેને વિંધવાં પણ નહિં. હાર કરવા માટે દોરાઓથી ગુંથીને હાર કરવો–ઇત્યાદિ વિવેકપૂર્વક પુષ્પો ચડાવવાં.

આ પુષ્પો ચડાવતી વખતે મનમાં ઉત્તમ ભાવના જાગ્રુત રાખવી. પ્રભુ ઉપાસનાથી વિશુદ્ધ થયેલા હૃદયમાંથી, નીકળતી, પવિત્ર રસથી ભીંજાયેલી આંતરભાવના તે મહાપ્રભુ આગળ પ્રગટ કરવી.

પ્રભુ ! આ પુષ્પમાં જેમ સુગંધ છે તેમ અમારા દેહમાં આત્મા રહેલો છે. વસ્તુને જેમ પોતામાં રહેલી ઉત્તમ સુવાસ–સુગંધિ દુનિયાંમાં ફેલાવે છે તેમ અમે અમારા ઉત્તમ વર્ત્તનથી આત્માના ઉત્તમ ગુણોની કીર્તિ દુનિયામાં ફેલાવી શકીએ તેવું અમને બળ આપો.

હે નાથ ! આ કમળો જેમ કાદવમાં ઉગે છે, પાણીથી વૃદ્ધિ પામે છે અને કાદવ તથા પાણીથી નિર્લેપ રહી–પાણીની ઉપર આવી પોતાનું સાચું સાંદર્ય કેવું પ્રકાશીત કરે છે ? હે દયાળુ ! એવી રીતે અમારૂં શરીર આ કર્મ કાદવથી ઉત્પન્ન થયું છે, વિવિધ પ્રકારના વિષય પાણીથી પોષણ પામ્યું છે. આ કર્મ અને વિષયથી નિર્લેપ રહી અમે અમારૂં સાચું સૌંદર્ય–ખરૂં આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરી શકીએ તેવું આત્મબળ આપો.

પુષ્પોએ પોતાની સુંદરતા અને સુગંધતાને લઇ દેવોને પણ મસ્તકે ચડવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરી છે તેમ અમે અમારા સત્યસ્વરૂપની સુંદરતા અને ઉત્તમ વર્ત્તનની સુગંધતાને લઈ આ લોકના અગ્રભાગ ઉપર સિદ્ધ જીવોની સમીપમાં નિવાસ કરી શકીએ તેવી અમારામાં આત્મ શક્તિ પ્રગટ થાય તેવી વિશુદ્ધિ આપો.

આ પ્રમાણે પુષ્પ પુજા થયા પછી ધુપ પુજા કરવી.

ધુપ પુજા. ૪

પોતાના દુષ્કૃત્યનો નાશ કરવા નિમિત્તે દશાંગ ધુપ તે પ્રભુની આગળ ઉખેવવો–સળગાવવો તે રૂપ ધુપ પુજા કરવી. આ ધુપ પુજા કરતી વખતે પોતાની ઉત્તમ હૃદયગત ભાવના તે મહાપ્રભુની આગળ પ્રગટ કરવી. હૃદયના ઉંડા વિશુદ્ધ ભાગમાંથી નીકળેલી ભાવના મનને વિશુદ્ધ બનાવે છે, કર્મનો ક્ષય કરાવે છે.

પ્રભુ ! આ ધૂપ પોતે બળે છે છતાં વાતાવરણને સુંદર ... (ધૂપ મનને શાંતિ આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરે છે. અને ધુમાડો ઉંચો જાય છે. તે સુવાસ વાળા ધુમાડાને પ્રભુની નજીક હડસેલે છે. આ ધુમાડો પણ પોતાની સુગંધ સાથે તે પ્રભુના નજરમાં જઈને વિરામ પામે છે.

આ ધૂપને આપની પાસે ઉખેવીને હે કૃપાળુ દેવ ! અમે એમ કહેવાને ઇચ્છીએ છીએ કે, આ ધૂપ પોતે બળતા છતાં વાતાવરણને સુવા- રતને સમર્થ થાય છે તેમ અમે પૂર્વ કર્મ સંયોગે વિવિધ તાપથી બળતા છતાં આત્મજાગૃતિથી આજુબાજુના લોકોનું અને અમારું પો- તાનું મન રૂપ વાતાવરણ તેને શુદ્ધ કરી શકીએ તેવું આલંબન આપો. મતલબ કે આ ધૂપની માફક અમે જે જે સ્થળે બેસીએ, વસીએ, રહીએ ત્યાં ત્યાં ઉત્તમોત્તમ વિચારોનું વાતાવરણ ફેલાવી શકીએ. અને પોતે સુધરીએ અને અમારી સોબતમાં આવનારને પણ સારા વિચારો આપી તેના ખરાબ વિચારો દૂર કરાવી શકીએ એવી વિશુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાઓ.

ધૂપ મનને શાંતિ અને આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરાવે છે. તેમ હે પ્રભુ ! અમારું વર્તન એવું શુદ્ધ થવું જોઈએ કે અમને પોતાને તથા અમારા આશ્રિતો અગર સમાગમમાં આવનારાઓને શાંતિ અને આહ્લાદ ઉત્પન્ન થવો જોઈએ. હે કૃપાળુ ! તારી આ પૂજાથી અમારામાં એવી વિશુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાઓ કે જેથી સર્વને અમે શાંતિ તથા આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરી શકીએ. અને અમે પણ તે ભોગવી શકીએ.

ધૂપનો ધુમાડો જેમ ઉંચો જાય છે તેમ અમે વિવિધ તાપથી બળતાં છતાં અમારી ઇચ્છા કે ભાવનાઓ ઉચ્ચ ગામીની થાઓ. અ-

મારા હૃદયમાં ઉન્નત ભાવનાઓજ પ્રેરાઓ, તેને લઇ અમારૂં જીવન ઉચ્ચ બનો, અને અમારી ગતિ પણ ઉચ્ચીજ પ્રાપ્ત થાઓ.

લોકો જેમ સુગંધી ધુપના ધુમાડાને પ્રભુની તરફ પ્રેરે છે, તેમ અમારૂં સુગંધી જીવન—સદ્‌ગુણી જીવન પ્રભુના માર્ગ તરફજ પ્રેરાઓ. ધુપના ધુમ્રની માફક અમે પોતે અમારા આત્મિક જીવનથી શુદ્ધ સ્વરૂપ આત્માનેજ પ્રાપ્ત થઇએ. પોતાનાજ શુદ્ધ સ્વરૂપ રૂપ પરમાત્માને પામીને તે સ્વરૂપમાંજ ધુપની માફક વિરામ પામીએ. હે નાથ ! આવું ઉત્તમ બળ આપ. આવી નિર્દોષ વિશુદ્ધિ આપ. એવી અગાધ શક્તિ અમારામાં પ્રગટ થાય એજ અમારી હૃદયની લાગણી છે.

આ પ્રમાણે યથાયોગ્ય વિચાર કરવા પૂર્વક ધુપપૂજા સમાપ્ત કરી દીપપૂજા કરવી.

દીપક પૂજા ૫.

ઘીનો દીવો પ્રભુની પાસે કરવો, પાંચ દીવાની આરતી કરવી, એક દીવાવાળો મંગળદીવો ચેતાવવો, આ સર્વ દીપકપુજા છે. આ દીપકપુજા કરતી વખતે માનસીક લાગણીઓ તે પરમાત્મા પાસે જાહેર કરવી. હૃદયનો ખરો આવેશ આ દીપકના બાહાનાં નીચે વ્યક્ત કરવો. હે દેવાધિદેવ ! આ દીપક પ્રકાશરૂપ છે. અંધકારનો નાશ કરનાર છે. વાતાવરણ શુદ્ધ કરનાર છે. અનેક દીવાઓને ચેતવનાર છે. આ દીપક આપની પાસે વ્યક્ત કરવાનો મારો આશય એવો છે કે હે પ્રભુ ! જેમ આ દીપક પ્રકાશક છે તેમ તમે જ્ઞાનવડે લોકાલોકના પ્રકાશક છો. દીપક અંધકાર નાશક છે. આપ અજ્ઞાન અંધકારનો નાશ કરનાર છો. દીપક વાતાવરણ શુદ્ધ કરનાર છે. આપ મલીન વાસનાને

સંવારનાર છો. આ દીવાથી અનેક દીવાઓ ચેતાવાય છે. તેમ આ... ના કેવળજ્ઞાનરૂપ નહિં બુઝાય તેવા દીપકથી અનેક યોગ્ય જીવોન... આત્મદીપક ચેતાવાય છે. સદાને માટે પ્રકાશતાં થાય છે. હે શરણાગત વત્સલ! મારામાં આવો જ્ઞાનદીપક પ્રકાશીત થાઓ. અજ્ઞાન અંધકાર દૂર થાઓ. મલીન વાસનાઓ નાશ પામો. સદાને માટે મારો આત્મદીપક પ્રકાશીત રહો. એવી મારી અંતઃકરણની ઇચ્છા છે.

આ આરતીમાં પાંચ દીવા છે. ચાર નીચા છે અને એક સર્વથી ઉપર છે. તેમ આ પાંચ દીપક તે પાંચ જ્ઞાન છે. ચાર જ્ઞાન ક્ષયોપશમજન્ય છે. આ સર્વથી ઉંચું તે કેવળજ્ઞાન છે જે આત્માના સ્વભાવભૂત છે. તેમ મંગલદીપકમાં આ એકજ મ્હોટો દીપક પ્રકાશીત થયેલો છે—તે એમ સુચવે છે કે આ સર્વથી મ્હોટું કેવલજ્ઞાન તે એકજ છે. સર્વનો પ્રકાશક છે અને તે શુદ્ધ આત્મામાં જ છે. હે દીનાનાથ! આ શુદ્ધ સ્વપર પ્રકાશક એક કેવલજ્ઞાન કે જે મારૂં આત્મ સ્વરૂપ છે તેનીજ મને પ્રાપ્તિ થાઓ. આ એક દીપકથી હું એમ સુચવું છું કે આ એક આત્મ સ્વરૂપનીજ મને જરૂરીયાત છે. ભિન્ન કરવાની મને જરૂર નથી.

હે નાથ ! એવી ઉત્તમ લાગણી મારામાં ઉત્પન્ન કરો કે તે મારૂં સ્વરૂપ મને પ્રગટ થાય.

આ પ્રમાણે, દીપક પૂજા કરી છઠ્ઠી અક્ષત પૂજા કરવી.

અક્ષતપૂજા. ૬

ઉજ્વળ, અખંડ, ફોતરાં વિનાના ઉત્તમ ચોખાનો સાથીઓ કરવારૂપે તે મહા પ્રભુની અક્ષતપૂજા કરવી.

આ પુજા કરતી વખતે પોતાની માનસીક લાગણીઓ તે દયાળુ પ્રભુ પાસે પ્રગટ કરવી. પોતાની લાગણીઓ જેમ જેમ વ્યક્ત થાય છે તેમ તેમ ભાવ વૃદ્ધિ સાથે તન્મય–એકાકરવૃત્તિ પૂજામાં બની રહે છે. માટે જેમ બને તેમ લાગણીઓ પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન કરવો.

હે આત્મદેવ ! આ અક્ષત એટલે (ચોખાનો) સાથીઓ આપની પાસે કરવારૂપ નિમિત્તથી મારી આંતર્ લાગણીઓ હું આપની પાસે એવી રીતે વ્યક્ત કરૂં છું કે, આ ચોખા ઉજ્વળ છે તેમ તમારૂં આ. ત્મસ્વરૂપ ઉજ્વળ છે. ચોખા અખંડ (આખા) છે. તેમ તમારૂં સ્વરૂપ અખંડ છે. આ અક્ષતમાંથી અંકુરો ઉગે તેવી શક્તિ નાશ પામેલી છે તેમ આપના સ્વરૂપમાંથી કર્મઅંકુરાઓ ઉત્પન્ન થાય તેવી શક્તિ નાબુદ થઇ છે. અર્થાત્ તમે કર્મબીજથી રહિત થયા છો. આ ચોખા ફોતરાં વિનાના છે. તેમ તમે કર્મરૂપ–કે દેહરૂપ ફોતરાં રહિત કેવળ શુદ્ધ સ્વ-રૂપ થયેલા છો.

હે કૃપાનિધિ ! આપની સેવાથી મારૂં ઉજ્વળ; અખંડ આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ થાઓ. કર્મશક્તિ નાશ પામો અને દેહરૂપ પરાળ–ફોતરાં વિનાની શુદ્ધ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાઓ. આથી વધારે મને કાંઇ જરૂર નથી. મારૂં સ્વરૂપ મને સમજાય તે સિવાય હું કાંઇ ઇચ્છા કરતો નથી. સાથીઓ કરતી વખતે એ મનોરથો કરવા કે, હે દયાળુ પ્રભુ ! આ ચાર પાંખડી સમાન ચાર ગતિ ઘણી વોકી છે તેમાં વારંવાર જન્મ મરણ કરવાં પડે છે તેને તું છેદી નાંખ. અથવા તેને અમે છેદી શકીએ તેવી વિશુદ્ધિ આપ. અગર યોગ્ય માર્ગ બતાવ.

ત્યાર પછી તે સાથીઆ ઉપર ત્રણ ઢગલી કરતાં એવી લાગણી પ્રદર્શીત કરવી કે, આ જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રરૂપ ત્રણ રત્નની પ્રાપ્તિ

આપને શાશ્વત ઠેકાણે અક્ષય એવું સમ્યગ્દર્શન અક્ષય અક્ષત અને તે શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સ્થિરતારૂપ ચારિત્ર અમને પ્રાપ્ત થાઓ. હે દેવ! દર્શનીય ઉપરના ભાગમાં અષ્ટમીના ચંદ્ર જેવી સિદ્ધ શિલા કરી તેના ઉપર ત્રણ ઢગલી ઉપર જે સાથીઓ પ્રગટ કરી છે તે ચૈતન્યના અક્ષય ઉપર રહેલ સિદ્ધ પરમાત્મા જે રીતે અક્ષય નિર્મળ થઈ રહ્યા છે તે અમને પ્રાપ્ત થાઓ.

મતલબ કે આ પ્રમાણે શુદ્ધ અક્ષત જેવી દેવનું કૈવલ્ય સ્વરૂપ પ્રભુ જિનની અક્ષયપ્રાપ્તિ છે તે અમને પ્રાપ્ત થાઓ. આ પ્રમાણે પોતાની લાગણીઓને આ પ્રભુની પૂજામાં નિમગ્ન કરી, એકરસ કરી તે એટલા સુધી તલ્લીન થવું એમ છી પૂજા થાય.

અક્ષતપૂજા કર્યાબાદ સાતમી નૈવેદ્યપૂજા કરવી.

નૈવેદ્યપૂજા. ૭.

લાડુ, જલેબી, ઘેબર, ખાજાં, ભાત, દાળ આદિ ઉત્તમ પ્રકારના વિવિધ જાતિનાં નિવેદ લાવી પ્રભુના નજીકના ભાગમાં સુંદર રકેબી કે થાળમાં ધરાવવાં. આ પ્રકારનાં નિવેદ પ્રભુ આગળ ધરી પોતાની ભક્તિ પ્રદર્શિત કરવી. આ નિવેદ ધરાવતી વખતે પોતાની અંતરંગ લાગણીઓ પોતાનાં મન દ્વારા ને મનોભાવે આગળ નિવેદિત કરવી. હૃદયના ઉંડાણમાંથી નીકળતી પોતાની ઉર્મીઓ સરલ આશયથી જણાવવી. પ્રભુ ! આપ તો ક્ષુધા, તૃષા આદિથી રહિત છો. આ વસ્તુઓ કાંઇ આપને ખવરાવવાને માટે મેં આપની આગળ ધરી નથી. તેમ આ વસ્તુઓ આપને દેખાડવાના આશયથી મેં આપની આગળ ધરાવી નથી. નાથ! આપતો સર્વજ્ઞ છો. સર્વભાવો-વસ્તુના ગુણદોષને-કે

[illegible]

સ્વભાવને જાણનાર છો. આ નિવેદ ધરાવવાના કારણ-બ્હાના નીચે કેવળ હું મારી લાગણી આપની આગળ નિવેદિત કરૂંછું.

દયાળુ પ્રભુ ! આ જે વસ્તુઓ મેં આપની સમક્ષ ધરી છે તે અને તેવી બીજી અનેક વસ્તુઓ મેં અનેકવાર ખાધી છે. આ શરીર અને બીજા અનેક ભવમાં ધારણ કરેલાં અનેક શરીરોદ્વારા અનેકવાર અનેક વસ્તુઓનો ઉપભોગ થયો છે-કર્યો છે પણ તેથી આ મનની તૃપ્તિ કોઇ દિવસ થઇ નથી. માટે હવે તો કૃપા કરો. અમને સદ્બુદ્ધિ આપો. યોગ્ય માર્ગ બતાવો અને અમારૂં નિરાહારી પદ-અણાહારી શરીર વિનાની સ્થીતિ-પ્રાપ્ત કરાવો.

આ આહાર શરીરનું પોષણ કરનાર છે, તે સિવાય શરીર ટકી શકતું નથી. અમને જે સદાનું પ્રિય છે તે અમે આપની સેવામાં હાજર કરીએ છીએ. તે આપ ગ્રહણ કરો. કહેવાનો આશય એવો છે કે, શરીરનું પોષણ તો પ્રારબ્ધદ્વારા અમને મળી રહે છે. તે માટે અમારી ઇચ્છા કે માગણી નથી, પણ અમને સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થવામાં પોષણ આપનાર ઉત્તમ સાધનોની પ્રાપ્તિ થઇ આવે અને છેવટે અમારૂં જે નિરાહારી પદ-શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ-તેમાં અમે લીન થઇએ તેવું બળ આપો. હે નાથ ! આ ભોજન તો શરીરનું પોષણ કરનાર છે. અમે કાંઇ શરીર નથી. અમે જે સ્વરૂપે છીએ તે સ્વરૂપે સ્થિર થઇએ, તેમાં વિક્ષેપ ન આવે, તે સ્વરૂપે કાયમ બન્યા રહીએ, અમારૂં તે ભાન કોઇ દિવસ ન ભૂલાય, તેવી સ્થીતિને માટે જે જે સદ્ વિચારોનું, વિશુદ્ધ જ્ઞાનનું, અને ઉત્તમ ગુણનું પોષણ કરીએ, તેને પોષણ આપનાર જે, [illegible] અને [illegible] થઇએ, તેવું આશીર્વાદ

ગુણ આત્મામાં પ્રગટ થાઓ એવી અમારી ભાવના એવી ભાવ પ્રાર્થના છે.

આ ભાવનાપૂર્વક મંત્રથી નિવેદ્યને અર્પણ કરી આઠમી ફળ-પૂજા કરવી.

ફળપૂજા ૮

ફળપૂજન કરતી વખતે નાળીયેર, બદામ, અખરોટ, ખારેકો, જંબીર, નારંગી, લીંબુ, સોપારી આમળા, ઇત્યાદિ ઉત્તમ ફળો પ્રભુની પાસે મૂકી પોતાની અંતરગત ભાવના પ્રગટ કરવી.

પ્રભુ! આ ફળ છે. ફળ મૂકી ફળની ઇચ્છા કરું છું. એટલે આ દુનિયામાં પરિભ્રમણ અને પ્રયત્નો કરતાં આજ સુધીમાં મને કરેલ કાર્ય કે પ્રયત્નને છેડે જે ફળો મળ્યાં છે તે બધાં નિરસ છે. વિયોગ-શીલ છે. સંતાપ કરનાર છે. અશાંતિ ઉત્પન્ન કરનારાં છે. અસંતોષ-વાળાં છે. નિરાશા ઉત્પન્ન કરનારાં છે. એકાંતિક કે આત્યંતિક સુખ તેનાંથી કોઈ વખત મળ્યું નથી અને મળવાની આશા પણ નથી.

આ કારણથી તે લૌકિક ફળને સુચવનાર આ ફળ આપની આગળ ધરાવું છું—મૂક્યું છે. તે મૂકીને હું આપને એમ સૂચવું છું કે આવાં લૌકિક ફળ તો મારા મન, વચન, શરીરના શુભાશુભ પ્રયત્નથી અને અનેકવાર મળ્યાં છે તેની મને ઇચ્છા નથી. તેથી તો ઉલટો હું હેરાન થયો છું, મારા સ્વરૂપનું ભાનભૂલી ગયો છું. આ ફળોથી તો ઉલટું આવરણ ગાઢ—મજબુત થયું છે. હું તે ફળોનો ત્યાગ કરું છું, અને આપની પાસે એ યાચના કરું છું કે મને એવું ફળ આપો—અગર તેવો

માર્ગ બતાવો—અથવા મારા હૃદયમાં એવી વિશુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરો કે જન્મ, મરણ, આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ વિનાની શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિરૂપ ફળની પ્રાપ્તિ થાય. જે ફળ મળ્યા પછી બીજા ફળની ફરી કોઈ પણ દિવસ ઈચ્છા ઉત્પન્ન ન થાય. જે ફળનો આનંદ અખંડિતપણે રહ્યા કરે.

આ પ્રમાણે અષ્ટપ્રકારી પૂજા, દ્રવ્ય તથા ભાવપૂર્વક કરવી. દ્રવ્યપૂજા આ શરીરદ્વારા સ્નાન, ચંદન, પુષ્પ, ધુપ, દીપક, અક્ષત, નિવેદ અને ફળ મુકવા પ્રમુખથી કરવી, ભાવપુજા, આ ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે પોતાના મનની વિશુદ્ધ, વિચારવાળી ભાવના—લાગણી અને જાગૃતિપૂર્વક કરવી. જેમ પોતાનો ભાવ ઉલ્લાસ પામે, પોતાનું સાધ્ય લક્ષમાં રહે, પોતાનું લક્ષ ન ભૂલાય અને પોતાના લક્ષરૂપ સાધ્યનેજ પોષણ મળે તેમ અખંડ ઉપયોગની જાગૃતિપૂર્વક આ અષ્ટપ્રકારી પુજા કરવી.

પુજા પૂર્ણ થયા બાદ પુર્વે કહી આવ્યા છીએ તે વિધિએ ચૈત્યવંદન પ્રભુ ગુણની સ્તુતિ કરવી. દેરાસરજીમાંથા નીકળી ઘર તરફ જવાના પ્રસંગે દેરાસરજીના મૂળ પ્રવેશ દ્વાર પાસે આવી ત્રણ વાર આવસ્સહિ કહેવી એટલે પહેલાં દેરાસરજીમાં પ્રવેશ કરવાના વખતે જે ગૃહવ્યાપારાદિનો નિષેધ કરવા, તે સંબંધમાં કાંઇ પણ ન બોલવા કરવા, કે વિચાર ન કરવારૂપ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તેની હવે સમાપ્તિ કરવી. અને અવશ્યનાં વ્યવહારિક કાર્ય પ્રસંગે હવે તે પ્રતિજ્ઞામાંથી મુક્ત થાઉંછું, તેમ મનથી યાદ કરી પછી દેરાસરજીમાંથા બાહાર નીકળવું.

ભાવ પૂજા સંબંધી શ્રીમાન્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજીના વિચારો.

પૂજા વિધિમાંહી ભાવીયેંજી, અંતરંગ જે ભાવ;
તે સવી તુજ આગળ કહુંજી, સાહિબ સરળ સ્વભાવ.
સુહંકર અવધારો પ્રભુ પાસ. ૧
દાતણ કરતાં ભાવીયેંજી, પ્રભુ ગુણ જળ મુખ શુદ્ધિ
જીભ ઉતારી પ્રમત્તતાજી, હોય મુજ નિર્મળ બુદ્ધિ
સુહંકર અવધારો પ્રભુ પાસ. ૨
મજ્જનપીઠ સ્નાને કરીજી, કાઢો આમળ મિથ્યાત.
અંગુછે અંગ શોધતીજી, ભાવું હું અવદાત. ૩
હીરોદકનાં ધોતીયાંજી, ચિંતવું ચિત્ત સંતોષ;
અષ્ટ કરમ સંવર ભલોજી, આઠ પડો મુખકોશ. ૪
ઓરસીઓ એકાગ્રતાજી, કેસર ભક્તિ કલ્લોલ;
શ્રદ્ધા ચંદન ચિંતવુંજી, ધ્યાન ઘોળ રંગરોળ. ૫
ભાલ તિલક આણા ધરૂંજી, તિલક તણો તેહ ભાવ;
જે નિરમાલ્ય ઉતારીયેંજી, તે ઉતાર્યો વિભાવ. ૬
જે આભરણ ઉતારીયેંજી, તે તો ચિત્ત ઉપાધિ.
પખાલ કરતાં ચિંતવુંજી, નિરમળ ચિત્ત સમાધિ. સુ. ૭
અંગલૂહણાં બે ધર્મનાંજી, આત્મ સ્વભાવ જે અંગ;
જે આભરણ પહેરાવીયેંજી, તે સ્વભાવ નિજ સંગ સુ. ૮

જે નવવાડી વિશુદ્ધતાજી, તે પૂજાને નવઅંગ,
પંચાચાર વિશુદ્ધતાજી, તેહ કુસુમ પંચ રંગ. સુ. ૯
દીવો કરવો વિવેકોજી, જ્ઞાન દીપક સુખ ખાસ.
નય નિંદા ધૃતપૂરીઓજી; વર્ત્ત પાત્ર સુ વિલાસ. સુ. ૧૦
ધૂપ રૂપ પ્રતિક્રામતાજી ભણુ શુદ્ધ વતુ યોગ.
શુદ્ધ વાસના મહમહેજી, તે તો અનુભવ યોગ. સુ. ૧૧
અષ્ટ સ્થાનક અરિ છાંડતાજી, તેહ અષ્ટ મંગલીક.
જે નૈવેદ નિવેદીએજી, મન નિશ્ચલ ટેક. સુ. ૧૨
લવણ ઉતારી ભાવિએજી, કૃત્રિમ ધર્મનો ત્યાગ.
મંગલ દીવો અતી ભલોજી, શુદ્ધ ધરમ પરભાગ. સુ. ૧૩
ગીત નૃત્ય વાજીંત્રનોજી, નાદ અનાહદ સાર.
સમરતિ રમણિ જે કરેજી, તે સાચો થૈથૈકાર. સુ. ૧૪
ભાવ પૂજા એમ સાચવીજી સત્ય વજાવો ઘંટ.
ત્રીભુવન માંહી તે વિસ્તરેજી, ટાળી કરમનો ઝંટ. સુ. ૧૫
ઇણિપેરે ભાવના ભાવતાંજી, સાહિબ સુજસ પ્રસન્ન.
જનમ સફળ જગ તેહનોજી, તેહ પુરુષ ધન ધન્ન. સુ. ૧૬
પરમ પુરુષ પ્રભુ શામળાજી, માનો એ મુજ સેવ.
દૂર કરો ભવ આમળાજી, વાચક જશ કહે દેવ.

સુ. ક૨—વાચક પ્રભુપાસ—૧૭

શ્રીમાન્ યશોવિજયજીના કરેલાં આ સ્તવનનો ટુંકામાં અક્ષરાર્થ લેહેસો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે.

પુન્યની ત્રિપદી અંતર જે આંતરરંગ આવ્યા છે તેથી ભાવના કરી ને અર્થ. હે પ્રભુ ! સુખકારી ! સાહેબ ! સરસ સ્વભાવે તારી ભક્તિ કરું. પ્રભુ પાર્શ્વ ! તે આપ અવધારો સાંભળો. તેના વગર આપ કેમ આવો. મતલબ કે તે આ કેવું ભાગ્ય છે કે કેમ ? તે આપ અવધારો. ૧. શુદ્ધયોગે દાતણ કરતાં એમ ભાવના કરવાની છે કે પ્રભુના ગુણરૂપ દાતણે મુખ શુદ્ધિ કરી, અને પ્રમાદ રૂપ ઉલ-ઉસનો મેલ-કચરો નાખ્યો અને તેમ કરી પ્રભુ આગળ એ પ્રાર્થના કરવાની છે કે પ્રભુ ! તેથી મારી શુદ્ધિ નિર્મળ થાઓ. ૨.

કેમકે ધર્મસ્થાનને ગુણસ્થાન ન થાય તે રૂપ યતના, એ યતનાવડે સ્નાન કરીને મિથ્યાત્વરૂપ મેલને કાઢી નાંખો, અને પછી અંગલુંછણે કુવાસના-કે ભાવ જ્યાં જે શરીર સ્નાન કરવાથી ભિનું થયેલું છે તેને લુછી નાખ્યું. અને તેમ કરતાં એમ માન્યું કે હું કૃતાર્થ થયો છું. ૩.

સ્નાન કર્યા પછી ક્ષીર તથા પાણીના જેવાં ઉજ્જ્વળ ધોતીયાં અથવા ક્ષીરોદક જળના ઉત્તમ-સ્વચ્છ-નિર્મળ ધોતીયાં પહેરવાં. આ ધોતીયાં તે મનમાં સંતોષ રાખવા રૂપ અનંતતા-પહેરવાં અને પછી મુખકોશ, જે મોઢા ઉપર નાસીકાથી મસ્તક પર્યંત સુંદર વસ્ત્ર બાંધવામાં આવે છે તે, પ્રભુ પૂજા વખતે પોતાની નાસીકા કે મુખનો શ્વાસ-અશુદ્ધ શ્વાસોશ્વાસ પ્રભુ ઉપર-પ્રભુ તરફ ન જાય તે માટે આઠ-પડો-આઠ પડવાળો-મુખકોશ બાંધવામાં આવે છે તેને સ્થાને આઠ કર્મને સંવરવાં-સંવરવાં એટલે રોકવામાં આઠ કર્મ ન આવે તેવો ઉત્તમ આત્મઉપયોગ સંવૃત કરવો. તે રૂપ આઠપડો મુખકોશ બાંધવો, આ-ચરણ કરવો. ૪

મનની જે નિશ્ચલ ટેક- મનના ચોકરા વિચારો–ઉત્તમ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવા દઢ કરેલા વિચારો–તે રૂપ નિવેદ પ્રભુની આગળ ધરવું. ૧૨

" પછી લવણ ઉતારી મંગલ દીવો કરવો–ઉતારવો. આ લવણ ઉતારવુ એટલે જે કર્ત્રિમ–બનાવટી–મનની કલ્પનાથી ઉપજાવી કાઢેલા ધર્મનો ત્યાગ કરવો તે છે. અને મહાન્ ઉત્તમ શુધ્ધધર્મ તે રૂપ મંગલ દીવો ઘણો સારો પ્રગટ કરવો. ૧૩

પછી ગીત, નૃત્ય અને વાજીંત્ર વગાડવાં. આ ગીત અને વાજીંત્ર તે વિવિધ પ્રકારના અનાહદ નાદ જે મસ્તકમાં થાય છે તે સમજવાં સ્થીર આસને બેસી સાંભવીમુદ્રા પૂર્વક જમણા કાનની અંદર લક્ષ રાખતાં જે શબ્દ સંભળાય છે તેને અનાહત નાદ કહે છે. કારણ કે અના–હત એટલે કોઇના વગાડયા સિવાય વાગનાર, નાદ. તે અનાહત રીતે વાગે છે. અને શમરતિ સમભાવમાં પ્રીતિરૂપ સ્ત્રી, જે નાચે છે. શમભાવમાં જે આનંદ થાય છે તે રૂપનાદ તે સાચો થૈથૈકાર છે.–નાચ છે. ૧૪.

આ પ્રમાણે ભાવપૂજાને સાચવીને સત્યનો ઘંટ વજાવો. વગાડો હે પ્રભુ ! તુંજ જગતમાં એક સત્ય છે. અથવા પવિત્ર આત્મા–શુદ્ધ સ્વરૂપ–એજ સત્ય છે. એ સત્યને સૂચવનાર ઘંટ વગાડવો. અને તે એટલા જોરથી વગાડવો કે તેનો નાદ–શબ્દ–પ્રતિધ્વની ત્રણ ભુવનમાં વિસ્તાર પામે. અથવા કર્મના ફંદ–કર્મનું ધાંધલ ટાળીને અથવા ટાળવારૂપ સત્યનો ઘંટ વજાડવો. કે જેના ગુણોની ત્રણ ભુવનના લોકોને ખબર પડે, કે સત્ય તો દુનિયામાં આજ છે કે કર્મનો નાશ કરવો, અને આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું.

આ પ્રમાણે ભાવના ભાવતાં ઉત્તમ યશવાન્ સાહિબ પ્રભુ પ્રસન્ન થાય. આ પ્રમાણે પૂજન કરનાર મનુષ્યનો દુનિયામાં જન્મ થાય તેણનું સરસ છે. અને તે પુરુષને ધન્ય છે! ધન્ય છે! ૧૬

હે પરમ પુરુષ પ્રભુ! શામળા પાર્શ્વનાથ! આ મારી સેવા માન્ય કરો. હું આવી રીતે ભાવથી આત્મ પ્રભુની—આપની સેવા કરું છું. મારો ભવનો આમળો—રાગ—વિભ્રમતા દૂર કરો. હે દેવ! વાચક—ઉપાધ્યાય યશોવિજય આ પ્રમાણે આપની સેવા કરે છે. વિનંતિ કરે છે. સુખકર પાર્શ્વપ્રભુ! મારી સેવા અવધારો.

દ્રવિથી ભાવપૂજન વિશે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય યશોવિજય કૃત સ્તવન સમાપ્ત.

માનસીક પૂજન.

દરેક મનુષ્યોએ નિરંતર પરમાત્માનું પૂજન કરવું જોઇએ. દેવપૂજન કર્યા સિવાય ભોજન નહિ કરવું. પૂર્વે કહી આવ્યા તેવી પૂજા કરવાની સામગ્રી ન હોય તેમણે માનસીક પૂજા કરવી. એટલે કોઇ જરૂરી પ્રસંગને લઇ વખત ન હોય, અથવા દેવમંદિરની જોગવાઇ ન હોય, અથવા પૂજનની સામગ્રી ન હોય, શરીર અશક્ત હોય, અથવા અથવા જન્મ, મરણનું સુતક હોય, અથવા શરીર શુદ્ધિ ન હોય. ઇત્યાદિ હરકોઇ કારણે પૂર્વે કહેલી દેવપૂજા ન બની શકે તેમ હોય તેઓએ આ આગળ બતાવવામાં આવે છે તેવી રીતે માનસીક પૂજાતો અવસ્ય કરવી. કેમકે પૂજન કર્યાથી સમ્યક્ત્વ નિર્મલ થાય છે. મન વિશુદ્ધતાને પામે છે. પુન્યબળ વધે છે. ચિત્તની એકાગ્રતા થાય છે. અને જીવો ધ્યાન કરવા લાયકની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. વળી આ પૂજન કરવું તે ઘણુંજ સહેલું છે. આ બાળ, યુવાન, સ્ત્રી, વૃદ્ધ, સધવા કે વિધવા સ્ત્રી ઈત્યાદિ સર્વ કોઇથી પણ બની શકે તેમ છે. છેવટની સ્થીતિમાં આવેલા રોગીઓ—અશક્તો સુતાં સુતાં પણ ઘણી સહેલાઇથી આ માનસીક પૂજા કરી શકે છે. તેની વિધિ આ પ્રમાણે છે.

જ્યારે અનુકુળતા હોય ત્યારે પાછલી રાત્રીએ કે પ્રભાતે, કોઈ એક સ્થળે શાંતપણે પૂર્વ કે ઉત્તરના સન્મુખ પદ્માસન કરીને અથવા પલોંઠી વાળીને બેસવું. રોગીએ સુતાં સુતાં પણ આ પૂજા કરવી. મનમાંથી બધા હલકા વિચારોને કાઢી નાખી, બે ચાર મિનિટ સુધી નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરવું ત્યાર પછી જેવી રીતે નિરંતર સ્નાન કરી શુદ્ધિ થાઓ છો તેમ મનથી સ્નાન કરી શુદ્ધ થવું, ત્યાર પછી એક દેરાસરની કલ્પના કરવી. તેમાં તમે ઉભા છો. સન્મુખ એક સુંદર

આ પ્રમાણે આપના ભાવનાં ઉત્તમ ભગવાન્ સાહિબ પ્રભુ પ્રસન્ન થાય. આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરનાર મનુષ્યનો દુનિયામાં જન્મ થાય તેજ શ્રેષ્ઠ છે, અને તે પુરૂષને ધન્ય છે! ધન્ય છે! ૧૬

હે પરમ પુરૂષ પ્રભુ! શામળા પાર્શ્વનાથ! આ મારી સેવા માન્ય કરો, હું આવી રીતે ભાવથી આપ પ્રભુની-આપની સેવા કરૂં છું, મારો ભવનો આમળો-ભ્રમ-વિભ્રમતા દૂર કરો. હે દેવ! વાચક-ઉપાધ્યાય યશોવિજય આ પ્રમાણે આપની સેવા કરે છે. વિનંતિ કરે છે. સુખકર! પાર્શ્વપ્રભુ! મારી સેવા અવધારો.

ઇતિશ્રી ભાવપૂર્ણ વિવરણે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય યશોવિજય કૃત સ્તવનં સમાપ્તં.

મનની જે નિશ્ચલ ટેક. મનના ચોકસ વિચારો–ઉત્તમ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવા દૃઢ કરેલા વિચારો–તે રૂપ નિવેદ પ્રભુની આગળ ધરવું. ૧૨.

પછી લવણ ઉતારી મંગલ દીવો કરવો–ઉતારવો. આ લવણ ઉતારવુ એટલે જે કૃત્રિમ–બનાવટી–મનની કલ્પનાથી ઉપજાવી કાઢેલા ધર્મનો ત્યાગ કરવો તે છે. અને મહાન્ ઉત્તમ શુદ્ધધર્મ તે રૂપ મંગલ દીવો ઘણો સારો પ્રગટ કરવો. ૧૩

પછી ગીત, નૃત્ય અને વાજીંત્ર વગાડવાં. આ ગીત અને વાજીંત્ર તે વિવિધ પ્રકારના અનાહદ નાદ જે મસ્તકમાં થાય છે તે સમજવાં. સ્થીર આસને બેસી સાંભવીમુદ્રા પૂર્વક જમણા કાનની અંદર લક્ષ રાખતાં જે શબ્દ સંભળાય છે તેને અનાહત નાદ કહે છે. કારણ કે અના–હત એટલે કોઇના વગાડયા સિવાય વાગનાર નાદ. તે અનાહત રીતે વાગે છે. અને શમરતિ સમભાવમાં પ્રીતિરૂપ સ્ત્રી, જે નાચે છે. સમભાવમાં જે આનન્દ થાય છે તે રૂપનાદ તે સાચો થૈથકાર છે.–નાચ છે. ૧૪.

આ પ્રમાણે ભાવપૂજાને સાચવીને સત્યનો ઘંટ વગાડવો. વગાડો હે પ્રભુ ! તુંજ જગતમાં એક સત્ય છે. અથવા પવિત્ર આત્મા–શુદ્ધ સ્વરૂપ–એજ સત્ય છે. એ સત્યને સૂચવનાર ઘંટ વગાડવો. અને તે એટલા જોરથી વગાડવો કે તેનો નાદ–શબ્દ–પ્રતિધ્વની ત્રણ ભુવનમાં વિસ્તાર પામે. અથવા કર્મના ફંદ–કર્મનું પોટલું ટાળીને આત્મા [illegible] સત્યનો ઘંટ વગાડવો. કે જેના ગુણોની ત્રણ ભુવન [illegible] ને ખબર પડે. કે સત્ય તો દુનિયામાં આજ છે કે કર્મનો નાશ કરવો અને આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું.

આ પ્રમાણે ભાવના ભાવતાં ઉત્તમ યશવાન્ સાહિબ પ્રભુ પ્રસન્ન થાય. આ પ્રમાણે પૂજા કરનાર મનુષ્યનો દુનિયામાં જન્મ થાય તેપણ સફલ છે. અને તે પુરુષને ધન્ય છે! ધન્ય છે! ૧૬.

હે પરમ પુરુષ પ્રભુ! શામળા પાર્શ્વનાથ! આ મારી સેવા માન્ય કરો. હું આવી રીતે ભાવથી આત્મ પ્રભુની—આપની સેવા કરું છું. મારો ભવનો આમળો—રાગ—વિભ્રમ દૂર કરો. હે દેવ! વાચક—ઉપાધ્યાય યશોવિજય આ પ્રમાણે આપની સેવા કરે છે. વિનંતિ કરે છે. સુખકર! પાર્શ્વપ્રભુ! મારી સેવા અવધારશો.

ભક્તિથી ભાવપૂર્ણ વિધિએ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય યશોવિજય દેવ સ્તવન સમાપ્ત.

ચતાને લીધે તેને પૂર્વજન્મનું જ્ઞાન સ્મરણમાં આવ્યું. તેજ દિવસથી તે એક ત્યાગી જૈન મહાત્મા થયો. આગળ જતાં તે પોતાના પ્રબળ પ્રયત્ને અનેક દેવોને પણ પુજનીક થયો. તેની આત્મશ્રદ્ધા, હૃદયની વિશુદ્ધિ, મનની એકાગ્રતા, ઉપયોગની તીવ્રતા, સ્વરૂપ સ્થિરતા, અને પરોપકાર પરાયણતા એટલી બધી ઉત્તમ હતી કે પોતે જે વનમાં રહી ધ્યાન કરતો હતો તે વનનો અધિષ્ઠાતા યક્ષ તેનો પૂર્ણ ભક્ત થયો. એટલુંજ નહિ પણ પોતાના મોજ શોખનાં સાધનોને એક બાજુ રહેવા દઇ નિરંતર તેની સેવામાંજ તે હાજર રહેતો હતો. તેણે વિવિધ રૂપે મુનિના ઉપદેશથી અનેક જીવોને તારવામાં મદદ કરી. મુનિના ગુણોથી અનેક જીવોને માહીતગાર કરી ગુણાનુરાગતા પ્રગટ કરી, ગુણની અધિકતા છે પણ જાતિ, કે કુળની નથી એ વાત તે મહાત્માની સેવા કરી તેણે દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ કરી.

આવાં અનેક દૃષ્ટાંતોથી આ વાત સિદ્ધ થાય છે કે કુળની કે જાતિની મોટાઇ કરતાં ગુણની મોટાઇજ દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ છે. અત્યારે પણ જાતિ કે કુળમાં હલકાં છતાં ગુણમાં પ્રસિદ્ધ હોવાથી મોટા અનેક હોદ્દા અને પદવીઓ ઉપર આબરૂ ભોગવતા માણસો નજરે પડે છે.

કુટુંબના આગેવાનોએ પોતાના આશ્રિતોને ગુણોની અભિરુચિ પ્રગટ કરવા ઉત્સાહિત કરવા.

વિવિધ સદ્‌ગુણો.

ઘરના વડિલ પુરૂષે પોતાના આશ્રિત મનુષ્યવર્ગને પોતાની પાસે બોલાવી લાગણીપૂર્વક શીખામણ આપવી કે,—ભાઇઓ ! સત્યાદિ સંપૂર્ણ ગુણવાન્ મનુષ્ય, જેમ રાજ્યને યોગ્ય થાય છે તેમ વિવિધ પ્રકારના ગુણવાળા મનુષ્ય આત્મધર્મને લાયક થાય છે. ધર્મ એ આત્મનો સ્વભાવ છે. મનની મલીનતા એ આવરણ સરખી છે, સૂર્યની આડેથી વાદળો દૂર થતાં સૂર્યનો પ્રકાશ પૃથ્વીતળપર પડે છે તેમ કર્મ આવરણો દૂર થતાં, અથવા મનની મલીનતા દૂર થતાં આત્માનો પ્રકાશ બહાર આવે છે. મનની મલીનતા દૂર કરવા કહો કે આત્મપ્રકાશ બાહાર લાવવા કહો પણ ઉત્તમ સદ્‌ગુણો ખીલવવાની જરૂર છે. મનને સદ્‌ગુણોથી વાસીત કરતાં મલીનતા દૂર થાય છે. શરૂવાતમાં અશુભ દૂર કરવાની ઘણી જરૂર છે. શુભમાં—શુભ સદ્‌ગુણોની અધિકતામાં—એવો સ્વભાવ રહેલો છે કે તે અશુભને હઠાવી દે છે અને પછી નિર્મળ આત્મ સ્વભાવના જ્ઞાનની મદદથી તે શુભ પણ ખરી જઇ, સ્ફટિકની માફક શુદ્ધ સ્વરૂપ બાકી પ્રકાશી રહે છે.

ગંભીરતા.

છોકરાંઓ ! ગંભીરતા એટલે મન મોટું રાખવું. છીછરી બુદ્ધિ ન રાખવી. પૃથ્વી વિશાળ છે. અનંત જંતુઓથી ભરપુર છે. છતાં ક્ષમાધીન છે. કર્મોદયને લઇ, જીવો ન કરવાનાં કર્તવ્યો અજ્ઞાનતાએ પણ કરે છે. જીવોની આવી સ્થિતિ જાણવા છતાં વિપરીત

પ્રવૃત્તિને દેખીને કાંઇપણ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. તેવી પ્રવૃત્તિ વાળા મનુષ્યને જોઇ પોતાની ગંભીરતાનો ત્યાગ ન કરવો. તેઓની ગુપ્ત વાતો, યા આચરણો ઉઘાડાં ન પાડવાં. પોતાથી બની શકે તો તેઓને સન્માર્ગે દોરવવા. બીજા પાસે સુધરાવવા પ્રયત્ન કરવો પણ તુચ્છબુદ્ધિ રાખી પોતાથી વિરૂદ્ધ થતાં તેનાં ખાનગી કર્ત્તવ્યો ઉઘાડાં ન પાડવાં. એકની વાતો સાંભળી બીજા આગળ કહેવી અને બીજાની વાતો સાંભળી પહેલા આગળ કહી આપસમાં બન્નેને લડાવી ન મારવા. પણ જે કાંઇ એક બીજાની વિરૂદ્ધનું સાંભળો તે સર્વ ગંભીરતાથી હૃદયમાં રાખી મૂકો. અથવા તે ઉપર લક્ષ ન આપો. તે વાતોથી કોઇને પણ નુકશાન પહોંચે તેવું હોય તો મૌન ધારી રહો.

આ દુનિયાં પ્રપંચની ભરેલી છે. વ્યવહાર અને રાજ્ય ખટપટો હદપારના ધુંધવાડાથી ભરપુર હોય છે. આ પ્રપંચજાળમાં એક બીજાઓ એક બીજાનાં છિદ્રો શોધતાજ હોય છે. તેવા પ્રસંગે ગંભીરતા ન જાળવનાર માણસ મ્હોટું નુકશાન કરી બેસે છે. તેમ છતાં ગંભીરતાના સ્થળે ગંભીરતા ઉપયોગી છે. જે કર્ત્તવ્યથી હજારો મનુષ્યોને નુકશાન થતું હોય કે સંહાર થવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતો હોય તેવા પ્રસંગમાં મૌન ધારણ કરવું કે ગંભીરતા રાખવી, તે મહાન્ જોખમ ભરેલું કામ છે. માટે લાભાલાભનો વિચાર કરી તમે બધાંઓ ગંભીરતાનો સદ્ગુણ વધારજો. તમે ગંભીરતાવાળા થજો.

શાંત પ્રકૃતિ.

વ્હાલા સજ્જનો ! સ્વભાવથીજ શાંત પ્રકૃતિવાળો મનુષ્ય વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય હોય છે. તેની આગળ ગમે તેવી ગુપ્ત વાત કરવામાં આવી હશે તોપણ તેની પાસેથી તે વાત ત્યાં તેનો દૂર પ્રવેશ થાય ત્યાં જરૂર નહિ કારણ કે સ્વભાવ શાંતિમય ત્યારેજ થઈ શકે છે કે જ્યારે ક્રોધાદિ કષાયોની મંદતા, મનની સ્થિરતા, અને આત્માની ઉજ્જવળતા થયેલી હોય છે, સંસારની વિષમતાવાળી વિવિધતા અનુભવવામાં આવી હોય છે, દુનિયામાંથી આશ્ચર્ય લાગવા જેવું જેને કાંઈ હોતું નથી, જેનું જીવન પરોપકારી થયેલું હોય છે, આવા મનુષ્યોના હૃદયમાંજ શાંતિ હોવાથી તેની પ્રભા બાહાર મુખ ઉપર આવી રહેલી હોય છે. જે વૃક્ષના મૂળમાં અગ્નિ લાગેલો હોય છે તેનો બાહારનો દેખાવ પત્ર પુષ્પ ફળાદિ વિનાના બળી ગયેલા કે સુકાઈ ગયેલા વૃક્ષના જેવોજ હોય છે પણ જે વૃક્ષના મૂળમાં વિશેષ ખાતર અને પાણી હોય છે તે વૃક્ષ પત્ર, ફળાદિથી નવ પલ્લવિત અને સુંદર [illegible]

ઘણે ભાગે કોઇ સાથે વેર વિરોધ હોતો નથી. અને તેનું જીવન પરોપકાર મય હોય છે. આવા મનુષ્યો ઘણી સહેલાઇથી ધર્મનું આરાધન કરી શકે છે. પિત્ત પ્રકૃતિવાળા મનુષ્યની પ્રકૃતિ કદી શાંત થઇ શકતી નથી. સહેજ નિમિત્ત મળતાં તેનામાં ક્રોધ કે અશાંતિ પ્રગટ થઇ આવે છે. આવી પ્રકૃતિવાળાએ પિત્તને ઉત્તેજન મળે તેવો ખોરાક ન ખાવો પણ સાત્વિક ખોરાક લેવો અને ઉત્તમ શાંત સ્વભાવવાળાના સહવાસમાં રહેવું.

અક્રુરતા. ૩

ભાઇઓ ! ક્રુરતા—એટલે ક્લિષ્ટ પરિણામ, મત્સર આદિથી દૂષિત પરિણામ, આક્રુરતા જેમાં ન હોય તે અક્રૂર કહેવાય છે. સુખી મનુષ્યને જોતાં તેના સુખની ઇર્ષા કરવાના પરિણામો અથવા બીજાને દુઃખમાં પાડવાનાં પરિણામો તે ક્લિષ્ટ પરિણામ કહેવાય છે. માર ફાડના વિચારો, અન્યના સુખનો નાશ કરવાના વિચારો, કોઇની ચડતી નહિં જોઇ શકવાના વિચારો, આ સર્વ ક્લિષ્ટ પરિણામનો અગ્નિ હૃદયમાં બળતો હોય ત્યાં ધર્મ—શુદ્ધ સ્વભાવ—સમપરિણામની સ્થિતિ ક્યાંથી હોય ? તાવ અને ટાઢ ગરમી અને શિતળતાને જેટલું આંતરૂં છે તેટલુંજ આંતરૂં ક્લિષ્ટ પરિણામ અને સમભાવ રૂપ ધર્મ વચ્ચે છે.

જ્યાં ક્લિષ્ટ પરિણામ હોય ત્યાં સુધી નિર્દોષ ધર્મ આરાધવાને સાધનને મનુષ્ય સમર્થ થતો નથી, માટે ધર્મ પામવાને

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

દયાળુ

પ્રાણિઓની અનુકંપાવાળા થવું.

વ્હાલાં બાળકો ! દયા એટલે પ્રાણુઓનું રક્ષણ કરવું. દુઃખીઓને મદદ કરવી. તેનાં દુઃખો ઓછાં કરવાં. નિરાશ થયેલાઓને સારી આશા આપવી. દુઃખમાં ડુબેલાઓને સારી સલાહ આપવી. સંકટમાં સપડાયેલાને તેમાંથી બાહાર નીકળવાનો રસ્તો બતાવવો.

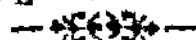
ગમે તેવા ભગીરથ પ્રયત્ને પણ દીન, અનાથ, નિરાધાર, રોગી, વૃદ્ધ, વિપત્તિમાં સપડાયેલાંઓને શક્તિ અનુસાર તન, મન, ધનાદિથી મદદ કરવી.

ધર્મથી વિમુખ થયેલાઓને તેમનો ધર્મ બતાવવો, સમજાવવો, સત્યને માર્ગે ચડાવવો આ સર્વ દયા છે.

આ દયા કરનારે એટલું ધ્યાન રાખવાનું છે કે દયાનો જ્યાં દુરૂપયોગ થાય ત્યાં દયાનો ઝરો વહેવરાવવો બંધ કરવો. ભાવી પરિણામોનો પણ દયા કરતી વખતે વિચાર કરવો. જેમાંથી મહાન્ અનર્થ થવાનો સંભવ હોય તેવી દયાને બાદ કરવી જોઇએ. અર્થાત્ દયા કરતી વખતે ભાવી પરિણામ પણ વિચારવાનું છે. દેખીતી દયા ન થતી હોય તો પણ તેથી પરિણામ ઉત્તમ જણાતું હોય તો તેપણ દયાજ છે. કારણ પરિણામો અન્યનું ભલું કરવાનાંજ છે.

દયા ધર્મનું મૂળ છે. દયાના રક્ષણ કરવા માટેજ વ્રતાદિ

છે. અહિંસાજ મોક્ષ આપનારી છે. જ્યાં દયા નથી ત્યાં દાન, તપ, જ્ઞાન કે ધ્યાન પણ નથી. દયાળુ મનુષ્યજ ધર્મને લાયક છે. બાળકો ! તમે પણ દયાળુ થજો.

મધ્યસ્થ.

બાલાં બાળકો ! તમારે મધ્યસ્થ એટલે પક્ષપાત વિનાની દૃષ્ટિ રાખવાની બહુ જરૂર છે. રાગદ્વેષવાળી થા, પક્ષપાતવાળી દૃષ્ટિથી જ્યાં દોષ હોય ત્યાં પણ રાગને લીધે દોષ જણાતા નથી ઉલટા દોષને ગુણરૂપે સમજવામાં આવે છે. અને દ્વેષને લીધે જ્યાં ગુણ હોય ત્યાં પણ દ્વેષને લીધે દોષ દેખાય છે આ પક્ષપાતની લાગણીથી સત્યનો નિશ્ચય કરી શકાતો નથી. બીજાના સત્ય વિચારો સાંભળવા જેટલી પણ ઉદારતા, કે સભ્યતા સાચવી શકાતી નથી. મધ્યસ્થદૃષ્ટિથી જ્ઞાની પુરૂષોના સમાગમમાં આપણે આવી શકીએ છીએ, તેમનાં પવિત્ર વચનોનું પાન કરી શકીએ છીએ અને તેમના અનુગ્રહને લાયક થઈ શકીએ છીએ. તેમનાં વચનો ઉપર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ મળે છે. આપણને મધ્યસ્થ જાણીને તેઓ પણ ઉત્તમ લાગણીથી સત્ય સમજાવે છે. કદાગ્રહીને કોઇપણ માણસ લાગણીથી સારી શીખામણ પણ આપતો નથી. વ્યવહારમાં પણ મધ્યસ્થ મનુષ્યનું મોટું માન હોય છે. કોઇ ન્યાય કરાવવાનો હોય તોપણ તેઓ તેનેજ મધ્યસ્થ નીમી કામ લેછે. તેનાં વચનો ઉપર સર્વને શ્રદ્ધા હોય છે. અને ધર્મ સમજવા કે ગ્રહણ કરવાને પણ તેજ લાયક થાય છે. તમે પણ મધ્યસ્થ થજો.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

મનુષ્યને જે જે વસ્તુની પ્રીતિ થાય છે તે તે વસ્તુ તરફ તેનાં મન, વચન, શરીરાદિ આકર્ષાય છે. અહોનિશ તેનુંજ ચિંતન, મનન કરે છે અને છેવટે તે વસ્તુ મેળવે છે. તેમ જે જે ગુણ કે દોષ તરફ પ્રીતિ કે અપ્રીતિ હોય છે, તે તે વસ્તુનું ગ્રહણ કે ત્યાગ તે પોતાની પ્રવૃત્ત કે નિવૃત્તિ બાબતના પ્રમાણમાં મોડે કે જલ્દી લાગે કરે છે.

ગુણાનુરાગી મનુષ્ય ગુણીજનોનું બહુ માન કરે છે. નિર્ગુણીની ઉપેક્ષા કરે છે. છતા કે અછતા અન્યના દોષો બોલવા કે સાંભળવામાં કાંઇ ગુણ તો થતો નથી પણ તે બતાવતાં વૈરની વૃદ્ધિ થાય છે અને દુર્બુદ્ધિ યા દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે.

અનાદિકાળથી જીવો દોષોથી ભરપૂર છે તે દોષો જોવા તેઓ કોઈ અધિકતા નથી પણ ગુણો પેદા કરવા ? અન્યમાંથી ગુણ જોવા તેજ ઉત્તમ અને કર્તવ્ય છે. ગુણાનુરાગી મનુષ્ય ધર્મને લાયક થાય છે, બાળકો ! તમે પણ ગુણાનુરાગી થજો.

શુદ્ધકથા.

વિનયવાન્ બાળકો ! તમારે વ્યવહારના પ્રસંગોમાંથી બચેલી ફુરસદનો વખત તત્ત્વજ્ઞાનનો, આત્મ કર્તવ્યનો અને પ્રામાણ્યનો વિચાર કરી સદુપયોગ કરવાનો છે. મનુષ્ય જન્મની એક ક્ષણપણ મણીથી કીંમતિ છે. છેલ્લી મરણ પથારીએ પડેલા મનુષ્યોનેજ તેની અમૂલ્યતાની ખરી ખબર પડે છે. એવું દુર્લભ અને પવિત્ર જીવન અસત્ કથાઓ, નિંદા અને કુથલીઓ કરી વ્યતિત કરવામાં આવે તો તેના જેવું બીજું શોચનીય શું ગણાય ?

સ્ત્રીની કથા, દેશની કથા, રાજ્યની કથા અને ભોજન સંબંધી સારા, નઠારા ગુણ અવગુણવાળી કથાને વિકથા કહે છે, આત્મભાન ખોઇને, રાગદ્વેષ ની કે અજ્ઞાનતાની પરિણતિમાં પરિણમીને જે આવી કથામાં પ્રવૃત્ત થાય છે તે યુક્તા અયુક્તનો વિવેક કરી શકતો નથી. તે અણુછતા અપવાદ બોલી વેર વિરોધને વધારે છે અને પરિણામમાં લાભ કાંઈ થતો નથી. આ અશુભ કથાઓથી કલુષિત (મલીન) થયેલા મનવાળો મનુષ્ય પોતાના વિવેક રત્નનો નાશ કરે છે

એકાન્ત વખત મળતાં શાંત ચિત્તે એવી મનુષ્યોએ તીર્થંકર,

ગર્ભવાળી સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય.

ગર્ભના મહીનાઓની અંદર ગર્ભવતિએ સારા સારા વિચારો કરવા, ઉત્તમ બળ, શૌર્ય, હિમ્મત આવે તેવાં પુસ્તકો વાંચવાં, પરોપકાર, આત્મપરાયણતા, સત્યનો નિર્ણય અને સાત્વિક પ્રકૃતિનો વિકાશ થાય તેવાં ધાર્મિક વ્યાખ્યાનો સાંભળવાં. વિવિધ પ્રકારનાં કુદરતિ દેખાવો નિહાળવા, જ્ઞાતિનો, ધર્મનો, દેશનો ઉદ્ધાર કરવા સંબંધી વિચારો કરવા, સારા બુદ્ધિમાન, વિવેકી, ધર્મશીલ અને આત્મપરાયણ મનુષ્યોના સમાગમમાં આવવું અને તેમની કહેલી અગર આપસમાં થતી વાતચિત્ત ઉપર ધ્યાન આપવું. આ પ્રમાણે વર્તન કરવાથી તે તે વિચાર, શ્રવણ, સોબત અને વાંચન આદિથી હૃદયમાં ઉત્પન્ન થતા ભાવોની ભાવી અસર તે ગર્ભના જીવ ઉપર અમુક અંશે પણ થવા સિવાય રહેશે નહિ. મતલબ કે તેથી ગર્ભમાં રહેલો જીવ તેવા તેવા ગુણવાળો થાય છે. અને તેવો પ્રતાપી ગર્ભ-પુત્ર-ઉત્પન્ન કરવાની માતાની ઇચ્છા હોવીજ જોઇએ. જેને પ્રતાપે 'રત્નકુક્ષી' વીરજનેતા ! એવા વિવિધ સુંદર ઉપનામોથી આ દુનિયામાં અમર નામો લાંબાકાળ પર્યંત જેનાં ગવાઇ રહેછે તે માતાઓએ પોતામાં પરાક્રમી બાળકો ઉત્પન્ન કરવા માટે ગર્ભ અવસ્થામાંજ આવા ઉત્તમ વિચારોના દૃઢ સંસ્કારો પાડવા પ્રયત્ન કરવો.

ગર્ભવાળી સ્ત્રી માટે સાવચેતીના ઉપાયો.

પતિએ પણ ગર્ભના હિત માટે દરેક જાતની સગવડ પો-

[illegible] ઉ. [illegible] છે, [illegible] સાથે [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] શરીર [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] શરીરની [illegible] આ [illegible] શરીર [illegible] મરજી [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] શરીરની [illegible] [illegible] [illegible] શરીરનું [illegible] [illegible] નિર્મળ શરીર [illegible] પણ [illegible] છે.

— ❦ —

બાળકો ઉછેરવાની કાળજી.

[illegible] કાળજી [illegible] માટે રાખવાની છે તેટલીજ [illegible] માટે રાખવાની છે માતાની [illegible] [illegible] માતાની [illegible] તેમ [illegible] માતાના [illegible] મદદ [illegible] કરનાર થઇ પડેછે. કેટલીક

[illegible]

[illegible]

[illegible] જરૂર છે.

[illegible] જરૂરી [illegible] મળવી જોઇએ.

છોકરીઓને માટે [illegible] કરી પોતાની મેળે [illegible] મહેનત [illegible] કરી શકે, પોતાના કુટુંબનું પોષણ ઘણી સહે-લાઇથી કરી શકે [illegible], જમાનાને અનુસરતી, તેની [illegible]

કેળાંને બાળકની અને તેના બુદ્ધિબળ તથા શરીરબળને યોગ્ય કેળવણી પિતાએ આપવા અપાવવા પ્રયત્ન કરવો.

આ પ્રસંગે પોતાના દેશાભિમાનનું, જાત્યાભિમાનનું, ધર્માભિમાનનું ગૌરવ તેના હૃદય પ્રદેશમાં સ્ફુરે તેવા વિચારશક્તિના તણખાઓ તેની બુદ્ધિના પ્રદેશમાં દેતા, જે તણખાઓ આગળ ચોખતાં, શક્તિ ખીલતાં સ્વદેશ પ્રેમ, સ્વજાતિ પ્રેમ, સ્વધર્મ પ્રેમ વિગેરેની જ્વાળાઓના રૂપમાં પ્રગટી, પરોપકાર લાયક માનવના હૃદયમાં રહેલી નિર્બળતાની ઠંડી દૂર કરી સર્વને આશ્વાસન આપે અર્થાત્ શાન્તિ પ્રગટ કરાવે. પોતાનું કર્તવ્ય બજાવવા માટે તત્પર બનાવે.

આટલી સ્થિતિએ પુત્રને લાવી મૂકતાં માતા પિતાઓનું કર્તવ્ય ઘણે ભાગે પૂર્ણ થાય છે. તેમજ પુત્રિને ભણાવી, ગણાવી વ્યવહારકુશલ, સુશીલ, સદાચારી અને વર લાયક બનાવતાં તે તરફનું કર્તવ્ય પણ ઘણે ભાગે સમાપ્ત થાય છે.

કેટલીક રૂપઘેલી, માનઘેલી, ગર્વઘેલી, અજ્ઞાનઘેલી માતાઓ પોતાના નાની ઉમરનાં બાળકો કે જેઓ, દુનિયા શું છે? ધર્મ શું છે? [illegible] વ્યવહાર શું છે? કર્તવ્ય શું છે? ઇત્યાદિનું જેને ભાન નથી, તેવા બાળક બાળકાઓને પરણાવવાને [illegible] નિમિત્તે [illegible] મોટું પાઘડી આપવાના [illegible] અને કહે કે કેવલ નિર્દોષ અજ્ઞાનાવસ્થામાં [illegible] ભાવી રે છે? કેટલાકના તો પાડીયામાં સુતા હોય ત્યાં [illegible] કે લગ્ન કરવાના [illegible] છે? આવા અજ્ઞાન પાલકોને ખબરે પોતાની [illegible] છે ત્યારે કાનો વર મૂર્ખ કે રોગી પા

પુસ્તકાદિ તે મેળવી આપવાં, તેમાં ઉપયોગી મુકામ આદિની સગવડ કરાવી આપવી.

જીનેશ્વર ભગવાનના જ્ઞાનનો દેશમાં બ્હોળો ફેલાવો થાય તે માટે તેવા ઉપદેશકો તૈયાર કરવા; અને તેમને જમાનાને અનુસરતિ કેળવણી આપવી. તેમને જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોનાં રહસ્યો સમજાવવાં અને દેશકાળ પ્રમાણે કેવે સ્થળે—કેવી રીતે બોલવું તે સમજાવવું. તેની પરીક્ષાઓ લેવી અને તાત્કાળીક પ્રબળ અસર સામા શ્રોતાના મનપર કરી શકે. તેમને ઉત્તમ પ્રકારનો બદલો આપી ઉપદેશક તરિકે નીમવા. જો સાધુ સાધ્વી વર્ગ આ કામમાં ઉપયોગીપણે જમાના અનુસાર વક્તા તરિકે બહાર આવવા ઇચ્છા કરે તો તેમનો ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામે તેવા માનપાનથી અને પદથી સત્કારીત કરવા.

આ સાથે જમાનાને અનુસરતી જેની વધારે ઉપયોગીતા સિદ્ધ થાય તેવા અનેક ગ્રંથો નવીન લખાવવા. બનાવટી કલ્પિત નહિ પણ પૂર્વનાં પુસ્તકો ઉપરથી વિવિધ ભાષાઓમાં તે પ્રગટ કરાવવા. નવો શણગાર પહેરાવી, જમાનાનુસાર પણ મૂળ આશય બદલાઇ ન જાય તેમ સુધારો વધારો ફેરફાર કરી તે પુસ્તકો છપાવવાં. જેમાં કોઇ મત—પક્ષની ખેંચાતાણ ન હોય પણ પોતાના ધર્મની ખુબીવાળી ગૌરવતા સાથે, સરલ શબ્દોમાં, યુક્તિપૂર્વક, પૂર્વાપર વિરોધ રહિત ભાવ જેમાં આવી શકે તેવાં પુસ્તકો બાહાર પાડવાં. તથા અનેક ભાષાઓમાં છપાવીને તેનો ફેલાવો કરવો.

ટુંકામાં કહીએ તો જીનેશ્વર ભગવાનનું તાત્વિક જ્ઞાન જેમ બહોળા વિસ્તારમાં દુનિયામાં ફેલાવો પામે તે રીતે જ્ઞાન દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવો. તે જ્ઞાનદ્રવ્યનો સદુપયોગ છે.

વળી પાઠશાળા તથા કન્યાશાળાઓ તેમાં ધર્મનું શિક્ષણ આપવા માટે જેમાં ટુંકામાં નવતત્વ, આત્માની અમરતા, પુનર્જન્મ, કર્મનો બંધ, આવતાં કર્મ કેમ અટકાવવાં, પૂર્વનાં કર્મો કેવી રીતે ક્યા ઉપાયે કાઢી નાખવાં, પુન્ય અને પાપનાં પરિણામો, દિવસ અને રાત્રીનું કર્ત્તવ્ય, નીતિમય જીવન, વ્રત અને પચ્ચખાણ તે શા માટે, અને કેટલા પ્રમાણમાં તેની જરૂર છે, તે તથા ધર્માભિમાન, કુળાભિમાન, જાતિઅભિમાન, દેશાભિમાન, તે શા માટે અને કેટલા પ્રમાણમાં ખીલવવું યોગ્ય છે ઇત્યાદિ વિવિધ વિષયોથી ભરપુર નવા જમાનાને ઉપયોગી થઈ પડે તથા ધર્મ અને વ્યવહાર બન્નેમ અવિરૂ થઈ શકાય તેવાં પુસ્તકો વિદ્વાન વર્ગ પાસે લખાવીને દરેક પાઠશાળાઓમાં તે ચલાવવાં. તે બનાવવામાં, છપાવવામાં તન, મન, ધનનો ઉપયોગ કરવો. આ સર્વે જ્ઞાનદ્રવ્યનો ઉપયોગ છે.

સાધારણ દ્રવ્ય.

આ દ્રવ્ય પણ [illegible] પણ [illegible] છે. [illegible] તમામ [illegible] ભાવના [illegible] જ્ઞાન [illegible] [illegible] ખરચવા-

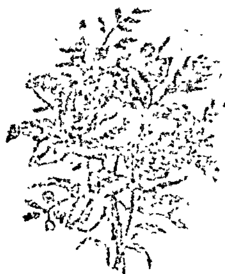
વિશેષમાં એ છે કે જેણે આ જીંદગી સાર્થક કરેલ છે. વ્રત, તપ, જપ, પરોપકાર, દયા દાન, ઇત્યાદિ સત્કર્તવ્યોમાં મન વચન, શરીરની શક્તિનો વ્યય કરેલ છે, જેઓએ સત્યને શોધ્યું છે, સત્ય સમજ્યા છે તેમને દેહનું મરણ તે આનંદનો દિવસ છે. તે સિવાયનાઓને માટે મરણ તે દુઃખનો દિવસ છે, શોકનો દિવસ છે, દિલગીરીના દહાડા છે. કારણકે તેણે આગળ જઇ શાંતિ લેવાય તે માટેની તૈયારી કરી નથી, સુખ પછી દુઃખ ભોગવવાનું છે, અનેક જીવોને ત્રાસ આપેલો છે, સંતાપ્યા છે, અનેક કાળા, પીળાં કર્યાં છે; વિષય, કષાય અને અજ્ઞાનમાં જીવન ગુજારેલું છે તેને ત્યાં બદલો ભોગવવાનો છે, બદલો ભોગવવાનો છે તેથી મરણ દુઃખરૂપ છે. પણ જેણે જીંદગીનો ખરો લાભ લીધો છે, અનેક વ્રત, તપ, જપ, પરોપકારાદિ નિષ્કામ બુદ્ધિથી કરેલ છે, વિષય કષાયોને પાછા હઠાવ્યા છે, ઇંદ્રિયોને વશ રાખી છે, મનને વશ કરેલ છે, સત્ય આત્માને સમજ્યા છે, સત્યને પામ્યા છે, અનુભવ કરેલ છે તેને મરણ એ આનંદનો દિવસ છે, કારણ તેમને માટે સઘળી તૈયારીઓ આગળથી થઇ ગઇ છે. જેમ કોઇ પુન્યવાન્ રાજા પાંચ, પચાશ ગાઉ દૂર જવાનો હોય ત્યાં આગળથી તેના માણસોએ જઇને મુકામ અને ભોજન આદિ સામગ્રી તૈયાર રાખી હોય તો તેને કોઇ જાતની ખાવા પીવા કે મકાનની ચિંતા રહેતી નથી. તેને તો ગાડીમાં બેસી જવાનું અને તૈયાર રસોઇ પર બેસવાનું છે. તેમ આ ભાગ્યવાન્ જીવને માટે પણ આગળ બધી તૈયારીઓ થયેલી હોવાથી મરણ આનંદ રૂપ છે. નિર્ભાગ્ય–નિર્ધન માણસને જેમ પાંચ પચાશ ગાઉ જવું અને ત્યાં જરાપણ સગવડ નહિં તેથી જે ખેદ થાય છે તે આને હોતો નથી.

વળી આત્મા જાગૃત છે, દેહમાંજ હાજર થાય છે. આ વાતનો ચોક્કસ અનુભવ થયેલો હોવાથી, તથા આ માયિક પ્રપંચ સાથે તેને તેવી સ્નેહવાળી લાગણીઓ ન હોવાથી જેમ નઠારા પાડોશીનો રહવાસ મૂકી સારા પાડોશીની પાસે રહેવા જવામાં ખેદ નહિં પણ આનંદ થાય છે, તેમ આ મરણ તે જ્ઞાનીઓને મન ઓચ્છવનો દિવસ છે.

આ મરણ પ્રસંગના પહેલાં જો ત્યાગમાર્ગ ગ્રહણ કરાય તો ઉત્તમ વાત છે પણ જેઓ વ્યવહારિક પ્રતિબંધ અને શારીરિક નિર્બળતા અથવા તેવાજ કોઇ કારણસર ત્યાગ માર્ગ ગ્રહણ ન કરી શકે તેમ હોય તે ગૃહસ્થોએ પોતાના મરણ પહેલાં આ દુનિયાનાં તમામ સંબંધોથી મનને પાછું ખેંચી લેવું, જ્ઞાનદ્રષ્ટિવડે પોતાને તે સંબંધોથી અલગ કરી દેવો.

જે મીલકતનો સન્માર્ગે વ્યય કરવો હોય તે પોતાની હૈ-
તિમાં જાગૃત અવસ્થામાં કરી લેવો. ઘણી વખત માણસોના
નોરથો મનમાં રહી જાય છે અને ઓચિંતા દેહનો ત્યાગ કરવો
છે, અથવા પાછળથી સ્વાર્થી કે લોભી મનુષ્યો તેનો સદુપ-
ગ કરતા નથી. કરે છે તો યોગ્ય જરૂરીયાતને માર્ગે નથી
. કેટલાક તો મરવા પડ્યા પછી ને બેભાન થાય ત્યારે
છે કે બાપા ! હજાર રૂપિઆ તમને પુન્યના આપું છું. તમારી
ગ ખરચીશ. પણ અફશોષ ! બેભાન સ્થીતિવાળો માણસ
ને તો અનુમોદન કરેને ! આવી સ્થીતિ ન થાય તે માટે
ને હાથે જરૂરીયાતવાળા સ્થળે તેનો ઉપયોગ કરી દેવો. અને
ઘર દ્રવ્યાદિ ઉપરથી પોતાનો મમત્વ ભાવ ઉઠાવી લેવા.

इति श्री तपागच्छीय श्रीमान्मुक्तिविजयगणि शिष्य पंन्यास कमलविजयगणि स्तच्छिष्य पंन्यास केशरविजय-गणि विरचित श्रावक गृहस्थ धर्म नामक ग्रंथः विक्रमीय संवत्सरस्य एकोनविंशतिसतत्र्युत्तर सप्तति वर्षे पोष शुक्ल प्रतिपदे समाप्तः

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]